

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA HELENİZM:
SOSYO-KÜLTÜREL ÖRGÜTLENMELER
(1908-1922)

Doktora Tezi

Çağla Derya TAĞMAT

Ankara- 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA HELENİZM:
SOSYO-KÜLTÜREL ÖRGÜTLENMELER
(1908-1922)

Doktora Tezi

Çağla Derya TAĞMAT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara- 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA HELENİZM: SOSYO-KÜLTÜREL ÖRGÜTLENMELER
(1908-1922)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi:27 Ocak 2015

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

19. yüzyılın ilk yarısında reform hareketlerine hız veren Osmanlı Devleti'nde, 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ve ardından 1856'da Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi, Osmanlı ülkesinde yaşayan Gayrimüslim topluluklar açısından önemli yenilik ve değişimleri beraberinde getirmiştir. Tanzimat dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Gayrimüslimler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Rumlar da önemli değişimler geçirmiş, özellikle Yunanistan Krallığı ile etkileşimleri sayesinde eğitim ve kültürün gelişimine daha çok önem vermişlerdir.

İstanbul'da yaşayan Rumların eğitim aracılığıyla topluluklarının genç mensuplarına Yunan (Helen) kültürünü, dilini ve tarihini öğretmek konusunda seçtikleri en etkin araç olan eğitim, özellikle İstanbul'da yaşamakta olan varlıklı ve eğitilmiş Rumlar tarafından da desteklenmiş ve kısa sürede Rum okullarını yeniden yapılandırmak ve Yunan kültürünü yaymak amacıyla cemiyetler kurulmaya başlanmıştır. Kurulan bu cemiyetler varlıklı Rumlar tarafından finanse edilmiştir.

İstanbul Rumlarının Tanzimat döneminde başlayan ve Meşrutiyet döneminde hız kazanan cemiyetleşme hareketi bağlamında ortaya çıkan örgütlenmeleri, yalnızca eğitim ve kültür alanıyla sınırlı kalmamış, hayırseverlik, kadın, mesleki, spor-sanat ve dini alanlarda da kendini göstermiştir. Bu bağlamda İkinci Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'na uzanan süreçte yalnızca İstanbul'da sayıları neredeyse 500'e kadar varan çeşitli cemiyetler kurulmuş ve bu cemiyetler birer eğitim kurumu gibi çalışmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı esnasında kısmen duraklama dönemine giren Rum sosyo-kültürel cemiyetleri, 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve 1920 yılında İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesinin ardından, daha önceki yıllarda edindikleri sosyal ve kültürel kimliklerini siyaset ile harmanlayarak adeta yeniden inşa etmişlerdir.

1861 yılında kurulan ve 1922 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren, İstanbul Rum Filoloji Cemiyeti (Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinupoleos) çevresinde toplanan ve adeta ona bağlı birer şube gibi çalışan Rum cemiyetlerinin

büyük bir kısmı da tıpkı Rum Filoloji Cemiyeti gibi Mütareke döneminde siyasi faaliyetlerde bulunmuş ve başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması konusunda çalışmalar yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Cemiyet, İstanbul, Sosyo-kültürel, Helenizm, Rum, Syllogos.

ABSTRACT

Declaration of Tanzimat Decree in 1839 and Islahat Decree in 1856 in Ottoman Empire, are speeding up the reform movements in the first eve of 19th century; they have brought important inovations and changes to non-muslims living in Ottoman land. Ottoman Greeks, who have a privileged position among non-muslims, have passed through important changes as well, particularly focusing on educational and cultural developments due to their interaction with the Greek Kingdom, through that era, named as Tanzimat Period.

Education, specifically supported by wealthy and educated Greeks living in Istanbul, has been used as the most effective tool to teach Greek (Hellenic) culture, language, history to their young members and restructure Greek schools as well as built associations to spread Greek Culture. These communities were financed by wealthy Greeks.

Speedy association movements that started in Tanzimat Period among Istanbul Greeks, remained limited not only to education but also showed interest in the areas like charity, women, professional, sports-art and religion. Almost 500 associations have been built from the declaration of Mesrutiyet (2nd) until World War I, only in Istanbul and these associations had worked as educational institutions.

Greek Social - cultural associations, being in stagnation period during WWI, had rebuilt their social and cultural identities with their new political muscle after Moudros Armistice (1918) and invasion of Istanbul by Entente Powers in 1920.

These Greek associations, working like a branch of the Istanbul Hellenic Philology Community (Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinupoleos) - built in 1861, active until 1922- have worked in favour of Istanbul and Anatolia to be part of Greece, just like the Hellenic Philology Community.

Key Words: Association, Istanbul/ Constantinople, socio-cultural, Hellenism, Greek, Syllogos.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακήρυξη του διατάγματος του Τανζιμάτ το 1839 και του διατάγματος του Islahat (Ισλαχάτ) το 1856 στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επισπεύδουν τις μεταρρυθμίσεις στις αρχές του 19ου αιώνα. Τα διατάγματα αυτά έφεραν σημαντικούς νεοτερισμούς και σημαντικές αλλαγές για τους μη-Μουσουλμάνους που ζουν στην οθωμανική επικράτεια. Οι ελληνικής καταγωγής Οθωμανοί πολίτες, οι οποίοι έχουν προνομιακή θέση ανάμεσα στους μη-Μουσουλμάνους, βίωσαν επίσης σημαντικές αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές κυρίως επικεντρώνονταν στις εκπαιδευτικές και πολιτισμικές εξελίξεις, εξαιτίας των σχέσεών τους με το Βασίλειο της Ελλάδος κατά τη διάρκεια της περιόδου του Τανζιμάτ.

Η εκπαίδευση ενισχυόταν κυρίως από πλούσιους και μορφωμένους Έλληνες που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη και χρησιμοποιήθηκε ως το πιο αποτελεσματικό εργαλείο διδασκαλίας της ελληνικής κουλτούρας, γλώσσας και ιστορίας στους νέους. Έτσι ανασυγκροτήθηκαν τα ελληνικά σχολεία και δημιουργήθηκαν κοινότητες διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού.

Οι δράση των κοινοτήτων αυτών, που ξεκίνησε κατά την περίοδο του Τανζιμάτ ανάμεσα στους Κωνσταντινοπολίτες δεν περιορίστηκε μόνο στην εκπαίδευση αλλά δραστηριοποιήθηκε στον χώρο της φιλανθρωπίας, των γυναικών, τον αθλητισμό και τις τέχνες και τη θρησκεία. Μόνο στην Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκαν περίπου 500 κοινότητες από την ψήφιση του Συντάγματος μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και δραστηριοποιήθηκαν ως εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Οι ελληνικοί κοινωνικο-πολιτιστικοί σύνδεσμοι, που πέρασαν μια περίοδο στασιμότητας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ξανάχτισαν, με τους πολιτικούς τους αγώνες, την κοινωνικοπολιτισμική τους ταυτότητα μετά τη ανακωχή του Μούδρου (1918) και την εισβολή των δυνάμεων της Αντάντ στην Κωνσταντινούπολη το 1920.

Αυτοί οι ελληνικοί σύνδεσμοι που δούλευαν ως παραρτήματα του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου – ιδρύθηκαν το 1861, και ήταν ενεργοί μέχρι το 1922-εργάστηκαν για την ένωση της Κωνσταντινουπόλεως και της Ανατολίας με την

Ελλάδα, όπως ακριβώς έκανε και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως.

Λέξεις Κλειδιά: Σύνδεσμος, Κωνσταντινούπολη, Ελληνισμός, Κοινωνικο-πολιτισμική, Ρωμικός, Σύλλογος.

ÖNSÖZ

1908-1922 yılları arasında, İstanbul'daki Helenizm'in sosyo-kültürel boyutlarını, dolayısıyla İstanbul Rumlarını ve onların cemiyet kurma faaliyetlerini konu alan bu çalışma, Türkiye'de ve Yunanistan'da gerçekleştirilen iki aşamalı araştırma sonunda kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada başta Yunanca nizamnameler ve arşiv belgeleri olmak üzere pek çok Yunanca kaynak kullanılmıştır. Dolayısıyla Helen ya da Helenizm'e dair olan bu konu, Yunan kaynakları öncelenerek araştırılmıştır. Bunda ve bu çalışmanın araştırılmasında şüphesiz ki Türkçe kaynaklarda Helenizm ve sosyo-kültürel Rum örgütlenmeleri ile ilgili kaynak sayılarındaki yetersizlik önemli rol oynamıştır. Genel anlamda Rum cemiyetleri ya da örgütlenmeleri konusunda Türkçe kaynaklarda bir araştırma yapıldığında, konunun Mütareke ya da Milli Mücadele dönemiyle sınırlı kaldığı görülmüş ve ağırlıklı olarak "*ulusal varlığa zararlı/ yıkıcı*" cemiyetler üzerine odaklanıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türkçe kaynaklarda bu konuyla ilgili bir eksik hissedilmiş ve Tanzimat döneminden Mütareke dönemine kadar uzanan süreçte Rum cemiyetleşme hareketinin sosyo-kültürel boyutlarının doktora tezi olarak çalışılmasının uygun ve yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bir diğer önemli nokta da Rumlara ya da Yunanlara dair araştırılan konularda Yunanca kaynakların kullanılmamış olmasıdır. Başta Yunanca nizamnameler ve kaynaklar olmak üzere detaylı bir araştırma sonunda kaleme alınan bu çalışma ile çeşitli dönemlerde faaliyet gösteren Rum cemiyetlerin varlıkları ve faaliyetleri ortaya konarak Helenizm'e katkıları aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu konunun kapsamı ve yoğunluğu, her ne kadar çalışmanın ilk aşamasında bende bir tedirginlik yaratmış olsa da, araştırma safhasında gerek Türkiye'de ve gerekse Yunanistan'da konuma olan ilgi ve olumlu yaklaşımlar, beni hem cesaretlendirmiş hem de mutlu etmiştir. Diğer yandan bu çalışmanın tamamlanma aşamasında teşekkür edeceğim kalabalık bir grup mevcuttur.

Bu tez için Yunanistan'da çalışmış olduğum, Estia Neas Smirnis Kütüphanesinde, benden yardımlarını ve samimiyetlerini esirgemeyen Sayın Maria

Koutra ile Evangelia Tsoli'ye, Atina ELIA Arşivi ve Atina Küçük Asya Araştırmaları Merkezi çalışanlarına ve İstanbul Yunanistan Konsolosluğu Sismanoglio Megaro Peder Meletios Sakulidis Kütüphanesi'ndeki çalışmalarında araştırma konumla ilgili pek çok kaynağa ulaşmamda yardımcı olan Sayın Yani Paisios'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yunanistan'da kaldığım sürece bana evini açan ve araştırmamla ilgili elinden geleni yapan ve kardeşliğini esirgemeyen sevgili dostum Sayın Dr. Eleni Filippidou'ya ve ayrıca Sayın Stefanos Mitropanos'a da şükranlarımı sunarım.

Yüksek Lisans ve Doktora eğitimimi bünyesinde yapmaktan gurur duyduğum Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü çalışanları da bu süreçte beni yalnız bırakmamışlardır. Özellikle kütüphane ve arşiv görevlisi Sayın Fadime Kayahan ile Ömer Şahin'e, sık sık uğradığım TİTE Kütüphanesi'ndeki yardımları ve anlayışları için sonsuz teşekkür ederim. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü uzmanlarından Sayın Uzm. Çiğdem Aslan ve Sayın Uzm. Mustafa Toker'e de Osmanlıca belgeler konusundaki yardımları için sonsuz şükranlarımı sunmak isterim.

Ayrıca bu tezin Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Proje Ofisi tarafından projelendirilmiş olması, gerek çalışma saham gerekse ihtiyaç duyduğum malzemeler konusunda beni oldukça rahatlatmıştır. Tezime güvenerek projelendiren değerli üniversiteme ve Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Proje Ofisi çalışanlarına tüm destekleri için sonsuz teşekkür ederim.

Bu tezin ilk aşamasından son aşamasına kadar, sağladıkları katkılar ve değerlendirmeleri ile bana yön veren, tez izleme ve savunma jürisi üyelerinden, Sayın Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Sayın Prof. Dr. Mesut Çapa ve çok kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Bige Sükan'a da şükranlarımı sunmak isterim. Trakya Üniversitesi'ndeki görevinden dolayı belli bir süreden sonra tez izleme jürilerine katılamayan ancak, dışarıdan verdiği destekle beni yalnız bırakmayan Sayın Yard. Doç. Dr. Ferhan Mollaoğlu'na ve Yunanca çevirilerde ve ortografi konusunda benden yardımlarını esirgemeyen ve üzerimde emeği büyük olan Sayın hocam Yard. Doç. Dr. İbrahim Kelağa Ahmet'e de sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Özellikle tez çalışmamın son altı ayında Enstitümdeki görevlerim ve çalışma saatlerim konusunda bana sınırsız zaman yaratan ve teşviki ve verdiği cesaretle bu tezi tamamlamamda önemli bir yeri olan kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Hakan Uzun'a da ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez süresince benden dostluğunu esirgemeyen Sayın Öğr. Gör. Kadri Unat ve Sayın Öğr. Gör. Meryem Orakçı'ya, yaptığımız fikir alışverişi bitmeyen, beni dinleyen ve her konuda yardımcı olan çok değerli dostum Sayın Arş. Gör. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir'e de sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tez danışmanım olmayı kabul eden, bu çalışmada benim kadar emeği bulunan, zamansızlığı ve yoğunluğu içinde sorularımı cevapsız bırakmayan ve donanımı, tecrübesi ve bilgisiyle bana yeni ufuklar açan danışmanım Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a teşekkür etmem yetersiz kalacaktır. Bu tez ve benim üzerimdeki emeğinin karşılığını asla ödeyemeyeceğim Sayın Hocama minnettar olduğumu belirtmeliyim. Ayrıca bu zor süreçte bana sağladığı huzurlu çalışma ortamı ve duyduğu güven asla eksilmeyen, onun kızı olmaktan gurur duyduğum, her şeyden kıymetli Anneme de minnettarlığımı sunmak isterim.

Bu çalışma her ne kadar detaylı bir araştırmanın eseri olsa da, birtakım eksikliklerin olması muhtemeldir. Hem bir envanter hem de bir analiz çalışması olan bu tezin, konuya ilgi duyan araştırmacılar için iyi bir kaynak olabilmesini ummaktayız. Öte yandan mevcut eksiklikleri tamamlamak adına yapılacak başka çalışmalar da bizi mutlu edecek ve tarih bilimine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın, tıpkı bize ilham veren Türk ve Yunan araştırmacıların yol gösterici olduğu gibi, bizden sonra yapılacak benzer konulardaki araştırma ve eserlere yardımcı olabilmesi tek dileğimizdir.

**İSTANBUL'DA HELENİZM:
SOSYO-KÜLTÜREL ÖRGÜTLENMELER
(1908-1922)**

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iv
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1- Temel Kavramlar Üzerine	1
2- Araştırma Yöntemi ve Temel Kaynaklar	12

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET ÖNCESİNDE İLK RUM ÖRGÜTLENMELERİ

1.1.Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimler ve Rumların Konumları.....	18
1.2.Cemiyet Çılgınlığı (Syllogomania) ve Cemiyetlerin Coğrafyası.....	30
1.3. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri	35
1.4. Rum Hayırsever / Yardımsever Cemiyetleri.....	66
1.5. Rum Kadın Cemiyetleri	82
1.6. Rum Meslek Cemiyetleri	93
1.7. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri	99
1.8. Dini Cemiyetler	106

İKİNCİ BÖLÜM

**İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL RUMLARI VE
SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ**

2.1.İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve İstanbul Rumları Üzerindeki Yankısı.....	109
2.2.Cemiyetlere ve Faaliyetlerine Dair Yasal Düzenlemeler.....	122
2.3. İttihad-ı Anasır'dan Helenizm'e: Muhalif Rumlar.....	129

2.4. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri	137
2.5. Rum Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri	151
2.6. Rum Kadın Cemiyetleri	155
2.7. Rum Meslek Cemiyetleri	158
2.8. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri	165
2.9. Dini Cemiyetler	170
2.10. Diğer Cemiyetler	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA RUMLARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

3.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Çıkışı ve İstanbul Rumları	173
3.2. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri	188
3.3. Rum Hayırsever ve Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri	191
3.4. Rum Kadın Cemiyetleri	193
3.5. Rum Meslek Cemiyetleri	195
3.6. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri	198

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE DÖNEMİ RUM FAALİYETLERİ

4.1. Mondros Mütarekesi Koşulları Altında Yunanistan ve İstanbul Rumları	201
4.2. Mütareke Döneminde İstanbul Sosyo-Kültürel Rum Cemiyetlerinde Değişim ve Dönüşüm	226
4.3. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri	231
4.4. Rum Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri	238
4.5. Rum Kadın Cemiyetleri ve Faaliyet Alanları	241
4.6. Rum Meslek Cemiyetleri ve Faaliyetleri	246
4.7. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri	251
4.8. Mütareke Döneminde Kurulan ve Faaliyet Gösteren Diğer Cemiyetler	255

SONUÇ	261
KAYNAKÇA	266
EKLER	287
EK 1- CEMİYETLER LİSTESİ	287
EK 2- YER İSİMLERİ	306
EK 3- NİZAMNAME KAPAKLARI	309

KISALTMALAR

- AA.** : Arhio Anatólis (Anatóli Arşivi)
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- a.g.e** : Adı geçen eser
- a.g.m** : Adı geçen makale
- ATASE** : Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
- BOA** : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- Bkz.** : Bakınız
- C.** : Cilt
- Der.** : Derleyen
- EFSK** : Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinoupoleos
- ELIA** : Elliniko İstoriko kai LogotchnikoArheio (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi)
- Haz.** : Hazırlayan
- İTC** : İttihat ve Terakki Cemiyeti
- Md.** : Madde
- OTAM** :Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- PEFSK** :Praktika Ellinikou Filologikou Syllogou Konstantinoupoleos Dergisi (Tutanaklar)
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı
- Sylogos** : Ellinikos Filologikos Syllogos (İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti)
- TİTE** : Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
- TTK** : Türk Tarih Kurumu
- Yay.** : Yayınları
- V.** : Volume

GİRİŞ

1. Temel Kavramlar Üzerine

Bu çalışmanın adı İstanbul'da Helenizm: Sosyo-Kültürel Örgütlenmeler (1908-1922)'dir. Dolayısıyla temel kavramlar konusundaki açıklamaya tezin adında geçen kavramların, sıralı açıklamalarıyla başlamak yerinde olacaktır. Öncelikli olarak İstanbul, Helenizm, sosyo-kültürel ve örgütlenme kavramları, bu kavramların tez içinde nasıl kullanıldığı ve hangi sınırlamalara gidildiğinin aydınlatılması gereklidir.

Bu tezin coğrafyası İstanbul'dur. Ancak bu çalışmada İstanbul'un günümüzdeki sınırlarından ziyade, çalışmanın dönem aralığı olan 1908-1922 yılları arasında Rumların çoğunlukta buldukları bölgeler üzerinde durulmuş, İstanbul sınırları bu şekilde teze yansıtılmıştır. Dolayısıyla, ağırlıklı olarak İstanbul'un kurulduğu ve genişlemeye başladığı bölge olan, Fener, Balat, Topkapı, Edirnekapı, Sirkeci, Cibali, Salmatomruk gibi semtleri içine alan Tarihi Yarımada ile Pera (Beyoğlu), Tatavla (Kurtuluş), Arnavutköy, Kuruçeşme, Bebek, Tarabya gibi İstanbul'un Karadeniz'e uzanan bölgeleri üzerinde durulmuştur. Anadolu yakasında ise Kadıköy, Moda, Üsküdar, Beykoz ve Adalar şeklinde bir sınırlandırılmaya gidilmiştir. Şüphesiz ki bu sınırlandırma Rumların yerleşim ve etkinlik yerlerine göre saptanmıştır.

Diğer yandan ikinci önemli kavramımız olan Helenizm'i, İstanbul'u ve Rumları görmezden gelerek anlamak ve anlatmak mümkün değildir. Yunanların¹ kendilerini tanımladıkları Helen sözcüğünden gelen, Yunancada Ellinismos (Ελληνισμός) olarak kullanılan Helenizm'i tek bir cümleyle açıklamak ise oldukça

¹ Türk-Yunan ilişkilerine dair çalışmalara genel olarak bakıldığında Yunanistan'da yaşayan halkı tanımlamak için "Yunanlı" kelimesinin tercih edildiği görülmektedir. Bu çalışmada coğrafi bir betimlemeden ziyade etnik kimliğe yönelik bir tanımlama yapılacağından dolayı Yunanlı ifadesi yerine Yunan kelimesi tercih edilecektir. Öte yandan Türk Dil Kurumu sözlüğünden "Yunanlı" kelimesinin anlamına bakıldığında "Yunan" kelimesine yönlendirme yapıldığı görülmekte ve Yunan kelimesi, "Yunanistan'da yaşayan veya Yunan halkından olan kimse" olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla Türklü, Bulgarlı, Ruslu gibi ifadelerin kullanılmasının yanlışlığından hareketle Yunanlı yerine Yunan kavramının kullanılmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür. Bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54ef82d3238841.87288326, Erişim Tarihi: 10/01/2015.

zordur. Yunanca sözlüğe bakıldığında, “*tüm dünyada yaşayan Yunanların hepsi, Yunan ulusu olarak tanımlanan*”² Helenizm Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*Grek uygarlığı, Grek olmayan ulusların Grek düşüncesinin etkisiyle gerçekleştirdiği uygarlık*” şeklinde açıklanmaktadır.³ Türkçe’de kullanılan anlamı ise bir ideolojiyi ifade etmektedir. Sözlükte belirtilen anlamı ile birleştirildiğinde bahsi geçen kavramı, dünyada yaşayan Yunanların yaşam alanının genişletilmesi, yaygınlaştırılması olarak yorumlamak mümkündür. Öte yandan Helenizm’in yardımcı öğeleri de mevcuttur. Zira bu yardımcı öğeler, Helenizm’in niteliğinin, sosyal, siyasal ya da kültürel şekil almasında belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Yunan tarih yazımı, dil, din gibi etkili araçlarla Helenizm farklı şekillerde yorumlanmıştır. Dolayısıyla her araca göre yeniden yazılan Helenizm, arka planı güçlü bir kavram haline getirilmeye çalışılmıştır.

Yunanistan Devleti’nin kurulmasıyla Helenizm’in gündeme gelmesi, Yunan tarihinin resmileştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 19. yüzyılın ikinci yarısında teorik bağlamda sağlam bir zemin hazırlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu zeminin oluşturucularından ilki Jacob Philipp Fallmerayer’dir. Fallmerayer, Yunan ve Yunanistan’a dair farklı bir tez ortaya koymuştur. Ona göre, Yunan halkı Slavlaşmıştır ve Avrupalı kimlikleri de yok olmuştur.⁴ Fallmerayer’in ortaya attığı “*yok olmuş Yunanlık*” tezi, aslında Yunanlığın bir kimlik olarak yeniden kuşanılmasında tetikleyici bir etken olmuş ve bu tez geçmişle kurulan sıkı bağlar ile yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Yunanların geçmişiyle kurulan, başka deyişle yeniden inşa edilen bağları sayesinde, bu ırka dair tarihsel süreç Helenleştirilmiş ya da Yunanlaştırılmıştır. Bu görevi üstlenen ve hatta tarihsel zincire Bizans’ı da katarak kesintisiz bir dizgi yaratan Konstantinos Papanigopoulos, Bizans’a sahip çıkarak beş Helenistik dönemi⁵ kesintisiz olarak

² Babinyiotis G. **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas, me Sholia gia tin Sosti Hrisi ton Lekseon**, (Kelimelerin Doğru Kullanımı İçin Yeni Yunanca Sözlük) G. Ektosi, Athina Ellinismos maddesi s.589

³ **Türkçe Sözlük**, Cilt I, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1992, s. 632.

⁴ Elli Skopetea, **To Prototipo Basileio kai İ Megali İdea: Opseis Tou Ethnikou Provlitatos Stin Ellada**, Polytypo, Athina, 1988, s. 175.

⁵ 1-Antik Helenizm, 2- Makedonya Helenizm’i, 3- Orta Çağ (Bizans) Helenizm’i, 4- Neo Helenizm (Türkokratya), 5-Son dönem Helenizm. Outkou Kirli Ntokme, “**Ulus Devlet Oluşumunda Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü Megali İdea**”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, Sayı 46, Kasım 2010, s. 411.

birbirine bağlamış ve tarihsel sürekliliği yakalamayı başarmıştır. Diğer yandan Gregory Jusdanis'in "*bir geçmişi olmak, bir geleceğe sahip olma hakkını doğrular*"⁶ sözünden hareketle, Yunan tarih yazımındaki halkaların birbirine eklenmesini, sağlam bir geleceğin inşa edilmesi şeklinde yorumlamak da mümkündür. Benzer bir yaklaşıma sahip olan Benedict Anderson ise ulusu "*hayal edilmiş bir cemaat*" olarak nitelemiş ve en küçük ulusun üyelerinin bile diğer üyeleri (geçmişteki) tanıyamayacak ve çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecek olduğunu vurgulamıştır. Ama yine de zihinlerinde hayallerinin yaşacağını aktarmıştır.⁷

Dolayısıyla tarihsel bir süreç ya da Helen kimliğine dair yaratılan Helenizm, bir zemin, öz haline getirilmiştir. Bundan sonraki süreçte bu öz, dil ve alt ideolojiler ile desteklenmiş ve ulusun inşası tamamlanmıştır.

Ulus inşasında önemi yadsınamayacak etkenlerden biri de dildir. Yunanistan'da bu etkeni şekillendiren olgu 19. yüzyılın başlarında hız kazanan Yunan aydınlanması olmuştur. Batı dünyasına açık Yunanlar arasında görülen aydınlanma, temelde Avrupa'daki gelişmelerin belli bir gecikme ile benimsenmesi olarak da açıklanabilir.⁸ Batıdaki gelişmeleri izleyen aydın ya da entelektüel Yunanlar, Yunanistan'da okullar kurmuş, kitaplar basmış ve kültürel yaşamla etkileşime geçmiş laik kesimdir. Bu insanların öncülük ettiği Yunan aydınlanması, beraberinde Antik Yunan'ın keşfi, araştırılması ve hatta taklit edilmesi gibi eğilimleri getirmiştir. Ancak zaman içinde dil konusunda, halk dilinin en üstün dil sayılması ve kökene yönelen Antik Yunancanın savunulması şeklinde iki ayrım ortaya çıkmıştır.⁹

Helenizm'in tarihindeki önemli öğelerden biri olan dil, tarihsel sürecin her döneminde etkisini korumuştur. Ulus bilincinin bireylere yerleştirilmesinde kullanılarak, özellikle Türk egemenliği (Türkokratya) döneminde de Osmanlı idaresi altında yaşayan Rumların ulusal kimliklerini bulmalarında başyardımcı olarak görev görmüştür. Yunan Devleti'nin kuruluşundan itibaren genç krallığın ilk elli yılı,

⁶ Gregory Jusdanis, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 51.

⁷ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yay., İstanbul, 1995, s.20.

⁸ Herkül Millas, **Yunan Ulusu'nun Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 42.

⁹ Millas, **Yunan Ulusu'nun Doğuşu**, s. 43-44.

Yunan dilinin Helenleştirilmesi ile geçerken,¹⁰ aynı uygulama 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı coğrafyasındaki Rum cemaat içinde etkinlik kazanmıştır. Yunanistan ile yaşanan bu etkileşim, Osmanlı coğrafyasında yalnızca Yunan dilinin Helenleştirilmesi ile kalmamış, bağlantılı olarak eğitimin, kültürün ve hatta sosyal yaşamın dahi Helenleştirilmesi noktasına kadar varmıştır. Hemen her alanda Helenleşen Rumlar, zaman içinde ulusal kimliklerini kuşanmış bireyler haline gelmişlerdir. Yunanistan’da yaşanan Yunan aydınlanması, İstanbul’da da aynı şekilde, aydın ve varlıklı Rumlar aracılığıyla vücut bulmuş, ancak bu aydınlanma zamanlama açısından daha ileriki bir dönemde gerçekleştiği için gecikmiş bir Rönesans niteliği taşımıştır. Gerek Yunanistan’da gerekse İstanbul’da yaşanan aydınlanma, farklı zaman dilimlerinde ancak aynı doğrultuda seyrederken, Yunan dilinin ve kültürünün genç bireylere öğretilmesi ve yayılması konusunda eğitim kurumları öncelenmiş, bu zincir sosyal yaşamın birçok alanına kadar nüfuz ederek Helenizm’in ve Rum cemaatinin bütünleşmesine zemin hazırlamıştır.

İlk aşamada kültürel olarak ortaya çıkan ama ulusal bir öz de taşıyan Helenizm’in diğer önemli bir aracı ise, bu olguyu siyasal bir kimliğe sokan *Megali İdea* olmuştur. Siyasal özgürlüklerini 1830’da resmen kazanan Yunanlar yeni Krallığın özellikle eğitim alanında kalkınmasına önem verirken, egemen oldukları toprak alanını genişletmek gibi bir eğilim de sergilemişlerdir. Bu bağlamda 1844’te Yunan Parlamentosu’nda İoannis Kolettis¹¹ tarafından ilk defa Megali İdea adı altında bir kavram ortaya atılmış¹² ve söylem bağlamında siyasi bir görüntü çizen bu ideoloji kısa sürede teorik anlamda da güçlendirilmiştir. Helenizmin iki merkezi olduğunu belirten Kolettis, bunlardan Atina’nın sadece kraliyetin başkenti olduğunu,

¹⁰ Antonis Liakos, “*Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*”, Katerina Zacharia (Editör), **Hellenism: Culture, Identity and Ethnicity From Antiquity to Modernity**, Aldershot, Ashgate, 2008, s. 224.

¹¹ Yunan Parlamentosunda konuşma yapan Fransız Partisi vekili İoanis Kolettis kısa bir süre sonra başbakan olacaktır. Bkz. Damla Demiröz, **Savaşın Barışa Giden Yol: Atatürk- Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 22.

¹² Megali İdea, ilk olarak 1844 yılında Meclis’teki Anayasa görüşmeleri esnasında Kolettis tarafından ortaya atılmış ve Kolettis yapmış olduğu konuşmada Yunanistan Krallığı’nı Yunanistan’ın en küçük ve en yoksul parçası olarak nitelemiş, Yunanlıları da yalnızca Krallık içinde yaşayanlar değil, Yanya, Selanik, Serez, Trabzon, Edirne, İstanbul, Girit, Sisam’da yaşayanlar ve Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar olarak tanımlamıştır. Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s.17.

İstanbul'un ise Helenlerin sevinci ümidi olan başşehir olduğunu ifade etmiştir.¹³ İlerleyen süreçte bu fikre, Megali İdea'ya başka bir deyişle Büyük Yunanistan'a ulaşmak için çeşitli alternatif yollar bile geliştirilmiştir.

Megali İdea savunucuları, değişen siyasi konjoktüre paralel bir şekilde alternatif yöntemler geliştirmiş ancak hedef olarak gösterilen coğrafya hiçbir şekilde değiştirilmemiştir. Öncelediği coğrafya İstanbul olan Megali İdea, 19. yüzyılda üç farklı şekilde yorumlanmıştır:

- 1844-1856 yılları arasında Megali İdea'nın ulusal merkezi İstanbul olarak kabul edilirken temel hedef Doğu İmparatorluğu'nu yeniden yaratmak olarak saptanmıştır.
- 1856'dan sonra ulusal merkez Atina olarak kabul edilmiştir ve hedef Yunanistan sınırlarını genişletmektir.
- 1870'ler sonrasında ise Megali İdea bir Osmanlı-Helen İmparatorluğu oluşturma düşüncesi şeklini almıştır.¹⁴

Pek çok açıdan bakıldığında aynı gibi görünen Helenizm ve Megali İdea arasında bir ayrıma gidilecek olduğunda, Helenizm'in daha kapsayıcı bir kavram, Megali İdea'nın ise sonradan üretilmiş bir söylem, bir ideoloji olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Helenizm Megali İdea'yı içinde barındıran bir kavramdır.

Başka bir deyişle, Helenizm'i yaymak için Atina, İstanbul ve Makedonya olmak üzere üç merkezin seçildiğini,¹⁵ bunlardan İstanbul'un da Megali İdea'nın öznesi olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla İstanbul'da başlayan ve süregelen Helenizm, Megali İdea ile zaman zaman kesişmiş, en son noktasında ise birleşmiştir.

Böylece kültürel bir kalkınma dönemi yaşayan Yunanistan'da kısa sürede sınır anlamında da genişleme arzusu başlamıştır. Bu bağlamda Fransız tarihçi ve yazar Ubcini, Yunanistan'ın sınır genişletme politikasına yönelik olarak, Osmanlı

¹³ Murat Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988, s. 31.

¹⁴ Kırılı Ntokme, *a.g.m.*, s. 414.

¹⁵ Anastasia Karakasidou, **Buğday Tarlaları Kan Tepeleri, Yunan Makedonya'sında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870-1990**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 120.

Devleti'nin halefi olabilmesi için üç aşamadan geçmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlar sırasıyla; Bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulması; kurulan bu devletin bir Hıristiyan imparatorluğuna dönüşmesi ve Atina'nın eğitimcilerinin Osmanlı Rumlarını geliştirmesidir.¹⁶ Bundan da anlaşıldığı gibi, Yunanistan'ın büyük bir Helen İmparatorluğu'na dönüşmesinin anahtar ülkesi Osmanlı coğrafyasıdır. Bu ideale ulaşmak arzusu, Osmanlı Devleti'ni, hem sınırları hem de bünyesinde barındırdığı Rum nüfus açısından bir hedef durumuna getirmiştir. Yine Ubicini 1856 yılında kaleme aldığı *Letters on Turkey* adlı kitabında, Helenizm'in o dönemde yalnızca teorik bir nitelik taşıdığına ve Atinalı profesörlerce Osmanlı Rumlarına empoze edilen bir düşünce olduğuna işaret etmiştir. Yunan ve Osmanlı coğrafyasıyla yakından ilgili olan bu Fransız tarihçi, sosyal ve edebi hayat sınırlarından taşan Helenizm'i, neredeyse bilgili yazarlara, doktorlara ve hırslı öğrencilere hizmet eden bir ideoloji olarak yorumlamıştır.¹⁷ Bu pencereden bakıldığında Helenizm ve eğitim arasında ciddi bir bağ olduğu söylenebilir. Başından beri var olan bu bağ, zamanla Yunan ve Rum aydınlar tarafından desteklenmiş ve Yunanistan'da alt yapısı güçlendirilmeye çalışılan eğitim, kısa sürede Helenizm'in silahı haline getirilmiştir.¹⁸

İçinde yaşamış olanların kendilerinden izler bırakarak kimlik aşıladıkları mekânlar ya da şehirler, kültürel anlamda zamanla zenginleşir ve tarihin kendisi olurlar. İstanbul da böylesi bir şehirdir. Onda bırakılan izler, zamanla niteliğe dönüşmüş ve onun ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. İstanbul'da yüzyıllar önce ve yüzyıllar boyunca yaşamış olan, Yunan tarih yazımının kayıp parçası Bizans, varlık sürdürdüğü bu şehirde kendinden çok iz bırakmıştır. Dolayısıyla Yunan tarih yazımının birbirine bağladığı beş Helenistik dönemden [Antik Helenizm, Makedonya Helenizm'i, Orta Çağ-Bizans- Helenizm'i, Neo Helenizm –Türkokratya- ve son dönem Helenizm] Bizans Helenizm'i, Neo Helenizm ve son dönem Helenizm'ine ev sahipliği yapan şehirden biri de İstanbul olmuştur. Yunan tarih yazımının bu üç

¹⁶ T. Dimaras, *Ellinikos Romantismos*, Ermis, Athina, 2009, s., s. 393.

¹⁷ Abdolonyme Ubicini, *Letters on Turkey: An Account of the Religious, Political, Social and Commercial Condition of the Ottoman Empire, Part II, The Greeks, Armenians, Latins, Israelites*, London, 1856, s. 287.

¹⁸ Sia Anagnostopoulou, "*Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi: Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim*" Pınelopi Stathis (Ed.), *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 29.

önemli halkasını barındıran İstanbul, ister istemez Helenizm'in önemli izlerini bünyesine katmıştır.

Başka bir deyişle, tek bir bölgeye dair bir kavram olarak yorumlamanın yetersiz kalacağı Helenizm, zaman içinde yaşadığı ya da yaşatıldığı bölgelerin dinamiğini oluşturmuş ve besin kaynağı olduğu şehirlere armağanlar bırakmıştır.

Bu dinamikler ya da armağanlar, bazen o bölgede yaşayan Rumlar, bazen o bölgede Yunan'a / Helen'e dair bulunan tarihi izler, yapılar ya da ibadethaneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda tarihin herhangi bir döneminde Yunanların yaşamış oldukları ve kültürlerinden iz bıraktıkları mekânlar, eserler ve hatta gelenekler o bölgedeki Helenistik dokuyu oluşturmuştur. Tarihsel süreçte şekillenen bu doku, zaman içinde ortama ayak uydurmuş, değişimler geçirerek varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli dönemeçlerinden olan Tanzimat dönemi ve bu dönemde yapılan önemli reformlar, Helenizm'in geçirdiği değişim için örneklenebilecek belki de en uygun süreçtir. Zira bu süreçte kurumsal bağlamda başlayan değişimler, mimari ve şehir uygulamalarında da kendini göstermiş, İstanbul'un Helen dokusu taşıyan merkezleri, tıpkı Rum burjuvazisi gibi yüzünü Batı'ya dönmeye başlamıştır.¹⁹

Rum burjuvazisinin yüzünü Batı'ya dönmesi, başka bir deyişle burjuvazi ve burjuvazinin yaratımlarının sekülerleşmesiyle, mahalle mektepleri kilise avlusundan çıkarak kilise geleneğinden kopuş sürecine girmiştir. Neo-Rönesans tarzıyla inşa edilen kiliselere ek olarak neo-klasik tarzda inşa edilmeye başlanan okul binaları, Avrupa modernizmini temsil eder hale gelmiş,²⁰ böylece Helenizm de şekil değiştirmiş ya da başka bir deyişle modernleşmeye başlamıştır. Rum okullarının ilk

¹⁹ Vasilis Kolonas, "Ellines Arhitektones kai Arhitektoniki Ekfrasi tou Ellinismu stin Konstantinupoli 19os-20os Aionas", **O Ekso Ellinismos Konstantinupoli kai Smirni 1800-1922**, Pnevmatikos kai Kinonikos Vios (30 kai 31 Oktovriu 1998), Eteria Spudon Neo Elliniku Politismu kai Genikis Pedias, s. 258.

²⁰ Vangelis Kehriotis, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul Rum Ortodoks Cemaatleri: Yeniden Yapılanmadan Kozmopolitliğe" **Batılılaşan İstanbul'un Rum Mimarları**, (Yayına Hazırlayan: Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Deneği, İstanbul, 2011, s. 12.

aşamada mekânsal bağımsızlığa kavuşması, kısa sürede eğitim sistemine de yansımış, Osmanlı Rum cemaatinin sekülerleşmesine de katkıda bulunmuştur.²¹

Diğer yandan İstanbul'daki Helenik izleri belgeleyen başka unsurlar da mevcuttur. Günümüzde halen varlığını sürdürmekte olan Helenizm'e dair birçok tarihi eser ya da mekânlar, yıllar öncesinin izlerini hala yaşatmaktadır. Bugünün İstiklal Caddesi, eskinin Cadde-i Kebir'indeki eski Rum binaları bir yandan mimarinin değişimini ortaya koyarken, bu binalar üzerindeki antik Yunan figürleri de Antik Yunan'ın benimsenmesi ve Helenizm'e sahip çıkılması olarak yorumlanabilir. Diğer yandan Ayasofya başta olmak üzere çok sayıda Rum Kilisesi, ayazmalar, hanlar ve hatta çeşmeler bile İstanbul'daki Helenizm'in günümüze kadar kalabilmiş parçalarından başka bir şey değildir.

İstanbul'da Helenizm'in bu tezde ortaya konacak olan bölümü, İstanbul'da yaşayan Rumların sosyo-kültürel örgütlenmeleridir. Bu çerçevede sosyo-kültürel kelimesinin açıklamasının yapılması örgütlenme türlerinin niteliklerini detaylıca ortaya koyması açısından önemlidir.

Sosyal ve kültürel kelimelerinin birleşiminden üretilmiş olan sosyo-kültürel kelimesi, *aynı anda bir toplumu veya toplumsal bir grubu ve kendine özgü olan kültürü ilgilendiren*²² anlamına gelmektedir. Bu çerçevesinde tezde, toplumsal bir grup olan İstanbul Rumları'nın İstanbul şehrinde yaşayan diğer etnik ve Müslüman gruplardan farklı olarak, kendilerine özgü kültürlerini yaşatmak ve yaymak amacıyla oluşturdukları örgütlenmeler üzerinde durulmuştur.

Tezimizin adındaki son kavram olan örgütlenme kelimesi de *ortak bir amaç veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat kurma*²³ anlamıyla eşdeğer niteliktedir. Ancak bu örgütlenmelerin ağırlıklı olarak cemiyet kurma faaliyetiyle ortaya çıkmış olması,

²¹ Ayşe Özil, "İki Okuma Odası, Bir Narteks: Rum Cemaat Yapılarında Tarihsel ve Toplumsal Bir Bakış 1856-1914", **Batılılaşan İstanbul'un Rum Mimarları**, (Yay. Haz. Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Derneği, İstanbul, 2011, s. 32.

²² **Türkçe Sözlük**, Cilt II, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1992, s. 1329.

²³ **Türkçe Sözlük**, Cilt II, 1992, s. 1141.

cemiyet kavramının ve neden bu kavramın tercih edildiğinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır.

Alman Otto Von Gierke'e göre örgüt organik bir varlıktır, yalnızca üyeleri tarafından temsil edilmemekte, üyeleri aracılığıyla faaliyette bulunmaktadır.²⁴ Bu tezde bahsedilen Rum örgütlenmeleri de bu anlamda kullanılmış ancak Rumların, örgütlenme şekli olarak cemiyet/ dernek kurmayı seçtikleri görülmüştür.

Sosyo-kültürel örgütlenmelerin ortaya çıkış şekilleri konusunda bu tezde ağırlıklı olarak cemiyet kelimesi kullanılmıştır. *Kamuya hizmet amacıyla bir grup insanın birleşmesiyle oluşturulan örgütlenme biçimini tanımlamak amacıyla da hukuki olarak, belli bir amacın gerçekleştirilmesi için ikiden fazla şahsın birbirini ve faaliyetlerini sürekli şekilde birleştirdikleri ve tüzel kişiliğe sahip insan topluluğu*²⁵ anlamına gelen *cemiyet (dernek)* kavramı gönüllülük esasına dayanan ve kar amacı gütmeyen kişi topluluğu olarak da açıklanabilmektedir. Öte yandan cemiyetlerin gönüllülük esasına dayanıyor olması, onları kamu tüzel kişiliklerinden ayırmaktadır. Amaçları birbirlerinden çok farklı olan cemiyetlerin ayırıcı özelliği, amaç unsurudur.²⁶

Diğer yandan çalışmamızın ana konusunu oluşturan Rum cemiyetleri ve İstanbul Rum cemaati arasında da güçlü bir bağ olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu çerçevede cemaat-cemiyet ilişkisi ve bu iki kavram arasındaki etkileşim önem taşımaktadır.

Ferdinand Tönnies'e göre cemaat, bireyselliklerini aşmış olan insanların ortak inanç ve değerler etrafında bütünleşmiş olduğu durumu ifade etmektedir.²⁷ Ayrıca toplumsal bir örgütlenme biçimi olan cemaatin bir diğer tipik özelliği de aile ve

²⁴ Tijen Dündar Sezer, "Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 10, Sayı. 1, 2008, s. 12.

²⁵ Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, IV. Cilt, Cemiyet Maddesi, s. 100.

²⁶ Sezer, a.g.m., s. 4-5.

²⁷ Mustafa Erdoğan, "Cemaat, Cemiyet ve Ulus Devlet", Demokrasi Platformu Cemaat, Cemiyet ve Ulus Devlet, Yıl.6, Sayı. 23, Yaz 2010, s. 3.

akrabalık sistemi yanında inanç sisteminden ve geleneklerden de kuvvet alan güçlü bir dayanışma özelliği göstermesidir.²⁸

Soy bağı ve ortak inanç sistemini Yunanlar ve Rumlar üzerinden okuduğumuzda, Rumları²⁹ Yunanlardan ayırmak pek de doğru değildir. Bu bağlamda Yunanistan'da oluşturulmaya çalışılan ulusal kimlik ve ulus devlet ile cemaat yapısı arasında da bir bağ mevcuttur.

Yunanlar ve İstanbul Rumları arasında bir analize gidilmesi gerekirse, ulusal kimliğin inşasında ortak dil ve sembollerin varlığının, bu düzeneğin önemli bir parçasını oluşturmakta olduğu bir gerçektir. Diğer taraftan siyasi kimliğin duygu birliğine dayalı bir topluluk halini aldığı cemaat³⁰ de bu ortak dil ve sembollerini sahiplenmiş ve ulus devletle arasında güçlü bir bağ kurmuştur. Başka bir bakış açısıyla, ölçeği genişletilmiş cemaat olarak da tanımlanabilen ulusa³¹ dair geliştirilen ulusçuluk ya da milliyetçilik ifadesi farklı şekillerde tanımlanabilir. “*Milletler ve milli irade hakkında kültürel bir doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri içeren bir ideoloji*”³² tanımı, özellikle bu ideolojinin kültürel boyutuna vurgu yaparken, kültürün en önemli yayılma aracı olan eğitimin de öncelenmesi, eğitimin milliyetçiliğe hizmet ettiği şeklinde bir algı yaratmaktadır. Kültürel milliyetçilik kavramı da işte tam burada devreye girmektedir. Yapısal ve organik bir bağa sahip olan Yunanistan ve İstanbul Rum cemaatinin aynı ırka mensup olmaları, aynı ortak kimliği paylaşmaları ve aynı dili konuşmaları bu iki aktörü ortak paydada buluşturmaktadır. Bu noktadan sonra devreye giren kültürel milliyetçilik ile ortak dil ve kültür baskın gelmektedir ve cemaat, din, dil ve ulusal kimlik kültürünü üyelerine aşlamaya başlamaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen tüm faaliyetler bir yandan Rum cemaatinin kimliğini sağlamlaştırırken, diğer yandan da Yunan kültürü ve anılarına hizmet etmektedir.

²⁸ Mehmet Fikret Gezgın, “*Cemaat- Cemiyet Ayrımı ve Ferdinand Tönnies*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları**, s. 188.

²⁹ Rum ve Yunan kavramlarının ayrılık noktası coğrafyadan kaynaklanmaktadır. Yunanistan'da yaşayan Helen ırkına mensup halk için Yunan, Yunanistan dışında yaşayan Helenler için Rum kavramı kullanılmaktadır.

³⁰ Erdoğan, *a.g.m.*, s. 6-7

³¹ Erdoğan, *a.g.m.*, s. 9.

³² Antony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 119.

Dolayısıyla cemaatin hedeflediği doğrultuda, cemiyetler ağırlıklı olarak üye ya da yardımseverlerin bağışları aracılığıyla cemaat üyelerine hizmet verir ve bu sosyal yapılanmalar ile aradaki bağlar kuvvetlenir. Diğer yandan bu kendine has durum, beraberinde cemaatin içine kapanması gibi bir durumu da getirebilir.³³

Cemaatin cemiyetler aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal ve kültürel propagandada, cemaatin varlıklı bireylerinin de maddi desteklerini sunması olağan bir durumdur. Bu doğrultuda cemaat ve cemiyetler, cemaat dışından herhangi bir yardım almadan kendi içinde bir sivil toplum örgütü şeklinde çalışarak sosyal bir ağ kurarlar. Bu bağlamda özelden genele bir sıralama yapıldığında; cemiyet (dernek), cemaat ve ulus devlet aslında birbirleri arasında devamlı kültürel ve ulusal etkileşime sahip olan olgulardır. Bu veriler, Yunanlar ve Rumlar bağlamında somutlaştırıldığında ortaya çıkan etkileşim ağı şu şekildedir: Sosyo-kültürel Rum Cemiyetleri- İstanbul Rum Cemaati- Yunanistan.

Ortaya konan açıklamalar ışığında bu çalışmada cevabı aranacak soruların başında sosyo-kültürel Rum cemiyetlerin nasıl bir siyasi ve sosyal ortamda kurulmaya başlandığı, ne türlere ayrıldığı, Rum cemaati ve Yunanistan ile nasıl (iktisadi, ideolojik, duygusal bağlamda) ilişkiler kurdukları, amaçlarının hangi noktada düğümlendiği, dönemsel siyasi konjonktürden etkilenip etkilenmedikleri ve sosyo-kültürel vasıflarını ne dereceye kadar koruyabildikleri gelmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, Osmanlı'nın bir parçası olan İstanbul Rumlarının Osmanlı sosyal yapısını etkileyip etkilemediği, İstanbul coğrafyasının farklı semtlerinin ve sakinlerinin sosyal statülerinin cemiyetleşme türüne etki edip etmediği, cemiyetlerin Osmanlı yönetimi ile olan ilişkilerinin ne boyutta olduğu, Türk resmi tarih çevrelerinde özellikle Mütareke döneminde “*yıkıcı/ zararlı faaliyet gösteren Rum cemiyetleri*” bir tarafa bırakıldığında sosyo-kültürel amaçlardan herhangi bir sapma olup olmadığı, cemiyetlerin bilinç altındaki Helenizm ya da Megali İdea'nın ne boyutta olduğu ve bahsettikleri amaçlarına ulaşip ulaşamadıkları gibi soruların cevapları ortaya konmaya çalışılacaktır.

³³ Burada kastedilen içe kapanma, ortak din ve kültürün paylaşıldığı bireyler ya da topluluğa yönelik değildir.

2-Araştırma Yöntemi ve Temel Kaynaklar

Tezimizin coğrafyasının İstanbul, ancak konusunun Helenizm olması kaynak dili olarak Türkçenin yanı sıra Yunancanın da kullanılmasını gerekli kılmıştır. Ancak belirtilmesi gereken nokta, kullanılan dillerin Osmanlı Türkçesi ve Katharevusa³⁴ olduğudur. Öte yandan çalışmanın, iki kaynak dilinin kullanılarak hazırlanmış olması, araştırma ve tasnif aşamasında pek çok zorluğu da beraberinde getirmiştir.

Bunlardan ilki, cemiyetlerin isimlerinden kaynaklanan sorunlardır. Yunanca isimler temel alınarak Türkçeye çevrilen cemiyet isimlerinin Osmanlıca belgelerdeki isimlerle farklılık göstermesi bahsedilen cemiyetlerin aynı olup olmadığı konusunda önemli bir sorun yaratmıştır. Bu noktada, konu olan cemiyetin kuruluş yılı ve yeri, kurulduğu yerde benzer isimde başka cemiyet olup olmadığı gibi soruların cevapları aranmış ve doğru tespitler üzerinden gidilmeye çalışılmıştır.

Cemiyet isimleri konusundaki bir diğer açmaz da varlığı ortaya konan pek çok Rum cemiyetine Rumca/Yunanca kaynaklardan ulaşılmış olmasıdır. Dolayısıyla bu cemiyetlerin isimleri her ne kadar çalışma dönemi Osmanlı dönemine dair olsa da, yalnızca cemiyet isminde bulunan kelimelerin Osmanlı karşılıkları çevrilerek yazılmıştır. Bu konu terminolojik bir sorun olmasına rağmen, Türkçeden Osmanlı Türkçesine bir çeviri yapılmasının mümkün olmaması, yapılması halinde ise yanıltıcı ve yanlış aktarımların yaratabileceği karmaşa, Yunancadan çevirisi yapılan cemiyet isimlerinin büyük bir kısmının günümüz Türkçesiyle verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum bir tutarsızlık gibi görünse de bu çalışmanın en zor kısımlarından birini oluşturmuştur. Diğer yandan araştırma döneminin ruhuna uygun olması açısından cemiyet isimleri içinde geçen bazı kavramlar için Osmanlı Türkçesinden kelimeler kullanılmıştır. Bu bağlamda eğitim yerine maarif, eğitimsever yerine maarifperver, yoksulsever yerine fukaraperver, kardeşlik-cemiyet kelimeleri yerine zaman zaman uhuvvet,³⁵ ilerleme yerine terakki, okul yerine mektep ve ilerici yerine terakkiperver gibi kelimeler tercih edilmiştir.³⁶ Buna ek olarak Türkçe kaynaklarda rastlanan

³⁴ Yalın, temiz anlamına gelen Katharevusa, Yunanca'da temiz, arı dil olarak anlaşılmaktadır. Sentaks açısından yenilikçi, ancak sözcükler açısından antik Yunanca'ya bağlıdır. Millas, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, s. 31.

³⁵ **Türkçe Sözlük**, Cilt II, s. 1512.

³⁶ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

cemiyet isimleri aynen kaynaklarda yer aldığı şekliyle kullanılmıştır. Yunanca cemiyet isimlerinin Türkçeye çevrilmesinde çok gayret gösterilmiş, detaylıca incelenmiş ve kontrol edilmiş olmasına rağmen çeşitli aksaklıkların yaşanması mümkün görünmektedir. Bu bağlamda Yunancadan Türkçeye çevrilmiş cemiyet isimleri konusunda her türlü eleştiri ve öneriye açık olduğumuzu da belirtmek isteriz.

Yunanca orijinal isimlerinde ağırlıklı olarak *syllagos* (cemiyet), *enosi(s)* (birlik), *eteria* (şirket, ortaklık, dernek), *adelfotis* (uhuvvet, cemiyet), *adelfotita* (dernek, cemiyet), *omilos* (kulüp, dernek), *leshi* (kulüp), *syndesmos* (birlik, dernek) gibi kelimelerin kullanıldığı dikkat çekmiştir. Bu bağlamda yapılan çevirilerde bir yandan aslına bağlı kalmaya çalışılırken bir yandan Türkçe literatüre yerleşmiş kalıplara bağlı kalma kaygısı güdülmüştür. Filiki Eteria örneğinden yola çıkıldığında, normalde “şirket” anlamı taşıyan *eteria* kelimesine benzer türdeki ifadelerde, “cemiyet” kelimesi tercih edilmiş (Dostluk Derneği/cemiyeti gibi), diğer yandan “*syndesmos*” ve “*enosi*” kelimeleri için birlik kelimesi kullanılmıştır. Rum cemiyet isimlerinde sıkça rastlanan “*adelfotis*” kelimesi ise Osmanlıca terminolojiye uygun olması açısından çoğu zaman “*uhuvvet*” şeklinde çevrilmiştir.

Spor dalında kurulan cemiyetlerin bazıları için yine literatüre uygun olması açısından kulüp kelimesi, mesleki cemiyetler için de orjinaline bağlı kalınarak birlik kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir.

Tez içinde geçen birçok cemiyetin Yunanca isimleri orijinal haliyle ve okunduğu şekilde dipnotlandırılmıştır. Böylelikle Yunanca bilmeyenlerin okumalarında kolaylık sağlanması hedeflenmiştir. Ancak varlığı Türkçe kaynaklardan öğrenilen cemiyetlerin isimleri Yunancaya çevrilmemiştir. Bu noktada yine yanlış bilgi aktarımından kaçınmak amacıyla böyle bir yol izlendiğinin altı çizilmelidir. Gerek nizamnamelerinde gerekse Osmanlıca kaynaklarda rastlanan cemiyet isimleri de orijinal şekliyle kullanılmıştır. Cemiyetler konusunda altı çizilmesi gereken diğer bir husus da, tezin konusuna uygun olarak elden geldiğince sosyo-kültürel cemiyetlerin ön plana çıkarılmaya çalışılmış olmasıdır. Bu bağlamda özellikle Mütareke döneminde kurulan ve faaliyet gösteren siyasal ya da “*ulusal varlığa zararlı cemiyetler*”den gerektiği ölçüde bahsedilmiştir.

Bu tezin araştırma safhasında incelenen Yunanca kaynakların pek çoğunda kullanılan ortak kavramlar da belirtilmesi gereken bir diğer noktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı kısmen olmak üzere, Mütareke dönemini zaman aralığı olarak alan Yunanca birinci el ya da araştırma kaynaklarında en çok dikkati çeken nokta, Osmanlı ya da İstanbul Rumları için “*Alitrottoi Ellines*” (Αλύτρωτοι Έλληνες) yani boyunduruk altındaki esir Yunanlar kavramının kullanılmış olmasıdır. Yunancada litrono (λυτρώνω), kurtarmak fiilinden türetilmiş olan “*alitrotos*” kelimesi, kurtarılmamış, köleleşmiş kimse, esir anlamına gelmektedir.³⁷ Bu kavramın tercih edilmesinde şüphesiz ki dönemin konjonktürünün önemi büyüktür. Özellikle Helenizm’in siyasi nitelik kazandığı dönemde ve Rumların yaşadığı İstanbul başta olmak üzere diğer Anadolu şehirlerinin Yunanistan’a ilhak edilmesi düşüncesi bağlamında, gerçekleştirilen eylemlerin ve hatta işgal hareketinin gerekçesinin “*boyunduruk altındaki Rumların kurtarılması*” şeklinde ifade edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Mütareke dönemine (Yunan literatürüne göre Küçük Asya Seferi’ne) dair kaleme alınmış Yunanca eserlerde İstanbul Rumları ya da İstanbul Yunanları şeklinde ifadelere rastlanılmamış, İstanbul’da ve Anadolu’da yaşayan Rumların “*boyunduruk altında/esir Yunanlar*” olarak tanımlandığı görülmüştür. Bu çalışmada ise Rumlar için, İstanbul Rumları, Osmanlı Rumları, İstanbul Rum Cemaati gibi kavramlar tercih edilmiştir.

Çalışma esnasında yaşanan sorunlardan bir diğeri de cemiyetlerden bazılarının kuruluş ve fesih tarihlerinin bulunmasındaki zorluk olmuştur. Bu noktada cemiyet nizamnamelerinin genelde son sayfalarında bulunan ya da nizamnamede özel bir madde ile tasvir edilen cemiyet mühürlerindeki tarihler, cemiyetlerin kuruluş yılları konusunda yol gösterici olarak kabul edilmiştir. Ancak çözümlenemeyen sorun, birçok cemiyetin faaliyetlerine ne zaman son verdiği, başka deyişle ne zaman feshedildiği ya da kapandığıdır. Bu noktada bulunabilen somut veriler dışında, tüm cemiyetlerin kapanma yılları konusunda bilgi aktarılamamıştır.

Bunlara ek olarak bazı cemiyetlerin kuruluşundan bir süre sonra farklı cemiyetlerle birleşmesi ya da isim değiştirmesi gibi durumlara da rastlanmış ve bu durum bahsi geçen cemiyetleri konu alan bölümlerde aktarılmıştır.

³⁷ Babinyiotis, **a.g.e.**, *Alitrotos* (αλύτρωτος) maddesi, s. 127.

İstanbul'da 1908-1922 yılları arasında kurulmuş ve faaliyet göstermiş olan sosyo-kültürel Rum cemiyetlerinin sayısının tespit edilmesi konusunda da zorluklar yaşanmıştır. Birçoğunun yalnızca isimlerine rastlanması gibi bir durumla karşılaşmıştır. Bu bağlamda birçoğunun, bu çalışmanın yıl aralığı olan 1908-1922 yılları öncesinde kurulup varlıklarını bu dönemlerde de sürdürmesi ve ayrıca çalışmanın odağı olan dönemlerde, yeni cemiyetlerin de kurulmuş olması, cemiyetlerin kesin sayılarına ulaşmayı zorlaştırmıştır. Cemiyetlerin bahsedilen dönemlerde var olup olmadığını araştırmacıya sunabilecek tek kanıt, ya o dönemde basılmış bir nizamnamesine ulaşılmış olması ya da döneme dair bir süreli yayında o cemiyetin bir faaliyet haberine rastlanmış olmasıdır. Bu bağlamda araştırmamızın öncelikli dayanağı ulaşılabilen nizamname ve diğer birinci el kaynaklar olmuştur.

1908-1922 yılları arasındaki dönemde kurulan cemiyetlerin kesin sayısının belirlenmesi oldukça zordur. Bu çalışmada 500'e yakın Rum cemiyetinin varlığı ortaya konmuş, ancak her geçen gün, gün ışığına çıkan nizamname ve belgeler bağlamında bu sayının daha da artabileceği de göz önünde tutulmuştur. Çalışmada kullanılan kaynakça konusunda altı çizilmesi gereken önemli bir nokta da, pek çok cemiyet nizamnamesinin ulaşılabildiği olmasıdır.

Hazırlanan bu tezin başlığının Helenizm olması, Helenizm'in ve Rum örgütlenmeleri konusunda Yunan bakış açısının ve kaynaklarının temel kaynaklar olarak kullanılmasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel kaynak dili Yunanca olmuştur. Rum cemiyet nizamnameleri araştırmanın ana kaynağını oluştururken, konuyla ilgili yazılmış Yunanca, Türkçe ve İngilizce eserler de oldukça yol gösterici olmuştur.

Bu çalışma için şüphesiz ki temel araştırma eserleri detaylıca incelenmiştir. Özellikle İstanbul Rum cemiyetleri, kadın cemiyetleri ve örgütlenmeleri konusunda Yunanistan'da önemli çalışmalar yapmış olan Kiriaki Mamoni, İstanbul'da kurulan Rum Edebiyat Cemiyeti konusunda çalışmalar yapmış olan Yorgos A. Gianakopoulos ve Haris Ekzertzoglou, İstanbul Rumlarının sosyal yaşamlarına dair araştırmaları olan Sula Bozis gibi araştırmacıların eserleri çalışmaya büyük katkı sağlamıştır. Öte yandan Türkçe kaynaklar çerçevesinde Hülya Toker, Orhan Türker,

Salahi Sonyel gibi araştırmacıların eserleri de yol gösterici olmuştur. Buna ek olarak Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınlarından çıkmış olan “*Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri*” isimli kitapta Rum faaliyetlerine dair tüm belgelerin derlenmiş ve transkript edilerek yayınlanmış olması, bu belgelere ulaşmak konusunda büyük kolaylık sağlamıştır.

Diğer yandan birinci el kaynakların çalışmanın konusu itibariyle önemli bir kısmını oluşturan nizamnamelerin tamamına ulaşılmasında büyük zorluklar yaşanmıştır. Gerek Türkiye’de gerekse Yunanistan’da olsun pek çok nizamnameye ulaşılmıştır. Ancak bazı cemiyetlerin nizamnamelerine ulaşılamamıştır. Öyle ki özellikle Yunan araştırmacı Mamoni’nin eserleri incelendiğinde, kullandığı nizamnamelerden bazılarının ne Yunanistan’da ne de Türkiye’de bulunması, bu cemiyetler için Mamoni’nin tek kaynak olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Yazmış olduğu eserde bazı cemiyetler hakkında aktardığı bilgilerin dipnotları incelendiğinde bu nizamnameleri kişisel arşivlerden elde ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Aynı bilgi Yunanistan’da çalışılmış olan arşiv ve kütüphanelerden de teyit edilmiştir. Türkiye’de de karşılaşılan bu sorun, bazı insanların sahaflardan ne olduğunu bilmeden satın aldıkları Rumca nizamnameleri (zellikle birçoğu tek nüsha kalmıştır) saklamaları ve araştırmacıya sunmaktan ekinmelerinden kaynaklanmaktadır.

Hayret uyandıran bir diğer nokta da bir gazetenin iddialarına göre, Milli Kütüphane’nin hurda ya da atık kağıt olarak Hurdasan’a gönderdiği pek çok önemli eser içinde el yazması ve hatta nizamname gibi kaynakların bulunması ve bunların koleksiyonerlere ve sahaflara yok pahasına satılmış olmasıdır.³⁸

Bu tez, dört bölüm halinde yazılmıştır. İlk bölüm, Tanzimat döneminde kurulan pek çok cemiyetin daha sonraki dönemlerde de faaliyetlerini sürdürmüş olmalarından dolayı Meşrutiyet ncesi Rum örgütlenmelerine ayrılırken, ikinci bölüm İkinci Meşrutiyetin ilanından Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte kurulan ve faaliyet gösteren Rum cemiyetlerine ayrılmıştır. nc bölümde ise Birinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul’da kurulan cemiyetlerden bahsedilmiştir. Son bölüm olan dördüncü bölümün ise başlığı “Mütareke Dönemi Rum

³⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/kultur-sanat/25310113.asp> Erişim Tarihi 04/12/2014.

Faaliyetleri”dir. Bu bölümün başlığında Mütareke döneminden kastedilen ifade Mondros Mütarekesi ile Mudanya Mütarekesi, bir başka deyişle 1918 yılının sonlarıyla 1922 yılları arası gelişmeler ele alınacaktır. Dördüncü bölümün başlığında Mütareke ifadesinin kullanılması rastgele bir tercih değildir. Aslında yakın dönem tarih yazıcılığında pek çok araştırmacı 1918-1922 yılları arasını “Milli Mücadele dönemi”, “Türk Kurtuluş Savaşı dönemi” veya “Ulusal Kurtuluş Savaşı” gibi ifadelerle betimlemektedirler. Çalışmamızda bunların yerine “Mütareke dönemi” ifadesinin kullanılması coğrafyadan kaynaklanmaktadır. Konuyu biraz daha açacak olursak, işgallere karşı yürütülen mücadelenin Anadolu ve genellikle de Ankara merkezli olarak geliştiği düşünülürse, Anadolu ya da Trakya’nın belirli bölgelerindeki direniş hareketinin Milli Mücadele olarak adlandırılması ve döneme de Milli Mücadele veya Kurtuluş Savaşı dönemi denilmesi doğaldır. Ancak tezin coğrafi alanı İstanbul olduğu için İstanbul’daki bazı gizli direnişleri saymazsak, Mondros Mütarekesi hükümlerinin Anadolu’ya göre çok daha belirgin bir şekilde kendini gösterdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Milli Mücadele ya da Kurtuluş Savaşı Türklerin direnişini anlatmak için kullanılan bir terimken, Rumlar için böyle bir dönem adlandırılmasına gidilmemiş ve Mütareke dönemi adlandırılması uygun görülmüştür. Kısacası araştırmanın öznesinin etnisitesi ve coğrafyası göz önünde bulundurularak “Mütareke Dönemi” ifadesi tercih edilmiştir.

Belirtilmesi gereken son nokta ise nasıl bir anlatım yoluna gidildiğidir. İstanbul’da 1908-1922 yılları arasında kurulmuş olan sosyo-kültürel cemiyetlerin başlıklar halinde açıklanmasından ziyade metin içinde anlatılması yoluna gidilmiştir. Böylece farklı dönemlerde faaliyetlerini devam ettiren cemiyetler o dönemlerde incelenmiş ve dönemin konjonktürü ile olan etkileşime vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Yine metin içinde isimleri geçen cemiyetler, farkındalık sağlanması amacıyla italik olarak yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET ÖNCESİNDE İLK RUM ÖRGÜTLENMELERİ

1.1.Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimler ve Rumların Konumları

Coğrafyası, tarihi, sosyo-kültürel yapısı ve dinamikleriyle kendine özgü bir şehir olan İstanbul, Aristoteles’in “*Bir şehir farklı türde insanlardan oluşur, benzer insanlar bir şehir meydana getiremez*”³⁹ sözünü, çok kültürlü yapısıyla doğrulamaktadır. Öte yandan uygarlıklarla olan sıkı bağları, ona başka özellikler de kazandırmıştır. Pek çok uygarlığa ev sahipliği yapması açısından tarihsel bir önem taşıyan İstanbul, Mehmet Ali Kılıçbay’ın yorumuyla kentten ziyade dışı bir şehirdir.⁴⁰

İmparatorlukların incisi olan İstanbul’daki Gayrimüslim nüfusun gerek kültürel, gerek sosyal, gerekse ekonomik açıdan birçok dinamiğin dengesini oluşturması, şüphesiz ki bu şehrin diğerlerinden farklı bir gelişim izlemesinde etkili olmuştur. Böylelikle Osmanlı Devleti de, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik birikimini en fazla İstanbul üzerinden yansıtmıştır. Diğer yandan İstanbul’un bir kültür mozaiği olmasında etkili olan kozmopolit yapısı, siyaseti doğrudan ilgilendiren ideolojik gelişmelerde de itici bir güç olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin, Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni kavram, kurum ve değerler manzumesine uyum sağlaması da İstanbul üzerinden gerçekleşmiştir. II. Selim dönemindeki yenilikleri, sistematik anlamda ilk reform çabaları olarak görürsek, II. Mahmut dönemi reformları kurumsal anlamda çok geniş bir alana nüfuz etmiştir. Bu bağlamda II. Mahmut’u zihniyet dönüşümünün öncüsü olarak yorumlamak mümkündür. Zira onun döneminde hazırlanan, ancak oğlu Abdülmecit’in tahta geçmesinden çok kısa bir süre sonra halka duyurulan Tanzimat

³⁹ Aktaran, M. Sinan Genim, “*İstanbul ve Mimari*”, **Şehir ve Kültür: İstanbul**, (Ed. Ahmet Emre Bilgili), Profil Yayınları İstanbul, 2011, s. 294.

⁴⁰ Mehmet Ali Kılıçbay şehir ve kent ayrımını değişik analizleriyle ortaya koyduğu eserinde, şehirleri uygarlık yanları ağır basan yerleşim yerleri, kentleri ise daha çok insan ve bina yığınları olarak nitelemektedir. Uygarlığı dışı bir olay olarak gören Kılıçbay’ın yorumuna göre İstanbul Türkiye’nin hala en dışı şehridir. Mehmet Ali Kılıçbay, **Şehirler ve Kentler**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 14, 21.

Fermanı (Gülhane Hattı Hümayunu), sadece kurumsal anlamda değil, aynı zamanda zihniyet bağlamında da modernleşmenin önünü açmıştır. Her ne kadar ayrıntılı bir reform planı ortaya koymasa da⁴¹ Mustafa Reşit Paşa önderliğinde hazırlanan bu reform paketi, Gayrimüslimlerin zaten sahip oldukları özgürlükleri onaylarken, geleceğe dönük daha geniş kapsamlı bir reform dizisini öngörmüştür.⁴² Müslüman ve Müslüman olmayan bütün tebaanın can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanması, vergilerin belli bir sisteme göre alınması, askerlik ödevinin düzenli bir usule bağlanması gibi prensipler içeren Tanzimat Fermanı, imparatorluktaki Müslüman ve Gayrimüslimlerin kanun önünde eşit olacağı şeklindeki düzenlemeyle, adını verdiği yeni dönemin başlangıcını sağlamıştır. Bu kadrajdan bakıldığında, eşitlik ilkesinin ön plana çıkarılmış olması, Gayrimüslimleri memnun edecekmiş gibi görünse de, Enver Ziya Karal'ın aktardığına göre ilk tepki Rum Patriğinden gelmiştir. Fermanın okunduğu sırada hazır bulunan patrik, fermanın okunmasının ardından kırmızı atlas keseye konulurken, *“inşallah bir daha bu keseden dışarı çıkmaz”* sözleriyle hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir.⁴³

Aslında Gayrimüslim tebaayı memnun etmek ve bu yolla da yabancı devletlerin en azından müdahalesini önlemek amacıyla girişilen bu reform hareketinin Rumlar üzerinde yarattığı huzursuzluğu, onların Osmanlı sınırları içindeki yaşam düzenlerinde aramak gerekmektedir. Gayrimüslimler arasında imtiyazlı bir konuma sahip olan Rumlar, Osmanlı idaresinde görevler almış, Divan-ı Hümayun'da ve elçilik heyetlerinde tercümanlıklar yaparak önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir.⁴⁴ Böylece her zaman devlet ile organik bağları olmuş ve devletin yönetim organlarına yabancı kalmamışlardır. Her ne kadar Yunan isyanı sonrasında Rumlara yönelik güvensizlik nedeniyle Tercüme Odaları açılmış olsa da⁴⁵ bazı Rumlar saray içindeki konumlarını muhafaza edebilmişlerdir. Dolayısıyla sahip

⁴¹ Gerasimos Augustinos, **Küçük Asya Rumları, 19. Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, s. 88.

⁴² Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğunda Reform 1856-1876**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s. 120.

⁴³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 187.

⁴⁴ Karal, **a.g.e.**, V. Cilt, s. 187.

⁴⁵ Yunan İsyanından sonra oluşan güvensizlik ortamı II. Mahmut'u Müslüman tercümanlar yetiştirilmesi için Tercüme Odaları açmaya sevk etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Bilim, *“Tercüme Odaları”*, **OTAM**. (Ankara Haziran 1990), s.29-43, 01/06/1990.

oldukları bu ve benzeri ayrıcalıkları Tanzimat Fermanı ile kaybetmemek için, söz konusu fermana ve getirdiklerine mesafeli yaklaşmışlardır.

Gayrimüslimlerin memnuniyetsizliklerinin yanı sıra Müslümanlar da “*İngiliz siyasetinin bir zaferi*” olarak gördükleri bu fermanla Gayrimüslimlere verilen haklardan rahatsız olmuşlardır.⁴⁶ Aslında Tanzimat Fermanı’nın, sadece Gayrimüslimleri ve Batılı devletleri memnun etmek için hazırlanmış bir belge olarak ele alınması, eksik ve haksız bir değerlendirmedir. Çünkü Gayrimüslim ve Batı etkisi inkâr edilmemekle birlikte Tanzimat, iradi tarafı belli bir düzeyde de olsa Osmanlı’daki modernleşme sürecinin en önemli halkasıdır. Tanzimat ile ilgili tartışmaların, girdi-çıkı sorunsalı üzerinde yoğunlaştığını, dönemin sona ermesi sonrasındaki durumla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Daha açık bir deyişle Tanzimat ile ilgili eleştiri ve değerlendirmeleri, yaşanan dönem ve sonrası olarak iki farklı açıdan ele almak tarih metodolojisinin bir gereğidir.

Dönemsel memnuniyetsizlik konusuna geri dönecek olursak, biraz daha özele inildiğinde özellikle din adamlarının hoşnutsuzluğu daha dikkat çekici bir durumdur. Aslında ciddi bir gözlem yapılmasa bile, kilisenin tepkisinin, dinle değil de, dünyevi hayatla ilgili olduğu görülebilir. Din adamlarının, cemaatleri üzerindeki nüfuzlarını sarsmakla kalmayıp mali kaynaklarını da tehlikeye düşüren reformlar dizisi, 1856 Islahat Fermanı’yla daha etkili bir hal almış ve kilisenin dilediğince vergilendirme yetkisi son bulmuştur.⁴⁷ Buna ek olarak Gayrimüslimler kendi lehlerine değişiklikler yapılmasını isterken, eşitliğin doğal sonucu olan mükellefiyetlerde eşitlik fikrine ise tahammül edememişlerdir.⁴⁸ Daha açık bir ifadeyle yeni haklar isterken, her hakkın bir de ödev gerektirdiği düşüncesine pek de sıcak bakmamışlardır.

Diğer yandan Osmanlı Devleti’nin Rusya ve Batılı büyük devletlerle olan ilişkileri de bu döneme damgasını vuran reformlar üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı ile üzerindeki Batı baskısını azaltmak istemişse de dış

⁴⁶Halil İnalcık, “*Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri*”, Halil İnalcık -Mehmet Seyitdanlıoğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 172.

⁴⁷Gülnihal Bozkurt, **İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu 1839-1914**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 63.

⁴⁸ Bozkurt, a.g.e., s. 65.

politikadaki gelişmeler, Osmanlı Devleti'ni yeniden Batı'ya bağımlı hale getirmiştir. Özellikle Rusya'ya karşı girilen Kırım Savaşı sırasında alınan İngiliz ve Fransız desteği sonucunda, savaştan sonra Gayrimüslimlere iyi niyet gösterisinde bulunarak müttefiklerinin desteğini muhafaza etmek isteyen Osmanlı Devleti, yeni bir reform paketi hazırlamak konusunda hızlı davranmıştır.⁴⁹ Bu anlamda Batılı devletlerle olan ilişkilerin, 1839 yılında yayınlanan reform paketinden ziyade, 1856 Islahat Fermanı'nda daha belirleyici olduğu söylenebilir. Bu dönemde hazırlanan yeni reform planında Gayrimüslim tebaaya üç reform vaat edilmiştir. Bunlardan ilki vilayet ve belediye meclislerinde Müslüman ve Gayrimüslimlerin makul oranda temsilci bulundurmaları; ikincisi Meclis-i Ahkam-ı Adliye'ye Gayrimüslimlerden de üye alınması; üçüncüsü ise Gayrimüslimlerin millet örgütlenişlerinin yeniden düzenlenerek bunların meclislerine ruhanilerden başka, halktan (laik) temsilcilerin de katılmasıdır.⁵⁰

Islahat Fermanı'nın Gayrimüslimler açısından diğer bir önemli getirisi de her cemaatin kendi kültür ve diline uygun okul açabileceği, ancak tüm okulların ders programları ile öğretmenlerinin Meclis-i Maarif Nezareti denetiminde tutulacağıdır. Söz konusu denetim zorunluluğuna karşın, Islahat Fermanı'nın yarattığı ortamın etkisiyle Gayrimüslimler çok sayıda özel okul açmış⁵¹ ve eğitim- öğretim konusunda bilinç düzeylerini arttırarak ulusal kimliklerini geliştirmeyi başarmışlardır.

Hem Gülhane Hatt-ı Hümayunu hem de Islahat Fermanı, din-devlet, din-toplum ilişkilerine yeni boyutlar kazandırarak, Osmanlı kurumlarının laikleşmesinin yolunu açmışlardır.⁵² Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda kanunlaştırma hareketleri ilk kez Tanzimat döneminde başlamıştır. Bazı alanlarda, tamamen ulusal nitelikte ve yürürlükteki dinsel hukuk düzenini çağdaşlaştırma yoluna gidilirken, bazı alanlarda da yabancı kanunların benimsenmesi yoluyla hukukun çağdaşlaştırılmasına

⁴⁹Cevdet Küçük, “Osmanlı İmparatorluğu'nda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat” , Halil İnalçık -Mehmet Seyitdanlıoğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 548.

⁵⁰ Küçük, *a.g.m.*, s.550.

⁵¹ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 159.

⁵² Anagnostopoulou, *a.g.m.*, s. 6.

çalışılmıştır.⁵³ Bu bağlamda ilk düzenlemeler ceza hukuku alanında⁵⁴ gerçekleştirilirken, onu Ticaret Kanunnamesi ve Arazi Kanunnamesi izlemiştir.⁵⁵ Bu çerçevede şeriatın yürürlük kapsamı daraltılmış ve esas geleneksel hukuk sisteminin yerini alacak olan Batı kaynaklı laik yasalar ve kurumlar oluşturulmuştur.⁵⁶

Tanzimat Dönemi, Osmanlı hukuk düzeninde Batılı tarzda bir değişimin kapısını aralarken, Gayrimüslimler açısından da idari açıdan laikleşmeyi öngörmüştür. Özellikle Islahat Fermanı ile milletlerin dünyevi meselelerinin idaresinde halk katılımı ön plana çıkarılmış ve din adamlarının keyfi olarak para talep etmesine son verilmiştir.⁵⁷ Öte yandan millet kavramı çerçevesinde⁵⁸ ruhani olmayanların gücünün tanınması başka bir deyişle patriğin iktidarının sınırlandırılması da Patrikhane tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁵⁹ Bununla birlikte, Islahat Fermanı'nın ilanından sonra Meclis-i Maarif'in hazırladığı kapsamlı reform projesinde, genel olarak eğitimin üç kademeye ayrılması düşünülmüş, ilk eğitimin gerek Müslümanlar gerekse Gayrimüslim cemaatler açısından dinsel ağırlıklı olması, ilk eğitim seviyesindeki okulların hocalarının ilgili cemaatin ruhban sınıfı tarafından atanması kararlaştırılmıştır.⁶⁰ Ancak zaman içinde eğitimden beklenen verimin alınamaması Osmanlı yönetici elitinde, ilköğretimin dar anlamda dinsel eğitim üzerine odaklanmadığı ve dinsel konuların yanı sıra dünyevi ve hayatta pratik yararı olan konuların da öğretilbileceği anlayışını kuvvetlendirmiştir.⁶¹ Osmanlı eğitim sisteminde bile kendini hissettirmeye başlayan bu dünyevileşme, kısa sürede Gayrimüslim cemaatlere de nüfuz etmiştir.

⁵³ Temuçin Faik Ertan, “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hukuk Reformuna Genel Bakış*”, **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, Ağustos 1995, s. 220.

⁵⁴ Ceza Kanunnamesi büyük ölçüde Batılı devletlerin ceza mevzuatından yararlanılarak hazırlanmış, 1857 yılında yapılan tadilat, tamamen Fransız Ceza Kanunundan iktibas edilmiştir. Ertan, *a.g.m.*, s. 221.

⁵⁵ Ertan, *a.g.m.*, s. 221-222.

⁵⁶ Mustafa Erdoğan, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 9.

⁵⁷ Augustinos, **a.g.e.**, s. 89.

⁵⁸ Millet kavramı din odaklı bir kavramdır.

⁵⁹ Anagnostopoulou, *a.g.m.*, s. 6.

⁶⁰ Roderic Davison, “*Osmanlı Türkiyesinde Batılı Eğitim*”, Halil İnalçık - Mehmet Seyitdanlıoğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 697.

⁶¹ Davison, *a.g.m.*, s. 699.

Dolayısıyla mevcut reformlar yalnızca Osmanlı Devleti'nin laikleşmesinin ilk adımı olmamış, Gayrimüslimlerin idari teşkilatlarında da dünyevileşmenin önünü açmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında Gayrimüslim topluluklarda hem idari hem de sosyal alanda başlayan laikleşme, eğitimle birleşerek beraberinde kimlik oluşturma ya da daha açık bir ifadeyle var olan kimliği geliştirme ihtiyacını da doğurmuştur. Eğitimdeki laikleşme sürecinde ön plana çıkarılan kültür, dil ve kimlik bilinçlenmesi millileşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Yapısal anlamda yaşanan bu laikleşme süreci, biraz daha özele inilirse laikleşme, Rumların sosyo-kültürel hayatlarına oldukça hızlı bir şekilde tesir etmiştir. Geleneksel kuruluşlar hala ayaktaiken, aynı kuruluşlar Rumlar arasındaki toplumsal yeni oluşumlara destek olmuştur. Öte yandan eğitim cemiyetleri gibi laik siyasi ve kültürel kurumlar kurulmaya başlandığında, bunlar Millet-i Rum dünyasına birer birer eklenmiştir.⁶² Başka bir deyişle Osmanlı ülkesinde zaten sosyo-kültürel yaşamın içinde olan, hatta en önemli parçasını oluşturan Rumlar, Tanzimat dönemindeki değişim ve dönüşüm sürecinde bu tür faaliyetlerini cemiyetler yoluyla daha örgütlü bir şekilde yürütme olanağına kavuşmuşlardır.

Tanzimat döneminde Osmanlı Rumları arasında hissedilen bu sosyal hareketlenmeyle, Islahat Fermanı'ndan bir süre sonra (5 yıl) bahsedilen yapı çerçevesinde ilk büyük sosyo-kültürel organizasyon gerçekleştirilmiş ve Rumlar, eğitim konusunda önemli bir örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Şüphesiz ki aynı dönemde kurulan çok çeşitli Rum sosyo-kültürel cemiyetlerin, kendilerine model olarak aldıklarını düşündüren bazı oluşumlar mevcuttur. Bu bağlamda ilk olarak Yunanistan sınırları içinde kurulan ve İstanbul Rumlarına cesaret verdiği düşünülebilecek örgütlenmelere göz atmak gereklidir.

Osmanlı sınırları içinde yaşayan Rumların sosyo-kültürel örgütlenmelerine model teşkil edebilecek ilk oluşum, 1836 yılında Atina'da kurulan Eğitim Cemiyeti'dir.⁶³ Cemiyetin Yunanistan'daki faaliyetleri, isminden de anlaşılacağı üzere eğitime odaklanmış, cemiyet özellikle, ne devlet ne de özel okullarda öğrenim görme fırsatı verilen kadınların eğitimle bütünleştirilmesi amacıyla faaliyete

⁶² Augustinos, **a.g.e.**, s. 235.

⁶³ Φιλεκπαιδευτική Εταιρία/Filekpedeutiki Eteria Augustinos, **a.g.e.**, s. 247.

başlamıştır.⁶⁴ 1860'lara gelindiğinde kadının Yunan toplumundaki yerini sağlamlaştırmak amacıyla okul müfredatına örgü, resim, müzik gibi derslerin alınması konusunda cemiyetin önemli bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.⁶⁵ Bir model teşkil etmesi açısından *Maarif Cemiyeti*'nin 1858, 1859 ve 1860 yıllarına ait tutanakları gözden geçirildiğinde, pek çok zengin Yunan'ın eğitime katkı sağlamak adına, okullar inşa edilmesi için önemli miktarlarda bağışlar yaptığı görülmektedir.⁶⁶ Kadınların ve kadın bağışçıların ön planda olduğu cemiyet, kız çocukların eğitimi konusuna özellikle önem vermiş ve ayrıca okullardaki ortografi, Fransızca ve siyasi tarih gibi dersler konusunda düzenlemeler ve yenilikler yapmıştır.⁶⁷

Yunanistan'ın eğitim konusunda yapmaya çalıştığı reformlar kısa sürede İstanbul Rumları üzerindeki etkisini göstermiştir. Öte yandan bu yenilikler, gerek Yunanistan'da gerekse Rum dünyasında geçmişin izlerini silerek üzerine yeni bir sistem kurmaktan ziyade, geçmişle olan kültürel bağlarını kuvvetlendirmek ya da sürekliliği sağlamak gibi bir yapı üzerine inşa edilmiştir.⁶⁸ Bu durum özellikle yeni yapılan okul binalarının üzerindeki Antik Yunan motifleri ve tasvirleriyle kendini göstermiş ve var olan yenileşmenin eskiden kopuş olmadığını altı çizilmiştir. Bu bağlamda özellikle İstanbul Rumları, organik bağa sahip oldukları Yunanistan'ın tarih yazımındaki Antik Yunan-Bizans-Yunanistan zincirine gönderme yaparak kendilerinin de Antik Yunan'ın torunu oldukları düşüncesini yansıtarak Helen kimliğine sahip çıkmışlardır.

İstanbul Rumları kimlik, din, dil ve kültür miraslarını Yunanistan ile paralel bir çizgide oluştururken, Osmanlı Devleti bünyesindeki Müslümanların eğitim-öğretim ile ilgili faaliyetlerini de görmezden gelmemişlerdir. Osmanlı coğrafyasında beliren ve İstanbul Rumlarının sosyal ve kültürel anlamda faaliyetlerine modellik eden oluşumlar, devletle organik bağ kurarak Osmanlı eğitimini sağlamlaştırmak ve geliştirmek adına önemli bir soluk olmuştur.

⁶⁴ Augustinos, **a.g.e.**, s. 247.

⁶⁵ Augustinos, **a.g.e.**, s. 247.

⁶⁶ **Praktika Tis Filekpedeutikis Eterias Kata ta Eti 1858, 1859, 1860**, Ek Tou Typografeiou L. D. Vilara, En Athinai, 1860, s. 4-7.

⁶⁷ **Praktika Tis Filekpedeutikis Eterias Kata ta Eti 1858, 1859, 1860**, s. 52.

⁶⁸ Augustinos, **a.g.e.**, s. 235.

Bu bağlamda Rumlara ilham verdiği akla yatkın gelen iki Osmanlı oluşumundan bahsetmek gereklidir. Bunlardan ilki 1851’de kurulan Encümen-i Daniş’tir. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’nın da açılış töreninde hazır bulunduğu ve aynı zamanda üyesi olduğu Encümen-i Daniş, ilk aşamada, kurulmasına 1846’da karar verilmiş olan Darülfünun’a kitap hazırlamak amacıyla oluşturulmuştur.⁶⁹ Encümen-i Daniş’ten beklenen en önemli hizmet, daha sonraki süreçte açılması planlanan Darülfünun’da okutulacak ve halkın bilgilenebileceği eserlerin çevirilerinin yapılması olmuştur.⁷⁰ Daha detaylı bir sınıflandırmayla Encümen’in görevlerini dört maddede belirtmek mümkündür. Bunlar; geleceğin Darülfünunu’nda okutulmak üzere telif ve Arapça, Farsça ve Batı dillerinde yazılmış önemli eserleri ve halkın cehaletinin giderilmesi ve genel eğitimi için faydalı olacak eserleri onların anlayabileceği bir üslupla tercüme etmek, Türkçede ihtiyaç duyulan eserlerin çoğalmasını sağlamak ve Türk dilinin ilerlemesine hizmet etmektir.⁷¹ Encümen-i Daniş’in görevleri incelendiğinde özellikle eğitim, daha özelinde ise dil konusunda bir faaliyete girişildiği yorumu yapılabilir. Görevi itibariyle devlet tarafından kurulan bir kurum olan Encümen-i Daniş’in ilmi bir cemiyet mi yoksa bir akademi mi olduğu konusunda tartışmalar olsa da⁷² bu tartışmalara girmeksizin bir model olarak dilin sadeleştirilmesi ve eğitimin yaygınlaştırılması konusunda Rumlara örnek teşkil etmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Öte yandan kronoloji bağlamında Rum örgütlenmelerindeki canlanmanın 1860’lara denk gelmesi de bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir.

Rum örgütlenmelerinin belirgin şekilde hız kazandığı 1860’lı yıllar, Türk aydınlarının da ilk defa kendi aralarında Batı bilim ve kültürünü yaymak adına harekete geçtiği yıllardır. 1861 yılında kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye de bu şekilde kurulmuş ancak teşebbüsleri ferdi teşebbüslerle sınırlı kalmış bir oluşumdur. Cemiyetin yayın organı Mecmua-i Fünun da tercüme yayınlamak için

⁶⁹ Fatih Arslan, “*Encümen-i Daniş ve Osmanlı Aydınlanması*”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2009, Cilt 6, Sayı 14, s. 460.

⁷⁰ Kenan Akyüz, **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975, s. 12-14.

⁷¹ Akyüz, **a.g.e.**, s. 430.

⁷² Ekmeleddin İhsanoğlu Encümen-i Daniş’i ilmi bir cemiyet olarak değerlendirirken, Kenan Akyüz Encümen-i Daniş’in Fransız Akademisiyle benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir. Taceddin Kayaoğlu ise Encümen-i Daniş’in Fransız Akademisi örnek alınarak kurulduğunu savunmaktadır. Aktaran, Arslan, *a.g.m.*, s. 433.

tasarlanmıştır.⁷³ Ancak Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, ilmi araştırmaları hedef almamış, bundan dolayı bilim üretimine yönelik bir katkıda da bulunamamıştır.⁷⁴ Adından anlaşıldığı üzere ilmi faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulmuş olan Cemiyet-i İlmiye'nin ömrü çok uzun olmazken, aynı yılda, benzer amaçlarla kurulan Rum cemiyetleri istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Öte yandan Rum cemiyetlerinin yalnızca Müslüman cemiyetlerden etkilendiği söylenemez. Öyle ki, 1849 yılında Ohannes Vahanyan'ın öncülüğünde İstanbul'da kurulan Ermeni Ararat Cemiyeti, gerek amaçları gerekse faaliyetleri bakımından bahsedilmeye değerdir. řair ve ediplerin desteklenmesi, kalifiye öğretmenlerin yetiştirilmesi, Anadolu Ermenileri arasında eğitimin yaygınlaştırılması, kitap basımının artırılması ve eğitimde ıslahat yapılması gibi amaçları olan ve kendilerini "aydın" olarak niteleyen gençler, 1853'te "Académie Française"ı referans alarak Eğitim Komisyonu aldı bir oluşuma imza atmışlardır. Bastıkları kitapları ücret almadan halka dağıtan cemiyet, Ermenice bilmeyenlerin öğrenmesi için Ermeni harfleriyle Türkçe gazete dahi yayınlamışlardır.⁷⁵

şüphesiz ki Osmanlı sınırları içindeki tüm cemiyetleşme hareketlerini aynı bağlamda ele almak doğru bir yaklaşım değildir. Müslümanlar ve Gayrimüslimlerin eğitim sistemlerindeki, kültürlerindeki, tarihi miraslarındaki, kimliklerindeki ve dinlerindeki farklılıkları göz önünde bulundurarak Müslüman ve Gayrimüslim cemiyetlerin kuruluş amaçları ve faaliyetleri konusunda ortak bir değerlendirme yapılması doğru bir yaklaşım olmaz. Yapılabilecek en sağlıklı değerlendirme, genel anlamda Müslüman ya da Gayrimüslim çoğu cemiyetin, kendi etki alanlarındaki insan topluluklarının eğitim ve bilgi düzeyinin yükseltilmesi konusunda çaba sarf etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bütün bu oluşumların amaçları farklılık gösterse de, ortak aracın eğitim kurumları olması, farklı örgütlerin bilinçli ya da bilinçsiz bir etkileşimde bulunmasını mümkün kılabilir.

⁷³ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devleti'nde Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bakış", **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, Birinci Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**, Ekmeleddin İhsanoğlu (Yayına Hazırlayan), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, s. 8.

⁷⁴ İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 8.

⁷⁵ Saro Dadyan, **Osmanlı'nın Gayrimüslim Tarihinden Notlar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 41.

1860'ların başları Rumların cemiyet faaliyetleri açısından en hareketli yıllar iken, bu hareketlenmenin Islahat Fermanı sonrasında hız kazanması bir tesadüf değildir. İlk aşamada Tanzimat Fermanı ile gelen eşitlik ve kısmi ferahlama ardından Gayrimüslimlere Islahat Fermanı ile yeni hakların da tanınması, onların kendi eğitimlerini sistematik hale getirmeleri konusunda itici bir güç olmuştur. Bu örnekten de hareketle, Rumlar özelinde hemen hemen aynı perspektifte cereyan eden cemiyetleşme, özellikle Tanzimat döneminde kendini yoğun bir şekilde hissettirmiştir.

Islahat Fermanı'ndan kısa bir süre sonra, Rumların eğitime yönelik faaliyetlere hız vermesi ve bu faaliyetleri cemiyetler aracılığıyla gerçekleştirmeleri, neden cemiyetleşme ve neden eğitim sorusunun cevabını bulmayı zorunlu kılmaktadır. Cemiyetler doğası gereği toplumsal çıkış noktalarına sahipken, cemiyet sayılarının zaman içinde hızla çoğalması, Rum Ortodoks burjuva sınıfının oluşumunun kalıcı bir hal almaya başladığı döneme denk gelmektedir.⁷⁶ Nitekim cemiyetlerin çoğu da böylesi ortamlarda ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, Osmanlı coğrafyasında yaşanan gecikmiş Rönesans döneminde Rum burjuvazisi ile cemiyetleşme hareketleri doğru orantılı bir şekilde gelişim ve yükseliş göstermiştir.

Cemiyetler, etkinlik biçimleriyle belirli talepleri karşılamaya yönelik bir görev üstlenmişlerdir. Özellikle Rum cemiyetlerinde ağırlıklı olarak dikkati çeken sistem; konferanslar, kutlamalar, balolar ve yayınlar (ders kitapları ve süreli yayınlar) şeklinde ortaya çıkan etkinliklerle; eğitim, hayırseverlik, maarifperverliğin yaygınlaştırılması, kilise ve cemaatlerin desteklenmesi, okullara yardım edilmesi⁷⁷ gibi taleplerin karşılanması şeklinde kurulmuş bir denklemdir. Şüphesiz ki etkinlik ve talepten oluşan bu denkleme amaç faktörünü de katmak sonuca ulaşmayı daha da kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilen etkinliklerle talepler karşılanmakta ve bu taleplerin karşılanmasıyla amaca ulaşmak kolaylaşmaktadır. Rum cemiyetlerinin faaliyet alanları genel anlamda incelendiğinde, eğitime yapılan yatırımın azımsanmayacak derecede olduğu dikkat çekmektedir. Bunda, cemiyet

⁷⁶ Haris Eksertzoğlu, **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati: Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 1861-1912**, Çeviren: Foti Benlisoy, Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 1.

⁷⁷ Eksertzoğlu, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 2-3.

kurucularının iyi tahsil almış varlıklı kimseler olması etkili iken, diğer yandan cehaletle mücadele ve eğitim aracılığıyla ortak bir birlik ve savunma ağı kurmak ihtiyacının da etkisi yadsınmaz.⁷⁸ Genel anlamda eğitim, biraz daha özelinde ise dil, bu birliğin sağlanmasında ortak payda olarak belirlenirken, dil faktörünü kültürden, kültürü tarihi mirastan ve bunların tümünü ulusçuluktan ayrı düşünmek pek de mümkün değildir. Dolayısıyla denklemin bizi ulaştırdığı nokta/ sonuç ya da amaç, birlik ve ortak kültür çerçevesinde milli kimliği hatırlatmak, benimsetmek ve geliştirmektir. Bu milli kimlik de üst kimlik⁷⁹ olan Helen /Yunan kimliğidir.

Meşrutiyet öncesi dönemde İstanbul'daki iki önemli Rum okulunun ders programlarına bakıldığında özellikle dil ve tarih derslerinin dağılımı yukarıda bahsedilen yargıyı destekler niteliktedir.

1875 yılında İstanbul Rum cemaati kız öğrencilerine eğitim vermek ve doğudaki Rumlara eğitimi yaymak amacıyla kurulan ve okul öncesi, ilköğretim ve lise eğitimi veren Zapyon'un 1879 yılına ait programında Yunan Tarihi, Çağdaş Yunanca, Fransızca, Kilise Tarihi ve Pedagoji derslerinin yer aldığı görülmektedir.⁸⁰

İstanbul Zografyon Lisesi'nin 1895 yılına ait ders programında ise lise 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda Yunan Mitolojisi, Roma Tarihi, Bizans Tarihi (Ortaçağ Tarihi), Doğu Medeniyetleri Tarihi, Çağdaş Tarih ve Osmanlı Tarihi (ders programında Padişahlık Tarihi olarak geçmektedir) gibi derslerin ağırlıkta olduğu gözlenirken, haftalık ağırlıklı ders saatinin 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda Yunancaya ayrıldığı görülmektedir. Yunanca dersi lise 4. sınıfa kadar haftada on bir saat verilmiştir.⁸¹

Diğer yandan, özellikle Tanzimat döneminden İkinci Meşrutiyet'e kadar geçen sürede kurulan cemiyetlerin sayıca fazla olması, cemiyet kurmanın Osmanlı hukuki mevzuatındaki yeri ve uygulanışı konusunda merak uyandırmaktadır. Tanzimat döneminde Osmanlı ilmi ve mesleki cemiyetlerinin hukuki statülerinin tam olarak tespit edilemediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Tanzimat

⁷⁸ Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 4.

⁷⁹ Kapsayıcı kimlik.

⁸⁰ **Kanonismos tou Zappeiou Anotatu Ellinikou Ekpedevtiriou tou Thileos Filou en Konstantinoupoli** 1879, s. 3, 9, 26, 47, 51,53.

⁸¹ **Ta Kata tin Anatheorisin tou Programmatos tou Zografeiou Gimnasiou tis Ellin. Orthodoxiou Kinotitas Stavrodromiou en Konstantinoupoli**, 1895, s. 36-43.

döneminde ve hatta öncesinde bilim cemiyetlerinin kuruluşunda padişah veya hükümetten izin alınıp alınmadığı konusunda yol gösterici olan tek veri 1856 yılında kurulmuş olan bir Gayrimüslim cemiyettir. 1856 yılında Frenk hekimlerin, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'yi kurabilmek için izin istediğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.⁸² Aynı şekilde 1861 yılında kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin devlete müracaatı, cemiyetin kuruluşu için izin istemekten ziyade hükümet tarafından takdir ve teşvik edilmesi yolunda bazı yardım ve imkânların tanınması amacıyla gerçekleşmiştir. Cemiyetlerin kuruluşlarını ruhsata bağlayan ilk resmi metin ise 1889 tarihli bir Adliye Tahrirat-ı Umumiyesidir.⁸³

⁸² İhsanoğlu *a.g.m.*, s. 2-4.

⁸³ İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 4.

1.2. Cemiyet ılgınlığı (Syllogomania) ve Cemiyetlerin Coğrafiyası

Cemiyetleşme, 19. yüzyılda, önce Ege Denizi'nin batısında, Yunanistan tarafında ortaya çıkmıştır. Yunanistan'da cemiyetlerin ilk ortaya çıkışı, ülkenin kuruluş yıllarında, hanedan anlaşmazlığı döneminde kendini gösterirken, Osmanlı sınırlarında ise cemiyetlerin ardı ardına kurulması daha geç bir dönemde, 1870'lerde, ağırlıklı olarak eğitim ve hayırseverlik alanlarında ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Kısa sürede hızla çoğalan cemiyetler, benzeyen ve farklılaşan yönleriyle sosyal çeşitliliğe katkı sağlamışlardır.⁸⁵

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nce sınırlandırılmayan cemiyet kurma faaliyeti kısa süre içinde akıl almaz bir boyuta ulaşmıştır. 1870'li yıllarda Osmanlı Devleti topraklarında faaliyet gösteren Rum cemiyetlerinin sayısı araştırmacı Skopetea tarafından aşağı yukarı 125 adet olarak aktarılırken,⁸⁶ Mamoni, aynı dönemde 72 Rum cemiyetinin faaliyet gösterdiğini, 1890'larda bu sayının 500'e kadar ulaştığını belirtmektedir.⁸⁷

Bu döneme damgasını vuran İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti⁸⁸ dışında, onunla etkileşim içinde olan, ortak faaliyetlerde bulunan başka cemiyetler de mevcuttur. Öte yandan bu cemiyetleri gerek hayırsever, maarifperver, mesleki, spor, sanatsever, gerekse dini nitelikte olsun, ortak paydada birleştiren en önemli unsur, 19. yüzyılda Yunanistan'da kendini gösteren romantik akımın temeli olan Helenizm'dir. Bu cemiyetler için, Yunan Krallığında etkili hale gelen *Megali İdea* ideolojisinin kültürel esintilerini taşıdıkları yorumu yapılabilir.⁸⁹ Zira Yunan araştırmacılar da Osmanlı sınırları içinde ve daha özelinde İstanbul'da kurulan ve

⁸⁴ 1870'lerden önce Osmanlı coğrafyasında Rum cemiyetleri az sayıda da olsa varlık göstermiştir. Ancak bu cemiyetler kısa ömürlü olmuşlar ve 19. yüzyılın son yarısında sosyo-kültürel anlamda yaşanan Rum hareketlenmeleri ile kurulan cemiyet sayısı yalnızca İstanbul'da beş yüzü bulmuştur.

⁸⁵ Skopetea, **a.g.e.**, s. 155.

⁸⁶ Skopetea, **a.g.e.**, s. 154.

⁸⁷ Yorgos A. Gianakopoulos, **O Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinopoleos 1861-1922: H Elliniki Paidia Epistimi os Ethniki Politiki stin Othomaniki Autokratoria**, Ethniko kai Kapodisriako Panepistimio Athinon Sholi Nomikon kai Oikonomikon kai Politikon Epistimon Timima Politikis Epistimis Dimosias Dioikis, Athina, 1998, s. 120.

⁸⁸ Bu cemiyete bir sonraki bölümde detaylı olarak değinilecektir.

⁸⁹ Gianakopoulos, **a.g.e.**, s. 126.

faaliyet gösteren cemiyetlerin ortak misyonlarının, Megali İdea'nın barışçıl bir adlandırmasından başka bir şey olmadığı konusunda hemfikirdir.⁹⁰

Ortak noktası kültürel Helenizm olan bu örgütlenmelerin yoğun bir şekilde eğitim-öğretimle ilgili görevler üstlenmeleri kısa sürede eğitimin popülaritesini artırırken, halk kültürüne de çeşitli kazanımlar sağlamıştır. Böylece Rum cemaat okulları cemiyetler sayesinde kendilerine seküler bir kılavuz ve destek edinmiştir.⁹¹

Meşrutiyet öncesinde, kültürel ve sosyal bir hareketlenmenin başka bir deyişle cemiyet çılgınlığının yaşandığı bu dönemde, İstanbul coğrafyasında kurulan cemiyetlerin nitelikleri bağlamında birtakım farklılıkların ortaya çıktığı söylenebilir. Günümüzde semt olarak addedilen İstanbul'daki pek çok yerleşim yerindeki Rum cemaati, Meşrutiyet öncesi dönemde kendi topluluklarının sosyal statülerine ve ihtiyaçlarına göre örgütlenme yoluna gitmiş ve bunda bölgedeki Rum cemaatinin ihtiyaç ve yetenekleri kadar, o bölgenin coğrafi konumu da önemli rol oynamıştır. Bu durum 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında İstanbul'un kasabaları veya köyleri olarak adlandırılan yerleşim yerlerinde farklı dinamiklere bağlı olarak ortaya çıkarken, bazı yerler, kurulan cemiyetlerin nitelikleri bakımından kozmopolit bir çizgi çizmiştir.

İstanbul Rumlarının çoğunlukta oldukları, kendi cemaatlerini oluşturdukları ve kültürel izlerini bıraktıkları Fener, Galata, Pera (Beyoğlu), Tatavla (Kurtuluş), Tarabya, Kadıköy gibi kasabalar, hem cemaatin ihtiyaçlarının karşılanması hem de buldukları konum bağlamında (kıyıya, ticaret merkezlerine, kilise bölgesine yakınlık ya da uzaklık gibi) icra edilecek faaliyetin niteliğinde belirleyici olmuştur.

Rum cemaati denildiğinde ilk akla gelen İstanbul semti, Patrikhane'nin bulunduğu Fener'dir. Bu semt, İstanbul'un Osmanlı kontrolüne girdiği dönemden, bu araştırmanın konu edindiği döneme değin önemini korumayı başarmıştır. Fener, Patrikhane'nin bulunduğu bölge olması nedeniyle zaman içinde Rumlar için bir güvenlik çemberi niteliği kazanmış ve öncelikli yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir.

⁹⁰ Gianakopoulos, **a.g.e.**, s. 139.

⁹¹ Avgustinos, **a.g.e.**, s. 302.

Patrikhane'nin varlığı, bu semtte dini cemiyetlerin ve kilise yardımlarının öncelikli gelir kaynağını oluşturduğu hayırsever cemiyetlerin kurulmasına neden olmuştur.

Osmanlı İstanbul'unda Rumlarla özdeşleşen bir diğer yer de bugün Kurtuluş olarak adlandırılan Tatavla'dır. İlk yerleşimin 16. yüzyılda başladığı Tatavla'nın ilk sakinleri ünlü Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın deniz seferlerinden sonra İstanbul'a getirdiği ve tersanelerde çalıştırılan savaş tutsakları ve köleler olmuştur.⁹² Başka bir bilgiye göre uzun yıllar önce tersane çevresinde yaşayan çoğu savaş tutsağı olan Giritli, Yedi adalı Yunan işçiler ve kürekçiler daha sonradan İstanbul'un dışı olarak görülen bu semte yerleşmişlerdir.⁹³

19. yüzyıldaki nüfusu yalnızca Rumlardan ibaret olan Tatavla'ya, 1793 yılında yayınlanmış olan bir fermana göre, Rumlardan başkasının yerleşmesi ve burada yaşaması yasaklanmış ve bu kendine has durum 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.⁹⁴ Başka bir kaynakta da, 27 Mart 1793 tarihli bir cemaat zabıt defterinden aktarılan “*şehir merkezindeki evlere Frenkleri almamalarına dair ilam için 41 aslanlık harcama yaptık*” şeklinde bir bilgi yer almaktadır.⁹⁵

Diğer yandan 19. yüzyılın sonlarında orta halli bir nüfus yapısına sahip olan Tatavla'da, ayakkabıcılık en yaygın meslek olmuş ve Osmanlı'nın en iyi ayakkabıları burada imal edilmiştir.⁹⁶ Bunun dışında pek çok meslek loncasının da kurulduğunu söylemek mümkündür.⁹⁷

20. yüzyıla kadar Pera'dan sonra en kalabalık Rum nüfusa sahip olan Tatavla, Rumlar arasında, bölgede bulunan Aziz Dimitrios Kilisesi'nin adıyla da anılmıştır. Tatavla'da hayırseverlik, mesleki ve eğitim alanında pek çok Rum cemiyeti kurulmuştur. Ancak burayı İstanbul'un diğer kasaba ya da köylerinden ayıran özellik, spora verilen önem ve Osmanlı Devleti'nin en önemli spor cemiyetlerinin

⁹² Melisinos Hristodulu, **Ta Tatavla kai İ İstoria Tous (Tatavla Tarihi)**, İstos Yayınları, İstanbul, 2013, s. 31.

⁹³ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 31.

⁹⁴ Orhan Türker, **Osmanlı İstanbul'unda Bir Köşe Tatavla**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 12-15.

⁹⁵ Hristodulu, **a.g.e.**, s.37.

⁹⁶ Orhan Türker, **Osmanlı İstanbul'unda Bir Köşe Tatavla**, s. 23.

⁹⁷ Bakkallar, aşçılar, manavlar, paçacılar, hallaççılar, kaymakçılar, simitçiler, boyacılar, kazancılar, tuğlacılar, tütüncüler, koltukçular, marangozlar, meyhaneciler, yemeniciler, bahçıvanlar, eskiciler, balıkçılar, mumcular, terziler ve taşçılar gibi... bkz. Hristodulu, **a.g.e.**, s. 43.

burada kurulmuş olmasıdır. Futboldan jimnastiğe kadar önemli dallarda sporcular yetiştiren Tavatla cemiyetleri, kısa sürede isimlerinden söz ettirecek başarılarla da imza atmıştır. Bölgede özellikle spora önem verilmesiyle genç Rum nüfusun kötü alışkanlıklara yönelmesinin engellenmesi hedeflenmiştir.

Önemli oranda Rum nüfusun yaşadığı bir başka yer olan Kadıköy, Rumlar arasında Halkidona olarak adlandırılmıştır. Osmanlı öncesi dönemde Körler Ülkesi olarak da adlandırılan Kadıköy, uzun süre Bizans merkezine olan uzaklığından dolayı fakir Rumların yaşadığı bir bölge olarak kalmıştır.⁹⁸ Kadıköy’de kurulan pek çok cemiyet içinde adından en çok söz ettirenler, özellikle deniz sporlarıyla ilgili olanlardır. Bunda şüphesiz ki Kadıköy’ün konumunun etkisi büyüktür. Bir kıyı yerleşimi olan Kadıköy’de hemen her noktadan denize ulaşılabilmesi, burada deniz sporları ile ilgili örgütlenmelerin çoğalmasına neden olmuştur. Öte yandan Kadıköy, sanatsal faaliyetlerin sıkça organize edildiği bir merkez niteliği de taşımaktadır.⁹⁹

Rumlar açısından büyük öneme sahip olan bir diğer yerleşim yeri Galata, Bizans döneminde bir Ceneviz bölgesi iken, fetihten sonra Rum nüfusun çoğaldığı bir yer haline almıştır.¹⁰⁰ 1821 yılında gerçekleşen Yunan İsyanından kısa bir süre önce yavaş yavaş Galata’nın yukarı kısımlarına taşınmaya başlayan Rumlar, Pera’yı oluşturmuşlardır. Zaman içinde kalabalıklaşmaya başlayan Galata¹⁰¹ ve Pera’nın kesiştiği dört yol (bugünkü Galatasaray Lisesi’nin olduğu yer) Rumlar tarafından Stavrodromio (dört yol) olarak adlandırılmış ve Rumlar tüm Pera için Stavrodromio kelimesini kullanmışlardır.¹⁰² Daha çok Gayrimüslimlerin ticaret ve bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirdikleri Pera’da pek çok Rum okulunun bulunması bu bölgede eğitim cemiyetlerinin kurulmasına neden olmuştur. Bunda şüphesiz ki bölgeye eğitilmiş ve seçkin Rumların hâkim olmasının ve bu kişilerin eğitime önem vermesinin etkisi büyüktür. Ancak bu durum, Pera’da başka nitelikte sosyo-kültürel

⁹⁸ Orhan Türker, **Halkidona’dan Kadıköy’e Körler Ülkesi’nin Hikâyesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 19-22.

⁹⁹ Orhan Türker, **Halkidona’dan Kadıköy’e...**, s. 9, 22.

¹⁰⁰ Edhem Eldem- Daniel Goffmann- Bruce Masters, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep- İzmir-İstanbul**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 183.

¹⁰¹ Galata, Galata Kulesi’nden Karaköy sahiline kadar olan bölgeyi tanımlarken, bu bölgenin kıyıda uzak tarafı Rumlar tarafından Stavrodromio, diğer Gayrimüslimler (özellikle Fransızlar) tarafından Pera olarak adlandırılmıştır.

¹⁰² Yorgos Zarifis, **Hatıralarım: Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 57.

cemiyetlerin kurulmadığı anlamına gelmemelidir. Zira kadınlara yönelik, hayırseverlikle ilgili ve sanatsal cemiyetler burada da varlık göstermiştir.

Rum cemiyetleri elbette ki yalnızca yukarıda belirtilen bölgelerle sınırlı kalmamıştır. İstanbul'da Rumların varlık gösterdiği hemen her bölgede Rum cemiyetlerine rastlamak mümkündür. Meşrutiyet öncesinde sayıca fazla olan bu cemiyetler kurulduktan kısa bir süre sonra varlıklarını, yayınladıkları nizamnamelerle yasal hale getirmiş ve belli bir kurallar dizgisi içerisinde faaliyet göstermişlerdir.

1.3. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri

Osmanlı Devleti'nin, 19. yüzyılın ilk yarısında iç düzene yeni bir denge kazandırmak amacıyla reformlara yönelmesiyle bu reformlar Osmanlı sınırları içindeki Gayrimüslim tebaanın sosyal ve siyasal pek çok uygulamasına tesir etmiştir. Özellikle Osmanlı Rumlarının yeniden örgütlenmesini öngören Rum Milleti Nizamnamesi Rum eğitim sistemini doğrudan etkilemiştir.¹⁰³ Reformların etki alanlarından olan eğitim, özellikle ruhanilikten dünyeviliğe geçiş bağlamında önemli bir evrim geçirmiş ve toplumun dönüşmesinde öncü rol üstlenmiştir.¹⁰⁴ Bununla birlikte 1869'da yürürlüğe konan cemaat okullarının düzenlenmesini içeren Cemaat Mektepleri Nizamnamesi ile Rum eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Rum burjuvazisinin yükselişe geçmesiyle beraber Rum eğitiminin teolojik karakterinde de değişimler ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali ve Avrupa aydınlanmasının etkisinin hissedildiği bu değişimler, Rumlar tarafından yeniden yorumlanmış ve eğitime uyarlanmıştır. Dolayısıyla yeni eğitim sisteminde yapılacak düzenlemeler şu şekilde belirlenmiştir.¹⁰⁵

- Bütünleşik bir eğitim sisteminin kurulması,
- Konuşulan Yunancanın eğitim kitaplarında ve eğitim yönergelerinde kullanılması,
- Cehaletle mücadele için ilkokulların organize edilmesi,
- Rum okullarının eğitim programlarında radikal bir değişime gidilmesi, aritmetik, matematik, geometri, astronomi, deneysel fizik, kimya ve genel kültürü sağlamlaştırmak için coğrafya, tarih ve doğa tarihi, mesleki eğitimin güçlendirilmesi için ticaret, muhasebe gibi derslerin öğretilmesi,

¹⁰³ Oya Dağlar Macar, "Ottoman Greek Education System and Greek Girls' School in Istanbul (19 th and 20th Centuries)", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/ Educational Sciences: Theory & Practise**, 10 (2), Spring 2010, s. 807.

¹⁰⁴ Pınar Erkan, "19. Yüzyıl Sonunda Galata-Pera Bölgesinde Rum Okulları", **Batılılaşan İstanbul'un Rum Mimarları**, (Yay. Haz. Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Derneği, İstanbul, 2011, s.38.

¹⁰⁵ Konstantinos K. Chatzopoulos, "From the 'Greek School' of the Church To the Greek School of the Modern Greek Enlightenment", Ed. Nikos Terzis, **Education In the Balkans From the Enlightenment to the Founding of the Nation State**, Kiriakidis Brothers, Thessaloniki, 2000, s. 54-55.

- Antik Yunan yazarlarının kitaplarının içeriklerinin öğretilmesi ve bunun yanı sıra Antik Yunan grameri ve sentaksının ders olarak verilmesi,
- Öğretmen okullarının açılması.

Bu düzenlemeler ışığında halk dili olan Yunancanın (konuşma dili) eğitim dili olarak kullanılmasıyla dilde teklik sağlamak hedeflenmiş ve ayrıca derslerin çeşitlendirilmesi ve mesleki eğitime ağırlık verilmesiyle mezuniyet sonrasında öğrencilerin doğrudan iş hayatına atılmasının önü açılmıştır.

1840'lı yıllarda şehirlerdeki eğitimli insanların sayısındaki önemli artış, kitaplara olan talebin artmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Avrupa edebiyat eserleri ve romanları Müslüman ve Gayrimüslim kitle arasında da hareketlilik yaratmıştır. Avrupa'da yazılan ve yayınlanan romanların Osmanlı coğrafyasına girmesi, Osmanlı Rumlarının, bu romanların Rum kızları için zararlı olacağı şeklinde bir düşünceye kapılmasına neden olmuştur.¹⁰⁶ Bu görüşte, bilgiyle donanan kadınların stabil yaşamlarından uzaklaşacağı ve toplum içinde etkin rol üstleneceği şeklindeki algının etkisi olduğu söylenebilir. Zira “*geleceğin anneleri*” Meşrutiyet öncesi dönemde kız okullarının sayısının az olmasından dolayı özel olarak eğitilmekte ve yetiştirilmekteydi. Varlıklı Rum aileler kızlarının özel öğretmenler aracılığıyla piyano ve dans eğitiminin yanı sıra Batı dillerinin öğretilmesi konusunda cesur adımlar atmış, kısa sürede yabancı dil eğitime verilen önem büyük bir ivme kaydetmiştir. 1860'ları izleyen on yıllarda, yabancı dil eğitimi büyük ölçüde artarken, anadilini bilmeyen Rumlara Yunancanın öğretilmesi konusunda da eğitim ve kültür cemiyetleri üzerlerine düşen görevi yerine getirmişlerdir.¹⁰⁷

Rum kız çocukların eğitimine yönelik ilk ortaokul 1870'lerde açılmıştır. Daha öncesinde yalnızca zengin ailelerin kızları, özel öğretmenler tarafından ve maddi açıdan yetersiz ailelerin kızları kiliselerin içindeki okullarda eğitilirken,¹⁰⁸ eğitimin yükselişe geçmesiyle birlikte okullar kiliselerden ve hatta evlerden çıkarak kendi

¹⁰⁶ Haris Eksertzoglou “*The Cultural Uses of Consumption Negotiating Class, Gender and Nation in the Ottoman Urban Centers During the 19th Century*” **Middle East Studies** 35 (2003), USA, s. 93.

¹⁰⁷ Eksertzoglou “*The Cultural Uses of Consumption Negotiating Class...*” s. 93-94.

¹⁰⁸ Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 808.

binalarına kavuşmuşlardır.¹⁰⁹ Dolayısıyla önce şeklen gerçekleşen bu yenilik, sonraki dönemlerde eğitim uygulamalarına da yansımış ve sekülerleşme mekânsal olmaktan çıkarak fikri boyutta da uygulanmaya başlanmıştır. Öte yandan reformlardan bir süre sonra açılan kız okullarının finansal kaynakları vakıf, cemaat ve kilise gelirleri ile özel bağışlar olmuştur.¹¹⁰

Rum eğitiminde kız çocuklar konusundaki farkındalığın gelişmesiyle yeni açılan okullardaki tiyatro, müzik, şiir, edebiyat eğitimi ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi de daha önceden var olan pek çok Rum okullarındakiyle eş zamanlı bir seyir izlemiştir. Özellikle bu faaliyetlerde antik Yunan'a dönük çalışmaların yapılması yani Antigone, Elektra gibi tragediyaların sahnelenmesi Helen kültürünün küçük yaşlarda aşılması çabasından başka bir şey değildir.¹¹¹ Bu bağlamda denilebilir ki, bu okullar Osmanlı hükümetinin herhangi bir müdahalesi olmaksızın Helenizm'i benimsetmeye ve yaymaya çalışmışlardır.¹¹²

Bununla birlikte eğitim yılı sonunda öğrencilerin gerçekleştirdikleri çeşitli performanslarla, hem okula finansal kaynak sağlanmış hem de ebeveynlere çocuklarının neler öğrendiklerini görme fırsatı tanınmıştır.¹¹³

Özellikle 1870'lerde yalnızca İstanbul'da 105 Rum okulunun ve bu okullarda toplam 15 bin Rum öğrencinin eğitim görmesi¹¹⁴ eğitim ve kültür bilincinin, çoğalan Rum nüfusuyla paralel bir gelişme kaydettiğini göstermektedir.

Fransız İhtilali'nin esintilerini yoğun bir şekilde taşıyan ve Yunan bağımsızlığı öncesinde ortaya çıkan Yunan aydınlanması, meyvelerini bağımsızlık sonrası dönemde, başka bir deyişle yeni doğmuş Yunan Krallığı'nın ilk yıllarında da Mora Yarımadası'nda vermeye devam etmiştir. Bu bağlamda Yunanistan Devleti ilk iş olarak eğitim konusuna eğilip, kültürel birikimini eğitim yoluyla aktarırken, aynı dönemde İstanbul'da yaşayan Rumlar da, soydaşlarının eğitim ve kültür alanında

¹⁰⁹ Özil, *a.g.m.*, s. 32.

¹¹⁰ Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 808.; Aleksis Aleksandris, **The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974**, Centre of Asia Minor Studies, Athens, 1992, s. 46.

¹¹¹ Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 811.

¹¹² Aleksandris, **a.g.e.**, s. 45.

¹¹³ Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 811.

¹¹⁴ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 45.

ortaya koydukları düşünceleri ve düzenlemeleri yakından takip etmişlerdir. Yunanlar ve İstanbul Rumları arasındaki bu organik bağ ve ortak kültürlerine sahip çıkmaları, Yunanistan'da yaşayanlara paralel olarak, İstanbul ve Anadolu'da yaşayan soydaşlarının aynı kültürü öğrenmesi, algılaması, sahiplenmesi ve kimliklerinin farkına varması konusunda harekete geçmelerini sağlamıştır. Bu bağlamda Yunanistan'daki sistemli örgütlenme İstanbul'daki seçkin Rumlara kısa sürede nüfuz etmiş ve kültürel miras aidiyetini canlandırma düşüncesi, kısa bir süre sonra örgütlenme ve ardından cemiyetleşme şeklinde vücut bulmuştur.

1861 yılında İstanbul'da kurulmuş olan *Maarif Mektebi*¹¹⁵ köken ve dil ayrımı gözetmeksizin eğitimin Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks halkların bütününe ve keza kadınlara yayılması amacıyla çalışmalarına başlamıştır.¹¹⁶ Cemiyet, okullar açmak, kitaplar basmak, yoksullara yardım etmek ve aydın bir nesil yetiştirerek Ortodoks topluluğun temellerini eğitilmiş kadrolarla sağlamlaştırmayı öncelikli hedefleri olarak belirlemiştir.¹¹⁷

Cemiyetin amaçları, 1862 yılında yayınlanan nizamnamesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

- Kız ve erkek öğrenciler için okullar açılması,
- Okul kitaplarının basılması için ödenek ayrılması,
- Ruhbanlar, yoksullar ve öğrenciler için ödenek ayrılması,
- İstanbul'un kasabalarındaki öğrenciler için bir eğitim ve kültür ağı oluşturulması,
- İmparatorluğun büyük şehirlerinde Patrikhanenin izin vermesi kaydıyla ruhbanların eğitimi için ruhban okullarının açılması.¹¹⁸

Bu amaçlara ulaşmak için faaliyetlerine başlayan cemiyetin, varlığını ne kadar sürdürdüğü konusunda kesin bir bilgi olmamakla beraber, kuruluşundan kısa bir süre sonra etkinliğini kaybettiğini, hatta ömrünü tamamladığını söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, *Eğitim Mektebi*'nin öneminin, Rumların

¹¹⁵ Εκπαιδευτικόν Φροντιστήριον / Ekpedeutikon Frondistirion.

¹¹⁶ Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 9.; Kiriaki Mamoni- Lidas İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos 1861-1922**, Hrisoun Metallion Akadimias Athinon, Athina, 2009, s. 16.

¹¹⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 16.

¹¹⁸ **Kanonismos, Ekpedeutikon Frondistirion en Konstantinoupoli**, Kontantinupoli, 1862, s. 1.

eğitimine dair bir cemiyetin tasarlanması ve işlerlik kazanması anlamı taşıyan, daha büyük bir etki yaratacak olan *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti*'nin kuruluşu için cesaretlendirici olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Maarif Mektebi'nin kurulduğu 1861 yılında, laik eğitimin taşıyıcısı olma rolünü üstlenen *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti*¹¹⁹ (*Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi*) adlı bir cemiyet kurulmuştur. Aynı dönemde kurulan *Maarif Mektebi*'ne ve sonrasındaki cemiyetlere göre etkinliği en üst noktada olan *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti*, Osmanlı Devleti içindeki Ortodoks halklar arasında eğitimin yaygınlaştırılması hedefini ön plana çıkarmıştır. 1861 yılında kurulan ve 1922 yılına kadar İstanbul'da faaliyet gösteren bu cemiyetin, daha sonra kurulan Rum cemiyetlerinin üstünde bir pozisyonda bulunması ve adeta Osmanlı Devleti içindeki Rumlar için eğitimle ilgili bir bakanlık gibi çalışmalar yapması, ona kendisinden sonra kurulan Rum cemiyetlerinin üstünde idari bir üstünlük katmıştır.

Cemiyetlerin hedeflerine geçmeden önce, kuruluşları, kurucularının kimler oldukları ve bu oluşumların nasıl şekillenmeye başladıkları sorularının cevaplanmasında yarar vardır. Böylece Osmanlı sınırları içinde ortaya çıkan, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına damgasını vuran ve *Sylogos hareketi* olarak bilinen cemiyetleşme hareketinin nasıl bir zeminde faaliyet gösterdiğinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Aslında başta *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti* ya da kısaca *Sylogos* olmak üzere, diğer Rum cemiyetlerinin kuruluş düşüncelerini çok daha eski tarihlere götürmek mümkündür. Yunanların, 1821 yılında Osmanlı sınırları içinde başlattıkları bağımsızlık hareketi¹²⁰ 1830 yılında bağımsız bir devletin kurulması ile sonuçlanmış ve yeni kurulan Yunanistan hızlı bir şekilde sosyal, kültürel ve siyasal bir gelişim içine girmiştir. Yunanistan, önceliğini ulusal bütünlüğün sağlanmasında en önemli

¹¹⁹Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινοπόλεως /Ellinikos Filologikos Sylogos Konstanstinopoleos. Yunanca ismi Ellinikos Filologikos Sylogos Konstantinupoleos olan cemiyetin ismi Türkçeye farklı şekillerde çevrilmiştir. Bunlar; Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, Rum Filoloji Cemiyeti ve Rum Edebiyat Cemiyeti'dir. Faaliyet süresi ve önemi nedeniyle Tanzimat döneminden Milli Mücadele dönemine değin varlığını sürdüren cemiyet bu çalışma boyunca Sylogos olarak anılacak gereken yerlerde İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti adı kullanılacaktır.

¹²⁰ Söz konusu süreç Osmanlı Devleti tarafından bakıldığında bir isyan hareketi olarak değerlendirilirken, Yunanistan tarafından bağımsızlık mücadelesi olarak adlandırılmıştır.

araç olduğunu düşündüğü eğitim politikalarına verirken, Mayıs 1837’de Atina Üniversitesi¹²¹’nin kurulmasıyla bu konuda önemli bir adım atmıştır. Atina Üniversitesi, yeni devletin hukukçu, öğretmen, doktor ve bürokrat ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş,¹²² kısa süre içinde sadece Yunanistan’da yaşayanların değil, aynı zamanda Osmanlı Rumlarının da eğitimlerini tamamladıkları bir kurum haline dönüşmüştür. Bu üniversiteden mezun olanlar, sadece devlet kademelerinde görev almakla kalmayıp, bağımsız Yunanistan’ın ideolojik fikirlerinin Osmanlı Devleti’ne taşıyıcıları konumuna gelmişlerdir.¹²³ Atina Üniversitesi ayrıca Avrupa kültürünü Doğu’ya yaymak gibi bir misyon da üstlenmiş ve bunu Yunan dili ve kültürü aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.¹²⁴

Öte yandan Atina Üniversitesi’nin edindiği amaç ve bu amaç doğrultusundaki hızlı gelişimi, İstanbullu Rumları da heyecanlandırmış ve benzer türde bir kurum oluşturma fikrini geliştirmiştir. O tarihlerde Osmanlı coğrafyasında, Atina Üniversitesi tarzında bir eğitim kurumunun kurulmasının imkânsızlığını gören İstanbullu Rumlar,¹²⁵ olaya daha ihtiyatlı bir şekilde yaklaşarak, İstanbul ve Anadolu’daki tüm Rum eğitim kurumlarına hükmedecek nitelikte bir cemiyetin kurulması yolunu tercih etmişlerdir. Bu fikri benimseyen Yunan hekim İroklis Vasiadis, Almanya ve Fransa’daki çalışmalarından sonra 1859 yılında İstanbul’a gelmiş ve Rumlara dair bir cemiyet kurmak için kolları sıvamıştır.¹²⁶

İroklis Vasiadis’in de içinde bulunduğu bir grup Rum aydın, 3 Mart 1861 tarihinde İstanbul Rum burjuvazisinin önemli isimlerinden Mavrogenis’in ahşap evinde, kurmak istedikleri cemiyet hakkında toplantı yapmışlar ve ilerleyen zaman içinde imparatorlukta büyük bir etki yaratacak olan cemiyeti kurmaya karar vermişlerdir. Cemiyetin kurucuları ve destekçileri arasında Tüccar G. Paspatis, Saray

¹²¹ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον/ Ethnikon Panepistimion.

¹²² Dimaras, **a.g.e.**, s. 249.

¹²³ George A. Vassiadis, **The Sylogos Movement of Constantinople and Ottoman Greek Education 1861-1923**, Centre of Asia Minor Studies, Athens, 2007, s. 33-34.

¹²⁴ Kiriakos Bonides- Sotiris Palaskos- Katerina Balabani, “*Nationalism and Education: The Propagation of the Greta Idea of Greek Nationalism Through Education in the European Territories of the Ottoman Empire in teh Late 19th Century*”, Ed. Nikos Terzis, **Education İn the Balkans From the Enlightenment to the Founding of the Nation State**, Kiriakidis Brothers, Thessaloniki, 2000, s. 212.

¹²⁵ Bu tarihte Osmanlı Devleti bünyesinde resmi bir üniversitenin, daha doğrusu Darülfünun’un henüz kurulmamış olduğu unutulmamalıdır.

¹²⁶ Dimaras, **a.g.e.**, s. 399.

Hekimi Zografos, Saray hekimi Aleksandros Zoeros Paşa, Banker Konstantinos Karaponos (Banker), Fenerli Rumlardan Stephanos Karatheodori Paşa ve Spyridon Mavrogenis Paşa ile Ortodoks Rum Patrikhanesi yöneticilerinden birinin oğlu olan Konstantinos Kalliadis Bey gibi Rum burjuvazisinin önemli isimleri yer almıştır.¹²⁷

Yukarıda adı geçen Rum seçkinlerinin 17 Nisan 1861 tarihinde Georgios Konstantinidis'in Pera'daki evinde yaptıkları toplantıda, daha önce Encümen-i Daniş üyeliği de yapan¹²⁸ Stephanos Karatheodori cemiyetin başkanlığını üstlenmiştir.¹²⁹ Cemiyetin adı da ilk aşamada İstanbul Rum Edebiyat Birliği/Şirketi¹³⁰ olarak belirlenmiştir. Ancak Karatheodori, yeni kurulan cemiyetin ismine, özellikle “*Eteria*” ifadesinin kullanılmasına itiraz etmiştir. Karatheodori, Yunan bağımsızlığında etkin rol oynayan ve bir yer altı örgütü olarak gizli siyasi faaliyetlerde bulunan Dostluk Derneği- Philiki Eteria'da¹³¹ bulunan Eteria (Εταιρία) kelimesinin cemiyetin adında da geçmesinden rahatsız olduğunu ifade etmiş ve bir sonraki toplantıda cemiyetin ismi İroklis Vassiadis'in önerisiyle *İstanbul Rum*¹³² olarak değiştirilmiştir. Öte yandan eteria kelimesinin çıkarılması ve yerine cemiyet (syllogos) kelimesinin kullanılması konusunda uzlaşmaya varılan toplantıda, cemiyetin siyasi ve dini etkilerden uzak tutulmasına ve cemiyetin dilinin Katharevousa¹³³ olmasına karar verilmiştir.¹³⁴ Cemiyetin siyasetten ve dini etkilerden uzak bir portre çizmeye çalışması, Osmanlı yönetimi ile iyi ilişkiler kurulması yönünde bir anlayışın benimsendiğini akla getirmektedir. Bununla birlikte *Syllogos*'un dikkate alacağı güç Osmanlı yönetimi ile sınırlı değildi. *Syllogos*, dini bir otorite olarak Osmanlı sınırları içindeki Rum milletin yönetiminden sorumlu olan Patrikhane'yi de dikkate almakla birlikte, seküler yapısından dolayı tümüyle denetimi altına girmemeye özen göstermiş ve daha çok Yunanistan ile doğrudan

¹²⁷ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 47-48.

¹²⁸ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 46.

¹²⁹ Giannapoulos, **a.g.e.**, s. 31.

¹³⁰ Ελληνική Φιλολογική Εταιρεία Κωνσταντινουπόλεως / Elliniki Filologiki Eteria Konstantinopoleos.

¹³¹ Φιλική Εταιρεία/ Filiki Eteria.

¹³² Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως / Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinopoleos.

¹³³ Καθαρεύουσα/ Katharevusa.

¹³⁴ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 56.

ilişki içerisinde bulunmuştur.¹³⁵ *Syllogos*, Parikhane'nin denetiminden uzak olan seküler duruşunu, 20. yüzyılın ilk on yılına kadar devam ettirmiştir.

Kuruluşunun ilk yıllarında merkezi Pera'da bulunan cemiyet, ilerleyen yıllarda Beşiktaş'ta Concord Mahfeli, Kadıköy'de Minerva Mahfeli, Üsküdar'da Hrisopulu Mahfeli ve Boğaziçi'nde Yeniköy Mahfeli gibi şubeler açmıştır.¹³⁶

Syllogos şubeler açarak hızlı bir şekilde örgütlenme yoluna giderken, zamanla başka cemiyetlerin de desteğiyle gittikçe güç kazanmıştır. Dönemin küçük Rum burjuvazisini oluşturan Rum doktorların eğitime verdikleri destek, onların da kurmuş oldukları cemiyet ya da oluşumlarda *Syllogos* ile işbirliği içine girmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla *Syllogos*'un üç önemli destekçisi de üç hekim cemiyeti olmuştur. Bunlardan ilki *Syllogos*'tan yedi yıl önce (1854) kurulmuş olan *Tabipler Birliği*'dir.¹³⁷ Haftada bir gün toplanan ve üye yapısındaki kozmopolitlikten dolayı dil olarak Fransızca'yı tercih eden cemiyetin kuruluşundan 2 yıl sonra içinde Konstantinos Karatheodori'nin de bulunduğu üç hekim 15 Şubat 1856 tarihinde bir tanesi Türk, çoğu Rum olan 39 kurucu üye tarafından *Osmanlı Tıp Cemiyeti*¹³⁸ kurulmuştur.¹³⁹ Cemiyetin kuruluşu Padişah (Abdülmeccid) fermanı ile ilan edilirken amaçları da yine aynı belgede belirtilmiştir. Diğer taraftan *Osmanlı Tıp Cemiyeti* ve *Syllogos*'un yakınlaşması 1870 yılında çıkan bir yangın sonucu *Syllogos*'un binasının yanması ve *Osmanlı Tıp Cemiyeti*'nin ofisine yerleşmesiyle başlamıştır. İki cemiyet arasındaki yakınlaşma hem bilimsel hem de Osmanlılık ideolojisi ekseninde gerçekleşmiştir.¹⁴⁰

Diğer yandan *Syllogos* ile iletişim içinde olan bir diğer hekim cemiyeti de *İstanbul Tabipler Birliği*'dir.¹⁴¹ *İstanbul Tabipler Birliği*'nin açılması için, *Syllogos*'un da kurucularından olan Stephanos Karatheodori ve Spiridon Mavrogenis,

¹³⁵ *Syllogos*, Yunanistan ile olan bağlantısını, genç bir eğitim kurumu olan Atina Üniversitesi aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

¹³⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 103.

¹³⁷ Ιατρικός Σύλλογος / İatrikos Syllogos.

¹³⁸ Η Αυτοκρατορική Ιατρική Εταιρία / İ Aftokratoriki İatriki Eteria

¹³⁹ Konstantinos Trombukis, **İ Elliniki İatriki Stin Konstantinoupoli 1856-1923**, Syndesmos ton en Athinai Megalosholiton, Athina, 2000, s. 168-168.

¹⁴⁰ Trombukis, **a.g.e.**, s. 173.

¹⁴¹ Εν Κωνσταντινουπόλει Ιατρικός Σύλλογος / En Konstantinoupoli İatrikos Syllogos.

sarayla olan bağlantılarından dolayı, 15 Şubat 1861’de kolaylıkla padişah iradesini almışlardır. Birlik imparatorluk bünyesindeki tüm hekimlere açık bir oluşum olarak hizmet vermiş, bilimsel faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu birlik, üyelerinin *Sylogos*’a destek veren hekimlerden¹⁴² oluşması açısından oldukça önemlidir. Öte yandan birliği farkedilir hale getiren aktiviteleri de *Sylogos* ile her ayın ilk Pazar günü gerçekleştirdiği ortak toplantılardır.¹⁴³ Bu durum her iki cemiyetin organik bağa sahip olduklarını ortaya koyarken, dayanışma ve ortak çalışmalar yapmak gibi düşüncelerin varlığını da destekler niteliktedir. Konuyla ilgili araştırmaları olan Haris Eksertzoglou kuruluşundan kısa bir süre sonra “*Tıp Cemiyeti*”nin *Sylogos*’a katıldığını belirtmektedir.¹⁴⁴ Ancak *Sylogos*’a katılan cemiyetin hangi tıp cemiyeti olduğu konusunda bir belirsizlik vardır. Dolayısıyla *Sylogos* ile birleşen cemiyetin *Osmanlı Tıp Cemiyeti* mi yoksa *İstanbul Tabipler Birliği* mi olduğu konusunda somut bir bilgiye ulaşamamıştır.

Üye yapısına bakıldığında yukarıda belirtildiği üzere ismi verilen farklı meslek gruplarına mensup Rum aydınlarının *Sylogos*’a destek vermesi oldukça önemli bir noktadır. Öte yandan cemiyet üyelerinin ve destekçilerinin, ağırlıklı olarak tıp, iş ve eğitim dünyasından önemli kişilerden oluşması, cemiyetin toplumsal çehresini ortaya koyması açısından oldukça dikkat çekicidir.¹⁴⁵ Cemiyetin üye profili konusunda vurgulanması gereken diğer önemli bir nokta da, sayıları azımsanmayacak oranda olan Fenerli Rumların varlığıdır. Hemen hemen bütün tanınmış Fenerli Rum ailelerin mensupları bu cemiyetin üyesidir.¹⁴⁶ Bunun yanı sıra *Sylogos*’un kuruluşundan 20 yıl sonra, 1881 yılında Almanya ve Fransa büyükelçileri de cemiyete katılmışlar ve böylece cemiyet uluslararası bir nitelik kazanmıştır.¹⁴⁷

¹⁴² Stephanos Karateodoris, Spyridon Mavrogenis, Herokles Vassiadis, Xenophon Zographos ve Aleksandros Zoeros. Bkz. Vassiadis, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁴³ Trombukis, **a.g.e.**, s. 176.

¹⁴⁴ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁵ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁴⁶ Aristarhis Stavrakis Bey, Aleksandros Karateodoris Paşa, Savvas Yoannis Paşa, Mavrogenis Paşa... Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁴⁷ **PEFSK, Praktika Elliniku Filologiku Syllogu Konstantinopoleos / İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti Zabıtları**, Cilt 15, 1880-1881, s. 85.

Cemiyetin üye yapısındaki çeşitlilik, onun faaliyet alanının geniş olmasına da katkı sağlamıştır. Faaliyet alanları göz önüne alındığında cemiyetin önceliğinin seküler eğitimi sistematik hale getirmek noktasında düğümlenmesi, yukarıda da vurgulandığı gibi dış Helenlerin, özellikle de Osmanlı Rumlarının eğitimle ilgili bakanlığı gibi çalışmasına yol açmış ve hatta böyle adlandırılmasına neden olmuştur.

Syllogos'un faaliyetlerinde sadece Osmanlı yönetimi ve Rumların durumu etkili olmamıştır. Balkanlar'daki diğer milliyetçi hareketlerin, cemiyetin yeni açılımlara yönelmesinde rol oynadığının en önemli göstergesi, 19. yüzyılın sonlarına doğru kendini hissettiren Bulgar milliyetçiliğinin de etkisiyle eğitimle ilgili sorunlara daha fazla eğilmiş olmasıdır.¹⁴⁸ Bu çerçevede özellikle Makedonya bölgesindeki kaotik durum, Rum eğitiminin ve Yunancanın yaygınlaştırılması ve okulların açılması çalışmalarına hız verilmesinde de etkili olmuştur. Bulgar milliyetçiliğine karşı geliştirilen reaksiyon, Makedonya bölgesinin Helenleştirilmesi noktasında odaklanmıştır. Dolayısıyla *Syllogos*, başka cemiyetlerle de iletişimde bulunmuş ve Makedonya'yı göz ardı etmemiştir.

Hem etkilendiği hem de etkilediği alan oldukça geniş olan *Syllogos*'un hedeflerini şu şekilde aktarmak mümkündür:

- Eğitimin sistematikleştirilmesi,
- Yabancı propaganda okullarıyla rekabet ve eğitim sisteminin düzenlenmesini gerekliliğinden dolayı yabancı dil eğitiminin geliştirilmesi,
- Türkçe konuşan Rumlar için çok sayıda metnin yer aldığı bir edebiyat kitabının oluşturulması,
- Okullarda sağlık eğitimiyle ilgili bir programın oluşturulması.¹⁴⁹

Bu hedeflere bakıldığında Türkçe konuşan Rumlara dair bir edebiyat kitabının hazırlanması fikri, özellikle Yunancanın yaygınlaştırılması ve Yunan kimliğinin pekiştirilmesinde dilin etkisinin göz önünde tutulduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁴⁸ Skopetea, *a.g.e.*, s. 154.

¹⁴⁹ Anagnostopoulou, *a.g.m.*, s. 31.

Bu hedef; Yunanca öğretimi → Yunan kültürünün benimsenmesi → kültür ile ortak kimliğe (Helen kimliği) ulaşılmasının sağlanması → bu kimliğin Helenizm noktasında bütünleşmesi şeklinde formüle edilebilir.

Sylogos bu formülü kısa sürede uygulamaya koymak için, Anadolu'daki Rum nüfusuyla orantılı olarak, çeşitli bölgelerde cemiyetler kurulmasının da yolunu açmıştır.¹⁵⁰ Özellikle İstanbul başta olmak üzere, Anadolu'da da eğitim odaklı cemiyetlerin kurulması, Helenizm'in dört koldan yayılması için etkili olmuştur.

Yukarıdaki hedeflere yönelen cemiyetin faaliyet alanı konusunda, 1871 tarihli nizamnamesi oldukça aydınlatıcı bir belgedir. Bu bağlamda öncelik, eğitimin tüm Anadolu'ya yayılmasının sağlanması iken, edebiyat ve bilimle ilgili sözel çalışmaların yapılması, konferansların organize edilmesi, Osmanlı sınırları içindeki ve dışındaki diğer eğitim ve bilim cemiyetleriyle temas halinde bulunulması, halka açık bir kütüphanenin kurulması ve çeşitli eğitim müsabakalarının (yarışmalarının) organize edilmesi de cemiyetin diğer etkinlik alanları arasında yer almıştır.¹⁵¹

Sylogos'un 1861 ve 1871 nizamnameleri incelendiğinde, her ikisinde de cemiyetin, politik faaliyetleri ve sohbetleri kesinlikle yasakladığı dikkati çekmektedir.¹⁵² Bu madde cemiyetin siyasi Helenizm'den uzak durmak ve kültürel Helenizm'e yönelmek konusundaki kararlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda *Sylogos*, siyasetten uzak kalmak ilkesinin de etkisiyle Osmanlı yönetimiyle hemen her dönem iyi ilişkiler kurmuştur. Bunda, şüphesiz ki yukarıda da belirtildiği gibi, Osmanlı bürokrasisinde yer alan Fenerli Rumların cemiyet içindeki etkinliği büyük rol oynamıştır. Ancak Yunan araştırmacı Eksertzoglou'nun tespitiyle hareket edilirse, cemiyet her ne kadar kültürel ve eğitsel bir misyon üstlenmiş olsa da, ulusal bir kimliğin geliştirilmesini amaçlaması, kaçınılmaz olarak siyasi bir tınıya sahip olmasına yol açmıştır.¹⁵³

¹⁵⁰ Gianakopoulos, **a.g.e.**, s. 40. Bu cemiyetler Anadolu'da Rumların çoğunluklu olarak yaşadıkları yerlerde kurulmuş ve Anadolu Rumlarının Helenleştirilmesi ve Yunanca konuşur hale getirilmeleri hedeflenmiştir.

¹⁵¹ **Kanonismos EFSK**, 1871, s. 3.

¹⁵² **Kanonismos EFSK**, 1861, s. 1.

¹⁵³ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 52.

Öte yandan *Syllogos*, 1880’li yıllara gelindiğinde *ulus inşasına* katkıda bulunmak amacıyla bilimsel faaliyetlerini artırmış ve laik nitelikteki eğitimin öncüsü konumuna gelmiştir. Dolayısıyla *Syllogos* dini çemberin dışına çıkmış ve etkinliklerini seküler çerçevede sürdürmüştür. Üyelerinin giderek çoğalması, yabancı bilim adamlarının cemiyete destek vermesi, cemiyet bünyesinde muazzam bir kütüphane oluşturulması,¹⁵⁴ sempozyum ve konferans gibi önemli bilimsel etkinlikler düzenlemesi, “*Anadolu’nun Akademisi*” şeklinde adlandırılmasının önünü açmıştır.¹⁵⁵

Syllogos kendisiyle aynı yıl kurulan Müslüman ya da Gayrimüslim tüm cemiyetlerden daha farklı bir gelişim izlemiş ve diğer cemiyetlere göre Rum cemaatiyle çok daha fazla kenetlenmiştir.¹⁵⁶

Eğitimde muazzam bir gelişme sağlayan *Syllogos*, kısa sürede Anadolu ve Rumeli’deki Rum okullarının programlarını hazırlayacak kadar etkin bir duruma gelmiş ve gönderdiği müfettişlerle söz konusu okulları denetlemiştir. Diğer yandan Rum ilköğretimi Fransız modeline göre, diğer Rum eğitim kurumları ise Alman modeline göre tasarlanmıştır. İlköğretimin Fransız ekolüne göre biçimlendirilmesinin, Osmanlı merkezi yönetiminin ve o dönemin aydınlarının Fransa’yı örnek alarak gerçekleştirdikleri modernleşme çabalarıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Öte yandan İstanbul’da eğitim veren Ruhban, Zografyon, Hacı Hristo, Zapyon, Yuvakimyon ve Heybeliada Ulusal Dil ve Ticaret Okulu¹⁵⁷ öğrencileri de doğrudan Avrupa Üniversiteleri ve Atina Üniversitesi’ne kabul edilmiştir.¹⁵⁸ Bu durum *Syllogos*’un Yunanistan ve Avrupa ile ortak çalışmalar yaptığını ve uluslararası bağlamda da bir güç unsuru olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

¹⁵⁴ *Syllogos*, tıp, matematik, coğrafya ve pek çok bilim alanında muazzam bir külliyat oluşturmuştur. Bkz. M. Cevdet, “*Rum Sillogu ve Vakf Mükâfatları Ale’l Umum Rum Sillogus ve Ahi Cemiyetleri*”, **Muallimler Mecmuası**, Nisan 1924, Sayı 20, Cilt 2, s. 519.

¹⁵⁵ Anagnostopoulou, *a.g.m.*, s. 30.

¹⁵⁶ Tekeli- İlkin, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁵⁷ Πατριαρχική Σχολή Γλωσσών και Εμπορίου/ Patriarhiki Sholi Glosson kai Emboriu.

¹⁵⁸ Tekeli- İlkin, **a.g.e.**, s. 103.

Sylogos'un amblemine gelince; cemiyete dair nizamnameler, kütüphanesinde bulundurduğu kitaplar ve süreli yayını incelendiğinde hemen hepsinde bir mühür şeklinde bulunan amblemi dikkate değerdir. Cemiyetin amblemindeki ana obje bir kandildir. Ölümsüzlük, inanç ve bilgeliği sembolize eden bu kandil,¹⁵⁹ bir ucunda yanan ebedi alev ve diğer tarafında sapını oluşturan bir yılan figürüyle desteklenmiştir. Alev, bir kişi, topluluk, uluslararası önem taşıyan bir olay ya da dünya barışı gibi soylu bir amacı işaret etmektedir. Öte yandan dünyayı aydınlatmak gibi bir anlamı da olan ebedi alev, olimpiyatlarda kullanılan bir simge olması açısından da oldukça önemlidir.¹⁶⁰ Bereket simgesi olan yılan ise mitolojide, deri değiştirme özelliğinden dolayı şifa ve diriliş anlamı taşımaktadır.¹⁶¹

Amblem olarak tek bir obje ya da simgenin yerine, üç figürlü bir kompozisyonun tercih edilmesi, cemiyetin öznesini, görevini ve amacını sembolize etmeye yönelik bir yaklaşımdır. Amblemde bulunan söz konusu üç simge yorumlandığında, kandilin Rum toplumunu, yılanın dirilişi ve ebedi alevin de aydınlanmayı sembolize ettiği anlaşılmaktadır. Ebedi alevin olimpiyatlarda da kullanılması ve Yunan toplumunda önemli bir simge olması da altının çizilmesi gereken diğer bir noktadır. Amblemin, aslında bir kimliği tasvir eden sembol olduğunu söylemek hiç de abartılı bir yorum olmayacaktır.

Geçmişten günümüze markaların, kurum ve kuruluşların kimliklerinin yansıtılmasında önemli bir araç olarak kullanılan amblemleri bir bireyin imzası gibi düşünmek de mümkündür. *Sylogos* da imzasını nizamnamelerinde, yayınladığı kitaplarda, yazışmalarında ve süreli yayını olan dergisinde kullanmıştır.¹⁶²

¹⁵⁹ Kathryn Wilkinson, **Kökenleri ve Anlamlarıyla Semboller&İşaretler: Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009, s. 131.

¹⁶⁰ Wilkinson, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁶¹ Wilkinson, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁶² Ancak cemiyetin 1909 yılında yazışmalarda kullandığı amblemde bazı değişikliklerin yapıldığı dikkati çekmektedir. 2. Şekilde göze çarpan ilk değişiklik lambanın yönünün değişmesidir. Lambanın

Kimliğini, oluşturduğu amblemle de destekleyen ve amacını nizamnamelerinde detaylıca açıklayan *Sylogos*, ilkelerini hayata geçirmek konusunda da gecikmemiştir. Çalışmaları yalnızca kitap basmak, eğitime dönük yardımlar yapmakla sınırlı kalmamıştır. Öyle ki cemiyet, kurmuş olduğu komisyonlarla imparatorluk çapında araştırmalar yapmış ve Rum eğitim sistemindeki aksaklıkları belirlemiştir. Bilim, arkeoloji, sentaks ve filoloji gibi alanlarda kurulan komisyonlar¹⁶³ Trakya, Makedonya, Anadolu, Teselya bölgelerindeki okulların durumları hakkında gözlem yapmış ve rapor tutmuşlardır.¹⁶⁴ Komisyonların raporları, düzenli olarak toplantılarda tartışılmış ve özellikle Anadolu'da kurulan cemiyetlerle ortaklaşa çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Rum okullarında, 1874-75 eğitim döneminde okutulması düşünülen derslere yönelik bir program hazırlanmıştır.

Anadolu ve Rumeli'nin hemen tüm okullarının *Sylogos*'a bağlanması konusunda ve komisyonlar vasıtasıyla cemiyetin, belirli bir eğitim sistemi oluşturduğu söylenebilir.¹⁶⁵

Cemiyetin oturumlarında tartışma konusu olan bir diğer konu da, Anadolu'daki Rumların dil sorunu olmuştur. Anadolu'nun bazı bölgelerindeki Rumların Türkçe konuşması ve yazı dilinde Türkçeyi Yunan harfleriyle yazıyor olmaları da, bu konu üzerine çalışmalar yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Karamanlıca adı verilen ve ağırlıklı olarak Orta Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanılan bu dil, Rum burjuvazisinin, Yunancanın bu bölgede geliştirilmesi ve böylece bölge halkına milli kimlik aşılması yolunda çalışmalar yapmasına yol açmıştır. Bu çerçevede Anadolu'daki Rum okullarının güçlendirilmesi ve Yunan dilinin yaygınlaştırılması öncelikli hedefler arasındaki yerini almıştır.¹⁶⁶

Cemiyetin faaliyetlerinden bir diğeri de düzenlemiş olduğu müsabakalardır. Bu yarışmalar, Pontus ve Epir gibi bölgelerin coğrafi tasvirlerinin kaleme alınması, ders kitapları hazırlanması, Yunan ulusunun gelenek ve görenekleriyle ilgili

ucu sağ tarafa, bir haritadaki yön anlamında ise doğuya bakmaktadır. Bu da *Sylogos*'un dikkatini ve faaliyetlerini doğuya yani Anadolu'ya çevirdiği fikrini desteklemektedir.

¹⁶³ PEFSK, Cilt 15, 1880-1881, s. 94-95.

¹⁶⁴ PEFSK, Cilt 9, 1874-1875, s. 182-183

¹⁶⁵ M. Cevdet, *a.g.m.*, **Muallimler Mecmuası**, s. 520.

¹⁶⁶ PEFSK, Cilt 13, 1877-1878, s. 13.

çalışmalar şeklinde organize edilmiştir. Yarışmalarda derece alanlar, zengin Rumların bağışlarıyla ödüllendirilirken, ortaya çıkan eserler Rum çocukların eğitiminde kullanılmıştır.¹⁶⁷ Bizans dönemini de kapsayan yarışmaların konuları, bir bütün olarak Yunan ulusuna dair olması ve bu konuda bilinçlenmeyi desteklenmesi açısından ulusal kimliğe vurgu yapmaktadır.

Cemiyet ve faaliyetleriyle ilgili akıllarda oluşan bir başka soru; kim, kimler veya hangi kurum ve kuruluşlar tarafından finanse edildiğidir. Cemiyetin kuruluşundan yaklaşık 10 yıl sonra yaşanan bir yangın bizlere bu konuda ipuçları vermektedir. 1872 yılında çıkan yangında cemiyetin binasının tahrip olmasının ardından yeniden inşası için azımsanmayacak oranda bir bağış toplanmıştır.¹⁶⁸ Bu bağışlar, *Sylogos*'un binasının kısa sürede yenilenmesini sağlarken,¹⁶⁹ cemiyetin varlığının hem Rum cemaati tarafından hem de Yunanistan'da ne derece önemsendiğini ortaya koyması açısından ciddi bir göstergedir. Öte yandan cemiyetin finansal durumunun detayına inildiğinde, zengin Rum bankerlerinin hemen her dönem hatırı sayılır bağışlarda bulunduğu inkâr edilemez. 1875'e kadar *Sylogos*'un ekonomik olarak ayakta tutulması, araştırmacı Eksertzoglou tarafından, Osmanlı borçlarının ağırlıklı olarak Rum bankerlerinin sağladığı kredilerle ödenmesi ve faiz yoluyla ciddi kar sağlayan bankerlerin elde ettikleri ekonomik kazançla ilişkilendirilmektedir.¹⁷⁰ Dolayısıyla Rum bankerlerin elde ettiği karlar oranında artış gösteren bağışlar, *Sylogos*'a önemli ölçüde yarar sağlamıştır. Bu aşamada karşımıza çıkan öncelikli isim, yalnızca *Sylogos*'a değil, İstanbul'daki pek çok kültürel ve hayırsever Rum cemiyetine mali destek sağlayan banker Yorgos Zarifis'tir.¹⁷¹

Osmanlı Düyun-u Umumiyesi ve Osmanlı Tütün Tekeli'nin kurucularından olan Zarifis, şirketini banka gibi çalıştırarak Osmanlı Sarayı'na borçlar vermiştir.¹⁷² Ancak konumuz açısından asıl önemli olan nokta Zarifis'in hayırseverlik faaliyetleridir. 1875 yılında, *Türk egemenliği altındaki yerlerde Rum çocukların*

¹⁶⁷ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 74-75.

¹⁶⁸ Örneğin Rum bankerleri 2.500 lira ve Atina Üniversitesi 15.000 drahmi bağışlamıştır.

¹⁶⁹ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁷⁰ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷¹ Zarifis, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷² Zarifis, **a.g.e.**, s. 65.

eğitilmesi amacıyla Filibe'deki Zarifi Öğretmen Lisesi'ni¹⁷³ açmış ve yaşadığı süre içinde bu okula her yıl bin altın lira bağışlamıştır.¹⁷⁴ Yunan dilinin okunup yazılmasının yaygınlaştırılmasına ve hatta kavranmasına öncülük eden Zarifis, *Sylogos*'un en önemli bağışçıları arasında yer almıştır.¹⁷⁵

1875 yılı sonrasında da, *Sylogos*'un mali durumundaki belirleyici unsur Osmanlı ekonomisi olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin, aldığı ağır yenilgi ile ekonomik çıkmaz içine girmesi, *Sylogos* bağışçıları da etkilemiş ve bu dönemde cemiyete yapılan bağışlar yüzde 50 oranında azalmıştır.¹⁷⁶ Buna karşılık aidatlarını ödeyemeyen üyelerin üyeliklerinin silinmesi ve yeni üyelerin cemiyete müdahil olmaması, yaşanan mali sorunların devam etmesine yol açtığı gibi, üye desteğinin de azalmasına neden olmuştur.¹⁷⁷ Bağışların eski ihtişamlı şekliyle devam etmemesi, cemiyeti yeni finansal kaynaklar aramaya zorlarken, konserler organize etmek ve cemiyete ait mekânları kiraya vermek yeni çözüm yolları olarak ön plana çıkmıştır.¹⁷⁸

Eğitim-öğretim faaliyetlerini organize etmek iddiasıyla kurulan *Sylogos*, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, gelişen siyasal olayların da etkisiyle ciddi bir dönüşüm sürecine girmiştir. Savaşlar, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal çıkmazlar ve Türk-Yunan ilişkilerindeki değişen dinamiklerin etkisiyle, kurulduğu ilk yıllarda hissettirdiği belli belirsiz siyasal tını, belirli dönemlerde siyasal bir çılgılığa dönüşmüştür.

1861 yılında kurulan *Sylogos*'un hem cemiyet çılgınlığını başlatması hem de giderek büyümesi sonucunda diğer cemiyetlerden daha farklı bir konumda olduğu aşikârdır. İşte *Sylogos*, bu misyonunu bütünleyici ve birleştirici mahiyette kullanarak cemiyetler arasındaki yardımlaşma ve iletişimde de kilit bir rol üstlenmiştir. Bunda şüphesiz ki Rum cemaati arasındaki sıkı bağlar da etkili olmuştur. O halde Rum cemaatinin seçkinlerinin bir ürünü olan *Sylogos*'un, cemaatin her türlü sosyal

¹⁷³ Ζαριφείων Διδασκαλείων / Zarifion Didaskalion.

¹⁷⁴ Zarifis, **a.g.e.**, s. 69.

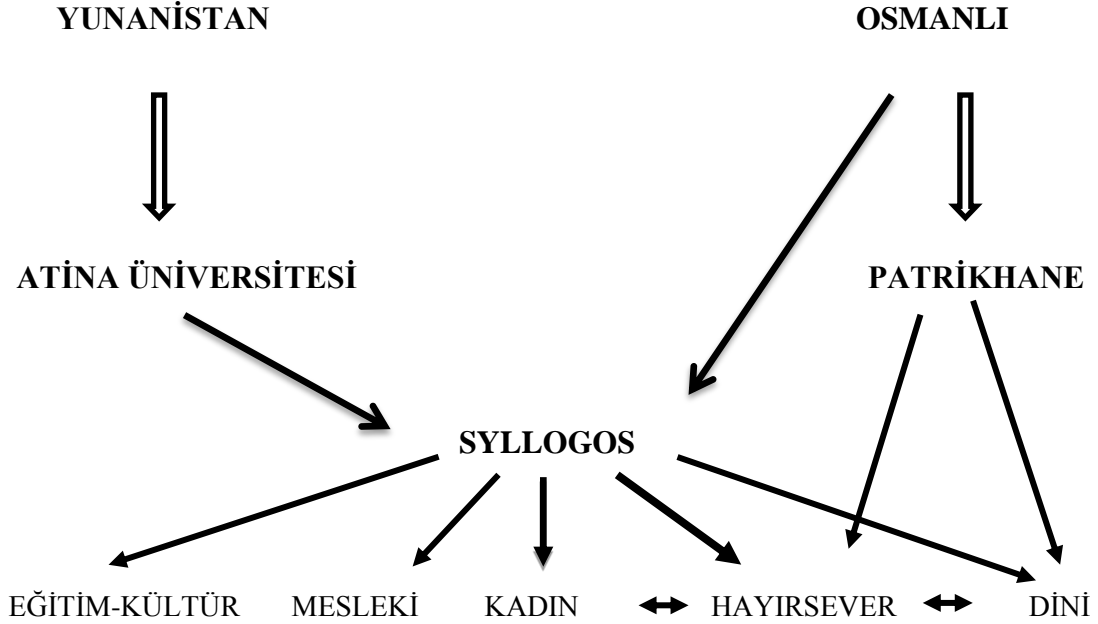
¹⁷⁵ Zarifis, **a.g.e.**, s. 71.

¹⁷⁶ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁷⁷ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁷⁸ Eksertzoglou, **a.g.e.**, s. 30.

faaliyetlerini üstlenen diğer cemiyetler üzerinde dominant bir rolü olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki şemada da ortaya konduğu üzere, *Sylogos*'u yalnızca diğer sosyo-kültürel cemiyetler üzerinde bir merci olarak değerlendirmek, onu anlatmakta oldukça yetersizdir. Çünkü *Sylogos*, içinde Yunanistan ve Osmanlı'nın da bulunduğu bir sistemin önemli bir parçasıdır. Öte yandan Atina Üniversitesi, üstlendiği misyon bağlamında, burada iletken bir nitelik taşımaktadır. Bununla beraber yukarıdaki tablonun da açık bir şekilde ortaya koyduğu üzere kurumlar ve devletler arasında oluşan bağı bir ağ olarak ifade etmek de mümkündür. Hemen her merci ile doğrudan ya da dolaylı iletişime sahip olan *Sylogos*, bu ağda sosyal farkındalığın ve kültürel aydınlanmanın tek ortak paydasıdır.

Meşrutiyet öncesinden Mütareke dönemine kadar varlık gösterebilen köklü sosyo-kültürel cemiyetlerin hedeflerine ve Rum cemaatine ulaşmak için kullandıkları önemli araçlardan bir tanesi kurdukları kütüphane ve okuma salonları iken, diğeri de süreli yayınlar olmuştur. Pek çok cemiyet bir süreli yayın oluşturmak konusundaki isteklerini nizamnamelerinde belirtmişlerse de, bunların hepsi bu düşüncelerini hayata geçirememişlerdir. Bu bağlamda *Sylogos*, koleksiyonu günümüze kadar

ulaşabilen *Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinupoleos (EFSK)* adlı bir dergi çıkarmayı başarmış ve bu dergi aracılığıyla Rum cemaatiyle arasında bir bağ kurmuştur. Üç ayda bir çıkarılan derginin m¼d¼rl¼ę¼n¼ Dimos İkonomidi yapmıştır.¹⁷⁹

T¼rkiye’de ve Yunanistan’da n¼řhaları bulunan ve cemiyetle aynı adı taşıyan bu dergi, gerek içeriği gerekse cemiyet hakkında verdiği bilgilerle ¼nemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Faaliyetleri ile çok y¼nl¼l¼ę¼n¼ ortaya koyan *Sylogos*’un dergisi, 1863 yılında çıkarttığı ilk sayısında, bu sayısında cemiyetin nizamnamesine ve üye isimlerine yer vererek adeta cemiyeti cemaat ile tanıştırmıştır.¹⁸⁰ Bunun yanı sıra filoloji ve alfabe gibi konularda bilimsel makalelerin de yayınlandığı dergi, cemiyetin toplantı tutanaklarına yer verilmesi açısından da oldukça ¼nemlidir.¹⁸¹ B¼ylelikle *Sylogos* Rum cemaate y¼nelik şeffaflık ilkesini benimsemiş olduğunu g¼zler ¼n¼ne sermiştir. Diğer yandan hemen her yıl d¼zenli olarak çıkarılan dergi, her sayısında farklı konulara yer vererek niteliğine çeşitliliği de eklemiş ve aydınlatıcı vasfını ortaya koymuştur.

Meşrutiyet d¼neminden ¼nce İstanbul’da *Sylogos* dışında da çok sayıda eğitim cemiyeti kurulmuştur. *Pera Maarifperver Aziz Nikolaos Cemiyeti* “*Omonia*”¹⁸² de bunlardan yalnızca biridir. Kuruluş yılı tespit edilemeyen cemiyetin faaliyet alanı, g¼n¼m¼zde İstanbul’un Bağcılar semtine bağlı olan Papaz K¼pr¼s¼ ilçesidir. Cemiyetin gelir kaynakları, üyelik kayıt ücretleri, d¼zenli toplanan aidatlar, kiliseden gelen katkı payı, hayırseverlerin ve d¼zenli ¼yelerin yardımlarıdır.¹⁸³

Bir okul inşa ettirmek için çalışmalarda bulunan cemiyet, gelir kaynağının yaklaşık yüzde 25’lik kısmını bu inşaata ayırmıştır. Cemiyet, okul inşaatının

¹⁷⁹ Ali Arslan, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Rum Basını**, Truva Yayınları, İstanbul, 2005, s. 117.

¹⁸⁰ **EFSK**, Cilt 1, Konstantinupoli, 1863, s. 1-4..

¹⁸¹ **EFSK**, Cilt 1, Konstantinupoli, 1863, s. 25, 34, 59.

¹⁸² Η εν Πέραν Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα του Άγιου Νικόλαου «Η Ομόνοια» / Í en Peran Filekpedevtiki Adelfotita tou Agiou Nikolau “Í Omonia”.

¹⁸³ **Kanonismos tis en Peran Filekpedevtikis Adelfotitos tou Agiou Nikolaou Í Omonia**, 1906, s. 14.

tamamlanmasının ardından, kalan gelirini yetim öğrenciler için kitap, kıyafet ve gıda yardımı gibi işlere harcamayı planlamıştır.¹⁸⁴

Kuruluş tarihine ulaşamayan bir başka cemiyet de *İstanbul Epir Maarifperver Cemiyeti*'dir.¹⁸⁵ Elde edilen cemiyet tutanaklarının 1872-1873 yılına ait olmasından dolayı, cemiyetin Tanzimat döneminde kurulmuş olması muhtemeldir. Epir'de eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla İstanbul'da kurulan bu cemiyet, kız okulları ve anaokulları kurmak, ihtiyaç dâhilinde erkek okulları da açmak, öğretici yayınlar yapmak, halk yararına kütüphaneler oluşturmak ve yoksul okullara kitap ulaştırmak gibi amaçlar edinmiştir.¹⁸⁶ Cemiyet, amaçlarına ulaşmakta en önemli rolün üyelerine düştüğünü belirtmektedir. Elde edilen tutanaklarda, cemiyetin kuruluşundan 1873 yılına değin, ikisi Yunan, üçü kız, on dokuzu karma eğitim yapan ve altmış beşi de genele açık olan 89 okulun bakım ve onarımını üstlendiği tespit edilmiştir.¹⁸⁷

Tarihsel araştırmalar yapmak amacıyla kurulan *İstanbul Orta Çağ Araştırmaları Cemiyeti'nin*¹⁸⁸ de kuruluş yılına ulaşamamıştır. Ancak elde edilen 1879 tarihli nizamnamesi, Meşrutiyet'ten önce kurulduğunu kanıtlar niteliktedir. Cemiyetin öncelikli amacı Orta Çağ Helenizm'ine yönelik araştırmalar yapmaktır. Araştırma dönemi, 325 yılından Yunan Krallığı'nın kurulduğu 1830 yılına kadar olan geniş bir dönemdir.¹⁸⁹

Okumalar ve çalışma notları ile kütüphane açmaya önem veren cemiyet, Yunanlara ait Orta Çağa dair önemli çalışmaları, el yazmaları, sanat eserleri ve

¹⁸⁴ **Kanonismos tis en Peran Filekpedevtikis Adelfotitos tou Agiou Nikolaou í Omonia**, Konstantinupoli, 1906, s. 3.

¹⁸⁵ Η εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρώτικος Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος / Í en Konstantinupoli Ípirotikos Filekpedevtikos Syllogos.

¹⁸⁶ **Epetiris tou en Konstantinupoli Ípirotiku Filekpedevtiku Syllogu**, Etos A, 1872-1873, Konstantinupoli, 1873, s. 2.

¹⁸⁷ Söz konusu tasnif nizammeden aynen alındığı için bu şekilde verilmiştir. **Epetiris tou en Konstantinupoli Ípirotiku Filekpedevtiku Syllogu**, Etos A, 1872-1873, Konstantinupoli, 1873, s. 61.

¹⁸⁸ Η εν Κωνσταντινουπόλει Εταιρία των Μεσαιωνικών Ερευνών / Í en Konstantinupoli Eteria ton Mesaionikon Erevnon.

¹⁸⁹ **Kanonismos Tis en Konstantinupoli Eterias ton Mesaionikon Erevnon**, Konstantinupoli, 1879, s. 3.

yayınlanmamış el yazmalarını gün ışığına çıkarmayı amaçlamış ve ayrıca süreli yayını aracılığıyla da kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir¹⁹⁰

1862 yılında kurulan *Tatavla Maarifperver Cemiyeti*¹⁹¹ ise yetim ve yoksul öğrencilerin eğitim masraflarını karşılamak konusunda öncü bir rol üstlenmiştir. Cemiyet, 1865 yılında halka açık Türkçe derslerinin verilmesini gündemine almışsa da,¹⁹² bunun uygulanıp uygulanmadığı konusunda bir veriye ulaşılamamıştır.

Tatavla’da kurulan bir başka cemiyet de *Maarifperver “Korais” Cemiyeti*’dir.¹⁹³ 1862 yılında kurulan cemiyet, okullara destek vermiş ve 1894 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.¹⁹⁴

1862 yılında kurulan bir başka eğitim cemiyeti olan *Edebiyat Cemiyeti “Pieria”*’ya¹⁹⁵ dair hiçbir nizamnameye ulaşılamamıştır. Cemiyetin ismine Neologos gazetesinde rastlanmış olması, onun varlığını kanıtlaması açısından önemlidir.¹⁹⁶ Cemiyetin başkanlığını 1862-1868 yılları arasında Nikolaos Ioannou yaparken, 1871 yılının başlarında Fener Rum Erkek Lisesi hocalarından Karolidis fahri başkanlık unvanını üstlenmiştir.¹⁹⁷ Dolayısıyla cemiyetin Fener Rum Erkek Lisesi ile bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür.

*Rum Kulübü “Bizans”*¹⁹⁸ da 1862 yılında kurulmuş, Rum cemaati arasındaki toplumsal ilişkilerin geliştirilmesini amaç edinmiştir. Kendi bünyesinde bir salon da oluşturan cemiyet, Bizans müzesi malzemelerini ve *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti*’ne ait arşiv ve kitapları da bu salonda muhafaza etmiştir. 1870 yılında çıkan büyük yangında bu salondaki tüm malzemeler de yanmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁰ **Κανονισμος Τis εν Konstantinupoli Eterias ton Mesaionikon Erevnon**, Konstantinupoli, 1879, s. 3.

¹⁹¹ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης εν Ταταούλοις / Filekpedeftiki Adelfotis en Tataulois.

¹⁹² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 53.

¹⁹³ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης “Ο Κοραής” / Filekpedeftiki Adelfotis “Ο Korais”.

¹⁹⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 54.

¹⁹⁵ Φιλολογικός Σύλλογος “Πιερία” / Filologikos Syllogos “Pieria”.

¹⁹⁶ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 53.; **Neologos** 4 Mayıs 1874.

¹⁹⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 54.

¹⁹⁸ Ελληνική Λεσχή Βυζάντιον / Elliniki Leshi Vizantion.

¹⁹⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 49.

19. yüzyılda Erdek'te de hareket kazanan maarifpervelik, 1864 yılında İstanbul'da *Erdekliler Maarifperver Cemiyeti*²⁰⁰ adında bir cemiyetin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.²⁰¹ Cemiyet hakkında detaylı bilgiye sahip olmamakla birlikte, İstanbul'da kurulmuş olduğu bilinmektedir. Ancak isminde Erdek kelimesinin bulunması faaliyet alanının Rumların Erdeki/ Artaki olarak adlandırdığı, Erdek ve civarı olduğunu düşündürmektedir.

1865 yılında kurulan *İstanbul Küçük Asya Maarifperver Uhuvveti*²⁰² Meşrutiyet öncesi dönemde İstanbul'da Anadolu'ya dair cemiyetlerin kurulmaya başlandığını göstermektedir. Cemiyet İstanbul'da Fener semtinde kurulmuş, ancak yoğun olarak Anadolu'da faaliyet göstermiştir. Anadolu'daki dini inançların gelişimine ve eğitime ağırlık veren cemiyet, Yunancanın gelişmesine katkıda bulunmak amacına da yönelmiştir.²⁰³

Cemiyet bu amaçlarına ulaşmak için, varolan okulların geliştirilmesi ve desteklenmesi; dil eğitimi ve sanat üzerine yeni okulların açılması; yeni kitapların basılması ve fakir öğrencilere ulaştırılması; Anadolu'ya dair gelenek, tarih, arkeoloji, topografya ve eğitim konusunda Anadolu dayanışması ve işbirliğinin geliştirilmesi yolunda çaba sarf etmiştir.²⁰⁴

Bu dönemde maarifperverlik konusunda önemli bir rol üstlenen ve adını mitolojik Dokuz İlham Perisinden alan *Dideban*²⁰⁵ *Maarifperver Uhuvveti* “*Ennea Muse*”²⁰⁶ 1868 yılında kurulmuş, eğitimin koruyuculuğunu üstlenerek kötü durumdaki okulların bakım ve onarımını sağlamıştır. Bununla beraber kütüphaneler

²⁰⁰ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Αρτακηνών / Filekpedevtiki Adelfotis Artakinon.

²⁰¹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s.65.

²⁰² Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Μικράς Ασίας έν Κωνσταντινουπόλει / Filekpedevtiki Adelfotis Mikra Asia En Konstaninupoli.

²⁰³ *Kanonismos en Konstantinupoli Mikrasiatiku Filekpedevtiku Sylogu*, Konstantinupoli, 1907, s. 3.

²⁰⁴ *Kanonismos en Konstantinupoli Mikrasiatiku Filekpedevtiku Sylogu*, 1907, s. 4.

²⁰⁵ Eski İstanbul'un 60 önemli kapısından biri olan Dideban, Haliç Surlarının en uç noktasında bulunmaktadır. Osmanlılar'ın Eyyüb El Ensarii Kapısı olarak da adlandırdıkları Dideban, nöbetçi karakol, bekçi anlamına gelmektedir.

²⁰⁶ Έν Ξυλοπόρτη Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης “Έννεά Μούσαι”/En Ksiloporti Filekpedevtiki Adelfotis Ennea Muse.

ve konferanslar ile halka açık dersler aracılığıyla üyelerinin fikri ve ahlaki gelişimini sağlamak konusuna da ağırlık vermiştir.²⁰⁷

Cemiyetin ismi mitolojik önem taşıyan Dokuz İlham Perisinden gelmektedir. Bu ilham perilerinin her biri bir bilim dalını ve şiir türünü temsil etmektedir. Bu da cemiyetin pek çok bilim dalıyla yakından ilgilendiğini ya da böyle bir izlenim oluşturmak istediğini göstermektedir. Cemiyetin elips şeklindeki mühründe, bu Dokuz İlham perisinin tasviri, cemiyetin ismi ve kuruluş yılı bulunmaktadır.²⁰⁸

Öte yandan cemiyetin kütüphanesinde, çeşitli süreli yayınlar ve gazete nüshaları yer almıştır. Özenle numaralandırılmış olan kitapların, okuma salonunun dışına çıkarılması yasaklanmıştır.²⁰⁹

Eğitim konusundaki faaliyetlerini düzenli bir şekilde yerine getiren cemiyet, aynı zamanda halka açık dersleri de oldukça programlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu dersler 1 Ekimde başlayıp 31 Martta kadar devam etmiştir. Başka bir deyişle cemiyetin eğitim faaliyeti adeta bir okul şeklini almıştır. Gündüz derslerinin yanı sıra çalışan kişiler için gece dersleri de organize etmiştir.²¹⁰

*İstanbul Hayırsever Cemiyeti*²¹¹ 1 Nisan 1870 tarihinde kurulmuş, isminde yalnızca “hayırsever” ifadesinin bulunmasına karşın bir eğitim cemiyeti olarak faaliyet göstermiştir. Cemiyetin amacı, Yunancanın Anadolu’daki [başta öğrenciler olmak üzere] tüm Rumlar arasında yayılmasını sağlamaktır. Öte yandan cemiyet 1871 yılında yayınladığı nizamnamesinde faaliyetini yalnızca on iki öğrencinin eğitim ve bakımını sağlamakla sınırladığını belirtmektedir. Cemiyet nizamnamesinde dikkati çeken noktalardan bir tanesi de seçilen bu on iki öğrencinin din ve etnik köken ayrımı yapılmadan seçilmiş olduğudur.²¹² Cemiyet fakir öğrencileri

²⁰⁷ **Kanonismos tis en Ksiloportı Filekpedevtikis Adelfotitos “Evvea Mouse”**, Konstantinupoli, 1921, s. 3.

²⁰⁸ **Kanonismos tis en Ksiloportı Filekpedevtikis Adelfotitos “Evvea Mouse”**, Konstantinupoli, 1921, s. 15.

²⁰⁹ **Kanonismos tis en Ksiloportı Filekpedevtikis Adelfotitos “Evvea Mouse”**, Konstantinupoli, 1921, s. 13.

²¹⁰ **Kanonismos tis en Ksiloportı Filekpedevtikis Adelfotitos “Evvea Mouse”**, Konstantinupoli, 1921, s. 14.

²¹¹ *Εν Κωνσταντινουπόλει Φιλανθρωπικός Σύλλογος/ En Konstantinupoli Filanthropikos Syllagos.*

²¹² **Kanonismos tou en Konstantinupoli Filantropikou Syllou**, Konstantinupoli, 1871, s.1.

cesaretlendirmek için onların eğitim ihtiyaçlarını karşılamıştır. Gelirlerini artırmak isteyen *İstanbul Hayırsever Cemiyeti*, bakım ve eğitim masraflarını karşıladığı öğrencilerin giderlerini karşılayabilmek için üye aidat ücretlerini yüksek tutmuştur.²¹³

Cemiyet ayrıca, eğitim desteği sağladığı öğrencilerin eğitimlerini tamamlamalarından sonra, onlara endüstriyel sektörlerde ve fabrikalarda iş bulmayı vaat etmiştir.²¹⁴

1870 yılında Kadıköy’de kurulan *Kadıköy Rum Kulübü*,²¹⁵ eğitim düzeyi yüksek Rum cemaatini bir araya getirmek amacıyla kurulmuş, eğitim ve edebiyat alanlarında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. İlerleyen süreçte *Athina Cemiyeti* ile birleşmiş²¹⁶ ancak bu yeni oluşumun ne tür faaliyetlerde bulunduğu ve ne zamana kadar faaliyet gösterdiği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İstanbul’da kurulan bir başka eğitim cemiyeti de 1871 yılında kurulmuş olan *İstanbul Makedonya Maarifperver Cemiyeti*’dir.²¹⁷ Cemiyet, aynı yıl gerçekleştirdiği üçüncü toplantıda üyelerince kabul edilen nizamnamesine göre,²¹⁸ Makedonya bölgesinin Çotili kasabesindeki Rum okullarında (liseler de dâhil) eğitimin yaygınlaşması için, Yunanca, Türkçe, Fransızca ve diğer Avrupa dillerinin öğretilmesi yönünde çalışmalar yapmıştır.²¹⁹ Bunun yanı sıra dikiş, doğramacılık, oymacılık, ayakkabıcılık, tarım ve resim gibi çok çeşitli dallarda bölge halkının geliştirilmesine öncelik veren cemiyet, bu yolla Çotili halkının ahlaki ve fikri gelişimini sağlamayı hedeflemiştir.²²⁰

Çotili kasabasında 1871 yılında bir lise kuran cemiyet, bu lisede okuyan yardıma muhtaç öğrencilerin eğitim masraflarını da karşılamış ve ayrıca okul öncesi

²¹³ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Filantropikou Syllogou**, 1871, s.6.

²¹⁴ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Filantropikou Syllogou**, 1871, s. 5.

²¹⁵ Η Ελληνική Λέσχη Χαλκηδόνας / Í Elliniki Leshi Halkidonas.

²¹⁶ Orhan Türker, **Halkidona’dan Kadıköy’e...**, s. 59.

²¹⁷ Η εν Κωνσταντινουπόλει Μακεδονική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα / Í en Konstantinoupoli Makedoniki Filekpedevtiki Adelfotita.

²¹⁸ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Filekpaidevtikis Makedonikis Adelfotitos**, Konstantinoupoli, 1871, s. 13.

²¹⁹ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Filekpaidevtikis Makedonikis Adelfotitos**, 1871, s. 3.

²²⁰ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Filekpaidevtikis Makedonikis Adelfotitos**, Konstantinoupoli, 1871, s. 3.

eğitim veren çeşitli okullar kurmuştur.²²¹ Cemiyetin mali kaynağını, ağırlıklı olarak miras ve diğer bağışlar oluşturmuştur.²²²

Kuruluş yeri İstanbul olmasına karşın faaliyet alanını Epir olarak belirleyen *Epir Maarifperver Cemiyeti*, 1872 yılında, Epir bölgesinde eğitimi yaymak ve desteklemek amacıyla kurulmuştur. Cemiyet, bu bölgede yaklaşık olarak 20 okulun bakımını üstlenmiştir.²²³

1872’de kurulan *Kadıköy Kulübü “Athine”*²²⁴ hakkındaki bilgilere ise aynı yıl yayınladığı nizamnamesinden ulaşmak mümkündür. Diğer cemiyet nizamnamelerine göre daha detaylı bilgiler içeren nizamnamede cemiyetin amaçları; zihinsel, kültürel ve ahlaki gelişimin sağlanması olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda okuma salonları ve kütüphaneler önemli bir işlev üstlenmiş ve cemiyetin amacına ulaşması için dersler verilmesi, tiyatro, dans ve müzik temsillerinin ve benzeri etkinliklerin hayata geçirilmesine karar verilmiştir.²²⁵

Cemiyetin kütüphanesinde çeşitli süreli yayınlar, kitaplar ve ders notları bulunmaktadır. Kitaplar numaralandırılmış bir şekilde yer almakta ve kütüphanenin envanterindeki her türlü materyalde cemiyetin mührü bulunmaktadır. Kitapların okuma salonundan dışarı çıkarılması yasaklanmış ve kütüphane kuralları sıkı bir şekilde uygulanmıştır.²²⁶

Cemiyet, çoğunluğu felsefe ve edebiyat olmak üzere halk eğitimi konusunda dersler ve konferanslar da organize etmiştir. Öte yandan derslere 12 yaşın altındaki çocukların katılımı yasaklanmıştır. Cemiyet faaliyetlerini yalnızca bilimsel etkinliklerle sınırlı tutmamış, üyelerine dans, müzik ve tiyatro oyunlarıyla da ulaşmıştır.²²⁷

²²¹ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Makedonikis Filekpaidevtikis Adelfotitas**, Konstantinoupoli, 1880, s. 3.

²²² **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Makedonikis Filekpaidevtikis Adelfotitas**, 1880, s. 7.

²²³ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 77.

²²⁴ Leshi en Halkidoni “Athine”/ Λέσχη εν Χαλκηδόνι “Αθήναι”.

²²⁵ **Kanonismos tis en Halkidoni Leshis Athina**, Konstantinoupoli, 1872, s. 3.

²²⁶ **Kanonismos tis en Halkidoni Leshis Athina**, 1872, s. 14.

²²⁷ **Kanonismos tis en Halkidoni Leshis Athina**, 1872, s. 17.

Diğer yandan üyelik kurallarına uyulması konusunda hayli katı bir tutum izlediği anlaşılan *Kadıköy Kulübü “Athine”*, üyelere uygulanacak cezalara nizamnamesinde yer vermiştir. Bu cezalar sırasıyla; konuşma ve sohbetler sonrasında söz verilmemesi, bir veya daha fazla toplantıdan men ve kovulma olarak belirlenmiştir.²²⁸ Bu cezaların verilmesi de, azınlık haleti ruhiyesinin bir yansıması olarak cemaati bir arada tutabilme konusundaki kararlılığı göstermektedir. Söz konusu cezalar, başka din ve mezheplerde de yer alan doğal hukuk anlayışındaki ayıplama ve dışlama yaptırımının tipik örnekleridir.

1872 yılında kurulduğu düşünülen *İstanbul Kapadokya Maarif Cemiyeti*²²⁹ Kayseri’ye dönük çalışmalarda bulunmuştur. Kurulduğu ilk yıllardaki öncelikli amacı Kayseri bölgesinde iki adet merkezi okul kurmak olan cemiyet, üyelerinden aidat olarak 10 Osmanlı lirası almış ve gelirlerini eğitime harcamıştır. Nizamnamesinde belirtildiği üzere merkez okullarının yapılmasından sonra artan paranın Rumca konuşan Anadolu şehirlerindeki kız öğrencilere ayrılması kararlaştırılmıştır.²³⁰ Cemiyetin nizamnamesi Türkçe (Karamanlıca) ve Yunanca olarak iki dilde kaleme alınmış ve cemiyetin işleyişi konusunda bilgiler verilmiştir.

1873 yılında kurulan *Rum Tavatla Cemiyeti “Korais”*²³¹ müzikseverliğin geliştirilmesine ve yayılmasına ağırlık vermiş; halka açık dersler organize ederek, bir halk kütüphanesi kurarak, tiyatro gösterileri yaparak ve yoksul okulları destekleyerek müzik kültürünün gelişmesini ve yayılmasını sağlamayı amaçlamıştır.²³²

Cemiyette bir başkan ile üçer üyeli eğitim ve ekonomi komisyonları bulunmaktadır. Eğitim komisyonu ahlaki ve fikri gelişimin sağlanmasından sorumlu iken, ekonomiyle ilgili komisyon cemiyetin aidat işlerini vezne aracılığıyla

²²⁸ **Kanonismos tis en Halkidoni Leshis Athina**, 1872, s. 118-19.

²²⁹ *Καπαδοκική Εκπαιδευτική Αδελφότητα εν Κωνσταντινουπόλει / Kapadokiki Ekpedevtiki Adelfotita en Konstantinupoli.*

²³⁰ **Kappadokiki Ekpedeftikis Adelfotis en Konstantinupoli**, Konstantinupoli, Organikos Autis Kanonismos, 1872, s. 5-9.

²³¹ *Εν Ταταούλοις Ελληνικός Σύλλογος «Κοραής» / En Tataoulois Ellinikos Syllogos “Korais”.*

²³² **Kanonismos tou en Tataoulois Ellinikou Syllou Korai**, Konstantinupoli, 1873, s. 5.

düzenlemeyi üstlenmiştir. Cemiyetin aidatları her üç ayda bir üyelere düzenli olarak toplanmıştır.²³³

Bununla beraber halkı eğitmek amacıyla düzenlenen okumalar, bilimsel, sosyal ve öğretici niteliğe sahip dersler ve etkinlikler halka açık olarak Yunanca gerçekleştirilmiştir.²³⁴ Cemiyetin kütüphanesi ve okuma salonu tüm müzikseverlere açık olup, başta ödünç kitap verilmesi olmak üzere kütüphanenin bütün işlerinden eğitim komisyonu sorumlu tutulmuştur.²³⁵

Öte yandan cemiyetin bir diğer faaliyeti de tiyatro gösterileri organize etmektir. Öğretici dramaların sergilenmesi ve bunların finansmanı da yine ekonomik komisyonun sorumluluk alanındadır. Ekonomik komisyonun harcamaları sıkı bir denetim altında olup, komisyon bunları yazılı olarak genel kurula sunmakla yükümlüdür.²³⁶

1873 yılında kurulan *Maarifperver Feriköy Cemiyeti*, 1874 yılında kurulan ve müzik eğitimi konusunda faaliyetlerde bulunmuş olan *Rum Filarmoni Cemiyeti "Pallas"*, yine eğitime dair önemli faaliyetlerde bulunan cemiyetlerdendir. 1875'te kurulmuş olan *Galata Kız Okulu Maarif Cemiyeti*, yine aynı yıl Galata'da kurulmuş ve faaliyet alanı Galata olan *Galata Maarif Cemiyeti* ve *Maarif Önderleri Cemiyeti* eğitime dönük faaliyetlerde bulunmuşlardır.

*İstanbul Rum Cemiyeti "Ermis"*²³⁷ Anadolu'da eğitim, bilim ve edebiyatla ilgili çalışmalar yapmak amacıyla Pera'daki Rum liselerinden yeni mezun olan gençler tarafından 1877 yılında kurulmuştur.²³⁸ Kompozisyon yarışmaları düzenleyen ve ödül dağıtan cemiyet amaçlarına ulaşmak için kütüphaneler ve okuma

²³³ **Kanonismos tou en Tataoulois Ellinikou Syllou Korai**, 1873, s. 9.

²³⁴ **Kanonismos tou en Tataoulois Ellinikou Syllou Korai**, 1873, s. 11.

²³⁵ **Kanonismos tou en Tataoulois Ellinikou Syllou Korai**, 1873, s. 12.

²³⁶ **Kanonismos tou en Tataoulois Ellinikou Syllou Korai**, 1873, s. 12-13.

²³⁷ Ο Ελληνικός Σύλλογος «Ερμής» Κωνσταντινουπόλεως /Ο Ellinikos Syllagos "Ermis" Konstantinopoleos.

²³⁸ Kiriaki Mamoni, "Ο Ellinikos Syllagos Ermis Konstantinopoleos 1877-1922 İstoria tou Syllou, To Periodiko Ermis Arthrografia gia tin Makedonia kai Traki", **Meletimata Apo Tin İstoria, Pedia kai Eklisia Konstantinopoleos 1437-1922**, Syndesmos ton en Athinai Megalosholiton, Athina, 2001, s. 72.

salonları açmış, dergi yayınlamış, kız okulları kurmuş ve yoksul okulları desteklemiştir.²³⁹

Cemiyet 1879 yılında yayınlamış olduğu nizamnamesinin 5. bölümünü yalnızca okullar konusuna ayırmış ve bu bağlamda yoksul okullara yardım edilmesi ve kız okullarının açılması konusuna ayrıca önem vermiştir. Bu konuyla ilgili tıpkı *Sylogos* gibi, o da bir eğitim komisyonu oluşturarak, bu komisyon vasıtasıyla çalışmalar yapmıştır.²⁴⁰ Komisyon okullardaki dersler ve öğretmenler konusunda da sorumluluklar almış ve yarışmalar için özel yönergeler hazırlamıştır.²⁴¹ Aynı yıl “Pazar Günü Okulunu” da faaliyete geçiren cemiyet, bu okulda halka okuma-yazma dersleri verilmesini sağlamıştır.²⁴²

Cemiyetin 1881 yılında kurduğu kütüphanesi ve okuma salonu, Osmanlı ülkesi ve Yunanistan’daki bütün süreli yayınlara sahip olması açısından belirtilmeye değerdir. Bununla beraber cemiyet yayınlamakta olduğu süreli yayını²⁴³ ve pek çok eğitim materyalini Makedonya’daki muhtaç okullara da ulaştırmıştır.²⁴⁴ Sıkça düzenlediği müzik faaliyetlerinden dolayı cemiyet Rum basını tarafından bir müzik cemiyeti olarak nitelendirilmiştir.²⁴⁵ Ancak faaliyetlerine bakıldığında yalnızca müzik ile sınırlı kalmadığı görülen cemiyet, eğitim, hayırseverlik, spor gibi pek çok konuyla meşgul olmuştur.

1885 yılından sonra müzik konusuna daha fazla ağırlık vererek bu amaçla fonetik, çalgılı müzik, koro ve orkestra bölümlerinin yer aldığı bir müzik okulu kurmuş ve tiyatro oyunlarından elde ettiği gelirlerle Pera Panagia Okulu’na maddi destek vermiştir.²⁴⁶

²³⁹ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ellinikou Sylogou “Ermis”**, Konstantinupoli, 1879, s. 3.

²⁴⁰ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ellinikou Sylogou “Ermis”**, 1879, s. 13.

²⁴¹ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ellinikou Sylogou “Ermis”**, 1879, s. 14-15.

²⁴² Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 153.

²⁴³ Cemiyetin bu süreli yayınında arkeoloji, edebiyat, filoloji ve gezi yazıları tarzından pek çok bilimsel makale yayınlanmıştır.

²⁴⁴ Mamoni, “*O Ellinikos Sylogos Ermis Konstantinopoleos 1877-1922...*”, s. 72.

²⁴⁵ constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=11374. Erişim Tarihi: 15/10/2014.

²⁴⁶ Sula Bozis, **İstanbul Rumlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 153.

Diğer cemiyetlerle de temas halinde bulunan Ermis Cemiyeti, özellikle eğitim ve bilimsel faaliyetler konusunda işbirliği yapmıştır.²⁴⁷ *Sylogos* ile pek çok yazışması olan cemiyet Patrikhane ile de hayırseverlik konularında temasa geçmiştir.²⁴⁸ Nizamnamesinin son sayfasında bulunan mühründe bir antik Yunan figürünü seçmesi bir tesadüf olarak yorumlanamaz. Kendisini bir antik Yunan figürüyle özdeşleştiren cemiyetin böylece Helen uygarlığına, hatta Helenizm'e vurgu yaptığı söylenebilir.

1879 yılında Kadıköy'de kurulan *Kadıköy Rum Maarif Cemiyeti* ise yoksul öğrencilere kitap temin edilmesi, bölgedeki Rum okullarına kütüphane ve kitaplıklar kurulması ve halka açık konferanslarla Kadıköy Rum cemaatinin bilgilendirilmesi yönünde önemli faaliyetlerde bulunmuştur.²⁴⁹

Yine 1879'da kurulan *Eğrikapı Cemiyeti* "*Omorfosini*"²⁵⁰ okulların gelişimine yardımcı olmak ve halka açık bir kütüphane oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Yıllık gelirinin yüzde 50'sini yoksul okullara hibe eden cemiyetin mühründe antik Yunan'ın erdem/bilgelik tanrıçası Athena'nın resmi, cemiyetin adı ve kuruluş yılı bulunmaktadır.²⁵¹

*İstanbul Rum Parthenon Cemiyeti*²⁵² ise 1879 yılında İstanbul'a kurulmasına karşın Anadolu'nun dört bir yanında eğitimin yaygınlaştırılmasını amaçlamıştır. Bu amacına ulaşmak için de yazılı ya da sözlü edebiyata dair çalışmalar yapmak, bilimsel araştırmalara yönelmek, süreli yayınlar yayımlamak, yarışmalar tertip etmek, kütüphaneler ve okuma salonları kurmak, yoksul okulları ve öğrencileri desteklemek gibi faaliyetlerde bulunmuştur.²⁵³ Kendini yoksulların cemiyeti olarak tanımlayan *Rum Parthenon Cemiyeti*, yoksul öğrencilerin eğitim masrafları ve

²⁴⁷ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ellinikou Syllougou "Ermis"**, Konstantinoupoli, 1879, s. 16.

²⁴⁸ Mamoni, "*O Ellinikos Syllagos Ermis Konstantinopoleos 1877-1922...*", s. 77.

²⁴⁹ Orhan Türker, **Halkidona'dan Kadıköy'e...**, s. 60.

²⁵⁰ *Ev Egri Kapou Adelfotis Omorfosini* / En Egri-kapu Adelfotis Omorfosini.

²⁵¹ **Kanonismos Tis En Egri-Kapi Adelfotitos Omorfosinis**, Konstantinoupoli, 1885, s. 12-13.

²⁵² *H en Konstantinoupoli Ellinikos Syllagos Parthenon* / *İ en Konstantinoupoli Ellinikos Syllagos Parthenon*.

²⁵³ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Elliniku Syllogu o Parthenon**, Konstantinoupoli, 1879, s. 3.

ihtiyaçlarını bünyesinde oluşturduğu eğitim komisyonunun uygun gördüğü ölçüde karşılamıştır.²⁵⁴

Bir eğitim kurumu gibi çalışan cemiyet, Ekim-Mayıs dönemini kapsayan halka açık dersler organize etmiş ve bu yolla geniş kitlelere ulaşmayı denemiştir.²⁵⁵

Cemiyetin nizamnamesinden edinilen bilgilere göre cemiyetle aynı ismi taşıyan süreli yayını ise ayda bir yayınlanmıştır. Düzenlenen yarışmalar hem sözlü hem de yazılı yapılırken, oluşturulan kütüphane bütün üyelere hizmet vermiştir.²⁵⁶

1880 yılında kurulan “*Agapate Allilus*” Cemiyeti’nin²⁵⁷ ismi İncil’de geçen bir terimden esinlenilerek konulmuştur. “*Birbirinizi Sevin*” anlamına gelen “*Agapate Allilous*” adını alan cemiyet, Patrikhaneye bağlı olarak,²⁵⁸ Trakya ve Makedonya’daki köylere öğretmen tedarik etmek amacıyla kurulmuştur.²⁵⁹ Dolayısıyla cemiyet Patrikhane tarafından himaye edilmesinden ve adından dolayı dini bir nitelik taşıırken, faaliyetleriyle eğitim konusunda da bir rol üstlenmiştir.

Benzerlerinden farklı olarak 1897 yılında Katolik Rumlara dair kurulan *İstanbul Katolik Rumlar Maarif Cemiyeti “Simbonia”*²⁶⁰ Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Katolik Rumların eğitimini desteklemek ve Yunan tarzı kız okulları açmak amacıyla kurulmuştur. Bir eğitim cemiyeti olan ancak bir okul şeklinde faaliyet gösteren cemiyet, adından da anlaşıldığı gibi yalnızca Katolik Rum çocukları kabul etmiştir.²⁶¹

Cemiyetin nizamnamesinde verilen bilgiye göre, kayıtlar Eylül ayında başlamış ve kayıt esnasında 20 kuruşluk bir bağış talep edilmiştir. Diğer yandan

²⁵⁴ **Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Sylogu o Parthenon**, Konstantinupoli, 1879, s. 24.

²⁵⁵ **Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Sylogu o Parthenon**, Konstantinupoli, 1879, s. 18-19.

²⁵⁶ **Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Sylogu o Parthenon**, Konstantinupoli, 1879, s. 20.

²⁵⁷ *Αγαπάτε Αλλήλους / Agapate Allilous*.

²⁵⁸ Anagnostopoulou, *a.g.m.*, s. 30.

²⁵⁹ Zarifis, **a.g.e.**, s. 71.

²⁶⁰ Ελληνοκαθολική Εκπαιδευτική Εταιρία «Η Συμπόνια» / Ellinokatholiki Ekpedvtiki Eteria “*İ Simbonia*”.

²⁶¹ **Kanonismos tis en Konstantinupoli Ellinokatholikus Ekpedvtikis Eteria “*İ Simbonia*”**, Konstantinupoli, 1897, s. 3.

cemiyet maddi olanağı olmayan öğrencilerin kayıtlarından ücret almamış ve ihtiyaç halinde kitap tedarik etmiştir.²⁶² Cemiyet verdiği eğitimde anadil olarak Yunancayı tercih etmiş, Türkçe ve Fransızcayı da zorunlu tutmuş ve İtalyancayı seçmeli ders olarak okutmuştur.²⁶³

*Maarifperver Cemiyeti "Proodos"*²⁶⁴ 1899'da Tatavla'da civarın varlıklı Rumları tarafından kurulmuştur. Cemiyetin amacı, çalışkan yoksul öğrencilere maddi destek sağlamak, erkek öğrenciler için mesleki okullar, kız öğrenciler için atölyeler tesis etmektir. Cemiyetin hamisi olan Vasilios Zaharof'un adını taşıyan ve cemiyetin mülkiyetinde bulunan Zaharoryo salonunda sinema gösterileri ve çeşitli merasimler yapılmıştır.²⁶⁵

1905 yılından önce adı yalnızca *Proodos (terakki)* olan cemiyet, 1905 yılında *Maarifperver Cemiyeti* ile birleşerek *Maarifperver Cemiyeti "Proodos"* adını almıştır.²⁶⁶

1907 yılında kurulan *Skalohori Maarifperver Cemiyeti "Agia Paraskevi"nin*²⁶⁷ amacı, fakir öğrencilere kitap tedarik etmek ve okullara destek sağlamaktır. Cemiyetin 1908 tarihli nizamnamesinde, ülkenin yoksul okullarına yardım etmek ifadesi yer almaktadır.²⁶⁸ Ancak cemiyetin adında Midilli adasındaki Skalohori yerleşiminin bulunması cemiyetin faaliyet alanının burası olduğu şeklinde bir algı yaratmaktadır. Cemiyetin bulunan tek nizamnamesi yeterli bilgi içermemektedir. Dolayısıyla her ne kadar İstanbul'da kurulmuş olsa da faaliyet alanının İstanbul mu yoksa Midilli Adası mı olduğu tam olarak belirlenememiştir.

Kız öğrencilere yönelik kurulan *Maarifperver Aziz Fanurios Cemiyeti* ise Aziz Konstantinos Kız Okulu'nda okumakta olan başarılı kız öğrencilere kitap,

²⁶² **Kanonismos tis en Konstantinupoli Ellinokatholikis Ekpedvtikis Eteria "İ Simbonia"**, Konstantinupoli, 1897, s. 10.

²⁶³ **Kanonismos tis en Konstantinupoli Ellinokatholikis Ekpedvtikis Eteria "İ Simbonia"**, Konstantinupoli, 1897, s. 11.

²⁶⁴ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης «Πρόοδος» /Filekpedeftiki Adelfotis "Proodos".

²⁶⁵ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 365.

²⁶⁶ Orhan Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 58.

²⁶⁷ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης των εν Κωνσταντινουπόλει Τσικαλοχωριτών «Η Άγια Παρασκευή» /Filekpedeftiki Adelfotis ton en Konstantinupoli Tsikalohoriton "İ Agia Paraskevi".

²⁶⁸ **Kanonismos ton en Konstantinupoli Tsikalohoriton Filekpedvtikis Adelfotitos Agia Paraskevi**, Konstantinupoli, 1908, s. 5.

giysi, gıda ve kırtasiye malzemeleri tedarik etmek amacıyla kurulmuştur. Kuruluş tarihi tam olarak tespit edilemeyen cemiyet, bu öğrencilerin yüksek okullarda okumaları için gerekli desteği vermiş ve toplum içinde saygın bir yer edinmelerine katkı sağlamıştır.²⁶⁹

Bu dönemde özellikle Rum okullarının ekonomik anlamda yaşadıkları zorluklar da Rum cemaatini harekete geçirmiştir. Özellikle 1906 yılının Aralık ayında Kumkapı'daki Rum okullarının bütçelerinde açık çıkması sonucu, Rum cemiyetleri bağış toplamak için, tiyatro oyunlarının sahnelenmesi faaliyetine girişmiştir. Tiyatro biletlerinin satılmasından elde edilen gelirle okulun bütçe açığının kapatılması hedeflenmiştir.²⁷⁰ Benzer bir faaliyet Tatavla'daki Rum okulları için de hayata geçirilmiştir.²⁷¹

²⁶⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 81.

²⁷⁰ **BOA**, MF. MKT., 967/62, 25 Şevval 1324.

²⁷¹ **BOA**, MF. MKT., 966/38, 18 Şevval 1324.

1.4.Rum Hayırsever / Yardımsever Cemiyetleri

Meşrutiyet öncesinde adeta cemiyet çılgınlığı yaşanan İstanbul'daki bu sosyal hareketlenme, yalnızca eğitim ve kültür hayatında kendini hissettirmekle kalmamış, artan nüfusla orantılı olarak fakirleşen, geçim zorluğu yaşayan Rumlar içinde hayırseverlik faaliyetleri kısa sürede kendini göstermiştir. Diğer yandan belirtilmeden geçilemeyecek bir nokta da pek çok türdeki cemiyetin iç içe geçmişlik sergilemesidir. Bu bağlamda eğitim cemiyetlerinin pek çoğunun faaliyetleri bakımından hayırseverlik etkinliklerinde bulunduğu söylenebilir. Aynı şekilde din ve kadın cemiyetleri de hayırseverliği ön planda tutmuş cemiyetlerdir.

Hayırseverlik dar anlamıyla, zor durumda olan kimselere maddi yardımlarda bulunmak anlamına gelirken, burada detaylandırılması gereken nokta, zor durumda olan kimselerin nasıl tanımlandığıdır. Fakirler, hastalar, sakatlar, yaşlılar, yetimler, kimsesizler, terkedilmiş bebekler ya da çocuklar hayrın işlendiği toplum tabakasını işaret etmektedir.

Buna ek olarak hayrın işlendiği bir diğer grup da dilencilerdir. İstanbul coğrafyasında her zaman adından sıkça söz ettirerek ün salmış olan dilencilik kökeni Bizans dönemine kadar gitmektedir. Osmanlı döneminde ise özellikle 16. yüzyılda dilencilik²⁷² şehrin en önemli sorunlarından biri haline gelmiş ve hatta dilenciler kendilerine ait bir lonca teşkilatı bile kurmuşlardır. Daha sonraki yıllarda Eyüp, Kocaahmet, Edirnekapı gibi semtlerin mezarlıkları, dilencilerin öncelikli mekânları haline gelmiş ve Galata Köprüsü de dilencilerin vazgeçilmez yaşam alanı olmuştur. 1860'larda yalnızca İstanbul'da sayıları 2700'e ulaşan dilencilere, taşradan gelerek İstanbul'da belirli bir süre dilenen mevsimlik dilenciler de eklenmiştir.²⁷³ Dilenciler zaman içinde sayılarının artmasıyla, dilenme şekillerine göre çeşitlere bile ayrılmıştır. En şerefli olarak nitelendirilen mortçular (ıskatçılar) cenazelerin çok olduğu dönemlerde cenaze sahiplerinden para alırlardı. Sebirciler, dilenmek için sebillerin önlerini mesken tutarken, kasideciler akşam ezanının yaklaştığı saatlerde

²⁷² Osmanlı döneminde dilencilik konusunda yazılmış güzel bir roman için bkz. İhsan Oktay Anar, **Puslu Kıtalar Atlası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

²⁷³ Uğur Göktaş, "*Dilenciler*", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını İstanbul, 1993, s. 53

kasideler okuyarak para toplarlardı. Goygoycular, Kerbela olayından ilham alarak dilenenleri oluştururken, sakatlar ve kabakçılar da (Sudanlı zenciler) İstanbul'un çeşitli yerlerinde dilenirlerdi.²⁷⁴

Öte yandan Tanzimat'ın ilanını takip eden 30 yıl içinde dilencilere yönelik uygulamalarda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bunda dünya ekonomisindeki olumlu gelişmelerin veya bağlantılı olarak Osmanlı ülkesinde, kentlere göç oranındaki azalmanın etkisi büyüktür. Ancak Osmanlı Devleti'nde 1873'te başlayan ekonomik sorunlar, beraberinde dilencilik ve serserilik gibi sosyal sorunların çoğalmasına zemin hazırlamıştır. Dilencilerin kamusal alanlarda sergiledikleri hoş olmayan görüntüler, zamanla büyük bir sıkıntı haline gelmiştir. Bu durum Osmanlı'nın dış dünyaya sergilediği imajını da zedelemesi gibi bir tedirginlik yaratmıştır.²⁷⁵

Dilencilerden ayrı olarak, yoksullara bir parantez açıldığında, bu kesimin Müslüman ya da Gayrimüslim, Osmanlı tebaasının hemen her tabakasının hayır işlemek konusunda yöneldiği toplum katmanı olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan Osmanlı Devleti'nde yoksulların korunması, vakıfların sorumluluğunda bulunmuştur. Hayır yapacak kişiler, yoksullara cemiyetlerin, loncaların ve diğer oluşumların yardım ettiğinden hareketle genelde yardım için dilencilere yönelmişler ve yoksullara öncelik vermemişlerdir.²⁷⁶ Dönemin genel Hıristiyan algısına bakıldığında ise yoksul dilenciler, Tanrının isteği doğrultusunda dindarların (Müslüman ya da Gayrimüslim) hayırsever ya da dini hislerinin ifade edilmesine imkân vermek için var olmuşlardır.²⁷⁷

Öte yandan hayırseverlik olgusunun coğrafyası da oldukça önemlidir. Zira o coğrafyadaki toplum, o toplumun dini inançları, insanların sosyal statüleri ve gelir düzeyleri de mevcut faaliyetin ortaya çıkmasında ve nasıl geliştiği konusunda oldukça aydınlatıcıdır.

²⁷⁴ Göktaş, *a.g.m.*, s. 54.

²⁷⁵ Nadir Özbek, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 77-81.

²⁷⁶ Haris Eksertoglou, "*Medicine, Philanthropy and the Construction of Poverty*", (Ed. By Lorans Tanatar Baruh and Vangelis Kechriotis) **Economy and Society on Both Shores of the Aegean**, Alpha Bank Historical Archives, Athens, 2010, s. 253.

²⁷⁷ Eksertoglou, *a.g.m.*, s. 252-253.

Hayırseverliğe dini açıdan bakıldığında, özellikle Rum cemaati içinde ekonomik anlamda güçlü olan kiliselerin ön plana çıkmasının huzursuzluk yaratmaması için cemaat bazı yazılı olmayan kurallar benimsemiştir. Bunlar yoksullara yardım ve dini yapılarının inşasına maddi destektir.²⁷⁸ Öte yandan hayırseverlik, tüm dindar Hıristiyanların ruhlarının kutsanması ya da korunması için özel dini bir vazife olarak değerlendirilmiştir. Özellikle hayırsever, yardımseverliğin dini sorumluluklar olduğu noktasından hareket edilirse, İncil'in Hıristiyanları nasıl yönlendirdiği de oldukça önem taşımaktadır. İncil'de gereksinimi olanlara yardım elinin uzatılması ve konukseverlik gösterilmesinin altı çizilirken,²⁷⁹ yeryüzünde hazineler biriktirmenin bir anlamı olmadığı, gökyüzünde hazineler biriktirilmesi gerektiği başka bir deyişle iyilik ve hayırseverlik yapılması gerektiği belirtilmiş ve bir kişinin hazinesi neredeyse yüreğinin de orada olacağı vurgulanmıştır.²⁸⁰ İncil'de her ne kadar zekât kavramı geçmiyor olsa da Hıristiyan kültüründe bu kavramın yer ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda zekât, dini açıdan bir dönemin önemli bir yardım aracı olmakla beraber hayırseverliğin de etkili bir aracıdır.

Bu bağlamda 1823 yılından itibaren Patrikhane, yoksullara yılda iki defa ağırlıklı olarak yiyecek maddelerinden oluşan zekâtlar verirken, 19. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul'da hayırseverlik anlamında bu gibi faaliyetlere pek rastlanmamıştır.²⁸¹

Rum cemaati ve hayırsever kavramlarının birleştiği noktada bahsedilmesi gereken önemli kadınlardan biri ünlü banker ve hayırsever Yorgos Zarifis'in eşi olan Eleni Zarifi'dir. 1889-1899 yıllarında Büyükkada'da Fransız bir şirket tarafından otel olmak üzere inşa edilen yapının, dönemin Osmanlı yönetiminin izin vermemesi üzerine Eleni Zarifi tarafından satın alınması sonucu, bu büyük yapı Balıklı Rum bünyesinde bir yetimhaneye dönüştürülmüş ve yetimhane sakinleri 1902 yılında buraya nakledilmiştir. Bu süreçten sonra Büyükkada Yetimhanesi olarak hizmet veren

²⁷⁸ Oya Şenyurt, **İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 51.

²⁷⁹ İncil, "*Romalılara Mektup*", 12:13.

²⁸⁰ İncil Luka, 12:33-34.

²⁸¹ Eksertzoglou, "*Medicine, Philanthropy and the Construction of Poverty*", s. 253.

bina Mütareke dönemine kadar işlevini sürdürmüş, Mütareke döneminde buraya Rus göçmenler yerleştirilmiştir.²⁸²

İmparatorlukta Hıristiyan Ortodoks cemaatlerde hayırseverlik örgütlenmeleri, hemen hemen aynı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında bu durum toplum farkındalığının gelişmesiyle büyük bir ivme kazanmıştır. Öyle ki 19. yüzyılın ortalarında yoksullara yardım etmek ciddi bir sosyal konu haline almıştır. Aynı dönemde Osmanlı coğrafyasında toplum yararına çalışan ve bireysel gayretlerle oluşturulmuş kurumlar, Yunanistan'a kıyasla daha hızlı bir gelişim kaydetmiştir. Bu durumun Osmanlı coğrafyasında daha dikkat çekici olmasında cemaat olma faktörünün etkisi büyüktür. Cemaatin birleştirici niteliği ve sıkı bağlara sahip olması, o cemaat içindeki sosyal hassasiyeti hissedilir kılmıştır. Öte yandan cemaate mensup seçkin kişilerin kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri yardım faaliyetleri ve yaptıkları bağışlar, cemaat arasındaki sıkı bağları ortaya koyar niteliktedir. Gerçekleştirilen hayırseverlik ya da yardım faaliyetlerinin cemaati birbirine kenetlemesi sonucunda Rum topluluğu arasında kendi içine kapanma eğiliminin de geliştiği yadsınamaz.

İstanbul'daki ve hatta Anadolu'daki hemen her sosyo-kültürel cemiyette ve Rum okullarında (okulların yapımında sağlanan finansal destek bağlamında) adına en çok rastlanan Rum hayırsever, daha önce de bahsedildiği gibi Yorgos Zarifis'tir. Önceki bölümlerde *Sylogos*'a yaptığı yardımlardan bahsedilen Zarifis'in gerçekleştirdiği faaliyetler yalnızca o faaliyete başlamak ve onu bitirmekle kalmamış, ünlü Rum banker başladığı hayır işinin devamı konusunda da özel çabalar sarf etmiştir. Gelişmesi ve faaliyetlerine devam etmesi için çalıştığı iki önemli kurum *Balıklı Yardımseverler Cemiyeti* ile Fener Rum Erkek Lisesi'dir.²⁸³

İstanbul Rumları arasında en varlıklı cemaat birimini oluşturan Peralı Rumlar, kilise denetim kurulu, loncalar, hayır cemiyetleri ve *Pera Yardımsever Rum Kadınlar*

²⁸² Oğuz Ceylan, "Büyükada Rum Yetimhanesi" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt II, Kültür Bakanlığı ve Traih Vakfı Ortak Yayımı, İstanbul, 2004, s. 354.

²⁸³ Zarifis, **a.g.e.**, s. 69.

Cemiyeti ile geliştirdikleri ortak çalışmalar ile sosyal yardım alanında önemli başarılar elde etmişlerdir.²⁸⁴

Hayırseverlik faaliyetlerinin önemli bir aktörü de şüphesiz ki yalnızca bu amaca hizmet eden cemiyetlerdir. Hayırsever cemiyetler ilk aşamada yalnızca kadınların bulunduğu ya da etkin olduğu cemiyetler olarak kendisini göstermiştir.²⁸⁵

Öte yandan *Sylogos*, kendisinden sonra kurulan cemiyetler için oldukça sağlam bir model olmuştur. Öyle ki kendi türü içinde en çok ön plana çıkan cemiyetler gerek nizamnameleri gerekse faaliyetleri bakımından *Sylogos*'u örnek almışlardır.

Bu süreçte özellikle II. Abdülhamit döneminin son yıllarında, Rumların kurmuş oldukları dışında hayırsever cemiyetlerin sayısının sadece yedi olması,²⁸⁶ Rumların cemaat içindeki yoksul, düşkün ve kimsesizlere yönelik kurmuş oldukları hayırsever cemiyetlerin sayısıyla karşılaştırıldığında oldukça az görünmektedir. Bu da Rum cemaatinde, kendi toplulukları arasındaki sivil örgütlenmenin ne kadar ileri seviyede olduğunu ve cemaatin aslında kentli bir topluluk olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunda Rumların, hamisi olan bir devletin varlığı, onları destek anlamında rahatlatmıştır. Öte yandan Yahudi ve Ermeni toplulukların destek göreceği bağımsız bir devletin henüz bulunmaması, Rumların milli bilinçlerinin ya da milliyetçilik duygularının daha erken gelişmesine neden olmuştur.

Osmanlı coğrafyasındaki Rum cemaatin 19. yüzyılda, sosyal yardımlaşma anlamında kaydettiği hızlı gelişim, Rum burjuva sınıfının varlığını ve hatta etkisini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.²⁸⁷ Modernleşme yanlısı olan bu kesim, normalde dini bir olgu olarak akıllara kazınan hayırseverliği farklı bir forma sokmuştur. Hayırseverlik, yalnızca fakirlere yardım eli uzatmakla kalmamış,

²⁸⁴ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 78.

²⁸⁵ Haris Eksertzoglou, "*I Singrotisi tou Dimosiou Horou stin Konstantinoupoli ton 19on Aiona, Epistimoniko Simbosio*", **O Ekso-Ellinismos Konstantinoupoli kai Smirni 1800-1922**, 30-31 Oktovriou 1998, Eteria Spoudon Neoellinikon Politismou kai Genikis Paidias, s. 24.

²⁸⁶ Özbek, **a.g.e.**, s. 279.

²⁸⁷ Kiriaki Mamoni, **Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli 1861-1922**, Estia, Athina, 2002, s. 17.

yetimlerin de himaye edilmesi, muhtaçlara iş imkânı sağlanması gibi etkinliklerle de kendini göstermiştir.²⁸⁸

Öte yandan 1865'ten sonra İstanbul'daki Rumların nüfusunun artması²⁸⁹ her ne kadar Rumlar için siyaseten olumlu bir durum gibi görünse de, konu ile ilgili önemli çalışmalar yapmış olan Yunan tarihçi Mamoni'nin tespitine göre bu artış ve fakirlik arasında doğru orantı olması, hayırseverlik faaliyetlerinin hatırı sayılır şekilde hız kazanmasına zemin hazırlamıştır.²⁹⁰

Bir kadın ve hayırseverlik cemiyeti olması açısından önem taşıyan ve 1861 yılında kurulan *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*,²⁹¹ Rum kadınların kurduğu hayırseverlik özelliği ön planda olan ilk etkin cemiyettir. Uzun yıllar İstanbul Rum cemaatindeki yoksul ve yardıma muhtaç kadınlar başta olmak üzere pek çok kesime, yardımlarıyla destek olan cemiyet, hayırsever sıfatının yanı sıra kadınların etkinlik alanını ön plana çıkarması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti üzerinde Yunanistan'da yapılan araştırmaların bir kısmı, bu cemiyeti hayırseverlik başlığı altında incelerken, bazıları da kadın cemiyetleri kapsamında ele almıştır. Bunun yanı sıra bu oluşumu hem hayırsever hem de bir kadın cemiyeti olarak gören araştırmalar da mevcuttur.²⁹² Bu tezde, hayırseverlik faaliyetlerinin varlıklı kadınlar tarafından gerçekleştirilmiş olmasından dolayı cemiyetin faaliyetleri hem hayırseverlik hem de kadın cemiyetleri bağlamında ele alınacaktır.

İstanbul Rum cemaatinin en önde gelen ailelerine mensup kadınlar tarafından kurulan cemiyet, öncelikli olarak yoksullara yiyecek dağıtılması, kılık kıyafet

²⁸⁸ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 17.

²⁸⁹ Mamoni bu Rum nüfus sayısını 2501 bin olarak verirken, Kemal Karpat 1897 yılında İstanbul'da yaşamakta olan Rumların sayısını 236 bin olarak aktarmıştır. Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu, 1830-1914**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 219.

²⁹⁰ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 18.

²⁹¹ Φιλόπρωχος Αδελφότης Κυριών Σταυροδρομίου/ Filoptoxos Adelfotis Kirion Stavrodromiou. Cemiyetin adı Osmanlıca belgelerde Beyoğlu Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti olarak geçmektedir.

²⁹² Haris Eksetzoglou cemiyeti Hayırseverlik başlığı altında incelerken, Kiriaki Mamoni bu cemiyeti kadın cemiyetleri başlığı altında incelemiştir.

yardımları gibi faaliyetlerde bulunmuştur.²⁹³ İlerleyen dönemlerde orta sınıfa mensup ev hanımları da cemiyete dâhil olmuştur. Cemiyet, kadınlar tarafından kurulan ve yönetilen ilk cemiyet olması açısından da büyük önem taşımaktadır.²⁹⁴

Cemiyetin, kuruluşundan tam bir yıl sonra, ciddi faaliyetlere başladığını söylemek mümkündür. Bunlardan en önemlileri, cemiyetin bin yoksul aileye ve mahkûmlara kılık kıyafet, yoksul öğrencilere ise iâşe yardımında bulunmasıdır.²⁹⁵ Bu bağlamda cemiyetin faaliyet alanının yalnızca kadınlarla sınırlı kalmamış olması ve Meşrutiyet dönemine kadar bu şekilde devam etmesi, onun hayırseverliği sadece kadınlar üzerinden okumadığını akla getirmektedir.

Öte yandan cemiyetin tüm faaliyetlerini tek başına gerçekleştirdiği de söylenemez. Cemiyet, gerekli durumlarda yardımda bulunulacak kişi ya da kişilerin yardıma ihtiyaç duydukları alanlara göre, diğer meslek kuruluşları ve kişilerle de ortak çalışmalar yapmıştır. Örneğin yangınlardan kurtulan yoksul insanlara tıbbi desteğin sağlanması konusunda Rum doktorlarla ortak çalışmalar yürütmüştür.²⁹⁶

Bununla birlikte, cemiyetin kurucu ve aynı zamanda yönetim kadrosu; bağışçılar bulmak, tıbbi destek sağlamak ve fakir kadınlara iş sahası yaratmak konusunda önemli adımlar atmış ve başarılı da olmuştur. Bu bağlamda cemiyet doğrudan para yardımı yapmanın yanı sıra kadınların meslek edinmesinde de öncü rol üstlenerek 1876'da bir dikiş atölyesi açmış ve pek çok kadına istihdam alanı yaratmıştır. Burada çalışan kadınlara yevmiye dışında yardım yapılmazken, bu atölye üretilen kıyafetleri piyasaya sürmeye başlamıştır. Galatasaray Lisesi Müdürü'nün 948 okul forması siparişini ve Faik Paşa'nın Başkomutanlık için 2 bin üniforma siparişini bu atölyeye vermiş olması; bu tür iktisadi faaliyetlerin örnekleridir.²⁹⁷ Bundan da anlaşılacağı gibi, Rum kadınlarına meslek edindirmek amacıyla kurulan atölye, Rum eğitim kurumlarına ve Osmanlı askerlerine de hizmet vermiştir.

²⁹³ Eksertzoglou, "*Medicine, Philanthropy and the Construction of Poverty*", s. 264.

²⁹⁴ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 81.

²⁹⁵ Mamoni, **Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 27-28.

²⁹⁶ Mamoni, **Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 28.

²⁹⁷ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 83-84.

Öte yandan Galata'nın ticari ve borsa çevresinden ve büyük Rum tüccarların İngiltere ve Fransa'daki ticaret temsilciliklerinden gelen bağışlar, cemiyetin faaliyet alanını genişletmesinde etkili olmuştur.²⁹⁸

Hemen her cemiyet gibi *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'nin çalışmaları ya da faaliyetleri konusunda da öncelikli dinamik Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik durumu olmuştur. Öyle ki, Osmanlı Devleti'nin 1875'te yaşadığı ekonomik kriz,²⁹⁹ cemiyetin çalışmalarına ve faaliyetlerine etki etmiştir. Bu krizin etkisiyle, atölyedeki eğitmen ve öğrencilerin (çalışanların) sayılarının azaltılması yoluna gidilirken, üretilen malların satışındaki azalma ve malların elde kalması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Benzeri sorunların sonraki yıllarda da belirmesi bazı tedbirleri de beraberinde getirmiştir. Cemiyet bu sorunlarla baş edebilmek amacıyla malların düşük fiyatlarla ya da açık arttırmayla satılması gibi çözümler üretmiştir.³⁰⁰

Cemiyetin faaliyet alanı yalnızca dikiş atölyeleri ve kadınların istihdamıyla sınırlı kalmamış, cemiyet sağlık alanında da önemli girişimlerde bulunmuştur. Peralı Rum kadınların cemiyeti, 1880 yılında açtığı sağlık ocağında dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin yardıma muhtaç herkesin ücretsiz tedavi edilmesini sağlamıştır. Cemiyet 1895 yılında yoksul kadınlar için yeni bir iş sahası daha yaratarak zengin hastaların bakımı için hemşire eğitim kursu açmıştır.³⁰¹

Cemiyetin gelirleri konusunda bir parantez açmak gerekirse 1896 yılında üzerinde cemiyetin adının yazılı olduğu sigara paketlerinin bulunmuş olması,³⁰² bu cemiyetin gelir kaynakları konusunda fikir vermektedir. Bu sigara paketlerinde cemiyetin adının yazılı olması cemiyetin bu yolla gelir elde etmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

²⁹⁸ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 82.

²⁹⁹ Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 231.

³⁰⁰ Buna verilecek örneklerden bir tanesi de 1913'te ekonomik anlamda yaşanan dar boğaz sonucunda, açık arttırmada çok düşük fiyata giden mallardan ortaya çıkan zararın, ünlü banker Yorgos Zarifis'in eşi hayırsever Eleni Zarifi tarafından karşılanmış olmasıdır. Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 69.

³⁰¹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 85.

³⁰² Yusuf Ziya Karabıçak, **The Development of Ottoman Governments' Policies Towards Greek Associations 1861-1912**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Boğaziçi University, İstanbul, 2012, s. 97.

Geniş bir faaliyet yelpazesine sahip olan cemiyet tıpkı *Sylogos* gibi, kendi alanında pek çok derneğin kurulmasına da öncülük etmiş, ancak *Sylogos*'tan farklı olarak iki tür örgütlenmeye model olmuştur: Bunlar, cemiyetin kendi niteliğinin iki önemli parçası olan hayırseverlik ve kadın faaliyetleridir. Dolayısıyla cemiyetin bu iki yönlü niteliği, benzer nitelikteki ve hatta farklı nitelikteki diğer cemiyetlerle de arasında güçlü bir iletişimin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Öte yandan olumsuz ekonomik koşullardan etkilenen ve faaliyet coğrafyasını yalnızca Pera ile sınırlamak zorunda kalan cemiyetin, bir benzeri Heybeliada'da, Şubat 1862'de *Heybeliada Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti*³⁰³ adıyla kurulmuştur. İstanbul'da kurulan ikinci hayırsever Rum kadın cemiyeti olan *Heybeliada Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti*'nin ilk beş ayda üye sayısı 63'e, abone sayısı da 88'e ulaşmıştır.³⁰⁴ Cemiyet tıpkı *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti* gibi çeşitli alanlarda yardımlar organize ederek yoksullara yardım etmiştir.³⁰⁵

Heybeliada'dan başka, İstanbul'un pek çok semtinde hızla kurulmaya başlayan kadın cemiyetleri, *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'ni belli bir oranda rahatlatmış ve cemiyetin, etkinlik alanını daraltarak Pera ile sınırlı hale getirmesine neden olmuştur. Benzeri başka cemiyetlerin açılması, cemiyeti mali açıdan da olumlu etkilemiştir.

Cemiyetin, akranı olan *Sylogos* ile olan organik bağı³⁰⁶ faaliyetlerine de yansımış, *Sylogos* her tür etkinliğe davet edilmiş ve piyango, kura çekilişleri ve balo gibi etkinliklerde bu cemiyetin (*Sylogos'un*) salonları kullanılmıştır.³⁰⁷ Her iki cemiyet arasında rekabeti değil de, dayanışmayı temel alan yaklaşım, sonraki yıllarda birlikte çalışma geleneğinin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.

Bu dönemde *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti* dışında pek çok hayırsever cemiyet kurulmuş ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Bunlardan bir tanesi de Aziz "Ioannis Eleimon" Yardımseverler Cemiyeti'dir. Kuruluş yılı tam olarak

³⁰³ Φιλόποτρος Αδελφότης των Κυριών Χάλκη/ Filopthos Adelfotis Ton Kirion Halki.

³⁰⁴ Mamoni, *Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 113.

³⁰⁵ Mamoni, *Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 114.

³⁰⁶ Cemiyet *Sylogos*'un kurucularının ve üyelerinin eşleri tarafından kurulmuştur.

³⁰⁷ Mamoni, *Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 105.

bilinmeyen ancak ulaşılabilen bilgilerden Meşrutiyet öncesinde kurulduğu anlaşılan bu cemiyetin üyelerini dilenciler oluşturmaktadır. Bu oluşumun üyeleri olan dilencilerin, cemiyet başkanının izni olmadan kilise sınırları dışında dilenmeleri yasaklanmıştır. Koruyucu azizi, adından da anlaşılacağı üzere Aziz İoannis Eleimon olan cemiyet, her yıl 2 Kasım'da koruyucu azizleri anısına Fener'de kutlamalar yapmıştır. Ayin ve kutsanmış ekmek dağıtımı ritüeli genellikle şenliklerle sonlanmıştır.³⁰⁸

Araştırmacı Vassiadis İstanbul'daki Rumların hayırseverlik faaliyetlerinin 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başladığına dikkat çekmektedir. 1811 yılında Viyana'da yayımlanan bir edebiyat dergisinde *İstanbul Kürkçüler Cemiyeti'nin*³⁰⁹ adına rastlandığını aktarmaktadır. Buradaki bilgiler, hayırsever ve maarifperver niteliği bulunan cemiyetin, Osmanlı Rumları için cömert yardımlarda bulunduğunu da doğrulamaktadır. Diğer yandan cemiyete dair bilgilerin 1811 yılına dair bir kaynaktan yer alması, henüz 19. yüzyılın başlarında seküler bir oluşumun varlığını ortaya koymasından önemlidir.³¹⁰

*Altınşehir (Üsküdar) "Aziz İoannis Eleimon" Fukaraperver Cemiyeti*³¹¹ de kuruluş dönemi eskilere dayanan bir cemiyettir. Cemiyetin 1919 yılında basılmış olan nizamnamesi cemiyetin faaliyetleriyle ilgili tek kaynaktır. Nizamnamenin kapağında "1814'ten 1919'a" yazması cemiyetin kuruluş yılının 1814 olduğu konusunda ipucu vermektedir. Bir hayırsever cemiyet olan ve Üsküdar'da eski bir Bizans yerleşimi olan Altınşehir'de kurulan cemiyet, bu bölgede yaşayan ve yoksulluğunu ispat etmiş kimselere yardım etmiştir.³¹² Diğer yandan cemaatin yoksul çocuklarına kitap ve okul gereçleri yardımında bulunan cemiyetin üyeleri de Üsküdar sakinleridir.

³⁰⁸ Zarifis, **a.g.e.**, s. 242.

³⁰⁹ *Εν Κωνσταντινουπόλει Σύλλογος των Γουναράδων* / *En Konstantinupoli Syllogos Ton Gunaridon*.

³¹⁰ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 42.

³¹¹ *Η εν Χρυσούπολει Φιλόπτωχος Αδελφότης "Άγιος Ιωάννης Ο Ελεήμων"* / *İ en Hrisupoli Filoptohos Adelfotis "Agios İoannis O Eleimon"*.

³¹² **Kanonismos tis en Hrisupoli Filoptohu Adelfotis**, Konstantinupoli, 1919, s. 3.

Cemiyetin altı üyeden oluşan bir yönetim kurulu vardır. Gelir kaynakları; kayıt ücretleri, hayırsever Hıristiyanların bağışları, Kilisede dolaşan bağış tepsisinden ve tiyatro gösterilerinden elde edilen gelirler ile piyango satışlarıdır.³¹³

1862'de kurulan *Fener Mnimosini Kulübü*³¹⁴ de hayırsever nitelik taşıyan cemiyetlerden biridir. Cemiyetin amacı Fener semtinde toplum ilişkilerini geliştirmek ve okuma aktiviteleriyle bilinçlenmeyi sağlamaktır.³¹⁵ Cemiyetin bünyesindeki salon ise özellikle hayırseverlik amacıyla organize edilen tiyatro oyunlarının sergilenmesinde kullanılmıştır. Cemiyetin hayırseverlik faaliyetini gerçekleştirmesinde tiyatro oyunları önemli bir yer tutmuştur.

Bununla beraber pek çok Rum cemiyetiyle (özellikle *Makedonya Cemiyeti*) işbirliği yapan *Mnimosini Cemiyeti*, çeşitli Rum kız okullarına mali destekte bulunmuştur.³¹⁶

Hayırseverlik faaliyetlerine ağırlık veren bir başka cemiyet de 1862 yılında kurulan *Eleimon Cemiyeti'dir*.³¹⁷ *Eleimon Cemiyeti* maddi yardım dağıtımlarında, fakir ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında, yoksul öğrencilere kitap temininde ve hastalara ilaç tedarik edilmesinde önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Cemiyet, Kadıköy cemaatinin isteğiyle 3 okul yaptırmış ve okullarda Fransızca öğretimine destek vermiştir.³¹⁸

Tatavla gençlerinin kuruluşunda öncülük ettiği *Tatavla Fukaraperver Cemiyeti*³¹⁹ 1862 yılında Agripoli Metropolitliği'nin de desteğiyle düşkünlere yardım etmek amacıyla kurulmuştur. Özellikle kolera salgını döneminde, (1865- 1872 yılları arasında) eczanelerin kurulmasında önemli rol oynayan cemiyet, hastalara doktor göndermiş ve gıda yardımlarında bulunmuştur.³²⁰

³¹³ **Kanonismos tis en Hrisupoli Filoptohu Adelfotis**, 1919, s. 6,10.

³¹⁴ Η εν Φαναρίω Λέσχη Μνημοσύνη / Ì En Fanario Leshi Mnimosini.

³¹⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 49.

³¹⁶ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 51-52.

³¹⁷ Ελεήμων Αδελφότης / Eleimon Adelfotis.

³¹⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 48.

³¹⁹ Φιλόπτωχος Αδελφότης εν Ταταούλοις / Filoptohos Adelfotis en Tataulois.

³²⁰ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 55.

Cemiyetin Tatavla'da bulunan binası hayırseverlik görevinin yerine getirilebilmesi için adeta donatılmıştır. Tıbbi malzemenin yanı sıra, et, süt, ilaç ve para yardımıyla bulunan bir klinik, yine eğitime destek vermek amacıyla bir gece okulu, hem konferans hem de tiyatro oyunları için kullanılan büyük bir salon ve son olarak bir kütüphane ve okuma salonunu içinde barındıran bu bina, Tatavla'daki Rum cemaatine önemli ölçüde yardım sağlamıştır. Bununla birlikte yıllık ödeneği 40.000 kuruşu bulan cemiyet, yoksul öğrencilere de hem kitap hem de kılık kıyafet gibi yardımlarda bulunmuştur.³²¹

Bu cemiyeti diğer Rum cemiyetlerden ayıran en önemli özelliği İstanbul'daki Rus İmparatorluk Sefareti tarafından himaye edilmiş olmasıdır.³²² Maarifperverlik niteliği de taşıyan cemiyet pek çok cemiyetle ortak çalışmalar yapmıştır.³²³

*Rum Kulübü*³²⁴ de 1862 yılında kurulan cemiyetlerdendir. Bu cemiyet tam anlamıyla bir hayırsever cemiyeti olmamakla birlikte dayanışmayı ve toplumsal gelişimi ön planda tuttuğu için kardeşlik ve dayanışma cemiyeti olarak adlandırılabilir. Sosyal ilişkilerin geliştirilmesi okuma, tartışma gibi faaliyetlerle karşılıklı etkileşimi artırmak amacını taşımaktadır.³²⁵

1863 yılında yoksullara yardım amacıyla kurulan diğer bir cemiyet *Boyacıköy Fukaraperver Cemiyeti*'dir.³²⁶ Cemiyetin etkinlik alanı, adından da anlaşılacağı üzere Boyacıköy semtidir. Semt halkına ekonomik ve tıbbi yardımlar yapmıştır.³²⁷

*Samatya Thalia Fukaraperver Cemiyeti*³²⁸ ise 1864 yılında Samatya'da yardıma muhtaç her kesime destek olmak amacıyla kurulmuştur. Hayırseverlik ve ayrıca eğitime verdiği destekle ünlenen cemiyet, iki farklı mührü sahiptir.³²⁹

³²¹ Orhan Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 56.

³²² Hristodulu, **a.g.e.**, s. 361.

³²³ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 56.

³²⁴ Ελληνική Λέσχη / Elliniki Leshi.

³²⁵ Vassiadis, **a.g.e.**, s42.

³²⁶ Φιλόπτωχος Αδελφότης εν Βογιατζήκιοι / Filoptohos Adelfotis en Boyiatzikioi.

³²⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 59.

³²⁸ Φιλόπτωχος Αδελφότης εν Ψωμμαθείοις Θάλεια / Filoptohos Adelfotis en Ipsomatheis Thaleia.

³²⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 66.

1906 yılında kuruluşunun 41. yılını kutlayan *Tatavla Proposi Balıklı Rum Cemiyeti* “*Omonia*”³³⁰,nın (1865) diğerlerine göre daha uzun ömürlü olduğunu söylemek mümkündür. Faaliyet süreci içinde 792 hastaya ilaç dağıtmış ve yoksul pek çok öğrencinin okul kitaplarının temin edilmesine yardımcı olmuştur.³³¹

1865 yılında kurulan *Kalyoncu-Kulluk Zerafet Cemiyeti*,³³² *Galata Fukaraperver Cemiyeti* “*Athena*”,³³³ *Hasköy Hayırsever Cemiyeti*,³³⁴ de bölgesel anlamda faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Edirnekapı Tekfur Sarayı bölgesinde kurulmuş en eski cemiyet olan³³⁵ *Tekfur Sarayı Fukaraperver Maarifperver Cemiyeti* “*Omonia*” hayırsever ve maarifperverlik niteliğini ön planda tutmuş cemiyetlerdendir. Cemiyete dair fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Kiklad Adaları’nda bulunan Folegandrost bölgesinden olan ve o dönemde Pera’da yaşayan Yunanların 1872 yılında kurmuş oldukları *İstanbul Folegandrostlu Maarifperverler Cemiyeti*, İstanbul’daki yoksul hemşerilerine (Kiklatlılar) tıbbi yardım sağlayarak dayanışma ruhunu geliştirmiştir.³³⁶

1883 yılında kurulan *Salmatomruk Kardeşlik Cemiyeti* “*Peristera*”,³³⁷ Salmatomruk’ta çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. 1889 yılında Rum hayırsever Yorgos Zarifis tarafından kurulan *Balıklı Yardımseverler Derneği* ve *Galata Okulu Kardeşlik Cemiyeti* “*Aziz Haralambos*” da önemli hayırsever cemiyetler arasında yer almaktadır. Yine aynı yıl Rum Doktor Sipiridon Zaviciyanos tarafından kurulan *Peralı Terkedilmiş Çocuklar Bürosu*, çalışmalarını Panagia Kilisesi’nde devam ettirmiştir. Büro terk edilen bebeklerin gelişimlerini tamamlamaları için ücret

³³⁰ Αδελφότης Ζωοδόχος Πηγή Πρόποσι Ταταούλων “Ομόνοια” / Adelfotis Zoodohos Pigi Proposi Tatavlon “Omonia”.

³³¹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 66.

³³² Φιλόκαλος Αδελφότης εν Καλιοντζή-Κουλούκ / Filokalos Adelfotis en Kaliontzi-Kuluk.

³³³ Φιλόπτωχος Αδελφότης εν Γαλατά Αθηνά / Filoptohos Adelfotis en Galata Athina.

³³⁴ Αγαθοεργός Αδελφότης Χάσκιοί / Agathoergos Adelfotis Haskioi.

³³⁵ Orhan Türker, *Pili Adrianupoleos’tan Edirnekapı’ya, Unutulmuş Bir Bizans Semtinin Hikâyesi*, Sel Yayınları, İstanbul, 2013, s. 58.

³³⁶ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 78.

³³⁷ Orhan Türker, *Pili Adrianupoleos’tan Edirnekapı’ya...*, s. 58-59.

karşılığında süt annelerle anlaşarak bebeklerin bakımlarını üstlenmiştir.³³⁸ Kilisenin cemiyete yaptığı yardımların yetersiz kalması üzerine 1901 yılında Zografyon Okulu öğrencileri *Terk Edilmiş Çocuklar Bürosuna* yardım etmek amacıyla okul bünyesinde bir cemiyet kurmuşlardır.³³⁹ Bu durum, sosyal yardım amacıyla kurulan ancak bunda zorlanan bir cemiyete parasal yardım sağlamak amacıyla başka bir cemiyetin de kurulduğunu göstermesi açısından oldukça önemli bir örnektir. Büro, 1904 yılında tüzük değişikliği ile adını *Meryem Ana Yetimler Cemiyeti*³⁴⁰ olarak değiştirmiştir.

1893 yılında kurulan ve hemşerilik bağlarının güçlü olduğu *Aziz Markellis Cemiyeti*, *Taksiarhis Hayırsever Cemiyeti*, *Sinasoslular Hayırsever Cemiyeti* ile Kapadokya Rumları tarafından İstanbul'da kurulan *Aziz Nikolaos Cemiyeti* yardımlaşma odaklı faaliyet göstermişlerdir.

1896'da kurulan *Öğrenci Cemiyeti* ise hem eğitim hem de hayırseverlik alanında çeşitli çalışmalar yapmıştır. 1899 yılında kurulan *Terakki Maarifperver Cemiyeti* ve kuruluş tarihi tam belirlenemeyen *Aziz Eleftherios Cemiyeti*, Silivri'de kurulan *Hayırsever Aziz Fotitos Cemiyeti*, *Pera-Galata Kardeşlik Cemiyeti*, *Sakızlılar Dayanışma Cemiyeti* ve *Omonia Cemiyeti* de sosyal yardımlaşmayı ön planda tutan cemiyetlerdendir.

Pera'da yaşayan nüfuzlu aileler tarafından kurulan, *Aziz Minas Cemiyeti* yoksul öğrencilere kitap, kıyafet ve ayakkabı sağlamak amacıyla kurulmuştur. İlerleyen süreçte cemiyetin yönetimini Peralı varlıklı Rum kadınlar üstlenmişler ve Aziz Minas yemekhanesini kurmuşlardır. Cemiyet üyeleri 1912 yılında yoksullara yemek dağıtarak faaliyetlerini sürdürmüştür.³⁴¹

Büyükada Yardımlaşma Cemiyeti "Dris",³⁴² 1 Şubat 1889'da Büyükada'da kurulmuştur. Kırk kişilik üye sayısına sahip olan cemiyet koruyucu azizlerine ait mekânların bakımlarını üstlenmiştir.³⁴³

³³⁸ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 79.

³³⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 79.

³⁴⁰ Kronolojik anlatım doğrultusunda bu cemiyet ileriki sayfalarda anlatılmaktadır.

³⁴¹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 81.

³⁴² Αλληλοβοηθητική Αδελφότης Πριγκίπων "Η Δρύς" / Allilovoithitiki Adelfotis Prigkipo "İ Dris".

Patrikhane'nin onayını alarak 1900 yılında Sarmaşık'ta kurulan *Sarmaşık Fukaraperver ve Maarifperver Uhuvveti "Pronia"*³⁴⁴ Sarmaşık semtindeki yoksulları himaye etmek üzere faaliyet göstermiştir. Cemiyetin koruyucu azizi, Aziz Dimitrios'tur. Aziz Dimitrios'un ikonunu mühründe taşıyan cemiyet, bu mührü tüm resmi yazışmalarında kullanmıştır.³⁴⁵

10 Kasım 1902'de Patrikhane'nin onayıyla Fener semtinde kurulan *Fener Fukaraperver Cemiyeti*³⁴⁶'nin etkinlik alanı, Fener, Cibali, Salmatomruk, Edirnekapı, Eğrikapı, Sarmaşık ve Tekfur semtleridir. Cemiyetin merkezi Fener olmasına rağmen belli bir süre toplantılarını geçici olarak Mnimosini (Μνημοσύνη)³⁴⁷ Lisesi'nde yapmıştır.³⁴⁸ Cemiyet yoksul ve muhtaçlarının bakımını üstlenmeyi görev edinmiştir. Ayrıca işsiz kadınlara ve genç kızlara iş tedarik etmiştir.³⁴⁹ Diğer yandan Fener'deki bakıma muhtaç fakir ve hastaların bakımını üstlenmiş, fakir ailelere iş imkânı sağlamış ve reşit olmayan yetimler, dul kadınlar ve yaşlılara yardımlarda bulunmuştur.³⁵⁰

Cemiyetin mali kaynakları; senelik üye abonelikleri, Patrikhane ve etki alanındaki kiliselerin üyelik ücretleri,³⁵¹ piyango biletlerinin satışları ile müzik ve tiyatro programlarından elde edilen gelirler, kiliselerde yakılan mumlar için yapılan bağışlar ve bağış tepsilerinden elde edilen gelirler³⁵² şeklinde sıralanabilir.

Peralı Terk Edilmiş Çocuklar Bürosu, 1904 yılındaki tüzük değişikliği ile *Pera Meryem Ana Yetimler Cemiyeti*³⁵³ adını almıştır. Adından da anlaşılacağı üzere eski misyonunu devam ettiren ve Pera'daki yetim çocuklara ve bebeklere yardım

³⁴³ **Kanonismos tis en Pringipo Alliloboitikis Adelfotitos "İ Dris"**, Konstantinupoli, 1889, s. 3-4.

³⁴⁴ *Εν Σαρμασικῶ Φιλόπτωχος καὶ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Ἡ Πρόνοια» / En Sarmasikio Filoptohos kai Filekpedeutiki Adelfotis "İ Pronia"*.

³⁴⁵ **Kanonismos tis en Sarmasikio Filoptohos kai Filekpedevtikos Adelfotitos "Proina"**, Konstantinupoli, 1905, s. 3,10.

³⁴⁶ *Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Φαναρίου / Filoptohos Adelfotis Fanariu*.

³⁴⁷ Zeus'un eşi, hatıra tanrıçası.

³⁴⁸ **Kanonismos Filoptohu Adelfotitos Fanariu**, Konstantinupoli, 1907, s. 1.

³⁴⁹ **Kanonismos Filoptohu Adelfotitos Fanariu**, 1907, s. 1.

³⁵⁰ **Kanonismos Filoptohu Adelfotitos Fanariu**, 1903, s. 5.

³⁵¹ Cemiyet, Patrikhanedden 600 kuruş, Cibali Kilise bölgesinden 500 kuruş, Mouxliou ve Palata Kiliselerinden kilise başına 350 kuruş, Potira Kilisesi 250 kuruş, Baliou, Ksyloportis Salmatomruk, Sarmaşık Eğrikapı, Edirnekapı ve Tekfur Kiliselerinden kilise başına 100 kuruş bağış almıştır.

³⁵² **Kanonismos Filoptohu Adelfotitos Fanariu**, 1907, s. 6.

³⁵³ *Εν Σταυροδρόμῳ Ἀφελότης τὰ Ὀρφανὰ τῆς Παναγίας / En Stavrodromio Adelfotis ta Orfana tis Panagias*.

eden bu cemiyetin nizamnamesi, onun kuruluş amaçları hakkında bilgiler vermektedir. 1904 yılına ait nizamnamesine göre cemiyetin kuruluş amacı, Pera’da ebeveynlerince ibadethanelere ve bahçelere terk edilen bebeklerin bakımını üstlenmektir.³⁵⁴ Elli kişilik bir grup tarafından kurulan cemiyetin mali kaynakları arasında yılda bir defa üyelere alınan abonelik ücretleri, aynı ya da nakdi bağışlar, bağışlanan miraslar, Pera Rum cemaatinin yardımları ve diğer gelirler yer almaktadır.³⁵⁵

Cemiyet, 1904 yılında emekçi annelerin çocukları için *Anneler İmarethanesini* kurmuş, 1,666 yeni doğmuş bebeğin bakımını üstlenmiş, süttten kesilen bebekler için bebek sağlığı yurdu ve polikliniği açmıştır.³⁵⁶

Cemiyetin başka yıllara ait nizamnameleri bulunamadığından ne zamana kadar faaliyet gösterdiği bilgisine ulaşılamamıştır.

³⁵⁴ **Kanonismos en Stavrodromio Adelfotitos ta Orfana tis Panagias**, Konstantinupoli, 1904, s. 1.

³⁵⁵ **Kanonismos en Stavrodromio Adelfotitos ta Orfana tis Panagias**, 1904, s. 3.

³⁵⁶ Sula Bozis, a.g.e., s. 79.

1.5. Rum Kadın Cemiyetleri

Yunanistan'da, kuruluşundan sonraki ilk yıllarda kız çocukların eğitimi konusu öncelikli sorunlar arasındaki yerini alırken, Avrupa'da 1860'lardan sonra kadın sorunları, kadınlarla ilgili haberler ve makalelerin gazetelerde sıkça yer alması, kısa sürede Osmanlı'ya da tesir etmiş ve kadın sorunları tartışılmaya başlanmıştır.³⁵⁷ Bu süreçte kız çocukların eğitimine önem verilmeye başlanmış ve çok sayıda kız okulu da açılmıştır.

Hayır işleri yapmak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nüfuzlu kadınlar için her zaman önde gelen bir etkinlik olmuştur. Bunda şüphesiz ki hayırseverliğin övgü toplayacak bir kamusal eylem olmasının payı büyüktür. Öte yandan Osmanlı coğrafyasında farklı çağlarda yaşamış farklı kültürlerden, varlıklı pek çok kadın, merhamet ve cömertlikleriyle tarihe geçmişlerdir.³⁵⁸ Osmanlı toplumunda ise zengin Rum kadını figürü, fakirlerin koruyucusu olarak belirmiştir.³⁵⁹

Bu sebepten dolayı Meşrutiyet öncesi kurulan kadın cemiyetlerinin genel faaliyet alanları hayırseverlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak özellikle 19. yüzyılın son yarısında çeşitli alanlarda kadınların ön plana çıkması ve hatta Osmanlı ülkesinde kadın dergilerinin yayınlanmaya başlaması, onların örgütlenmelerini de hızlandırmış ve çok sayıda kadın cemiyeti kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi daha önce hayırsever cemiyetler başlığı altında incelenen *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'dir. İstanbul'da kurulan ilk hayırsever ve aynı zamanda ilk kadın cemiyeti olması açısından büyük önem taşıyan cemiyet, özellikle nüfuzlu Rum erkeklerinin eşleri tarafından kurulması açısından önemlidir. Cemiyet üyelerinin çoğunun eşleri *Sylogos*'un aktif üyeleridir ve bundan dolayı cemiyet *Sylogos*'la ortak pek çok organizasyon gerçekleştirmiştir. Hayırseverlik faaliyetleri bir yana, yalnızca üyelerinin cinsiyeti ve nitelikleri açısından bir parantez açıldığında *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*, İstanbul'daki diğer kadın cemiyetlerinin kurulması ve desteklenmesinde de öncü bir rol üstlenmiştir.

³⁵⁷ Mamoni, *Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 21; Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 808-809.

³⁵⁸ Amy Singer, *Osmanlı'da Hayırseverlik: Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 83, 85.

³⁵⁹ Dağlar Macar, *a.g.m.*, s. 808

Öte yandan İstanbul'da kurulan kadın cemiyetleri konusunda oldukça ciddi bir kaynak sıkıntısı mevcuttur. Tespit edilebilenlerin hemen hepsi bölgesel nitelikte olmakla birlikte amaçları ve faaliyetleri konusunda büyük benzerlikler vardır. Diğer bir husus da, başka nitelik taşıyan cemiyetlere nazaran Azize Varvara başta olmak üzere Hıristiyanlık dininde önemli yerleri olan aziz ve azizelerin isimleriyle anılmış olmalarıdır. Bu durum, kadın cemiyetlerinin hayırseverliğin yanı sıra, dini faaliyetlere de önem verdiği anlamını taşımaktadır. Öte yandan hayırseverliğin dini bir sorumluluk olarak görülmesi de bu iki olgu arasındaki sıkı bağları açıklamaktadır.

1862'de kurulan *Yeniköy Boğaziçi Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti'nin*³⁶⁰ varlığını kanıtlayan tek veri, 14 Ekim 1862'de *Heybeliada Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti*'ne nizamnamesiyle birlikte göndermiş olduğu bir mektuptur. Bu yazıda kuruluşunu bildiren cemiyet, üyelerinin kimlikleri konusunda da bilgi vermiştir.³⁶¹

Aziz Eleftherios Kadınlar Cemiyeti, 1872 yılında Tatavla'da kurulmuş ve pek çok kadın cemiyeti gibi, hayırseverlik faaliyetlerini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca çeşitli mabetlerin inşasından da sorumlu olan cemiyet, Tatavla'ya adını veren Aziz Dimitrios Kilisesi'nin boyanması ve süslenmesinde de önemli katkılar sağlamıştır.³⁶² Topladığı bağışlarla 1880 yılında Aziz Eleftherios Kilisesinin inşasına destek olan cemiyet, kilisenin ve mezarlığın bakımına da katkı sağlamıştır.³⁶³

1872 yılında kiliseye fayda sağlamak amacıyla kurulan *Samatya Kilisesi "Aziz Nikola" Azize Varvara Kadınlar Yardım Cemiyeti*³⁶⁴ 1908 yılında ilk defa başkan seçime gitmiş ve nizamnamesini yayınlamıştır. Cemiyet, bu nizamnamede amacını kilisenin ihtiyacı olan konularda yardımcı olmak ve yoksul öğrencilerin kitap ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak olarak belirtmiştir.³⁶⁵

³⁶⁰ Η Εν Νεοχωρίου του Βοσπόρου Αδελφότης Φιλοπτώχου Κυριών / Ί εν Νεοχωρίο του Βοσπορου Adelfotis Filoptohu Kirion.

³⁶¹ Mamoni, *Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 116.

³⁶² Hristodulu, *a.g.e.*, s. 363.

³⁶³ Türker, *Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla...*, s. 57.

³⁶⁴ Αρωγός Αδελφότης Κυριών Αγία Βαρβάρα του εν Υψωμαθείος Ιέρου Ναού Αγίου Νικολάου / Αρωγος Adelfotis Kriou Agia Varvara tou en Ipsomatios Ieru Nau Agiu Nikolau.

³⁶⁵ Mamoni, *Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 116.

*Aziz Eleftherios Tatavla Hayırsever Kadınlar Cemiyeti*³⁶⁶ ise Tatavla'da kurulmuş ve bu bölgeye dönük faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyet hakkında elde edilebilen tek bilgi, 1874 yılında kurulduğu ve Aziz Eleftherios Kilisesini inşa ettirmiş olduğudur.³⁶⁷

1874'te Pera'daki Aziz Konstantinos ve Azize Eleni adına kurulan *Aziz Eleftherios Cemiyeti*,³⁶⁸ kuruluşundan bir yıl sonra faaliyetlerine ara vermiş, 1887'de yeniden etkinlik kazanmıştır. İkinci döneminde hayırseverlik faaliyetlerine girişen ve daha etkin çalışan cemiyet, hasta kadınların evlerine ziyaretler düzenlemiş ve yardımlarda bulunmuştur. Cemiyet 1906 yılına gelindiğinde ilgisini yoksul öğrencilere çevirmiş ve onlara da yardımlarda bulunmuştur.³⁶⁹

Öte yandan *Tekfur Sarayı Balıklı Kadın Cemiyeti*³⁷⁰ günümüzde Edirnekapı'da bulunan Tekfur Sarayı'nın adıyla 1883'te kurulmuştur. Cemiyete dair elde edilebilen tek bilgi, üzerinde adının yazdığı bir mührünün bulunmasıdır.³⁷¹

1884 yılında Kadıköy'de kurulan *Kadıköy Fukaraperver Kadınlar Uhuuveti*³⁷² bir kadın cemiyeti olmasının yanı sıra hayırsever bir cemiyet niteliği de taşımaktadır. Amacı, yoksullara kılık-kıyafet, gıda, tıbbi hizmet, ilaç, iş imkânı sağlamak ve gerektiği ölçüde para yardımı yapmak olan cemiyet, cemaat okullarını, yoksul öğrencileri ve yetimleri de göz ardı etmemiştir.³⁷³ Cemiyet kurulduğu yıl bir nizamname yayınlamıştır. Cemiyet, nizamnamesinde hastalara tıbbi yardımda bulunmak, yaşlı ve muhtaç kişilerin düzenli olarak işlerini yapmak ve ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevler edindiğini belirtmiştir. İlk başkanı Angeliki Ralli'dir. Kadıköy'de yaşayan varlıklı Rumların desteğiyle gelir sağlayan cemiyet ayrıca yılda birkaç defa düzenlenen danslı yemekler ve piyango bileti satışlarıyla da gelir elde

³⁶⁶ Αδελφότης Αγίου Ελευθερίου και της Ευποιίας των Κυριών εν Ταταούλοις / Adelfotis Tou Agiou Elegtheriou kai tis Eypoiias Kirion en Tataoulois.

³⁶⁷ Mamoni, *Gynaikēioi Syllōgoi Stin Konstantinoupoli*, s. 117.

³⁶⁸ Αδελφότης του Αγίου Ελευθερίου / Adelfotis tou Agiu Eleftheriu.

³⁶⁹ Mamoni, *Gynaikēioi Syllōgoi Stin Konstantinoupoli*, s. 118.

³⁷⁰ Αδελφότης Κυριών Ζωοδόχος Πήγη Τεκφοῦρ Σεραγίου / Adelfotis Kirion Zoodohos Pigi Tekfur Seragiu.

³⁷¹ Mamoni, *Gynaikēioi Syllōgoi Stin Konstantinoupoli*, s. 119.

³⁷² Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών Χαλκηδόνας / Filoptohos Adelfotis Ton Kirion Halkidonos.

³⁷³ **Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion**, Konstantinoupoli, 1901, s. 4.

etmiştir.³⁷⁴ Cemiyet, 1887 yılında 171 kişiye yardımda bulunmuş, bunlardan 15'i Müslüman, 10'u Ermeni ve 146'sı Rum'dur.³⁷⁵ Cemiyetin yardım portföyündeki bu etnik çeşitlilik (her ne kadar büyük çoğunluğu Rum olsa da), onun herhangi bir etnik ayırım yapmaksızın, yardıma muhtaç herkese el uzattığının bir göstergesidir.

Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti'nin örnek teşkil ettiği bir oluşum olan *Kadıköy Rum Kadınlar Cemiyeti*, bu cemiyetle benzer tarzda faaliyetlere girişmiş ve Kadıköy'de bir atölye açmıştır. Bu terzi atölyesinde kendi çalışanlarına da çeşitli kıyafetler üreten cemiyet, Kadıköy'deki Rum doktorlardan da destek almıştır. Bu bağlamda cemiyetin ortaya koyduğu manzara *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti* ile büyük benzerlik taşımaktadır.

Öte yandan cemiyet, 1901 yılında yayınladığı nizamnamesinde iki adet mühre sahip olduğunu belirtmiş ve detaylıca tanımlamıştır. Bu mühürlere ilki sağ tarafından bir kadın figürü olan ve üzerinde cemiyetin isminin yazdığı ve alt kısmında da *Makapioi oi Eleimones*, yani "mesut hayırseverler" yazan mihurdür. Bu mühür bağışçılara verilen makbuzlar ve diplomalarda kullanılan mihurdür. Diğer taraftan cemiyetin kütüphanesine ait kitaplarda ve yazışmalarında kullandığı ikinci mühürde ise aynı kadın figürü ve cemiyetin ismi yer almakta ve 1886 yılı belirtilmektedir.³⁷⁶ Cemiyetin kuruluş yılının 1884 olmasına rağmen ikinci mühürde 1886 yılının yazılı olması, cemiyet kütüphanesinin bu yılda açıldığı ya da kitaplar ve yazışmalarda farklı bir mühür kullanma fikrinin 1886'da geliştirildiği fikrini akıllara getirmektedir. Cemiyet Hz. Meryem'in çocuk sahibi olacağına müjdelendiği gün olan Evangelismos yortusunu da şenliklerle kutlamıştır.³⁷⁷

Yapılan araştırmada bu cemiyetin 1927 yılına ait bir nizamnamesinin de bulunması, varlığını uzun süre daha devam ettirdiğini göstermektedir. 1927 yılındaki bu nizamnamede, diğerinden farklı olarak cemiyetin politikadan uzak durmak kararı aldığı belirtilmesi de dikkate değerdir (Md. 3).³⁷⁸

³⁷⁴ Orhan Türker, *Halkidona'dan Kadıköy'e...*, s. 59.

³⁷⁵ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 120.

³⁷⁶ *Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion*, Konstantinoupoli, 1901, s. 5.

³⁷⁷ *Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion*, 1901, s. 6.

³⁷⁸ *Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion*, Konstantinoupoli, 1927, s. 3.

1884 yılında kurulmuş olan ve benzerlerinden farklı olarak eğitim konusuna odaklanan *Altınşehir (Üsküdar) Kadınlar Cemiyeti “Pronia”*³⁷⁹ maarifperverliği ile tanınmıştır. Cemiyet 1884’ün Noel bayramında kız okulundaki yoksul öğrenciler için 25 kıyafet, devlet okulunda okuyan 15 yoksul öğrenciye sandalet, diğer yoksul öğrencilere ise kitap yardımıyla bulunmuştur.³⁸⁰

1889 yılında kurulan *Tatavla Cemiyeti “Analipsis”*³⁸¹ Evangelistria Kilisesi’ni güzelleştirmek ve Tatavla’daki yoksul yetimlere yardım sağlamak amacıyla kurulmuştur.³⁸²

1893’te kurulan *Terakki Kadınlar Cemiyeti’nin*³⁸³ amacı ise İstanbullu Rum kadınların geri kalmasına neden olan gelenek ve inançlara karşı savaşmak ve kadınların eğitim almasını sağlamaktır. Cemiyetin kurucu ismi ilk Rum hikâye yazarı olarak bilinen Aleksandra Papadopulos’tur.³⁸⁴ Aleksandra Papadopulos kadınların özgürleştirilmesi konusunda yayınladığı protestolarla kendisinden söz ettiren bir isim olmuştur.³⁸⁵ Dolayısıyla bu cemiyet, adından da anlaşılacağı üzere diğer hayırsever nitelikli kadın cemiyetlerinden farklı bir amaç edinmiş ve kadınların toplumda daha ön plana çıkması için çalışmıştır.

1895 yılında kurulan hem hayırsever hem de dini nitelik taşıyan *Heybeliada Azize Varvara Cemiyeti*³⁸⁶ kadınlara mahsus bir cemiyet olarak hizmet vermiştir. Cemiyet Aziz Nikolaos Kilisesi’nin ayazma ve mezarlıklarının tertip edilmesi amacıyla yardım toplamak görevini üstlenmiştir.³⁸⁷ Ayrıca adanın yoksul öğrencileri ve aileleri için de yardım tedarik etmiştir.³⁸⁸

Bölgesel ağırlıklı faaliyet gösteren bir başka kadın cemiyeti de 8 Mayıs 1896’da İstanbul’un günümüzdeki Fatih ilçesine bağlı olan Salmatomruk bölgesinde

³⁷⁹ Η εν Χρυσουπόλει Αδελφότης των Κυριών “Πρόνοια” / Ϊ en Hrisupoli Adelfotis ton Kirion “Provia”.

³⁸⁰ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 123.

³⁸¹ Αδελφότης Ανάληψις Ταταύλων / Adelfotis Analipsis Tatauloun.

³⁸² Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 123.

³⁸³ Προοδευτικός Σύλλογος Κυριών / Proodeftikos Syllogos Kirion.

³⁸⁴ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 145.

³⁸⁵ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 123.

³⁸⁶ Αδελφότης της Αγίας Βαρβάρας εν Χάλκη / Adelfotis tis Agias Varvaras en Halki.

³⁸⁷ *Kanonismos tis en Halki Adelfotitos tis Agias Varvaras*, Konstantinoupoli, 1901, s. 3-4.

³⁸⁸ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 124.

kurulmuş olan *Salmatomruk Kadınlar Cemiyeti* “Azize Varvara”dır.³⁸⁹ Cemiyet gelir kaynağının yüzde 50’sini öğrencilerin gelişimi ve kitap almak için harcamıştır. 4 Aralıkta Azize Varvara gününü de kutlayan cemiyet, yalnızca kadınlara mahsus bir cemiyet olmasından dolayı, üyelerinin de yalnızca kadınlar olabileceğini belirtmiştir.

Tespit edemediğimiz bir tarihte faaliyetlerine ara veren cemiyet, 1920 yılının Ekim ayında yoksul ailelere yardım etmek ve Salmatomruk’taki hastalara destek sağlamak amacıyla yeniden faaliyete geçmiştir.³⁹⁰ Cemiyetin bu dönemde yeniden faaliyete geçmesinde şüphesiz ki savaştan kaynaklı olarak ekonomik gelirlerdeki azalma ve fakirlik oranındaki artış etkili olmuştur.

Edirnekapı’da kurulan bir diğer kadın cemiyeti de *Edirnekapı Azize Varvara Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti*’dir.³⁹¹ Cemiyet 1896 yılında Edirnekapı’daki yoksullara yardım etmek için faaliyete başlamıştır. Cemiyetin kurucusu Eleni Konstantinidu’dur. Mühründe cemiyetin adı yazmakta ve tam ortasında Azize Varvara’nın ikonu bulunmaktadır.³⁹²

Edirnekapı Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Timia Zoni”³⁹³ ise 1 Aralık 1897’de kurulmuştur. Cemiyetin bu dönemdeki herhangi bir faaliyetine ulaşamamıştır. 1 Ocak 1902’de yeniden kurulduğu bilgisi, ilk kuruluşundan bir süre sonra feshedildiği şeklinde bir algı yaratmaktadır. Cemiyetin amaçları arasında kız okulundan beş öğrencinin³⁹⁴ gelişimine katkıda bulunmak, Edirnekapı Rum cemaati içinde yardımlaşmak ve yoksullara destek sağlamak gibi hedefler sayılabilir.³⁹⁵ Düzenli üyelerin aylık aidatları 1 kuruş olarak belirlenmiştir.³⁹⁶

³⁸⁹ Αδελφότης Κυριών “Αγία Βαρβάρα” εν Σαλματομβρουκίω / Adelfotis Kirion “Agia Varvara” en Salmatomvrukio.

³⁹⁰ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 126-127.

³⁹¹ Η εν Εδιρνέ-Καπού Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών “Αγία Βαρβάρα”/ Ϊ εν Edirne-Kapu Filoptohos Adelfotis ton Kirion Agia Varvara.

³⁹² Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 128.

³⁹³ Η εν Εδιρνέ-Καπού Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών “Τιμία Ζώνη”/ Ϊ εν Edirne-Kapu Filoptohos Adelfotis ton Kirion Timia Zoni.

³⁹⁴ Kız okulundan yalnızca beş öğrenci seçilmiş olması büyük ihtimalle cemiyetin mali gelirleri ile doğrudan ilintilidir.

³⁹⁵ *Kanonismos tis en Adelfotitos ton Kirion Ϊ Timia Zoni*, Konstantinoupoli, 1899, s. 5-6.

³⁹⁶ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 129.

Azize Varvara'nın adıyla anılan bir diğer kadın cemiyeti de *Fener Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti "Azize Varvara"*³⁹⁷ 1899 yılında kurulan cemiyet Noel'lerde parasal ve özellikle kömür yardımı şeklinde faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyetin etkinlik alanı ise Fener ve civarındır. Öte yandan ortasında Azize Varvara'nın ikonunun bulunduğu mühründe cemiyetin adı ve kuruluş tarihi yer almaktadır.³⁹⁸

Diğer yandan faaliyet alanı Feriköy olarak tahmin edilen ancak neredeyse adından başka bilgiye ulaşılamayan başka bir kadın cemiyeti de 1899'da kurulan *Muhli Azize Varvara Feriköy Cemiyeti*'dir.³⁹⁹ Araştırmacı Mamoni hakkında fazla bilgi bulunmayan bu cemiyetin adına, bir bayram kutlaması haberinde rastlandığını aktarmaktadır.⁴⁰⁰

Feriköy bölgesine dair kurulan kadın cemiyetlerinden bir tanesi de 1899'da kurulmuş olan *Feriköy Azize Varvara Fukaraperver Uhuvveti*'dir.⁴⁰¹ Cemiyet Feriköy'deki yoksul öğrencilere destek sağlamak amacıyla kurulmuştur.⁴⁰²

Kadın cemiyetlerinin hızla kurulmaya devam ettiği 20. yüzyılın başlarında dikkat çeken cemiyetlerden olan *Meryem Ana Yetimleri Genç Hanımlar Komitesi*⁴⁰³ 1900 yılında kurulmuştur. Bu komisyon yoksul durumda olan kimsesiz çocukların kılık kıyafet ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur. Kendine ait bir de atölyesi olan bu oluşumun tek odak noktası yetimler olmuştur.⁴⁰⁴

³⁹⁷ Η εν Φαναρίω Φιλοπτώχος Αδελφότης των Κυριών Η Αγία Βαρβάρα / Ϊ en Fanario Filoptohos Adelfotis ton Kirion Ϊ Agia Varvara.

³⁹⁸ Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 130.

³⁹⁹ Η εν Μουχλίω Αδελφότης "Αγίας Βαρβάρας" Φερικιοί / Ϊ en Muhlio Adelfotis "Agias Varvaras" Ferikioi.

⁴⁰⁰ Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 131.

⁴⁰¹ Φιλόπτωχος Αδελφότης Αγίας Βαρβάρας Φερικιοί / Filoptohos Adelfotis Ferikioi.

⁴⁰² Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 131.

⁴⁰³ Επιτροπή των Δεσποινίδων επι των Ορφανών της Παναγίας / Epitropi ton Despinidon epi ton Orfanon tis Panagias.

⁴⁰⁴ Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s.132-133.

Öte yandan 1901 yılında kurulduğu bilinen ancak faaliyet bilgilerine ulaşılabilen *Yeniköy “Azize Varvara” Uhuvveti’ne*⁴⁰⁵ dair edinilebilen tek bilgi, düzenlemiş olduğu bir şenliğe ait bir broşürdür.⁴⁰⁶

1 Nisan 1902’de kurulmuş olan, *Yenikapı Kadınlar Uhuvveti “Azize Varvara”*⁴⁰⁷ ise ikonların bakımını yapmayı ve yoksul öğrencilere yardımcı olmayı vazife edinmiştir. Cemiyet 1908 yılında, Noel bayramı için 90 yoksul öğrenciye kılık kıyafet ve ayakkabı yardımı yapmıştır. Öte yandan yoksul ailelere de maddi yardımlarda bulunan cemiyet,⁴⁰⁸ Yenikapı bölgesinde önemli hayırseverlik faaliyetlerine imza atmıştır.

Dideban Azize Varvara Zerafet Kadınlar Cemiyeti,⁴⁰⁹ 18 Ocak 1903’te, Dideban/ Ksiloportı çevresindeki Rum cemaatini bir arada tutmak ve Aziz Dimitrios Kilisesi’ni süslemek gibi amaçlarla kurulmuştur.⁴¹⁰

Kurulduğu Balat çevresindeki ayazmaları süslemeyi görev edinen *Balat Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Aziz Nikolaos”*⁴¹¹ 1903 yılında kurulmuş ve Balat ve komşu bölgelerdeki yoksul ailelere çeşitli yardımlarda bulunmuştur.⁴¹² Öte yandan koruyucu azizi Aziz Nikolaos’un günü olan 4 Aralığı da şenliklerle kutlamıştır.

1904 yılında Pera’da kurulan, *Pera “Anne Stğınma Evi” Kadınlar Cemiyeti*⁴¹³ yoksul hamile ve lohusa kadınlara yardım etmiş ve yasal şekilde dünyaya gelmiş yoksul çocuklara (doğumundan itibaren 5 yaşına kadar) destek vermiştir. Öte yandan bu faaliyetleri gerçekleştirmek için genel yardım kurulu ve tıbbi yardımlarını gerçekleştirebilmek için bir dispanser kurmuş ve ücretsiz ilaç tedarik etmiştir. İngiliz

⁴⁰⁵ Αδελφότης Νεοχωρίου Αγία Βαρβάρα / Adelfotis Neohorou Agia Varvara.

⁴⁰⁶ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 134.

⁴⁰⁷ Αδελφότης των Κυριών εν Βλαγκά “Η Αγία Βαρβάρα” / Adelfotis ton Kirion en Blagka “İ Agia Varvara”.

⁴⁰⁸ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 134.

⁴⁰⁹ Η εν Ξυλοπόρτη Φιλόκαλος Αδελφότης των Κυριών Αγία Βαρβάρα/ İ en Ksiloportı Filokalos Adelfotis ton Kirion Agia Varvara.

⁴¹⁰ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 135.

⁴¹¹ Η εν Βαλατα Φιλοπτώχος Αδελφότης των Κυριών “Αγιός Νικόλαος” / İ en Valata Filoptohos Adelfotis ton Kirion “Agios Nikolaos”.

⁴¹² Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 135.

⁴¹³ Η Αδελφότης των Κυριών του Πέραν το Άσυλον των Μητέρων /İ Adelfotis ton Kirion Tou Peran Asilon Ton Miteron.

ekolü tarzında ücretsiz bebek beslenmesini sağlayan ve pedagoji okulları açan cemiyet, anneler için broşürler hazırlatmıştır. Cemiyet 1907 yılında toplamda 581 kişiye yardım etmiştir. 1911 yılında *Sylogos* bu cemiyete ve başkanına, sunduğu hizmetlerden dolayı ödül vermiştir.⁴¹⁴

Pek çok kadın cemiyetinin çocuklar konusundaki duyduğu hassasiyeti taşıyan *Samatya Aziz Georgios Fukaraperver Azize Varvara Kadınlar Cemiyeti Kiparissa*⁴¹⁵ da Samatya'daki yoksul aile ve çocuklara yardım etmek ve anaokullarına yardım tedarik etmek için kurulmuştur.⁴¹⁶

Samatya'daki Rum kadın nüfuzunu güçlendiren bir diğer cemiyet de 1904 yılının Mart ayında kurulan, *Samatya Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti "Aziz Eleftherios"*⁴¹⁷ olmuştur. Cemiyet, yoksul kız ve erkek öğrencilere maddi yardımda bulunmak ve Samatya cemaatine ait Aziz Konstantinos ve Azize Eleni Kiliselerini güzelleştirmek amacıyla önemli çalışmalar yapmıştır. Yoksul öğrencilere yardım etmek için gelirinin yüzde 90'ını ayıran cemiyet, kalan yüzde 10'luk kısmı da kiliseler için harcamıştır. Aziz Eleftherios'un isim günü olan 15 Aralık'ı şenliklerle kutlayan cemiyetin, bir tanesi Yunanca bir tanesi de Türkçe olmak üzere iki mührü vardır.⁴¹⁸

Hız. Meryem'in vefatı olarak adlandırılan ve uykuya dalış anlamına gelen deyimle anılan *Kadınlar Cemiyeti "Kimisis tis Theotoku"*⁴¹⁹ 1904 yılında Hıristiyanlar için özel anlamı olan bu günü anmak amacıyla kurulmuştur. Bu yönüyle dini bir nitelik taşıyan cemiyet hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁴²⁰

⁴¹⁴ Mamoni, **Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 137-138.

⁴¹⁵ Η εν Αγίω Γεωργίω Κυπαρισσία Φιλοπτώχος Αδελφότης των Κυριών Η Αγία Βαρβάρα εν Υψωμθεία / Ϊ en Agio Georgio Kiparisa Filoptohos Adelfotis ton Kirion Ϊ Agia Varvara en Ϊpsomathia.

⁴¹⁶ Mamoni, **Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 139.

⁴¹⁷ Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών "Ο Άγιος Ελευθέριος" εν Υψωμθείας / Filoptohos Adelfotis Ton Kirion "Ο Άγιος Eleftherios" en Ϊpsomatheia.

⁴¹⁸ Mamoni, **Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 140.

⁴¹⁹ Αδελφότης Κυριών "Η Κοίμησις της Θεοτόκου" / Adelfotis Kirion "Ϊ Kimisis Tis Theotoku".

⁴²⁰ Mamoni, **Gynaikeioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 141.

1 Mayıs 1905 tarihinde Topkapı’da kurulan *Topkapı Hayırsever Kadınlar Cemiyeti “Aziz Eleftherios”*,⁴²¹ kadınlara mahsus olmakla birlikte, dini ölçekte hayır yapmak amacıyla kurulmuştur. Aziz Eleftherios Kilisesi’nin bakım ve süsleme işlerini üstlenen cemiyetin, yoksul ailelere yardım etmek ve kilise bölgesindeki eğitimin geliştirilmesine yönelik de çabaları olmuştur.⁴²²

Rum kadın cemiyetlerinin kurulmasına Patrikhane’nin destek verdiği de kanıtı olan *Arnavutköy Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Filanthropia”*⁴²³ Patrik III. İoakim’nin destekleriyle 1906 yılında, yoksullara destek olmak amacıyla kurulmuştur. Yoksul ve hastalara gıda da tedarik eden cemiyet, pek çok varlıklı Rum’un da desteğiyle faaliyetlerini sürdürmüştür.⁴²⁴

Özellikle beslenmeyi ön plana aldığı düşünülen *Azize Mina Aşevi Cemiyeti*⁴²⁵ 1906 yılında Peralı varlıklı Rum kadınlar tarafından kurulmuş ve yoksullara çeşitli yardımlarda bulunmuştur.⁴²⁶

1907 yılında kurulmuş olan *Sarmaşık Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti’ne*⁴²⁷ dair ulaşılabilen tek veri, bir şenlik için hazırladığı broşürdür.⁴²⁸ Aynı yıl kurulan bir diğer cemiyet de *Azize Varvara Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti’dir*.⁴²⁹ Cemiyet, Galata’daki faaliyetlerine savaşımlardan dolayı ara vermiştir. Faaliyette bulunduğu dönemde yoksul cemaat mensuplarına ilaç yardımında bulunmuştur. Galata’daki yoksul öğrenciler için kılık kıyafet tedarik etmiştir.⁴³⁰

Yukarıda belirtilen kadın cemiyetleri dışında isimleri çeşitli kaynaklarda geçen fakat kuruluş tarihleri dışında bilgiye ulaşılamayan başka cemiyetler de

⁴²¹ Η εν Τοπ-καπού Αγαθοεργός Αδελφότης των Κυριών “Αγίος Ελευθέριος” / Ϊ εν Τοπ-Καпу Αγαθοεργος Αδελφότης των Κυριών “Αγιος Ελεφθεριος”.

⁴²² **Κανονισμος Τis εν Τοπ-Καпу Αγοθοεργος Αδελφότης των Κυριών “Αγιος Ελεφθεριος”**, Κωνσταντινούπολι, 1905, s. 3.

⁴²³ Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Μεγάλου Ρεύματος “Η Φιλανθρωπία” / Filoptohos Adelfotis Kirion Megalu Revmatos “Ϊ Filanthropia”.

⁴²⁴ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 142-143.

⁴²⁵ Συσσίτιον Αγίου Μηνά / Sissition Agiu Mina.

⁴²⁶ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 146.

⁴²⁷ Η εν Σαρμασικίω Φιλοπτώχος Αδελφότης των Κυριών / Ϊ εν Sarmasikio Filoptohos Adelfotis ton Kirion.

⁴²⁸ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 146.

⁴²⁹ Φιλόπτωχος Αδελφότης η Αγία Βαρβάρα / Filoptohos Adelfotis Ϊ Agia Varvara.

⁴³⁰ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 147.

mevcuttur. Bunlar; Samatya'da kurulan *Samatya Rum Genç Hanımlar Dayanışma Cemiyeti "Angira"*, hayırsever, kardeşlik ve kadın niteliklerini bünyesinde barındıran ve 1861 yılında kurulan *Galatalı Kadınlar Hayırsever Cemiyeti'*dir.

1.6.Rum Meslek Cemiyetleri

Meşrutiyet öncesinde Osmanlı iş gücündeki çeşitlilik Osmanlı'nın çok uluslu yapısıyla paralel bir seyir izlemiştir. Bu bağlamda pek çok iş alanında, Müslüman ve Gayrimüslimlerin beraber çalıştıkları görülmektedir. Ancak Rumların mesleki alanlarda elde ettikleri en önemli gelişme Osmanlı yönetiminde yer almış olmalarıdır. Rumların ayrıcalıklı konum elde etmelerinin başlangıcını 18. yüzyıla dayandırmak mümkündür. 1711 Osmanlı – Rus Savaşı, dolaylı da olsa Fenerli Rumların tarihinde ciddi bir dönüşümü yansıtmaktadır. Savaş sonrasında Eflak ve Boğdan Beyleri'ne karşı oluşan güvensizlik, Bab-ı Ali'nin, bu bölgelerin güvenilir Fenerli Rumlar tarafından yönetilmesine karar vermesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçten sonra kendi akrabalarını da idari görevlere getiren Fenerli Rumlar neredeyse bir hanedanlık oluşturma yoluna bile gitmişlerdir.⁴³¹ Bu çerçevede Rumlar, ayrıcalıklı bir konum elde etmişler ancak bunun dışında gündelik hayatın önemli parçasını oluşturan mesleklerde de faaliyet göstermişlerdir.

Diğer yandan Rumlar İstanbul'un birçok semtinde sosyal ve gündelik ihtiyaçlar doğrultusunda ticaret, matbaacılık, bakkalcılık, terziilik, ayakkabıcılık, pastacılık, simitçilik, börekçilik gibi mesleklerle ilgilenmişler ve Osmanlı'nın diğer Gayrimüslim tebaasıyla kıyaslandığında daha güvenilir görüldüklerinden dolayı uzun bir süre mesleklerini icra etmişlerdir.⁴³² Esnaf ve zanaatkârlık gibi alanlarda da yer edinmiş olan Rumlar meslektaşları olan soydaşlarıyla örgütlenme yoluna gitmekte de gecikmemişlerdir.

Rumların mesleki bağlamda kurmuş oldukları cemiyetler, Meşrutiyet öncesinde yalnızca meslektaşlara yardım, meslek edindirme ve dayanışma çerçevesinde bir faaliyet alanı yaratmıştır. Diğer yandan, kurulan mesleki cemiyetler yalnızca mesleki dayanışmayla da sınırlı kalmamıştır. Mesleki ve kültürel eğitime de önem verilmesi, bu örgütlenmelerde kursların açılması ve gece derslerinin organize edilmesi şeklinde kendini göstermiştir.

⁴³¹ Kemal Karpat, **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 161.

⁴³² Kadir Yıldırım, **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 82.

Öte yandan Meşrutiyet öncesinde Rumların, eğitim ve hayırseverlik konularındaki örgütlenmelerden daha önce, mesleki örgütlenme yoluna gittikleri de dikkat çekmektedir. Bu örgütlenmeler her ne kadar sistematik ve sürekli olmasa da bir başlangıç teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir. Buna verilebilecek en iyi örnek hekimlerin kurmuş oldukları ve *İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti*'nin anlatıldığı bölümde detaylandırılmış olan *Osmanlı Hekimler Cemiyeti* ve *İstanbul Tabipler Birliği*'dir. Meşrutiyet öncesi dönemde hekimlerin kurmuş oldukları cemiyetler her ne kadar entelektüel nitelikleri daha ön planda olan cemiyetler olsa da belirli bir meslek dalının kurmuş olduğu cemiyetler olmaları bağlamında önemlidir. Bunda şüphesiz ki hekimlerin, dönemin Rum küçük burjuvazisini oluşturan önemli bir katman olmalarının rolü büyüktür. Öte yandan diğer önemli bir nokta da Rum cemaatinde hekimlerin önemli bir toplumsal figür olmalarıdır. Gerek eğitim gerekse toplumsal gelişimin itici gücü olmaları, doktorları Rum cemaatinde önemli bir noktaya taşımıştır.

Zira Meşrutiyetin ikinci ilanından sonra oluşan özgürlük ortamı ve yasal düzenlemeler, bu örgütlenmelere meşruluk kazandıracak ve yasal ortam, meslek sahiplerinin örgütlenmelerinde, hemen her alanda etkisini hissettirecektir.

1812 yılında kurulmuş olan *Boyacıköy Rum Bakkalcılar Esnaf Birliği* küçük bir yapılanma olarak bu dönemde varlık göstermiştir. *İstanbul Milli Yardımsever Esnaf Cemiyeti* ise mesleki niteliğinin yansısı, hayırseverlik özelliğini de ön plana çıkarmış ve 1866 yılında kurulan *Ayakkabı Atölyesi İşçileri Cemiyeti "Elpis"* de mesleki dayanışmaya önem vermiş cemiyetlerdendir. *İstanbul Uluslararası Endüstriyel İnşaat İşçileri Birliği* ile *Uluslararası Gemiciler Birliği* gibi cemiyetler de bu dönemde aynı mesleği icra eden üyeler arasında dayanışma ve yardımlaşmayı geliştirmeyi hedeflemiştir.

Kuruluş yılı tam olarak bilinmeyen *İstanbul "Thidous" Yardımlaşma Cemiyeti*⁴³³ 1886 yılında yayınlamış olduğu nizamnamesinde amacını, maddi zorluk yaşayan üyelerinin desteklenmesi, üyelerinin mesleki yeteneklerini geliştirmeleri ve fikri gelişimleri konusunda yardımcı olunması ile çeşitli kulüpler kurulması şeklinde

⁴³³Εν Κωνσταντινουπόλει Αλληλοβοηθητική Αδελφότης «Θειδούς»/ En Konstantinupoli Allilovoithitiki Adelfotis "Thidus".

belirtmiştir.⁴³⁴ Ancak cemiyetin hangi meslek grubu odaklı kurulduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Kuruluş tarihi belli olmayan bir diğer cemiyet de *İstanbul Yeniköylüleri Cemiyeti*'dir.⁴³⁵ Cemiyete dair ulaşılabilen nizamnamenin de hangi yıla ait olduğuna dair bilgi bulunamamıştır. Cemiyet Yeniköy semtindeki ahlaki davranışları gözetmek ve mesleki vazifelerin yerine getirilmesinin kontrolünü sağlamak amacıyla kurulmuştur. Böylece bir kontrol mekanizması görevi de üstlenen cemiyet, buna ek olarak, semtteki yaşlılar, hastalar ve acizlere bakım sağlanması görevini de üstlenmiş ve hayırseverlik faaliyetlerinde de bulunmuştur.⁴³⁶

Bakırcılar tarafından kurulmuş olan ve adından da anlaşıldığı gibi lonca niteliği taşıyan *Bakırcılar Loncası*'na⁴³⁷ dair ulaşılabilen tek bilgi cemiyetin 1862 yılında kurulmuş olduğu ve Osmanlı Türkçesi ile isminin yazıldığı mührüdür.⁴³⁸

İstanbul'daki Rum terziler tarafından 1862 yılında kurulan *Dikiş İşçileri Cemiyeti "Paspatis"*in amacı yardıma muhtaç üyelerine yardım etmektir.⁴³⁹

1866 yılında hayırseverliği ile ünlü Yorgos Zarifis, Hristaki Zografos ve A. Castro tarafından kurulan *Çalışma Dostları Cemiyeti*⁴⁴⁰ yoksul zanaatkârlar ve esnafa iş kurabilmeleri amacıyla kredi olanağı sağlamak ve yoksul ailelerin çocuklarına meslek öğretmek amacıyla kurulmuştur.⁴⁴¹ Ayrıca cemiyet, üyelerinden aldığı yıllık abonelik ücretleriyle yoksul işçilerin maddi anlamda desteklenmesini amaçlamıştır.⁴⁴²

Öte yandan 1872 yılında bir ayakkabı atölyesi kurarak işsizleri istihdam eden cemiyet, farklı milliyet, ırk ve dinden 200 kadın ve erkek işçinin çalışmakta olduğu Tilemahos Tahminci adlı bir girişimciye ait sandalye yapım atölyesinin talebi

⁴³⁴ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Allilobothikis Adelfotis "Theidous"**, Konstantinoupoli, 1886, s. 1.

⁴³⁵ *Εν Κωνσταντινουπόλει Αδελφότης των Νεοχωριτών*/ *En Konstantinoupoli Adelfotis Ton Neohoron.*

⁴³⁶ **Kanonismos tis en Konstantinoupoli Adelfotitos ton Neohoron**, Konstantinoupoli, (T.Y.) s. 4

⁴³⁷ *Συντεχνία Χαλκωματάδων*/ *Sintehnia Halkomatadon.*

⁴³⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 52.

⁴³⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

⁴⁴⁰ *Εν Κωνσταντινουπόλει Φίλεργη Εταιρεία* /*En Konstantinoupoli Filergu Eterias.*

⁴⁴¹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 144.

⁴⁴² **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Filergu Eterias**, Konstantinoupoli, 1872, s. 3.

üzerine, 200 kadın işçi bulmaya çalışmış ancak bu girişimi, *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'nin de araya girmesine karşın başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunda şüphesiz ki dönemin sosyal dinamikleri etkili olmuştur. Rum toplumunda kadın ve erkeklerin bir arada çalışmasının hoş görülmemesi, burada çalışacak kadın işçilerin bulunmasında zorluk yaratmıştır.⁴⁴³

Çalışma Dostları Cemiyeti kolektivizm⁴⁴⁴ karşıtı faaliyetlerde de bulunmuştur. Toplumu yok eden ve bozan unsurlara ve bu unsurlara hâkim olmak isteyen ve pek çok sayıda faal üyesi olan uluslararası örgütlere karşı mücadele etmeyi hedeflemiştir. Cemiyet ayrıca yoksul ustalara alet, edevat, hazır giyim sanayicilerine malzeme yardımı, fakir aile reislerine geçim kaynakları, fakir ailelere dikiş ve el sanatları malzemeleri temin etmiştir.⁴⁴⁵ Böylelikle muhtaç durumda olanlara iş alanı yaratmaya çalışmıştır.

Rum öğretmenler tarafından kurulan ilk cemiyet olan *İstanbul Öğretmenler Cemiyeti*⁴⁴⁶ 1870 yılında faaliyete başlamıştır.⁴⁴⁷ Cemiyet 1878 yılında yayınladığı nizamnamesinde amacını, halk eğitiminin ve öğretmenlerin durumunun düzeltilmesi olarak aktarmıştır.⁴⁴⁸ İstanbul'un eski cemiyetlerinden olan *İstanbul Avukatlar Cemiyeti* de aynı yıl kurulmuştur.⁴⁴⁹ Cemiyetin faaliyetleriyle ilgili fazla veriye ulaşılamamakla birlikte, mesleki nitelikte olmasından dolayı avukatların haklarını korumak amacıyla kurulduğu tahmin edilmektedir.

Üyelerini, Galata ve Pera'da çalışan Rum matbaacıların⁴⁵⁰ oluşturduğu *Matbaacılar Cemiyeti* ise 1880 yılında kurulmuştur. Cemiyet mesleki nitelikte

⁴⁴³ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 145.

⁴⁴⁴ Ortaklaşıcılık. **Türkçe Sözlük** II, K-Z, s. 887.

⁴⁴⁵ Zarifis, **a.g.e.**, s. 71.

⁴⁴⁶ Ο Εν Κωνσταντινουπόλει Διδασκαλικός Σύλλογος / O En Konstantinoupoli Didaskalikos Syllogos.

⁴⁴⁷ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁴⁸ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Didaskalikos Syllogos**, Konstantinoupoli, 1878, s. 1.

⁴⁴⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 144.

⁴⁵⁰ İstanbul'daki Rum Matbaacıların büyük bir kısmı mesleki eğitimlerini Patrikhane matbaasında alarak stajlarını burada tamamlamışlardır. Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 150.

olmasına rağmen *Syllogos* ile de ilişki kurmuş ve hatta toplantılarını *Syllogos*'un salonlarında gerçekleştirmiştir.⁴⁵¹

Peralı Ayakkabı İşçileri Kardeşlik Örgütü "Metamorfosis" ise 1896'da kurulmuş ve 1907'ye kadar faaliyet göstermiştir. Cemiyet, üyelerine yönelik faaliyetlerde bulunarak tam bir meslek cemiyeti niteliği kazanmıştır. Yoksul üyelerinin çocuklarına destek olan cemiyet, dini bayramlarda da pek çok yardımda bulunmuştur.⁴⁵²

6 Kasım 1905 tarihinde İstanbul'da 55 kurucu üye tarafından kurulan *İstanbul Öğretmenler Birliği'nin*⁴⁵³ adından da anlaşıldığı şekilde üyelerinin tümünü öğretmen, okul müdürü ya da hocalar oluşturmuştur. Cemiyetin kurucu üyelerinin *Syllogos*'un da üyesi olması bu cemiyetin *Syllogos* ile organik bağa sahip olduğunu göstermektedir. *Syllogos*'un eğitime yaptığı yatırım ve verdiği önem göz önüne alındığında *Öğretmen Birliği* ile sıkı ilişkiler kurmuş olması şaşırtıcı karşılanmamalıdır. *Syllogos* tarafından desteklenen cemiyetin faaliyet alanı yalnızca okullar olmuştur.⁴⁵⁴ Cemiyet, yaptığı çalışmalarla Osmanlı yönetiminin güvenini kazanmış olacak ki, 1907 yılının Aralık ayında Rum okullarına atanacak öğretmenlerin tahsil durumu ve niteliklerinin kontrol edilmesi için ruhsat almıştır.⁴⁵⁵

Merkezi Galata'da bulunan ve 1906 yılında kurulan *Yardımsaver Kunduracılar Cemiyeti "Omonia"*nın amacı, üyelerine tıbbi bakım imkânları sağlamak, gelince parasal yardımlar yapmak, üyelerinin cenaze ve definlerini üstlenmektir. Diğer yandan Rum araştırmacı Sula Bozis dönemin Rum kunduracıları konusunda yapmış olduğu sözlü tarih çalışmasından, 1910 yılında Rum ayakkabıcıların hanlarda sabahlara kadar çalışmakta olduklarını ve hatta atölyelerde sabahladıklarını aktarmaktadır.⁴⁵⁶

⁴⁵¹ 1921 yılına kadar İstanbul'da 38 Rum matbaası bulunmakta idi. Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 150.

⁴⁵² Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 146.

⁴⁵³ Η εν Κωνσταντινουπόλει Διδασκαλικός Σύνδεσμος / İ en Konstantinupoli Didaskalikos Syndesmos.

⁴⁵⁴ **O en Konstantinupoli Didaskalikos Syndesmos Ekthesis ton apo tis İdriseos Aftu (6 Noemvriu 1905 mehri tis 31 Dekemvriu 1907)**, Konstantinupoli, 1908, s. 8-11.

⁴⁵⁵ **BOA**, MF. MKT, 1026/61, 2 Zilkade 1325.

⁴⁵⁶ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 148-149.

1907 yılında kurulan *Sanatseverler Cemiyeti* “*Satiri*” de mesleki cemiyetlerdendir.⁴⁵⁷ Ancak cemiyetin herhangi bir faaliyetine ulaşamamıştır.

Öte yandan *Uluslararası Marangozlar Birliği*'nin kuruluş yılı belli değildir ancak, büyük çoğunluğunu Rumların oluşturduğu 250 üyeli bir oluşum olduğu bilinmektedir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

⁴⁵⁸ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 149.

1.7. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri

Günümüzde kullanılan spor kelimesi, kişisel ya da toplu yarışlar biçiminde yapılan, bazı kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü anlamına gelmektedir.⁴⁵⁹ Jimnastik sözcüğü ise sporun bir dalı olup genel anlamda bir kişinin ya da bir grubun yaptığı hareketleri adlandırmak için kullanılmaktadır. Vakit geçirmek ve eğlenmek amacıyla yapılan, bir nevi bedeni hareketler olarak da tanımlanan jimnastik kelimesi 19. yüzyılın son yarısında Türkçeye girmiştir.⁴⁶⁰ Yunanca “γυμναστική/gimnastiki” kelimesinden Türkçeye geçen jimnastik kelimesinin 19. yüzyılın son yarısında Osmanlı Türkçesinde kullanılmaya başlanması karşılıklı etkileşimin bir sonucudur. Osmanlı sınırları içinde spora ve jimnastiğe dair kurulan cemiyet ve kulüplerin Rumlar tarafından organize edilmiş olması, bu etimolojik etkileşimi açıklar niteliktedir. Zira 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumların spora olan ilgisi çeşitli spor cemiyetlerinin kurulmasıyla gün yüzüne çıkmıştır.

Öte yandan sporun bir dalı olan futbol da Osmanlı coğrafyasında 19. yüzyılın sonlarına doğru başta İzmir ve Selanik olmak üzere, bu şehirlere yerleşmiş İngilizler tarafından oynanmaya başlamıştır. 1875 yılında Selanik, 1877 yılında İzmir ve 1895 yılında İstanbul’da Rum takviyeli İngiliz takımları tarafından oynanmaya başlayan futbol, bu dönemde Türkler tarafından pek rağbet görmemiştir. Bunda şüphesiz ki II. Abdülhamit döneminin ve gelenekçi yaklaşımların rolü büyüktür.⁴⁶¹

Bu dönemde Rumlar tarafından kurulan ve varlık gösteren spor cemiyetlerine bakıldığında, çoğunun isminde müzik ve jimnastik kelimelerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu durum sporun ve sanatın aynı potada eritilmesinden başka bir şey değildir. Öyle ki bu cemiyetler, bu dalların yalnızca bir tanesiyle ilgilenmekle kalmamış, sanat ve spora yönelik çok yönlü faaliyetler organize

⁴⁵⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54dc78a76a8264.74929572, Erişim Tarihi: 20/12/2014.

⁴⁶⁰ Arif Kahraman, **Osmanlı Devleti’nde Spor**, T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Müdürlüğü, Ankara, 1995, s. 661.

⁴⁶¹ Erdoğan Arıpınar (Ed.), **Türk Futbol Tarihi**, Cilt I-II, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Mart Matbaacılık, 2003, s. 8.

etmişlerdir. Anadolu'daki, özellikle İzmir'deki Rumların da itici güç oldukları spor faaliyetleri, kısa sürede İstanbul'da da yayılmaya başlamıştır.

Özellikle Abdülhamit döneminde spor konusuna bir parantez açıldığında futbolun henüz revaçta bir spor olmadığını söylemek mümkündür. Müslümanlar arasında oynanması yasaklanan futbol, İstanbul'da 1900 yılından önce ilk defa Moda'da Rumlar ve İngilizler arasında oynanmaya başlanmıştır. Özellikle Rumların futbola karşı ilgileri zaman içinde Müslümanların da gizlice futbol oynamalarına neden olmuştur.⁴⁶² Öyle ki, İkinci Meşrutiyetin henüz ilan edilmediği bu dönemde, Müslümanlar arasında yavaş yavaş futbol kulüplerinin de kurulmaya başlandığı gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki, 1901 yılında kurulan Siyah Çoraplılar Kulübü iken, ikincisi 1905 yılında Ali Sami Yen'in kuruluşunda öncülük ettiği ve Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) öğrencilerinden oluşan Galatasaray Kulübüdür.⁴⁶³

1906 yılında, İngilizlerin Moda ve Rumların Kadıköy Kulüpleri, izleyicilerinin çoğunun Hıristiyanlardan oluştuğu ortamlarda sıklıkla futbol maçları yapmışlardır.

Sporun ilgi çekici bir dal olmaya başladığı bu dönemde halkın eğlence faaliyetlerine aracılık eden en önemli sanat faaliyetleri ise tiyatrolar olmuştur. 1858'den itibaren büyük bir yükselişe geçen Rum tiyatrosu, hemen her gün değişen repertuarı ile aktif bir şekilde faaliyet göstermiştir.⁴⁶⁴ Bahçelerde ve hatta kahvehanelerde oynanan tiyatro eserleri ile Rumlar, klasik dönem Yunan tragedyaları da dâhil olmak üzere çok çeşitli oyunlar sahneye koymuşlardır. Bu dönemde oynanan tiyatroların ağırlıklı olarak antik dönem Yunan tragedyalarından oluşması, ulusal kimliğin inşasında da önemli bir araç olmuştur. Bu bağlamda geçmişle olan bağ yalnızca eğitim ya da başka araçlarla değil ayrıca tiyatrolarla da kurulmaya çalışılmıştır. Tiyatrolar zaten maarifperver cemiyetlerin ve Rum okullarının Helenizm'i inşa etmek konusunda önemli bir rehberi ve ayrıca maddi gelir kaynağı iken, bu etkinliklerin halka inmesi, hatta yalnızca bu sanat dalına dair organizasyonların düzenlenmesi de dönemin sosyo-kültürel yapısına ışık tutar

⁴⁶² Kahraman, **a.g.e.**, s. 672.

⁴⁶³ Kahraman, **a.g.e.**, s. 676.

⁴⁶⁴ Constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11052, Erişim Tarihi: 10/11/2014.

niteliktedir. Meşrutiyetin ilan edilmesinden önceki dönemde özellikle 1900-1907 yılları arasında İstanbul'daki Rum tiyatrosu altın çağını yaşamıştır.

Kronolojik dizgi dâhilinde bahsedilmesi gereken ilk cemiyet ise 1863 yılında kurulan *İstanbul Müzik Cemiyeti*'dir.⁴⁶⁵ 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kilise müziğinin cemiyetleşme hareketine etkisinin artması çerçevesinde geleneksel, dini ve Bizans müzikleri önem kazanmaya başlamıştır.⁴⁶⁶ *İstanbul Müzik Cemiyeti*'nin amacı, kültürel halk müziğinin canlandırılması, gelişmesi ve yayılmasını sağlamaktır. Bunun yanı sıra Yunan halk müziğinin antik yıllardan itibaren tarihinin araştırılması ve hem doğu hem de batı kültürüne ve topluluklarına etkisinin incelenmesi de cemiyetin öncelikli amaçları arasındadır.⁴⁶⁷

Düzenli toplantılar yapan cemiyetin bu toplantılardaki gündem maddelerini, güncel yazışmalar, yeni üyeler, bir önceki toplantılardaki görüşmeler oluşturmuştur.⁴⁶⁸

1867 yılında sanatsal ve hayırsever faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulan *Müzikseverler Cemiyeti* "Apollon" ve yine aynı yıl kurulan *Samatya Fukaraperver ve Müzikseverler Cemiyeti* "Elikon", 1868 yılında kurulan "Eshilos" Tiyatro Kulübü, bu dönemin sanat cemiyetlerindedir.

Panagia Okulu mezunlarının kuruluşuna öncülük ettiği *Ermis Müzik Cemiyeti* ise 1876'da faaliyete başlamıştır. Cemiyetin öncelikli amaçları, gençlerin eğitim-öğretim ihtiyaçlarını karşılamak, antik Yunan kültürünün ilkelerini ve evrensel değerlerini korumaktır. Cemiyet isminden yola çıkıldığında her ne kadar yalnızca bir müzik cemiyeti gibi algılansa da kendine, yoksul öğrencilere yardım edilmesi ve bir süreli yayın çıkarılması gibi hedefler de belirlemiştir.⁴⁶⁹

Öte yandan cemiyetin faaliyet alanı yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmamış, *Ermis Müzik Cemiyeti*, Makedonya bölgesindeki Rum okullarına da destekte

⁴⁶⁵ Ο έν Κωνσταντινουπόλει Μουσικός Σύλλογος / O en Konstantinupoli Musikos Syllogos.

⁴⁶⁶ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 58.

⁴⁶⁷ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Mousiku Syllogu**, Konstantinupoli, 1863, s. 5.

⁴⁶⁸ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Mousiku Syllogu**, 1863, s. 9.

⁴⁶⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 152.

bulunmuştur. Kurulduğu yılın Makedonya’da yükselen Bulgar milliyetçiliği dönemine denk gelmesi açısından, cemiyetin Makedonya’daki Rum okullarına destek vererek oradaki Helenizm’i desteklediği yorumu yapılabilir.

1885 yılında, cemiyet tüm enerjisini gençlerin müzik uğraşlarına verirken, koro, fonetik, çalgılı müzik ve orkestra bölümlerinin bulunduğu bir de müzik okulu kurmuştur.⁴⁷⁰ Dolayısıyla cemiyet faaliyetlerini yalnızca müziğe değil müziğin öğretilmesine de yoğunlaştırarak eğitime de önemli katkılar sunmuştur. 1922 yılına kadar faaliyet gösteren cemiyet, pek çok cemiyetle ortak çalışmalar yapmış ve kültürel faaliyetlerini ön plana çıkarmıştır.

Diğer yandan 1878 yılında kurulan *Tatavla Rum Hayırsever Cemiyeti* “*Thiasos*” ile *Pera Jimnastik Kulübü Ermis* de önemli sanat/spor cemiyetlerindedir.

1880 yılında kurulan *Filibe Müzikseverler Cemiyeti* ve yine aynı yıl kurulan *İstanbul Rum Musiki Cemiyeti* de Meşrutiyet öncesi dönemde faaliyetlerde bulunmuştur. Öte yandan *Tarabya Jimnastik Kulübü “Olimpia”*, *Boyacıköy Jimnastik Kulübü “Thisevs”*, *Arnavutköy Jimnastik Kulübü* ve *Sofoklis Tiyatro Cemiyeti* spor ve sanat çalışmaları yapmışlardır.

Rum Tiyatroseverler Cemiyeti Evripidis,⁴⁷¹ tiyatronun altın çağını yaşadığı dönemde, 1889 yılında Rumca tiyatro oyunları organize etmek ve oynamak amacıyla kurulmuştur. Tiyatro oyunlarından elde edilen gelirleri Rum cemaatinin hayır işlerine harcayan cemiyet, çok uzun ömürlü olamamıştır.⁴⁷²

1889’da tiyatroya dair kurulan bir diğer cemiyet de *Pera Rum Drama Cemiyeti “Evelpidos”dur*.⁴⁷³ Cemiyet, yoksul gençleri oyunculuk ve tiyatro öğrenmeleri için Avrupa’ya göndererek, uzman eğitimcilerin denetiminde İstanbul’daki Rum tiyatrosunu geliştirmeyi amaçlamıştır.⁴⁷⁴ Diğer yandan cemiyet

⁴⁷⁰ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 153.

⁴⁷¹ Ελληνικός Φιλοδραματικός Σύλλογος Ευριπίδης /Ellinikos Filodramatikos Sillogos Evripidis.

⁴⁷² Orhan Türker, **Halkidona’dan Kadıköy’e...**, s. 61.

⁴⁷³ Η εν Σταυροδρόμιο Ελληνικός Δραματικός Σύλλογος «Ευέλπιδος» / Í en Stavrodromio Ellinikos Dramatikos Syllogos “Evelpidos”.

⁴⁷⁴ **Kanonismos tou en Stavrodromio Ellinikou Dramatikou Syllogou “Evelpidos”**, Konstantinupoli, 1889, s. 5

bir de drama komisyonu oluşturmuştur. Bu komisyon oynanacak tiyatro eserlerinin ve oyuncuların bulunması ve cemiyete teklif edilmesiyle ilgilenmiştir. Bu komisyonu destekler nitelikte bir de ekonomik komisyon oluşturulmuştur. Ekonomik komisyon da oynanacak oyunun biletleri ve programı ile salon kiralama, dekor ve kostümlerin temin edilmesiyle meşgul olmuştur.⁴⁷⁵

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Tatavla'da çok sayıda hayırsever ve sportif faaliyet gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da sistematik olarak ilk Rum spor çalışmaları da Tatavla'da başlamıştır. *Tatavla Herkül (İraklis) Jimnastik Cemiyeti/ Kulübü*⁴⁷⁶ de Osmanlı sınırları içinde kurulan ilk spor kulübüdür.⁴⁷⁷ Cemiyet, 1896 yılında, jimnastik ve atletizm çalışmaları yapmak amacıyla kurulmuştur. Amacı, Tatavla'da ve İstanbul'daki Rum gençleri arasında atletizmi yaymaktır.⁴⁷⁸ Gelir kaynakları, üye abonelikleri, aylık abonelikler ve düzenli bağışlardır.⁴⁷⁹

Öte yandan bir de spor salonu bulunan cemiyetin burada jimnastik ve atletizm çalışmaları yaptırdığı bilinmektedir. Aynı salon, atletizmin gelişmesi için futbol, bisiklet ve yürüyüş gibi sporlara da hizmet vermiştir.⁴⁸⁰

Kuruluşundan sonraki on yıllık süre içerisinde cemiyetin oldukça geliştiğini söylemek mümkündür. Öyle ki 1906 yılında Atina'da düzenlenecek olan Ara Olimpiyatları'na⁴⁸¹ katılacak sporculara ve izleyicilere yardımcı olmak amacıyla Yunanistan'ın İstanbul'daki elçiliğinde Mösyö Potin başkanlığında bir komisyon

⁴⁷⁵ **Kanonismos tou en Stavrodromio Ellinikou Dramatikou Syllogou "Evelpidos"**, 1889, s. 11.

⁴⁷⁶ *Ev Ταταούλοις Γυμναστικός Σύλλογος «Ηρακλής» / En Tataulois Gimnastikos Syllogos "İraklis"*.

⁴⁷⁷ Orhan Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 6.

⁴⁷⁸ **Kanonismos kai Esoterikai Diatakseis tou en Tatavlis Gimnastiku Sillogu "İraklis"**, Konstantinupoli, 1906, s. 1.

⁴⁷⁹ **Kanonismos kai Esoterikai Diatakseis tou en Tatavlis Gimnastiku Sillogu "İraklis"**, 1906, s. 11.

⁴⁸⁰ **Kanonismos kai Esoterikai Diatakseis tou en Tatavlis Gimnastiku Sillogu "İraklis"**, 1906, s. 15.

⁴⁸¹ Bu Olimpiyat, Yunanistan'ın ilk kez resmi olarak Olimpiyatları düzenlemesinin 10. yıl dönümü olması sebebiyle böyle bir ara dönemde düzenlendiği için Ara Olimpiyatı olarak adlandırılmıştır. Bu olimpiyatlara Selanik ve İzmir'den futbol takımları da gitmiştir. Tamamı İngilizlerden oluşan İzmir Karması gümüş madalya kazanırken, Rumların oluşturduğu Selanik Karması bronz madalya ile evine dönmüştür. Arıpınar, **a.g.e.**, s. 9.

kurulmuştur. Bu komisyon İstanbul'da bulunan sekiz spor kulübüne davetiyeler göndererek oyunlara katılmalarını rica etmiştir.⁴⁸²

Diğer yandan *Apollon Spor Cemiyeti* başta olmak üzere diğer Rum spor cemiyetleri, çeşitli spor dallarında üç aşamalı bir eleme yaparak Olimpiyatlara gidecek sporcuları seçmişlerdir.⁴⁸³

Osmanlı Devleti'nin resmen katılmadığı ancak İstanbul'daki spor cemiyetlerinden sporcuların gönderilmesine müsaade ettiği Ara Olimpiyatları'nda⁴⁸⁴ marş çalan 200 kişilik bando personelinin de çoğu Türkiye'den giden müzisyenlerden oluşmuştur.⁴⁸⁵ Bu Olimpiyatlarda, İstanbullu Rum sporcular önemli başarılar imza atmıştır. Bunlardan en önemlisi 1886 yılında doğan ve Galatasaray Lisesi'nde okuduğu yıllarda jimnastiğe başlayarak daha sonra spor kariyerini *Tatavla Herkül Jimnastik Cemiyeti*'nde geliştiren Yorgo Alibrantis'tir. Alibrantis, Ara Olimpiyatları'nda 10 metrelik ipe 11.4 saniyede tırmanarak birincilik kazanmıştır. Bu denemesiyle hem olimpiyat hem de dünya rekoru kıran⁴⁸⁶ sporcunun bu başarısı, Tatavla'da faaliyet gösteren Herkül Jimnastik Kulübü'nü tanınır hale getirmiştir. Aynı gün Yorgo Alibrantis'in erkek kardeşi Nikola Alibrantis de jimnastik yarışmasında birincilik kazanmıştır. Aynı akşam Tatavla'da Rum sporcular şerefine bir de yemek organize edilmiş ve hediyeler sunulmuştur.⁴⁸⁷ Ancak Rum kardeşlerin kazanmış oldukları bu birincilik, beraberinde diplomatik bir sorun yaratmıştır. Olimpiyat oyunlarını izlemekte olan Osmanlı sefiri, Alibrantis'in Osmanlı vatandaşı olduğunu ileri sürerek şeref direğine Osmanlı bayrağının çekilmesini isterken, Yunan yetkililer Alibrantis'in Osmanlı vatandaşı olmasına rağmen Helen asıllı olmasından dolayı göndere Yunan bayrağının çekilmesi konusunda ısrarcı olmuşlardır.⁴⁸⁸

Bu dönemde karşımıza çıkan bir diğer spor kulübü, 1904 yılında Kadıköy'deki Rumlar tarafından kurulan *Elpis Spor Kulübü*'dür. Kulübün takım

⁴⁸² Kahraman, **a.g.e.**, s. 705.

⁴⁸³ Kahraman, **a.g.e.**, s. 705.

⁴⁸⁴ Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, s. 73.

⁴⁸⁵ Bu müzisyenlerin Rum Müzik cemiyetlerinden mi yoksa Müslüman müzisyenlerden mi oluştuğu konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴⁸⁶ Cem Atabeyoğlu, "*Alibrantis Yorgo*", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1993, s. 205.

⁴⁸⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 4 Rebiyülevvel 1324/ 28 Nisan 1906.

⁴⁸⁸ Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, s. 73.

renkleri mavi beyazdır. *Elpis* bir futbol takımı olarak faaliyet göstermiş ancak hiçbir zaman ligde⁴⁸⁹ ön sıralara geçememiştir.⁴⁹⁰

1890’larda kurulan *Kürek Kulübü’nün*⁴⁹¹ faaliyetleri konusunda ulaşılabilen tek bilgi, 1898 yılında Moda’da düzenlemiş olduğu kürek yarışlarını büyük bir kalabalığın izlemiş olduğudur.⁴⁹²

Ocak 1908’de kurulan *Sanat Cemiyeti*⁴⁹³ ise sanatın pek çok dalında faaliyet göstermiştir. Dil ve edebiyat, şiir , hikâye ve tiyatro dallarında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Buna ek olarak diğer edebiyat cemiyetleri ile de iletişim halinde olan *Sanat Cemiyeti*, Yunan dilinin sadeleştirilmesi yönündeki çabaları desteklemiştir.⁴⁹⁴

26 Nisan 1908’de bir kilise binasında kurulan⁴⁹⁵ *Cibali Jimnastik Cemiyeti* “*Akileus*”a⁴⁹⁶ mensup sporculardan Athanasios Kitsukis ve Konstantinos Paragios pek çok spor etkinliğinde yer almışlardır. 1910 yılında, cemiyetin toplam üye sayısı 80’e ulaşmıştır ve bunlardan sadece 6 tanesinin sporcu olması bir jimnastik cemiyeti için ilginç bir görüntü oluşturmuştur.⁴⁹⁷ Cemiyetin diğer üyelerinin meslekleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamaması ve bünyesinde yalnızca 6 sporcuyu barındırması, cemiyetin hangi tür faaliyetlere öncelik verdiği konusunda tartışmalı bir durum yaratmıştır.

⁴⁸⁹ İstanbul Futbol ligi (Constantinople Football Ligue) 1903 yılında önemli spor cemiyetlerinin önderliğinde kurulmuştur. Arıpınar, **a.g.e.**, s. 11.

⁴⁹⁰ Arıpınar, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁹¹ Κοπηλατική Λέσχη / İ Kopilatiki Leshi.

⁴⁹² Orhan Türker, **Halkidona’dan Kadıköy’e...**, s. 60.

⁴⁹³ Η Τέχνη / İ Tehni.

⁴⁹⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 325.

⁴⁹⁵ Bu cemiyet Meşrutiyetin ilanından çok kısa bir süre önce kurulduğu için bu bölümde ele alınmıştır.

⁴⁹⁶ Γυμναστικός Σύλλογος Τζιβαλίου “Αχιλλεύς”/ Gimnastikos Syllogos Tzibaliu “Ahilleus”.

⁴⁹⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 309.

1.8.Dini Cemiyetler

Meşrutiyet öncesinde dini ve ahlaki gelişimi önceleyen ve kiliseler ile özel ilgilenen cemiyetlerin de kurulduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar bu cemiyetler hakkında çok detaylı bilgiye ulaşılamamış olsa da ağırlıklı olarak Galata, Pera ve Tatavla bölgelerinde faaliyetlerde bulduklarını söylemek mümkündür.

1863 yılında Patrikhane'nin himayesinde kurulan *İstanbul Merkezi Maarifperver Cemiyeti*'nin⁴⁹⁸ başkanlığını Patrik yapmıştır. Üyelerin Ortodoks olması şartı bulunan cemiyet Fener Rum Erkek Lisesi'ne destekte bulunmuştur.⁴⁹⁹ *Pera Panagia ton İviron Cemiyeti "İ Simbnia"*⁵⁰⁰ ise 1864 yılında kurulmuş, ilk aşamada Pera'daki kiliselere dair yenilikler yapmayı amaçlamıştır.

Tatavla'da, 1865 yılında kurulan *Azize Kiriaki Cemiyeti*,⁵⁰¹ Azize Kiriaki şapelindeki azizenin ikona tasvirini yapmak amacıyla kurulmuş ve 1897'de faaliyetlerine son vermiştir.⁵⁰²

Tatavla'da 1888 yılında kurulan *Kilise Edebi Cemiyeti'nin* ise kuruluş bilgisi dışında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Amacı, üyeleri arasında ahlaki ve dini gelişimi sağlamak olan⁵⁰³ *Galata Dini Dayanışma Cemiyeti İ Ortodoksia'nın* ise üye seçiminde dini kimliği ön planda tuttuğunu söylemek mümkündür. Hıristiyan Ortodoks olmayı üyelik için şart koşan cemiyetin gelir kaynakları arasında bulunan üye aidatları ise aylık 5 gümüş kuruş olarak belirlenmiştir. Diğer yandan bir hutbe salonu da bulunan cemiyet bu salon içerisinde sigara kullanımını yasaklamıştır.⁵⁰⁴

Samatya Dini Kardeşliği Geliştirme Amaçlı "Anagennisis" Cemiyeti de 1899 yılında Samatya'da faaliyet göstermiştir.

⁴⁹⁸ Η εν Κωνσταντινουπόλει Κεντρική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης / İ en Konstantinupoli Kentriki Filekpedevtiki Adelfotis.

⁴⁹⁹ **Gamma Sigilliodes kai Kanonismos tis en Konstantinupoli Kentrikis Filekpedevtikis Adelfotitos**, Konstantinupoli, 1868, s. 9.

⁵⁰⁰ Η εν Πέραν Αδελφότης της Παναγίας των Ιβήρων "Η Σύμπνοια" / İ en Peran Adelfotis Tis Panagias ton İviron "İ Simbnia".

⁵⁰¹ Αδελφότης της Αγίας Κυριακής / Adelfotis Tis Agias Kiriakis.

⁵⁰² Hristodulu, a.g.e., s. 363.

⁵⁰³ **Kanonismos tis en Galata Thriskevতিকis Adelfotitos İ Orthodoxia**, Konstantinupoli, 1867, s. 5.

⁵⁰⁴ **Kanonismos tis en Galata Thriskevতিকis Adelfotitos İ Orthodoxia**, 1867, s. 7.

Bu dönemde yalnızca aziz isimleriyle çok sayıda dini cemiyet kurulduğu dikkati çekmektedir. Aziz ya da azize isimleriyle anılan bu cemiyetlerin pek çoğu Tatavla'da kurulmuştur. *Aziz Nestor, Aziz Nikolaos, Aziz Antonis, Metamorfofis, Mirtidiotis, Kimisis Theotoku, Aziz Antonis, Aziz Sefari, Trion İerarhon, Aziz Georgios, Profiti İlias Cemiyeti, Aziz Trifonas, Evangelismou, Panagia, Aziz Spiridon, Rodon ton Amaradon ve Azize Kiriaki Cemiyetleri, Aziz Dimitrios Kilisesi'nin süslenmesi için kurulmuş ve kısa bir süre faaliyet göstermişlerdir.*⁵⁰⁵

Tatavla'daki Aziz Athanasios Kilisesi için ise, *Aziz Spiridon, Analipsis, Dodeka Anargiron, Prodrumu, Profitis İlias, Aziz Georgios, Aziz Savas, Konstantinu kai Elenis, Kimisis Theotoku,* cemiyetleri kurulmuş, *Mirtidiotisa, Samatya Aziz Savas Hıristiyan Havıları Cemiyeti* de bu dönemde yine dini nitelikte faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁵⁰⁶

Kuruluş tarihi tam olarak belirlenemeyen *İstanbul Ruhban Maarif Cemiyeti'nin*⁵⁰⁷ ise 1873 yılına ait bir nizamnameye sahip olması, onun Meşrutiyet öncesi dönemde kurulduğunu göstermektedir. Bir dini eğitim cemiyeti olarak kurulan *İstanbul Ruhban Maarif Cemiyeti'nin* fahri başkanı patriktir ve cemiyetin amacı, Patrikhane bölgesi ve çevresinde eğitim ve kültüre dair faaliyetlerde bulunmaktır.⁵⁰⁸ Cemiyet bunun dışında, dini okullardaki fikri ve ahlaki gelişimin sağlanması ve cemiyetin gelirleriyle orantılı olarak yeni dini okulların açılması konusuna da ayrıca önem vermiştir. Bunun yanı sıra Patrikhaneden onay alınması şartıyla Ruhban Okulu öğrencileri ve halk için kitaplar basmak da cemiyetin amaçları içinde yer almaktadır.⁵⁰⁹

Öte yandan İstanbul'da Meşrutiyet öncesinde cemiyet çılgınlığı bağlamında, eğitim-kültür, hayırsever, kadın, mesleki, sanat ve spor hatta dini alanda çok sayıda Rum cemiyetinin kurulmasına, Rum milletbaşı V. Konstantinos⁵¹⁰ bir konuşmasında

⁵⁰⁵ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 367.

⁵⁰⁶ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 373.

⁵⁰⁷ *Εν Κωνσταντινουπόλει Ιερατικός Εκπαιδευτικός Σύλλογος / En Konstantinupoli İeratikos Ekpedevtikos Syllogos.*

⁵⁰⁸ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli İeratikou Ekpedevtiku Sillogu**, Konstantinupoli, 1873, s. 1.

⁵⁰⁹ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli İeratikou Ekpedevtiku Sillogu**, 1873, s. 1-2.

⁵¹⁰ Patrik V. Konstantinos bahsi geçen konuşmasını 1900 yılında kilisede gerçekleştirmiştir.

değınmiştir. İstanbul Patriği V. Konstantinos, çok sayıda cemiyetin varlığının olumluluğuna dikkati çekerken, bir gün tüm bu cemiyetlerin *Sylogos* rneğinde olduğu gibi tek bir çatı altında birleşmesini temenni etmiştir.⁵¹¹

⁵¹¹ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 375.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL RUMLARI VE SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

2.1. İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve İstanbul Rumları Üzerindeki Yankısı

19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı coğrafyası içinde yer almakta olan Makedonya'daki etnik unsurlar arasında yaşanan kaos, şüphesiz ki yükselen milliyetçiliğin ve buna bağlı olarak değiştirilmeye çalışılan statükonun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1878 Berlin Antlaşması'nın Balkanlardaki dengeyi sarsması ve Balkanlı devletlerin, varlıklarını güçlendirmek amacıyla her türlü diplomatik görüşmeden yararlanma çabaları, Osmanlı Devleti'nin gücünü zayıflatmakla kalmamış, ekonomik ve stratejik açıdan önemli bir merkez olan Selanik'i ve Selanik'in bulunduğu Makedonya bölgesini, uğruna mücadele edilen ve paylaşılamayan bir gözde haline getirmiştir. Öte yandan Yunanistan ve Osmanlı Devleti bağlamında ayrı bir parantez açıldığında Ege'deki durumun da çok sakin olduğu söylenemez. Girit'te 1866 yılından 20. yüzyılın ilk on yılına kadar Yunanistan'a bağlanmak amacıyla hız kazanan ayaklanmalar, İngiltere'nin devreye girmesiyle bir süreliğine durdurulmuştur.⁵¹²

Bununla beraber 1870 yılında İstanbul'daki Rum Patrikliği'ne bağlı olmaktan çıkıp, İstanbul'da kendi Patrikliğini (Eksarhlığını) kuran Bulgarların bu girişimi, yalnızca din, dil açısından değil siyasi açıdan da Yunanlarla bir mücadele içine girmelerine neden olmuştur.⁵¹³ İlerleyen safhalarda Makedonya coğrafyasında Berlin Antlaşması ile yaratılan özerk Bulgar Prensligi, 1886'da Doğu Rumeli'yi topraklarına katmış, Makedonya konusundaki yayılmacı politikasını hızla ve açıkça ortaya koymuş⁵¹⁴ ve Rumların Makedonya'nın elden gittiği şeklindeki korkuları, bu iki halkı karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda genç Yunan subaylar ve ulusalcı aydınlar tarafından 1894 yılında, *ulusal inancın uyanışını ve kurtuluşu sağlamak*

⁵¹² Haluk Ülman, **Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 119.

⁵¹³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, s. 821.

⁵¹⁴ Mark Mazower, **Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950**, Alfa Tarih, İstanbul, 2010, s. 348.

*amacıyla Ethniki Eteria*⁵¹⁵ kurulmuştur. Örgütün kuruluşunda askeri eğitimdeki yetersizlikler de önemli rol oynamıştır.⁵¹⁶ Kısa sürede 2000 kişilik üye sayısına ulaşan örgüt, Epir ve Makedonya direnişine destek vermiş ve 1896 yılına gelindiğinde 6 kolorduluk bir askeri kuvvet oluşturarak, bu kuvvetlerle Makedonya'nın “özgür olmasına” destek vermiştir. Artık neredeyse Yunanistan'ı yönetir hale gelen *Ethniki Eteria*,⁵¹⁷ Ocak 1897'de Yunan Kralı'na yolladığı bir notada, Yunanistan'ı askeri seferberliğe çağırmasını istemiş ve “*boyunduruk altındaki Yunanların*” silahlandırılması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu çağrıdan iki ay sonra örgütün askeri kanadı Makedonya bölgesine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir savaş sebebi olarak gördüğü⁵¹⁸ bu olay ve Girit'te Yunanistan'a bağlanmak amacıyla çıkarılan ayaklanmalar sonucunda, Teselya Savaşı olarak bilinen Osmanlı-Yunan Savaşı başlamıştır. Her ne kadar Osmanlı Devleti savaş alanda kazanan taraf olsa da, imzalanan barış antlaşması sonucunda Yunanistan ödüllendirilmiş ve Girit'e özerklik verilmiştir.⁵¹⁹

Diğer yandan Türk-Yunan Savaşı sonrasında, başka bir deyişle 1899'dan sonra yeniden faaliyete geçen Bulgar çeteleri düzenli Bulgar ordularınca yönetilmeye başlanmıştır. Bulgarların Türk kuvvetlerine yönelmesi, onların Yunanlar tarafından desteklenmesine neden olmuş, bir işbirliği ortamı gelişmiştir. Bu işbirliği çerçevesinde Yunanistan'dan silah yardımı da almaya başlayan Bulgarların özellikle Manastır ve Üsküp vilayetlerinde, Sırp ve Yunanlara yönelik saldırgan hareketlerde bulunması hatta birçok Yunan ve Sırp'ı öldürmesi, gerilimin bu defa Bulgarlar ve Yunanlar arasında artmasına neden olmuştur.⁵²⁰ Öte yandan Bulgarların pek çok Rum köyünde yürüttükleri Slavlaştırma faaliyetleri⁵²¹ Yunanları ve Rumları

⁵¹⁵ Türkçe kaynaklarda genel bir inceleme yapıldığında *Ethniki Eteria*, Filiki *Eteria* ile karıştırılmakta hatta ikisi aynı örgütmüş gibi gösterilmektedir. Filiki *Eteria*, Yunan bağımsızlık savaşında/ Yunan isyanında önemli faaliyetlerde bulunmuş ve Odessa'da kurulmuş gizli bir örgüttür. *Ethniki Eteria* ise Makedonya Mücadelesi'nde Bulgarlara karşı varlık gösteren, genç Yunan subaylar tarafından kurulmuş bir oluşumdur.

⁵¹⁶ M. Apostopoulou- K. Hatziantoniou, **İstoria tou Ellinikou Ethnous 1821-1941**, Pelekanos, Athina, (T.Y.), s. 202.

⁵¹⁷ Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 793.

⁵¹⁸ Apostopoulou- Hatziantoniou, **a.g.e.**, s. 204.

⁵¹⁹ Ülman, **a.g.e.**, s. 119.

⁵²⁰ Apostolos Vakalopoulos, **Nea Elliniki İstoria 1204-1985**, Vania, Thesaloniki, 2005, s. 327-328.

⁵²¹ Özellikle dil ve eğitim konusunda Bulgarlar yoğun bir baskı uygulamışlardır.

“Makedonya mücadelesi” adıyla anılacak olan tarihsel sürece sürüklemiştir.⁵²² Diğer yandan Yunanların da Bulgarlara karşı tepkisiz kaldığı söylenemez. Yunan çetelerinin Bulgarlar ve Romenlere karşı faaliyetleri Avrupa’da Helenizm’e duyulan sempatiye darbe indirirken, Yunan çeteler de tıpkı Bulgarların Slavlaşım faaliyetlerine benzer bir şekilde Bulgar halka Yunan olmalarını teklif etmiş ve teklifi kabul etmeyenlerin ev ve kiliselerine yönelik şiddet gösterilerinde bulunmuşlardır.⁵²³

1904-1908 yılları arasında bir Yunan-Bulgar mücadelesi halini alan ve çete savaşı boyutuna gelen Makedonya sorunu, isyanlar, komite çatışmaları ve gizli örgüt faaliyetleriyle önemli bir döneme damgasını vurmuştur. Bulgarların bir ayaklanma yaratmak istedikleri bu coğrafya, Batılı güçlerin yapılmasını istediği reformlarla sakinleştirilmeye çalışılmış ancak Rusya ve Avusturya’nın etkisiyle daha kapsamlı bir ıslahat programı olan Viyana Islahat Programı yürürlüğe konmuştur.⁵²⁴ Makedonya’nın beş bölgeye ayrılıp her bölgeye bir büyük devletten (Almanya hariç) 25 subay verilmesi⁵²⁵ Makedonya’nın kaçınılmaz kaderini gözler önüne sermiştir.

Öte yandan Makedonya konusunda İngiltere Kralı II. Edward ile Çar II. Nikola arasında Reval’de gerçekleşen görüşmeler de oldukça önemlidir. Bu iki ülkenin Makedonya’da kapsamlı bir ıslahat hareketine karar vermesi, Osmanlı Devleti’nde, Makedonya konusunda bir Rus-İngiliz işbirliği ve müdahalesi olarak yorumlanmıştır. Avrupa’da devrimi başlatan olay olarak yorumlanan Reval görüşmeleri, Osmanlı aydınları arasında Büyük Devletlerden önce davranarak Makedonya’da bir ıslahat yapmak ve hükümeti devirmek fikrini hızlandırmıştır.⁵²⁶ Bu durum İttihat ve Terakki’yi harekete geçirmiş ve 28 Mayıs 1908’de artık resmen varlığı duyulan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin somut ilk eylemi, 3 Temmuz 1908’de ihtilali fiilen başlatmak olmuştur. Resneli Niyazi iki yüz kişiyle dağa çıkmış ve Bulgarlara, ırk ve din farkı gözetmeden herkesin yararlanabileceği meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi için işbirliği istemiştir.⁵²⁷ Resneli Niyazi’nin dağa çıkmasının ardından, Manastır’da Müslüman halk da Meşrutiyet istediğini belirterek

⁵²² Mazower, **a.g.e.**, s. 354.

⁵²³ Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Aykaç Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 48.

⁵²⁴ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Yayınları, Ankara, 2006, s. 75.

⁵²⁵ Akşin, **a.g.e.**, s. 76.

⁵²⁶ Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 17.

⁵²⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s. 23.

ayaklanmıştı. Bunun sonucunda Makedonya'daki gelişmeler artık tamamen sarayın kontrolünden çıkmış ve 23 Temmuz günü Meşrutiyet, İttihat ve Terakki tarafından Manastır'da ilan edilmiştir.⁵²⁸

İşte Jön Türk Devrimi böylesi bir coğrafyada ve ortamda kendini göstermiştir. İdeolojik temelleri Tanzimat döneminin “*Genç Osmanlılar*”ıyla atılan Jön Türk Hareketi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle meclisin kapanmasıyla başlayan mutlak yönetim döneminde, Osmanlı sınırları dışında önemli bir fikri gelişim yaşamıştır.

Hürriyetin ilanının nedenlerini yakın ve uzak nedenler olarak iki şekilde inceleyen Sina Akşin, yakın nedeni, Makedonya sorununa yönelik İngiliz müdahalesi olarak belirtmektedir. İngiltere'nin 3 Mart 1908'de Makedonya sorunu konusunda yayınlamış olduğu genelgede Makedonya'nın bağımsız olması gibi bir planın yer alması, Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyetinden çıkacağı ve dolayısıyla İstanbul'un bir sınır kent haline geleceği şeklinde bir algı yaratmıştır. Diğer yandan daha genel bir neden olarak ele alındığında (uzak neden) 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı her ne kadar Osmanlı lehine sonuçlanmış olsa da, Osmanlı'nın antlaşma masasında yenik bir devletmiş gibi çeşitli yaptırımlara maruz kalması, Osmanlı aydınlarında yeni toprak kaybı korkusu yaratmış ve bu toprak kaybının büyük ihtimalle Makedonya olacağı algısını güçlendirmiştir.⁵²⁹

Dolayısıyla Jön Türk Hareketi'nin Makedonya Mücadelesi ile doğrudan ilgili olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Çünkü Jön Türk Hareketi Makedonya coğrafyasında uzun vadede yükselişe geçmiş ve ilk yarattığı etkiyle, Makedonya sorununun çözümü şeklinde algılanmıştır.⁵³⁰ Bu çerçeveden bakıldığında Osmanlı siyasetine damga vuracak olan Jön Türk Devrimi'nin, ortaya çıktığı coğrafya ve Yunanların Bulgarlar ile arasındaki çatışmalara bir süreliğine set çekmiş olması, Jön Türk ve Rum faktörünü yakınlaştırmış ve bu yakınlaşma devrimin ilk yıllarında kendini önemli ölçüde hissettirmiştir.

⁵²⁸ Akşin, **a.g.e.**, s. 116.

⁵²⁹ Akşin, **a.g.e.**, s. 107-110.

⁵³⁰ Konstantinos Vakalopoulos, **To Neotourkiko Kinima kai O Ellinismos 1908-1912: İ İstorikes Katavoles Stin Makedonia**, Oikos, Thessaloniki, 2002, s. 14.

Meşrutiyetin ilanı ile gelen coşku ve heyecanın, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında da aynı etkiyi yarattığını söylemek doğru olmayacaktır. Meşrutiyetin ilan edildiği yıl Balkanlarda yaşanan hareketlilik, iç politikada tesis edilmeye çalışılan düzene pek de aldırış etmemiş ve Bulgaristan bağımsızlığını kazanırken, Bosna-Hersek, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na bağlanmış ve Girit de özerkliğini ilan etmiştir.⁵³¹

Öte yandan yeni yüzyılın başlarında Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nin iç politikalarında yaşanan değişimler de dış politik gelişmelerden bağımsız değildir. 1908 yılında Osmanlı Devleti meşruti monarşiye ikinci kez geçiş yaparken, bundan bir yıl sonra Yunanistan'da da Goudi Darbesi⁵³² sonucunda yönetimdeki isimlerde ve ülkenin dış politikasında önemli değişimler gerçekleşmiştir. Hem Yunanistan'da Goudi Darbesi ile Eleftherios Venizelos'un siyasi bir lider olarak belirmesi hem de Osmanlı Devleti'nin meşruti monarşiye geçmesi Osmanlı Rumlarını pek çok açıdan etkilemiştir. Hatta bu etki kendisini yalnızca Meşrutiyet döneminde hissettirmekle kalmayacak, Yunanistan ve Osmanlı'da oluşan yeni dinamikler, uzunca bir sürece damgasını vuracaktır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı İstanbul Rumları bağlamında ele alındığında, bu değişimin, İstanbul Rum cemaati ile Yunanistan hükümeti arasındaki ilişkinin boyutunu ve Rumların örgütlenme biçimlerini doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla ilk tepkiler ve yaklaşımlar büyük önem taşımaktadır.

İttihatçıların, devrimin gerçekleşme aşamasında Yunanistan halkına ve Rumlara bakış açısını, bu halklara 22 Temmuz 1908'de yolladığı bildiride⁵³³ görmek mümkündür. Padişaha bir tepki ve Rumlara bir çağrı niteliği taşıyan bu bildiride, kardeşlik vurgusunun yanı sıra kurtuluş ve vatanın mutluluğu için işbirliği vurgusu

⁵³¹ Ülman, **a.g.e.**, s. 182-189

⁵³² Ülkenin gidişinden memnun olmayan Yunan askerleri prenslerin ordudan uzaklaştırılmasını ve politik yaşamın çağdaştırılmasını talep etmişlerdir. Bu taleplere karşı politikacıların tepki göstermesi sonucunda 1909'da gerçekleştirilen Goudi Darbesi ile askeri örgütün istekleri kabul edilmiştir ve Yunanistan'da yeni bir siyasi dönem başlamıştır. Nikos Svoronos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 80.; Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 71.

⁵³³ Bildiri; Manastır Rum Cemaatine, Atina Yunan Komitesine ve komşu bölgelerde yaşayan Rumlara hitaben kaleme alınmıştır. E. F., Knight, **Turkey: The Awakening of Turkey, The Turkish Revolution of 1908**, Volume XXI, J.B. Millet Company, Boston, 1910, s. 182.

yapılmıştır. Birlik olunmaması halinde en azından tarafsız kalınması konusunda çağrıda bulunan İttihatçılar, Makedonya'daki Helenizm konusunda da uyarıda bulunmuşlardır. Bir kışkırtma olarak nitelenen Helenizm'in son bulmaması halinde Anadolu'daki çok sayıda Rum'un da incineceğinin ve acı çekeceğinin altı çizilmiştir. Öte yandan Padişah ve Patrikhane arasında gerçekleşen gizli görüşmelere de gönderme yapan İttihatçılar, bu görüşmelerin Rumlar lehine sonuçlanmayacağını ve onlara acıdan başka bir şey getirmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁵³⁴

Öte yandan İttihatçıların bu çağrısının, Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, Rumlar arasında ortak bir fikir yarattığını, daha doğrusu hepsini bir işbirliği etrafında topladığını söylemek pek de doğru olmayacaktır. Nitekim Osmanlı Rumları, Meşrutiyet'in ilanına yönelik ortak bir tutum sergileyememiş ve sahip oldukları siyasal konumlarından dolayı yaşanan süreci değerlendirmekte zorlanmışlardır.⁵³⁵ Meşrutiyet'in ilanını Rumlar bağlamında olumlu ve olumsuz olarak iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Şüphesiz ki Abdülhamit rejimine damgasını vuran baskıcı politikanın sona ermesi ve bir özgürlük ortamının doğması, Osmanlı sınırları içinde, Müslüman ya da Gayrimüslim olsun her kesim üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Öyle ki, Meşrutiyetin ilk günlerinde yapılan kutlamalara Rumlar da katılmış, özgürlük, kardeşlik ve eşitlik sloganlarıyla yürümüşlerdir. Rum öğrenciler ellerinde Osmanlı ve Yunan bayraklarıyla yürüyüş yaparak hürriyeti alkışlamışlardır.⁵³⁶

Yunanistan'ın ise Osmanlı'da tesis edilen yeni rejime dönük düşüncelerinin pek de olumlu olduğu söylenemez. Yunanistan'da, Jön Türkler genel anlamda bir grup genç dinamik adam olarak tanımlanırken, Müslümanların Jön Türk yönetimini istemedikleri gibi bir algı ortaya çıkmış ve eski rejim gibi yıkılmaya mahkûm oldukları inancı hâkim olmuştur.⁵³⁷

Bununla birlikte, imtiyazlı konumlarını sürdürdükleri millet sisteminin son bulması, milletbaşı Patrik başta olmak üzere pek çok kesimde tedirginlik yaratmıştır.

⁵³⁴ E. F., Knight, **a.g.e.**, s. 182.

⁵³⁵ Hasan Taner Kerimoğlu, **İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914**, Libra Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 54.

⁵³⁶ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 55.

⁵³⁷ Ulubelen, **a.g.e.**, s. 83.

Meşrutiyet'in ilanından birkaç gün sonra Patrik III. İoakim, Vezir-i azam Said Paşa'yı ziyarete gitmiş ve kendi cemaatinden bile tepki alacak bir açıklama yapmıştır. Patrik cüretkâr bir üslupla, Meşrutiyet'in yeniden ilanının, Mithat Paşa'nın itibarını iade etmek kaygısından başka bir şey olmadığını söylemiştir.⁵³⁸ Eski yönetimin devrilmesinden duyduğu endişeyi gizlemeyen Patrik, Patrikhane'nin çıkarlarının korunmasını, Helenizm'in çıkarlarının korunmasıyla özdeş tutmuş⁵³⁹ ve meşrutî yönetime olan mesafesini korumuştur. Öyle ki Meşrutiyet, eski rejimle beraber millet sistemini de devirmiş, milletbaşı olan Patriğin yetkileri önemli oranda sınırlandırılmıştır. Yeni yönetim, cemaat okullarının muhafaza edilmesini sağlarken, onların finansal durumlarını da himaye altına almış ve okul müfredatlarını incelemeye başlamıştır.⁵⁴⁰

Öte yandan İkinci Meşrutiyet'in ilanı, Rumların politize olmasında da bir dönüm noktası olmuştur. Bağımsız Yunanistan'ın kurulmasından sonra Osmanlı Rumları arasında iki ana eğilimin ortaya çıktığını hatırlamak gerekmektedir. Rumların bir kısmı Yunan Krallığı'nın Osmanlı Devleti aleyhine genişlemesini istemiş ve bu nedenle Atina'nın Osmanlı'ya takındığı sert tutumu desteklemiştir. Atina'dan yönlendirilen Rumların temel tutumları, Jön Türklere karşı olumsuz olarak devam etmiştir. Serez Yunan Konsolosu, Jön Türklerin başarısının Helenizm'in zararına olacağını düşünürken, Manastır Yunan Konsolosu da Jön Türklerin zaferinin zararlı olacağını savunmuştur.⁵⁴¹ Onların bu olumsuz görüşleri, Müslümanlar arasında ulusal bilincin uyanması tedirginliğinden kaynaklanmıştır.⁵⁴² Bu bağlamda Rumların genel eğiliminin, yaşanan her türlü gelişmeye Helenizm penceresinden bakmak ya da Helenizm'e yarar veya zarar açısından değerlendirmek olduğu yorumu yapılabilir.

⁵³⁸ Sia Anagnostopoulou, **19 os Aionas- 1919 İ Ellinorthokses Kinotites Apo to Millet ton Romeion sto Elliniko Ethnos**, Pedio, Athina, 2013, s. 459.

⁵³⁹ Katerina Bura, "*İ Vouleftikes Ekloges stin Othomaniki Afiokratoria i Ellines Vouleftes 1908-1918*" **Deltio Kentrou Mikrasiatikon Spudon**, Tomos 4, Athina, 1983, s. 71.

⁵⁴⁰ Vangelis Kechirotis, "*The Modernization of the Empire and the Community 'Privileges' Greek Orthodox Responses to the Young Turk Policies*", **The State and the Subaltern: Modernization, Society and the State in Turkey, Iran**, (Ed. Touraj Atabaki), The International Institute of Social History, Amsterdam, 2007, s. 60.

⁵⁴¹ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 55.

⁵⁴² Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 55.

Diğer yandan Meşrutiyet döneminde kendini önemli ölçüde hissettirecek olan diğer bir görüşün mimari sayılabilecek olan Fenerliler ise Osmanlı Devleti'nin parçalanmaması ve bir bütün olarak kalması yönünde bir tutum sergilemişler ve Rumların modern, Batı yanlısı ve kozmopolit bir Osmanlı İmparatorluğu içerisinde ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak gelişebileceklerine inanmışlardır.⁵⁴³

Helenotomanizm, (Yunan Osmanlıcılığı) adı verilen, Fenerlilerin yakın durduğu bu görüş, ister Meşrutiyet döneminin bir büyüğü, ister eski bir ideal olarak değerlendirilsin, özellikle İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Anadolu ideali olarak adlandırılan, doğu halklarının işbirliği anlayışını geliştirmiştir.⁵⁴⁴ İmparatorluğa bağlılık düşüncesinin Helenizm ile harmanlanmış şekli olarak da ifade edilebilecek olan Yunan Osmanlıcılığı fikrinin 20. yüzyılın hemen başlarında popülerlik kazanmasının ardında yatan nedenleri Türk-Yunan ilişkilerinin dinamiklerinde aramak gerekmektedir. 1897 Teselya (Osmanlı-Yunan) Savaşı'nda Yunanistan'ın yenilmesi ve böylece Yunan yayılmacı politikasının zayıflaması, Makedonya'da artan Bulgar-Yunan çatışmaları ve panslavist politikalar, iki ulusal merkezi (Atina ve İstanbul) tek bir projede birleştiren Yunan Osmanlıcılığı'nı beslemiştir.⁵⁴⁵ Başka bir deyişle, Rumları Osmanlı'ya yakınlaştırmış ve bir uzlaşma pratiğinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Bu anlayışı ilke edinen Athanasios Souliotis-Nikolaidis ve İon Dragoumis tarafından *Selanik Örgütü*⁵⁴⁶ model alınarak 1908 yılında kurulan gizli *İstanbul Örgütü*,⁵⁴⁷ Helenizm'in gücünün, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki unsurların önemli bir düzenleyicisi olacağını savunmuştur.⁵⁴⁸ Dolayısıyla örgüt, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun, ulusların kültürel varlığını garanti altına alacak bir iş birliği altında çok uluslu bir federasyona dönüşmesini öngörmüştür.

⁵⁴³ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 54.

⁵⁴⁴ Bura, *a.g.m.*, s. 70.

⁵⁴⁵ Foti Benlisoy- Stefo Benlisoy, "*Millet-i Rumdan Helen Ulusuna (1856-1922)*", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt I, **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 373.

⁵⁴⁶ Οργάνωση Θεσσαλονίκης/ Organosi Thesalonikis. 1906 yılında İon Dragoumis tarafından kurulan Selanik Örgütü'nün amacı Makedonya Mücadelesi'ni organize etmektir. Millas, **a.g.e.**, s. 179.

⁵⁴⁷ Οργάνωσις Κωνσταντινοπόλεως /Organosis Konstantinopoleos; Athan. Souliotis-Nikolaidi, **Organosis Konstantinopoleos** (Ed. Thanos Veremis- Katerina Bura), Dodoni, Athina, 1984, s. 34.

⁵⁴⁸ Bura, *a.g.m.*, s. 70.

Helenotomanizmin gelişmesinde İon Dragoumis ve Souliotis'in kurdukları *İstanbul Örgütü*'nün büyük katkısı olmuştur.⁵⁴⁹ Öte yandan Suliotis bu işbirliğinin gerçekleşmesini; Osmanlı Rumlarının etnik varlıklarına saygı ve onların Türklerin sahip oldukları haklara sahip olması ve Girit sorununun, adanın özerk olmasıyla noksansız çözümlenmesi gibi esaslara bağlamıştır.⁵⁵⁰

Ancak Patrikhane ile *İstanbul Örgütü* arasındaki ilişkilerin pek de olumlu geliştiğini söylemek mümkün değildir. Patrikhane'nin *İstanbul Örgütü*'nü kendisine karşı bir tehdit olarak algılaması, her iki kurumun Meşrutiyet'in ilanına yönelik sergiledikleri farklı reaksiyonlardan kaynaklanmıştır. *İstanbul Örgütü*, Meşrutiyet ve Yunan Osmanlıcılığı arasında olumlu bir bağlantı kurmayı başarırken, Patrikhane, Dragoumis'in ifadesiyle, kendi imtiyazlarını merkeze alarak bir tavır sergilemiş ve hatta kendi imtiyazlarını Rum halkının menfaatlerinin üzerinde tutmuştur.⁵⁵¹

Bununla birlikte siyasi nitelik taşıyan ancak kültürel bir gerekçeyle de varlık gösteren örgüt, Yunan hükümeti tarafından finanse edilmiş ve Balkan Savaşları'na kadar varlığını sürdürmüştür. Bu örgüt farklı fonksiyonlara sahip olması açısından önemlidir. Topladığı bilgileri Yunan Büyükelçiliklerine, Konsolosluklara ve diğer gizli Rum örgütlerine aktarırken, ilerleyen süreçte Patrikhane ile olan ilişkilerinde yeniden yapılandırmaya giderek Patrikhane ile ortak çalışmalar da yapmıştır.⁵⁵² *İstanbul Örgütü*'nü adı ve kurulduğu bölge bakımından yalnızca Osmanlı Devleti eksenli ve federasyon amacı güden bir örgüt olarak sunmak yetersizdir. Nitekim örgüt, Bulgarlara karşı Trakya'daki ve Makedonya'daki örgütlerle de ortak çalışmalar yapmış ve Atina ile bağını hep muhafaza etmiştir.⁵⁵³ Bulgarlara karşı mücadele ve Rumların silahlandırılması konularında da önemli çalışmalarda bulunmuştur. *İstanbul Örgütü* kısa sürede etkinliğini artırarak, 1908 seçimlerinde bile adından söz ettirmiştir.

İon Dragoumis'in faaliyetleri yalnızca *Selanik ve İstanbul Örgütü* ile de sınırlı kalmamıştır. Özellikle Yunanistan'da kurulmuş olan sosyo-kültürel

⁵⁴⁹ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 54.

⁵⁵⁰ Konstantinos **İon Dragoumis...**, **a.g.e.**, s. 171.

⁵⁵¹ Foti-Stefo Benlisoy, *a.g.m.*, s. 373.

⁵⁵² Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 35.

⁵⁵³ Souliotis-Nikolaidi, **a.g.e.**, s. 58.

cemiyetlerle de sıkı bağlar geliştirmiş ve eğitime dair hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmuştur. Dragoumis, Yunanistan'daki *Yunan Kültürünü Yayma Cemiyeti*⁵⁵⁴ ve İstanbul'daki *Agapate Allilous* gibi cemiyetlerle doğrudan bağlantılar kurmuştur.⁵⁵⁵

Öte yandan Meşrutiyet'in ilanının ardından, seçim hazırlıklarının başladığı dönemde, yayınlanan genel seçim bildirisi devlet yönetimi ve halk arasında bir yakınlaşma yaratmakla kalmamış, katılımın da yüksek olmasına neden olmuştur. Bu durum şüphesiz ki Osmanlı'nın Rum nüfusunun da temsil hakkı elde etmesine zemin hazırlamıştır.⁵⁵⁶

Ancak Meşrutiyet ile beliren olumlu hava çok da uzun ömürlü olmamıştır. 1908 seçimleri, İTC ve Rumlar arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olurken, beklentileri ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır. İTC seçimler öncesinde Gayrimüslim unsurlarla, gerek seçilecek adaylar gerekse izlenecek siyasal program konusunda uzlaşma arayışı içerisinde olmuştur. Seçimlerde İttihatçılarla en çok sorun yaşayan unsur olan Rumların⁵⁵⁷ seçim programı, ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti'nin ilk aşamadan beri tanımış olduğu imtiyazların aynen kabul edilmesi başka bir deyişle devamının sağlanması üzerinde yoğunlaşmıştır.⁵⁵⁸

Bununla beraber İstanbul Rumları açısından önemli bir merkez olan Rum Patrikhanesi'nin, 1908 seçimlerinin gündeme geldiği andan itibaren tereddüt içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu tereddüt, Rum cemaatinin imtiyazlarını kaybedeceğine yönelik ortaya çıkmış, ancak İttihatçılar Patriğe özel hak ve ayrıcalıklara müdahale etmek konusunda bir niyetleri olmadığını ifade etmişlerdir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁴ Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων / Syllogos Pros Diadosin ton Ellinon Grammaton.

⁵⁵⁵ Michalis Kaliakatsos, "Ion Dragoumis and Machiavelli: Armed Struggle, Propaganda and Hellenization in Macedonia and Thrace 1903-1908" **Journal of Modern Greek Studies**, Vol:31, Num:1, May 2013, s. 59.

⁵⁵⁶ Bura, *a.g.m.*, s. 70.

⁵⁵⁷ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

⁵⁵⁸ Akşin, *a.g.e.*, s. 153.

⁵⁵⁹ Feroz Ahmad, "Unionist Relations with the Greek, Armenian and Jewish Communities of the Ottoman Empire 1908-1914", Ed. Benjamin Braude- Bernard Lewis, **Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society**, Holmes-Meier Publishers, Volume I, London, 1982, s. 407.

Rum cemaatinin seçimlere yönelik oluşturduğu vizyon da aradaki çekişmeyi ortaya koyar niteliktedir. Rumların 1908 seçimlerinde izleyecekleri program, Ağustos ayı içerisinde Makedonya'daki Rum cemaati tarafından İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki merkezine iletilmiştir. Rumların programında, dini ve laik eğitim ile Fener Rum Patrikhanesi'ne tanınmış olan tüm ayrıcalıkların bir bütün olarak korunması ve kaldırılmış olan ayrıcalıkların da geri verilmesi istenmiştir.⁵⁶⁰ Ayrıca resmi yazışmalarda ve mahkemelerde kullanılacak olan resmi dilin o bölgedeki nüfusun çoğunluğu tarafından konuşulan dilde olması, yerel milis kuvvetlerin oluşturulması, dinsel kurumlara, cemaatlerine belli birtakım vergiler koyma ve bu vergileri toplama yetkisi verilmesi ve bütün Osmanlı vatandaşlarının her türlü devlet dairesinde çalışabilmesi gibi şartların kabul edilmesi de talep edilmiştir. Bu istekler bir bütün olarak ele alındığında ortaya çıkan sonucun, dini ve etnik temele dayalı özerklik isteğinden farklı olmadığını söylemek mümkündür.⁵⁶¹

Seçim hazırlıklarının devam ettiği dönemde *İstanbul Örgütü* de boş durmamıştır. Örgüt, gizli bir cemiyet olduğundan, kendisine destek verecek nitelikte yan organlar oluşturmak yoluna gitmiştir. Bu tarz bir oluşum, 1908 yılının yazında seçmenlerin bilinçlendirilmesi amacıyla *Rum/Helen Politik Birliği*⁵⁶² adıyla kurulmuştur.⁵⁶³

Kısa sürede bir bildiri yayınlayan *Rum Politik Birlik*, Rum imtiyazlarını ön planda tutmuştur. Bunda Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesiyle Rum cemaatinin imtiyazlar konusunda darbe alma ihtimalinin önemli bir etkisi vardır. Rum cemaatine yönelik bir plan niteliği taşıyan bildiride imtiyazlardan en önemlisi eğitim olarak ifade edilirken, Rum imtiyazlarına müdahale edilmediği takdirde kuşku ve düşmanlık hislerinin gelişmeyeceği, ancak Rumların tepkisiz kalmasının da imtiyazlara müdahale ortamı oluşturacağı ve bunun da Helen kimliğini tehlikeye atacağı ifade edilmiştir.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 63.

⁵⁶¹ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 64.

⁵⁶² Ελληνικός Πολιτικός Σύνδεσμος / Ellinikos Politikos Syndesmos.

⁵⁶³ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s.67-68.

⁵⁶⁴ Kechriotis, *a.g.m.*, s. 62.

Tunaya'nın aktardığına göre de 1908 seçimleri esnasında Rumlar, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumiyesi'ne verdikleri programda “*ekalliyetler*” için nispi temsil istemişler, çoğunlukta buldukları Beyoğlu bölgesi seçimini kanunsuz ilan ederek 9 Kasım 1908 günü protesto gösterileri yapmışlardır. Seçimlerin sekiz gün daha uzatılmasını isteyen Rumlar gösterilerine Bab-ı Ali önünde devam etmişlerdir.⁵⁶⁵

Seçimler esnasında, Rum cemaatinden pek çok kişinin Osmanlı nüfus tezkeresi edinmediği için oy kullanamamış olması da ayrı bir tepki yaratmıştır. Bu durum Rumlar tarafından bir hile olarak değerlendirilmiş ve oy kullanabilmeleri için Osmanlı nüfus tezkeresi almalarının istenmesi İstanbul Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu Pera'da çeşitli gösterilerin yapılmasına neden olmuştur.⁵⁶⁶

1908 yılında gerçekleşen seçimlerde 16'sı *İstanbul Örgütü*'ne bağlı toplam 26 Rum,⁵⁶⁷ vekil olarak meclise girmeyi başarmıştır.⁵⁶⁸

Diğer yandan Girit'in bir deklarasyon ile Ekim 1908'de Yunanistan'a bağlandığını ilan etmesi, hem Girit sorununu hem de iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. İttihatçılar ilk tepkiyi Yunan mallarına boykot uygulayarak göstermiştir. 1911 yılına kadar devam edecek olan bu boykot, çeşitli işçi kesimlerinin de yoğun katılımıyla gerçekleşmiştir.⁵⁶⁹ İki ülke arasındaki gerginlikten kaynaklanan boykot, İttihatçıların milli bir ticaret ve milli bir burjuvazi yaratmak konusundaki fikirlerini uygulamaya dökmelerine neden olurken,⁵⁷⁰ Osmanlı yönetiminden gelecek olan ikinci tepki de gecikmemiştir.

Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki sıkıntılı ilişkilerden dolayı, Osmanlı sınırları içinde kültürel propaganda yapan Rum eğitimciler yönetim tarafından veto edilmiştir. Bu durum siyasi konjonktürün bir sonucu olmakla beraber, devletin okullarda ortak bir Osmanlı kültürü yaratmak düşüncesini ortaya koyması

⁵⁶⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki: Bir Çağın Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi**, Cilt III., Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 162.

⁵⁶⁶ Ahmad, *a.g.m.*, s. 407.

⁵⁶⁷ Souliotis bu sayıyı 23, İzmir Amaltheia gazetesi ise 24 olarak vermektedir. Souliotis-Nikolaïdi, **a.g.e.**, s. 81.

⁵⁶⁸ Konstantinos Vakalopoulos, **İon Dragoumis...**, s. 189.

⁵⁶⁹ Yılıdırım, **a.g.e.**, s. 201-202.

⁵⁷⁰ Ahmad, *a.g.m.*, s. 414.

açısından da önemlidir.⁵⁷¹ Girit sorunu ve gizli Yunan faaliyetleri konusunda iki ülke ilişkilerinin hassas bir boyuta ulaştığı 1909 yılında, Rum okullarında görev yapan Yunan öğretmenlerin uzaklaştırılması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Böylelikle hükümet aynı zamanda Osmanlı topraklarındaki Yunan propagandasının da önüne geçmeyi hedeflemiştir.⁵⁷² Helenizm'in öncelikli aracının eğitim olduğu hatırlandığında, Rum öğretmenlere yönelik ortaya konan bu sınırlandırma, Osmanlı yönetiminin 19. yüzyılın neredeyse ortalarında başlayan Helenizm uygulamalarının yavaş yavaş farkına vardığı ve hatta bir tedirginlik içine girdiği izlenimini yaratmaktadır.

⁵⁷¹ Fevzi Demir, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 209.

⁵⁷² Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 231.

2.2.Cemiyetlere ve Faaliyetlerine Dair Yasal Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde yöneticiler için bazen bir tehdit olarak algılabilen cemiyetlere üye olmanın, devlete sadakati azaltacağı düşüncesi,⁵⁷³ idarenin⁵⁷⁴ cemiyetlere yönelik önyargılı bir tavır sergilemesine neden olmuştur.

Öte yandan Meşrutiyet döneminin getirmiş olduğu özgürlük coşkusu ve heyecanı, tıpkı *Rum Politik Birliği* gibi siyasi, sosyal ve kültürel pek çok cemiyetin hızla çoğalmasına neden olmuştur. Yasal anlamda bir sınırlama olmaksızın kurulmaya başlayan bu oluşumlar ile Osmanlı'da cemiyet kurmak hak ve özgürlüğü, Meşrutiyet ile gündeme gelen siyasi ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁵

Cemiyetlerin hızla çoğalması, İttihatçılarda ittihad-ı anasır (unsurların birliği) politikasına hizmet etmediğini düşündükleri⁵⁷⁶ cemiyetler hakkında bir çözüm üretme pratiğini geliştirmiştir. Bu şekilde bir algı oluşmasında şüphesiz ki 31 Mart İsyanı ile cemiyet ve kulüplerin ne türlü sorunlar yaratabileceğinin gün yüzüne çıkmış olması ve özellikle İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin 31 Mart Olayı'nda oynadığı rol etkili olmuştur.⁵⁷⁷

Hürriyet havasının hâkim olduğu Meşrutiyet döneminde, özellikle Rum örgütlenmelerinin sayısında hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Cemiyetlerin sayısındaki bu artış, yönetim nezdinde bir denetim mekanizmasının ihtiyacını zorunlu kılmıştır.⁵⁷⁸ Öte yandan cemiyetlerle ilgili bir kanun çıkarılmasında, İttihat ve Terakki'nin adını kullanarak şubeler açan bazı oluşumların olumsuz işlere imza atmasının da rolü azımsanmayacak düzeydedir.⁵⁷⁹ İttihatçılar, önemli bir sorun olarak

⁵⁷³ Sezer, *a.g.m.*, s. 9.

⁵⁷⁴ Burada kastedilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

⁵⁷⁵ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 184.

⁵⁷⁶ İttihatçılar, oluşturmaya çalıştıkları toplum yapısını tehdit edebileceklerini düşündükleri oluşumları engellemek istemişlerdir.

⁵⁷⁷ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 185.

⁵⁷⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 341.

⁵⁷⁹ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 341

görmeye başladıkları cemiyetler konusunda zaman kaybetmemiş ve Meclis-i Mebusan'a *Cemiyetler Kanunu* tasarısını sunmuşlardır.⁵⁸⁰

Cemiyetler Kanunu tasarısının Mebusan Meclisi'nde oya sunulması esnasında hemen her maddesinin detaylıca tartışıldığı söylenebilir. Özellikle siyasi cemiyetlerin kuruluşunun yasaklandığı madde, Rum Mebus Yorgo Baço Efendi tarafından da gereksiz görülmüş ve Rum mebus siyasi cemiyetlerin de cemiyet-i hayriyyeden sayıldığını dile getirmiştir.⁵⁸¹ Meclisteki Gayrimüslim mebusların tepkisine neden olan kanun maddelerinden bir tanesi de “*kavmiyet ve cinsiyet esas ve unvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnudur*” şeklindeki 4. madde olmuştur. Kanunun tartışıldığı ilk müzakerede reddedilen madde,⁵⁸² ikinci müzakerede yine gündeme gelmiş ve yine hararetli tartışmalara neden olmuştur. Yorgo Baço Efendi madde ile ilgili yaptığı açıklamada, cemiyetlerin kavmiyet isimleri taşımalarının, onların Osmanlılıktan çıkacağı anlamına gelmeyeceğini belirtmiş, bir kulüp veya cemiyetin isminde Rum ya da Arnavut kelimelerinin bulunmasının, onların Osmanlı olmayacağı anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili konuşmasına devam eden Rum mebus, özellikle kendi etnik kimliğinden verdiği örneklerle de açıklamalarına devam etmiştir. Herhangi bir cemiyetin isminde Rum kelimesinin bulunmasının bilakis onun Osmanlı kimliğini vurgulayacağını, Yunanistan'da Rum olmadığı⁵⁸³ bilgisinden hareketle desteklemiş ve bu kavramın Osmanlı'ya mahsus olduğunun altını çizmiştir.⁵⁸⁴ Yorgo Baço Efendi konu ile ilgili görüşlerini “*Benim adım Yorgi ise ben Osmanlı değil miyim?*” sözleriyle sürdürmüş ve Fener mahallesinde on Rum'un toplanarak kurduğu bir cemiyetin adında Rum kelimesi olmazsa nasıl ayırt edilebileceğini sormuştur. Sözlerine isimden bir şey çıkmayacağı

⁵⁸⁰ Kerimoğlu, a.g.e., s. 185

⁵⁸¹ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 101. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 13 Haziran 1325, s. 26.

⁵⁸² **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 101. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 13 Haziran 1325, s. 27.

⁵⁸³ Giriş bölümünde Yunan, Yunanlı, Rum ve Helen kelimeleri ve farklılıkları ile ilgili açıklama yapılmıştır.

⁵⁸⁴ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 114. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 6 Temmuz 1325, s. 439.

ve maksadın kalpte olduğunu ifade ederek devam eden Yorgo Efendi, ne şekilde olursa olsun cemiyetlerin içinde Osmanlı fikrinin var olacağını belirtmiştir.⁵⁸⁵

Dördüncü maddenin aynen kabul edilmesine yönelik fikirlere muhalif nitelikte söz alan bir başka Gayrimüslim mebus da Trayan Nali Efendi olmuştur. Kanunun Fransa'dan örnek alınmasından hareketle Fransa örneğine yönelen Trayan Efendi, Fransa'da Fransızlar dışında başka bir halkın yaşamadığını söylemiş ve Osmanlı Devleti'nin çok uluslu ve kültürel yapısına vurgu yapmıştır. Dolayısıyla farklı etnik grupların da dillerinin ve okullarının farklı olduğunu ifade ederek tereddüt edilen noktalar üzerinde açıklamalarına devam etmiştir. Kurulan bir Rum cemiyetin zaten birliği bozacak mahiyette faaliyetler bulunması halinde 3. maddenin⁵⁸⁶ devreye girerek kısıtlayıcı olacağı vurgusunu yapmıştır. Diğer yandan cemiyetlerin menşeyini Rumeli'ye dayandıran Trayan Efendi, devrimden önce burada birtakım kulüp ve cemiyetlerin kurulduğunu da sözlerine eklemiştir.

Mebus Kozmidi Efendi de aynı şekilde görüşlere katılarak cinsiyet ve kavmiyet esasına dayanan cemiyet teşkilinin neden yasak olduğunu sormuş ve "... *Bana Rumluğu söylemekten men edecek kuvvet hangisidir?*" diyerek çıkışta bulunmuştur.⁵⁸⁷

Tüm tartışmalara ve özellikle Rum mebusların tüm itirazlarına rağmen 4. madde değiştirilmeden aynen oya sunulmuş ve 90'a 59 oyla kabul edilmiştir.⁵⁸⁸ Diğer yandan özellikle Rum mebusların, Cemiyetler Kanunu'nu, İttihatçıların Türkleştirme ve merkezileştirme politikasının bir parçası olarak yorumladıkları ve bu

⁵⁸⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 114. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 6 Temmuz 1325, s. 439.

⁵⁸⁶ 3. Md: Ahkâmı kavanine ve adabı umumiyye mugayir bir esası gayri meşrua veya asayışi memleket ve tamamıyeti mülkiye-i devleti ihlal ve şekli hazırı hükümeti tağyir ve anasırı muhtelif-i Osmaniyyeyi siyaseten tefrik maksadına müstenid olmak üzere cemiyetler teşkili caiz değildir. **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 114. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 6 Temmuz 1325, s. 437.

⁵⁸⁷ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 114. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 6 Temmuz 1325, s. 440.

⁵⁸⁸ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 119. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 14 Temmuz 1325, s. 468.

noktadan itibaren İttihat ve Terakki aleyhindeki her türlü eylemi desteklemek yönünde bir tutum sergilemiş oldukları da söylenebilir.⁵⁸⁹

16 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen ve Fransa, Belçika ve İsviçre'nin aynı konuyla ilgili yasal düzenlemelerinin model olarak alındığı kanun⁵⁹⁰ ile bu dönem öncesinde kurulan cemiyetler de yasallık kazanmışlardır.⁵⁹¹ Kanun, 1. maddesinde cemiyetin tanımını; birden çok kişi tarafından bilgi veya çalışmalarını birleştirerek, kazanç paylaşımından gayri bir amaçla kurulan heyet olarak yaparken, 2. maddesinde cemiyetlerin kurulur kurulmaz hükümete bilgi verilmesini zorunlu kılmıştır. 6. maddesi ile amacı ne olursa olsun gizli cemiyetlerin kurulmasını yasaklamış ve kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber cemiyetlerin nizamnamelerini kanuna uygun hale getirmeleri zorunlu kılınmıştır.⁵⁹²

Kanun, cemiyetlerin kurulması ve çalışmasıyla ilgili hukuksal esasları belirlerken, 21 Ağustos 1909 (8 Ağustos 1325) tarihinde Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikle beraber anayasaya eklenmiştir. Kanun-i Esasi'de 120. maddede Cemiyetler Kanunu maddesi şu şekilde yer almıştır: “*Kanun-ı mahsusuna tebaiyet şartıyla Osmanlılar hakk-ı içtimaa maliktir. Devlet-i Osmaniye'nin tamamıyet-i mülkiyesini ihlal ve şekl-i meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve Kanun-i Esasi ahkâmı hilafında hareket ve anasır-ı Osmaniye'yi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hadim veya ahlak ve adab-ı umumiyyeye mugayir cemiyetler teşkili de memnudur.*”⁵⁹³

Kanun hakkında biraz daha detaya inilirse, yapılan düzenlemeyle herhangi bir sınırlandırılma getirilmediği, ancak belli bir kontrol mekanizması sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Öyle ki bu kanuna göre, gizli cemiyetlerin kurulması yasaklanmış, İstanbul'da kurulan cemiyetlerin Dâhiliye Nezareti'ne, taşrada kurulanların ise yörenin en büyük mülki memurluğuna cemiyetin unvanını, amacını,

⁵⁸⁹ Baran Hocaoğlu, **II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri 1908-1913**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 228.

⁵⁹⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 342.

⁵⁹¹ Zafer Toprak, “1909 Cemiyetler Kanunu”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 205.

⁵⁹² **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.5, 114. İnikad, Devre.1, İçtima Senesi 1, 6 Temmuz 1325, s. 437.; Cevdet Kırpık, **Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri 1871-1914**, Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Doktora tezi, Isparta, 2004, s. 202-203.

⁵⁹³ Toprak, **a.g.m.**, s. 206.

idare merkezini, yöneticilerinin isim, meslek ve ikametgâhlarını bildiren beyannameyle birlikte, cemiyetin kendi mührüyle mühürlenmiş nizamnamesinden iki adet teslim etmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁴ Bunların dışında henüz cemiyet ve parti tüzel kişilikleri konusunda bir ayrıma gidilmediği için üyelik yaşı yüksek tutulmuş ve 21 olarak belirlenmiştir. Ayrıca aidatlar aylık 24 altınla sınırlandırılmış ve bununla beraber cemiyetlerin taşınamaz edinebilme haklarına da kısıtlama getirilmiştir. Kanunda yabancı cemiyetlere yönelik özel bir kural konmamıştır.⁵⁹⁵

Cemiyetler konusundaki yasal düzenlemenin değinmediği, Gayrimüslimlerin kurmuş oldukları cemiyetlerinin nizamnamelerinin kendi dillerinde yayınlanması da önemli bir sorun olmuştur. Nizamnamelerin anlaşılmasında güçlüklerin yaşanması, Türkçe'nin kullanımı veya mühür zorunluluğunu getirmiş, sorun bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır.⁵⁹⁶

İttihat ve Terakki'nin yer altı örgütlenmelerinin önüne geçmek için aldığı bu tedbirin, amacına ulaştığını söylemek oldukça zordur. Zira kanun, gizli olanlar da dâhil pek çok cemiyete meşruiyet kazandırmış, hatta siyasi amaçlarını başka isimlerle gizleyen pek çok yanıltıcı cemiyetin çoğalmasına da zemin hazırlamıştır.⁵⁹⁷ Bu yoruma araştırmanın konusu yani sosyo-kültürel Rum örgütlenmeleri bağlamında bir parantez açılacak olursa, farklı niteliklerde ve farklı isimlerde kurulan pek çok Rum cemiyetinin de siyasi amaçlara hizmet etmiş olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır. Öte yandan Hatemi'nin değerlendirmesiyle desteklenecek olursa, "...hürriyet getirme iddiasıyla yönetimi ele geçirmiş bir cemiyetin başka cemiyetlerin kurulmasını önlemesi de oldukça zor bir ihtimal olarak görünmüştür."⁵⁹⁸

Cemiyetler Kanunu'nun Rum cemiyetleri ya da örgütlenmeleri üzerindeki etkisi kısa sürede hissedilmiştir. Öyle ki *Rum Politik Birliği*, kanuna göre etnik unsurların siyasi cemiyet kurmasının yasaklanmasının ardından, 1910 yılında

⁵⁹⁴ Toprak, *a.g.m.*, s. 206.; Meşrutiyet döneminde yayınlanmış olan Rum cemiyet nizamnameleri incelendiğinde, pek çoğunda cemiyetin sahip olduğu mührün betimlenmiş olduğu ve hatta bu mührün nerelerde kullanıldığının detaylı bir şekilde anlatıldığı dikkat çekmektedir.

⁵⁹⁵ Hüseyin Hatemi, "*Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi*" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 202.

⁵⁹⁶ BOA, DH. İD., 126/3, 5 Şevval 1328.

⁵⁹⁷ Toprak, *a.g.m.*, s. 206.

⁵⁹⁸ Hatemi, *a.g.m.*, s. 198.

ismindeki Helen/ Rum (*Ellinikos*) kelimesini çıkarmış ve Meşrutî kelimesini ekleyerek adını, *Meşrutî Siyasi Birlik*⁵⁹⁹ olarak değiştirmiştir.⁶⁰⁰ Birlik 1911’de yayınlamış olduğu nizamnamede amacını; Osmanlı Devleti içinde fikirlerin temel esaslarına uygun olarak halkların siyasi kültürleriyle meşgul olmak, meşrutî yönetimin devamını, barışçıl uygulamaları ve özgür anayasayı desteklemek, anayasanın bütünlüğünün savunucusu olmak ve başka ulusların da fikirlerinin yayılmasını sağlamak ve her bir ulusun gelenekleri aracılığıyla dini, manevi ve toplumsal gelişimini desteklemek olarak belirtmiştir.⁶⁰¹ Aynı nizamnamede bu amaçlara, halk arasında geniş ölçekte fikirlerin yayılması, parlamentoda siyasetin gelişmesi, basın ve mitingler aracılığıyla ulaşmayı arzuladığı ifade edilmiştir.⁶⁰²

Bu çerçevede Osmanlı yönetimi, cemiyetlerin zararlı faaliyetlerde bulunmasını önlemek amacıyla başvurduğu bu yasal tedbir ile kendince bir önlem almaya çalışmış, ancak bu durum yukarıda verilen *Politik Birlik* örneğindeki gibi bazı cemiyetlerin isim değiştirmelerine neden olmuştur. Öte yandan Gayrimüslim cemiyetler konusunda başka bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Örgütlenme ve hatta cemiyet kurmayı doğrudan ilgilendiren bir başka kanun da 1908 yılından itibaren sendikaların ve grevlerin artması üzerine yasalaşmıştır. İşçilerin birtakım isteklerle üretimi yavaşlatması ve bu nedenle devletin milli itibar ve saygınlığının azalması gerekçesiyle 1908 yılında, işçi örgütlenmesi ve hareketlerini kısıtlayan Tatil-i Eşgal Muvakkat (geçici) Kanunu çıkarılmıştır.⁶⁰³ Bu kanunla işçilerin grev yapmalarına bir kısıtlama getirilmiş ve 1909 yılında da Tatil-i Eşgal Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yasanın kapsamında olanlar, “*Hükümetten ruhsat veya imtiyaz alarak demiryolu, tramvay, liman, aydınlatma işleri gibi kamuya yönelik bir hizmetle mükellef bulunan her türlü şirketlerle, çalışanları...*” şeklinde

⁵⁹⁹ Συνταγματικός Πολιτικός Σύνδεσμος/ Sintagmatikos Politikos Syndesmos. Bu oluşumun adı Türkçe kaynaklarda Rum Meşrutîyet Kulübü olarak geçmektedir. Ancak 1909 Cemiyetler Kanunu’ndan sonra cemiyetlerin etnik kimliği ön plana çıkarılmasının yasaklanmasının ardından cemiyet, adındaki Helen/Rum kelimesini çıkarmıştır. Bundan dolayı bu oluşumun adının çevirisinde, gerçekleşen isim değişikliği de göz önüne alınarak isminin önündeki Helen/Rum kelimesi belirtilmeyecektir.

⁶⁰⁰ Konstantinos Vakalopoulos, *İon Dragoumis...*, s. 182.

⁶⁰¹ **Kanonismos tou en Konstantinupoli Sintagmatiku Politiku Syndesmu**, Konstantinupoli, 1911, s. 3.

⁶⁰² **Kanonismos tou en Konstantinupoli Sintagmatiku Politiku Syndesmu**, Konstantinupoli, 1911, s. 4.

⁶⁰³ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 312.

belirtilmiştir.⁶⁰⁴ Bu kanun, sendikal faaliyetlerin sınırlandırılmasında etkili olmuş ve işçi cemiyetleri adı altında kurulan teşkilatlar sendika kimliği taşıdıkları gerekçesiyle kapatılmıştır. Umuma hizmet veren yerler dışında çalışanların kanun gereğince sendika kurma hürriyeti muhafaza edilmiştir.⁶⁰⁵ Bu durum, Ruamların kurmuş oldukları mesleki cemiyetlerin faaliyetlerine devam etmelerinde bir sakınca oluşturmamıştır.

⁶⁰⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 319.

⁶⁰⁵ Kırpık, **a.g.e.**, s. 216.

2.3.İttihad-ı Anasır'dan Helenizm'e: Muhalif Rumlar

Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, 1908 seçimlerindeki zorlamalar, İttihatçılar ve Rumlar arasında bir kopuşun başlangıcını oluşturmuş,⁶⁰⁶ kendini gösteren anlaşmazlıklar 1911 yılından başlayarak 1913 yılına kadar Rumların yavaş yavaş İttihat ve Terakki'den uzaklaşıp, 1911 yılında kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yaklaşmalarıyla sonuçlanmıştır. Fırka programında azınlıklara tanınmış bütün hakların korunacağı vaadi, Rumlara çekici gelmiş ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası Gayrimüslim cemaatlerin birçoğunun desteğini arkasına almıştır. 1911 yılından sonraki dönemde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Gayrimüslim cemaatler, enerjilerini İttihatçıları devirmek için kullanmışlardır.⁶⁰⁷ Meclisteki Rumların genel siyasetlerine bakıldığında Orfanidis Efendi gibi Osmanlıcılığı benimseyen çok az sayıda Rum olduğunu söylemek mümkündür. Diğer kesim Helenist bir politik duruş sergilemiş ve İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Talat Paşa'nın aktardığına göre bunu “*Osmanlı Bankası kadar Osmanlı'yım*” şeklinde ifade ederek Osmanlı kimliğini benimsemediklerini açıkça ortaya koymuşlardır.⁶⁰⁸ Öte yandan yine Talat Paşa Osmanlıcılık ideali ile ilgili olarak, bu görüşün Helenizm için bir tehlike olduğunu belirterek Rumların genel eğiliminin, oluşturulması hedeflenen Osmanlı birliğine karşı çıkmak olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁹

1911 yılının önemli gelişmelerinden bir tanesi İttihat ve Terakki Fırkası'nın Selanik'te toplanan parti kongresidir. Gizli olarak yapılan bu kongrede alınan kararlardan Gayrimüslimleri ilgilendiren en önemli ama gizli karar, Zarevand'ın aktardığına göre, Osmanlı unsurlarının gerekirse silah zoruyla Türkleştirilmesi olmuştur.⁶¹⁰ Bazı kaynaklara göre kongre konusundaki önemli noktalardan biri de, her ne kadar hakkında somut bir veriye ulaşılamamış olsa da, Ermeni olaylarının

⁶⁰⁶ Konstantinos Vakalopoulos, **İon Dragoumis...**, s. 184.

⁶⁰⁷ Ahmad, *a.g.m.*, s. 415.

⁶⁰⁸ Talat Paşa anılarında, Yorgo Başo Efendi'nin kendisi için Osmanlılığın, Osmanlı Bankası'ndaki Osmanlı'dan fazla bir anlamı olmadığını ifade ettiğini belirtmiştir. Mehmet Kasım (Yayına hazırlayan), **Talat Paşa'nın Anıları**, Say Yayınları, İstanbul, 1986, s. 23.

⁶⁰⁹ Kasım, **a.g.e.**, s. 23.

⁶¹⁰ Zarevand, **United and Independent Turania: Aims and Designs of the Turks**, Boston, 1926, s. 77.

kararının bu kongrede alınmış olmasıdır.⁶¹¹ Bununla beraber kongrede okunan raporda Osmanlılık vurgusunun farklı şekilde yapıldığını da söylemek mümkündür. İTC için biri politik diğeri de sosyal olmak üzere iki çeşit Osmanlıcılığın olduğu belirtilmiştir.⁶¹² İTC'nin Selanik'te toplanan bu gizli kongresinde fırka içindeki ayrılıkçı hareketlerin de çözüme ulaştığını söylemek mümkündür.⁶¹³

1911 yılında İttihatçıları zorlayan olaylar yalnızca fırka içindeki ayrılıkçı hareketler ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kuruluşu olmamıştır. İtalya'nın sömürge yarışında kendisinin de var olduğunu göstermesi ve Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da kalan topraklarına talip olarak bir savaş başlatması, Yunanistan'ı ve hatta Rumları da etkilemiştir. 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı her ne kadar Osmanlı'nın Afrika topraklarına yönelik bir savaş olsa da, savaş sonunda Trablusgarp'ın ve On iki Adaların İtalyan kontrolüne geçmesi, az ya da çok, Yunanistan'ı ve Rumları huzursuz etmiştir. Akdeniz'deki İtalyan varlığının artması olarak da yorumlanabilecek olan bu gelişme, Helenizm'in tehlikeye girmesi olarak algılanmıştır. Batılı devletlerin konuya bakışı ise tereddütlü olmuş ve adaları ele geçiren bir ülkenin Boğazları da rahatlıkla kontrolü altına alabileceği endişesi belirmiştir.⁶¹⁴

Trablusgarp Savaşı'nın Helenizm'e etkisi iki farklı yorumu akla getirmektedir. Bunlardan ilki Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı savaşan Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi sonucunda Yunanistan'da bir umudun belirmiş olma ihtimalidir. Ancak daha da önemlisi savaşın sonucunda ortaya çıkan manzardır. İtalya'nın On İki Ada'yı alarak Ege'de güçlü hale gelmesi Helenizm'i tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla ilk aşamada Osmanlı'nın başka bir devlet tarafından zayıflatılması, her ne kadar Yunanistan'ın lehine bir gelişme olarak değerlendirilse

⁶¹¹ Mevlanzade Rıfat da İttihat ve Terakki'nin genel merkezinde yapılan gizli bir toplantıda bu kararın alındığını belirtmektedir. Bkz. Metin Hasırcı (Haz.), **Türkiye İnkılabının İcyüzü Mevlanzade Rıfat**, Pınar Yay., İstanbul, 1993, s. 101.; Taner Akçam, **From Empire to Republic Turkish Nationalism: Armenian Genocide**, Zed Books, London-New York, 2004, s. 133.

⁶¹² Akçam, **a.g.e.**, s. 131.

⁶¹³ 1911 yılı başlarında gidişata dair artan hoşnutsuzluk İttihatçılar arasında ilk ciddi kopuşun oluşmasına neden olmuştur. Miralay Sadık ve Abdülaziz Mecdi Beyler önderliğinde Hizb-i Cedid adıyla bir grup oluşturulmuştur. Ancak fırka içindeki ayrılıkçı hareketler 1911 yılındaki kongrede çözümlenmiştir. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yay., Ankara, 2011, s. 298-299.

⁶¹⁴ Ulubelen, **a.g.e.**, s. 129.

de İtalya'nın Kuzey Afrika ile yetinmeyip Ege'de söz sahibi olma ihtimali Yunanistan'ı tedirgin etmiştir.

Bu bağlamda İstanbul Rumlarının konumları, faaliyetleri ve cemiyetleşmeleri konusunda yalnızca iç politik gelişmelerin belirleyici olduğunu söylemek yanıltıcıdır. Öte yandan On İki Ada halkı Trablusgarp Savaşı'ndan bir yıl sonra, Balkan Savaşları'nın ilk yılında (1 Temmuz 1912) bir deklarasyon yayınlayarak Yunanistan'a bağlanmak istediklerini beyan etmiştir.⁶¹⁵ Bunda şüphesiz ki Yunanistan'ın Balkan Savaşları'na katılması ve bu durumun verdiği cesaret de etkili olmuştur.

İttihatçılar ile Rumlar arasındaki ilişkilere geri döndüğünde, İttihatçıların ilk aşamada Rumlara yönelik yapıcı girişimlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Rumların Hürriyet ve İtilaf cephesiyle yakınlaşmalarının önüne geçmek amacıyla Talat ve Halil Beyler, Patrik İoakim ile görüşmüşler ve seçimler sonunda Rum vekillere 30 sandalye verileceğini vaat etmişlerdir. Ancak bu sayının Patrikhane tarafından yetersiz görülmesi İttihatçıların Rumlara yönelik tavırlarını değiştirmelerinde etkili olmuştur.⁶¹⁶

1911 yılında yapılan ara seçimler, 1908'den beri İttihatçıların karşısında önemli ölçüde çoğalan muhalif atmosfer içerisinde gerçekleşmiştir. Bu durum seçim sonuçlarına da yansımış, kuruluşundan henüz bir ay sonraki seçimlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihatçıları yenilgiye uğratmıştır.⁶¹⁷

Diğer yandan muhalefetin önünü kesmek amacıyla öne alınan 1912 genel seçimleri öncesinde⁶¹⁸ bütün Rumların muhalif kanatta yer aldığını söylemek çok da doğru olmayacaktır. Nitekim İttihatçılar tarafında yer alan Rumlar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği yapmaya yönelen ve içlerinde *Meşrutî Siyasi Birlik*'in de bulunduğu Rumlar tarafından suçlanmışlardır.⁶¹⁹ Karşılıklı suçlamalar ve reddiyeler, İttihat ve Terakki'nin seçim bildirisinde "*Cemiyetimiz Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile*

⁶¹⁵ Nikos Svoronos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 87.

⁶¹⁶ Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 229-230.

⁶¹⁷ Tunaya, **a.g.e.**, C. III., s. 164.

⁶¹⁸ Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 214.

⁶¹⁹ Demir, **a.g.e.**, s. 212

tevhid-i mesai eden Rum Meşrutiyet Kulübünün hasmıdır”⁶²⁰ şeklindeki açıklamasıyla alevlenmiştir. Bu bağlamda 1912 yılında gerçekleşen seçimlerde meclise vekil olarak girebilen Rumların sayısı 15’e düşmüş, İttihatçılar listelerine muhalefetle işbirliği yapmayan, güvendikleri ve Osmanlı idealine bağlı Rumları almayı tercih etmişlerdir.⁶²¹ Bu sonuç çerçevesinde Rumlar arasında bir bölünmenin ortaya çıktığı söylenebilir.

Meşrutiyetin ikinci genel seçimleri olan 1912 seçimleri esnasında, İttihatçılar ve Rumlar arasındaki ilişkiler, seçime müdahale ve yolsuzluk konularında karşılıklı suçlamalar nedeniyle kopma noktasına gelmiştir.⁶²² Öte yandan 1908 seçimlerine göre iktidar ve muhalefetin belirginleştiği⁶²³ 1912 seçimleri, İttihatçılar ve Rumlar arasındaki ilişkilerin gelişimi açısından incelendiğinde, bazı istisnalar hariç pek çok Rum’un muhalefet kanadında kendine yer edindiği bir süreci ve kırılmayı yansıtmaktadır.

1912 yılı Osmanlı ülkesinde gerçekleşen seçimler kadar, Balkan Savaşı’nın patlak vermesi açısından da bir dönemeçtir. Zira iki aşamalı gerçekleşen ve 1913’te sona eren bu savaşın hem iç hem de dış politikayı derinden etkileyen önemli sonuçları olmuştur. Balkan Savaşları’nda statükonun korunması gerektiği konusunda hem fikir olan büyük güçlerin tek tereddütü İstanbul’un tehlikeye girmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Balkanlı devletlerin olası bir durumda İstanbul’a yönelebileceği korkusu özellikle İngiltere’de “*İstanbul büyük Avrupa Devletlerine aittir*” şeklindeki düşünceyi su yüzüne çıkarmıştır.⁶²⁴

Savaş sonunda Osmanlı Devleti Balkan topraklarının çok önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Savaşın taraflarından olan Yunanistan ise büyük ölçüde sınır genişletmiş ve önemli bir Osmanlı merkezi olan Selanik’i ele geçirerek Balkanlarda hatırı sayılır bir güç haline gelmiştir. Dolayısıyla hem kendini Balkanlarda güvence altına almış hem de Helenizm’in siyasal boyutunu resmen yürürlüğe koymuştur.

⁶²⁰ Demir, **a.g.e.**, s. 212

⁶²¹ Demir, **a.g.e.**, s. 212.

⁶²² Demir, **a.g.e.**, s. 215.

⁶²³ Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 217.

⁶²⁴ Ulubelen, **a.g.e.**, s. 124.

Balkan Savaşlarından bir yıl önce Trablusgarp Savaşı döneminde İttihatçılar Yunanistan'a yönelik politikalarını görece olarak yumuşatmışlardır. Bu dönemde Yunan mallarının boykotuna son verilmesi ve Gayrimüslim cemaatlerin eğitim ve askerlik konusundaki isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi, akıllara İttihatçıların, Yunanistan'ın Balkan ittifakına katılmasını önleyici bir girişimde bulunmaya çalıştıkları fikrini getirmektedir.⁶²⁵ Ancak düşünülen olmamış ve Yunanistan Balkan İttifakındaki yerini almıştır. Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarını kaybetmesiyle sonuçlanan Balkan Savaşları, Türk-Yunan ilişkilerini etkilediği kadar İttihatçılarla Rumlar arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. Özellikle 1913 yılında gerçekleşen Bab-ı Ali Baskını ile İttihat ve Terakki'nin denetleme yerine artık iktidar koltuğuna oturması, Rumlarla olan ilişkilerde önemli bir dinamik olmuştur.

Balkan Savaşları esnasında Makedonya'daki Rumların Osmanlı kimliğinden ziyade Yunan kimliği ile hareket etmeleri ve Yunan ordusuna yardımlarda bulunmaları, kiliselerde para toplayıp, Yunan ordusuna bağış yapmaları şeklindeki faaliyetleri,⁶²⁶ savaş sonrasında Osmanlı yönetimi ve Rumlar arasındaki ilişkileri düzeltilemeyecek oranda bozmuştur. Diğer yandan Balkan Savaşları sırasında Rumlar yalnızca Yunanistan ile iş birliği yapmakla kalmamış, Bulgaristan'la da ortak faaliyetler yürütmüşlerdir.⁶²⁷ Osmanlı yönetimi Rumların bu türlü faaliyetlerine tepkisiz kalmamıştır. Rumların diplomatik görevlere atanması son bulurken, 1913'ten sonra hiçbir Rum'a artık kabinede yer verilmemiştir.⁶²⁸

Diğer yandan Balkan Savaşları sonunda Edirne ve Kırklareli'ndeki Bulgarların Bulgaristan'a gönderilmesi, Trakya'daki Rumların da Yunanistan'a gönderilmesi gibi bir durumu gündeme getirmiştir. Rumlar İttihatçılar tarafından korkutulma yöntemiyle Yunanistan'a göç etmeye zorlanmışlardır.⁶²⁹ Türkçülük akımının da gelişim gösterdiği bu dönemde Tunaya'nın aktardığına göre 150 bin

⁶²⁵ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 347.

⁶²⁶ Cengiz Mutlu, **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 9.

⁶²⁷ Mutlu, **a.g.e.**, s. 15.

⁶²⁸ Kerimoğlu, **a.g.e.**, s. 357-358.

⁶²⁹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi**, Cilt I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 477.

Rum Yunanistan'a göç ederken, 270 binden fazla Türk, Osmanlı ülkesine gelmiştir.⁶³⁰ Osmanlı'nın böylesi yüksek oranda Türk göçü almasında şüphesiz ki Balkanlarda kaybedilen toprakların rolü büyüktür. Diğer yandan Balkan Savaşları ile Helen Osmanlıcılığı görüşü de çökmüştür. Özellikle Yunanistan'ın yayılcı politikasını savaş aracılığıyla ortaya koyması Helen Osmanlıcılığı'nı benimseyen Rum kesiminde üzüntü yaratmakla kalmamış, bir hayal kırıklığına da neden olmuştur.

Balkan Savaşları sonrasında gerçekleşen seçimlerde, *İstanbul Örgütü* ve *Politik Birlik*'in bir varlık sergileyemediği söylenebilir. Bu dönem içinde İttihatçılar tarafından hayata geçirilen milli iktisat ve zorunlu göç gibi uygulamalar sonucunda Rumlar Osmanlı yönetimine oldukça yabancılaşmışlardır.⁶³¹ Rumlar ve Osmanlı yönetimi arasında ortaya çıkan bu huzursuzluk kendini uzunca bir dönem hissettirecek ve daha sonraki dönemlerde bu kopuş pek çok alanda daha açık bir şekilde görülecektir.

1908 yılında Meşrutiyetin ilan edilmesiyle gerek basın-yayında gerekse kültürel, ekonomik ve sosyal yaşamda ortaya çıkan bu rahatlama İstanbul'da yaşayan Rumların yanı sıra, Müslümanların da cemiyetler kurarak örgütlenmelerine neden olmuştur. İkinci Meşrutiyet dönemi Tarık Zafer Tunaya'nın deyimiyle partilerden çok bir cemiyetler ortamıdır.⁶³² Ancak Rumlar konusunda özele inilmesi gerekirse, onların cemiyet kurma faaliyetlerinin ve organize olma kültürlerinin Tanzimat Dönemi'nde başladığı göz önüne alındığında, Meşrutiyet gibi bir rahatlama döneminde bu faaliyetlerine hız vermeleri beklenmedik bir gelişme değildir.

İstanbul'un demografik yapısına bakılacak olursa, Balkan Savaşları öncesinde 1912 yılında Marmara Denizi'nin kuzeyinde meydana gelen deprem sonucu çeşitli Rum köylerinin hasar görmesi, bu bölgelerde evsiz kalan Rumların İstanbul'a göç etmelerine neden olmuş ve bu göçmenlerin büyük bir kısmı Patrikhane tarafından

⁶³⁰ Tunaya, **a.g.e.**, C.III, s. 479.

⁶³¹ Foti-Stefo Benlisoy, *a.g.m.*, s. 375.

⁶³² Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s. 367.

çeşitli Rum okullarına ve diğer Rum kurumlarının binalarına yerleştirilmiştir.⁶³³ Dolayısıyla İstanbul'un Rum nüfusunda görece bir artış meydana gelmiştir.

Öte yandan Meşrutiyet öncesi dönemde eğitim ve kültür alanında cemiyetler kurma konusunda önemli bir gelişim yaşayan Rum toplumu, Meşrutiyet döneminde de adeta bir kültür ve gelenek haline getirdiği cemiyet kurma pratiğini devam ettirmiştir. Bu dönemde, diğer dönemlerden farklı olarak özellikle mesleki cemiyetlerin sayılarında önemli bir artış olmuş, ayrıca dönemin siyasal gelişmelerinin bir sonucu olarak bir önceki döneme nazaran etnik kimlik ve ulusal kaygılar daha çok ön plana çıkmıştır.⁶³⁴

Bunda şüphesiz ki yaşanan siyasal gelişmelerin, daha özelinde ise Balkan Savaşları'nın etkisi büyüktür. Yunanistan'ın Balkan Savaşları'nda önemli kazanımlar elde ederek, sınırlarını büyük ölçüde genişletmesi, İstanbul'da ve hatta Anadolu'da yaşayan Rumlar üzerinde cesaretlendirici bir etki yaratmıştır. Her ne kadar mevzu bahis olan cemiyetler sosyo-kültürel cemiyetler olsa da pek çok cemiyetin (açık ya da gizli) milliyetçi hislerle hizmet verdiği söylenebilir.

Öte yandan Cemiyetler Kanunu ile etnik temele dayalı ve gizli cemiyetlerin kurulmasının yasaklanması, özellikle Rum unsurların, kendi aralarında (görünürde politik olmayan ama politik kaygılar güden) farklı organizasyonlar oluşturmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda gerek edebiyat, hayırsever, mesleki, kadın, gerekse sanat, spor ya da dini cemiyetler olsun hemen hepsi varlıklarına siyasi tınılar katmışlardır.

Bunlarla birlikte Balkan Savaşları sırasında Osmanlı yönetiminin almış olduğu önlemler, sosyal hayata da etki etmiştir. Savaştan dolayı Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın kapatılması, sakız, gülsuyu, çiçek suyu, Girit rakısı gibi ürünleri satmakta olan Sakız Adalı İstanbul Rumlarının sektör değiştirmelerine neden olmuştur. Sakız Adası'ndan deniz yoluyla bu tür malzemelerin gelmesinin

⁶³³ Haris Spataris, **Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 14-15.

⁶³⁴ Yıldırım Koç, "II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı", **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Kasım 2013, Sayı 233.

olanaksızlaşması, İstanbul'daki Sakızlı Rumların başka ticari ürünlere, örneğin zeytinyağı ve petrol ticaretine yönelmelerine neden olmuştur.⁶³⁵

Meşrutiyet dönemi her ne kadar iyimser bir havayla başlamış olsa da değişen siyasi konjonktür ve İttihat ve Terakki politikası, ister istemez İstanbul başta olmak Osmanlı'nın diğer bölgelerindeki Rumları da olumsuz etkilemiştir. Bu durum yönetim ile olan ilişkilerine yansiyarak onların bir nevi yabancılaşma sürecine girmelerini hızlandırmıştır. Rumların bu dönemdeki tek tedirginlikleri imtiyazlarını kaybetmelerinden kaynaklanmış olsa da diğer yandan Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında yaşanan savaşlar ve anlaşmazlıklar da onların huzursuzluklarına eklenmiş ve Osmanlı yönetimi aleyhinde yeniden şekillenmelerine neden olmuştur.

⁶³⁵ Spataris, **a.g.e.**, s. 54.

2.4.Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri

Meşrutiyet döneminde İstanbul Rum cemaati her ne kadar Tanzimat dönemindeki eğitim faaliyetlerinin hızını yakalayamamış olsa da bu döneme Ortodoks Rum Patriği İoakim'in eğitim konusuna verdiği önem damgasını vurmuştur. İlk Patriklik döneminde (1878-1884) dini kurumların yanı sıra, Fener Rum Lisesi, Heybeliada Ruhban Okulu, İokimyon Kız Lisesi gibi okulların binalarını yaptıran İoakim, ikinci Patriklik döneminde (1901-1912) ise Balıklı'da geliri hayır işlerinde kullanılacak çeşitli iş sahaları kurmuştur.⁶³⁶

1909 yılında, Patrik İoakim'in desteğiyle Fransızca, Türkçe, Yunanca, İngilizce ve Almanca eğitimi veren Dil ve Ticaret Okulu Osmanlı Devleti'ne bürokratlar yetiştirmesi amacıyla padişah izniyle açılmıştır.⁶³⁷ Bu okuldan mezun olan öğrencilerin, ticaret ve sanayinin yanı sıra bankalarda da çalışmak üzere yetiştirildiğini söylemek mümkündür.⁶³⁸ Diğer yandan 1912 yılında İstanbul'daki Rum okullarının sayısı (özel okullar hariç) 113'e yükselmiştir.⁶³⁹

Sylogos ise bu dönemde faaliyetlerine devam etmiştir. Gerek düzenlediği yarışmalarla gerekse konferanslarla ilgi çekmeyi başarmıştır. Bu konferanslardan en önemlileri Osmanlı başkentinde eğitimde karşılaşılan sorunlar üzerine odaklanmıştır.⁶⁴⁰ Özellikle 1907-1908 yıllarında verilen konferansların temel sorunsalı başka dil konuşan Helenlere/Rumlara Yunancanın öğretilmesi olmuştur. Bu bağlamda *Sylogos*, Yunancanın kullanımında okullardan kaynaklanan sorunlar üzerine eğilmiştir.⁶⁴¹

Jön Türk Devrimi'nden sonra ise *Sylogos*'un toplantılarında yavaş yavaş politik konuşmaların yer tuttuğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan parlamentonun yeniden açılması *Sylogos*'ta büyük bir heyecan yaratmıştır. Meşruti monarşiye yeniden geçişin sağlanması üzerine hükümete tebriklerini iletme amacıyla gelen Yunan Büyükelçisi şerefine bir edebiyat şenliği düzenlemeyi düşünen

⁶³⁶ Spataris, **a.g.e.**, s. 96.

⁶³⁷ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 47.

⁶³⁸ Trombukis, **a.g.e.**, s. 64.

⁶³⁹ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 45.

⁶⁴⁰ Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 23.

⁶⁴¹ Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 88.

Sylogos, bu şenliğin konusunu “*Bilim ve Edebiyatın Özgürlük Üzerine Etkileri*” olarak belirlemiştir.⁶⁴²

Bu dönemde *Sylogos*'un düzenlemiş olduğu konferanslar eğitimciler tarafından organize edilip sunulmuş ve her konferans sonrasında düzenlenen tartışma bölümleriyle sorunlara çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Sylogos'un 1863 yılında çıkarmaya başladığı dergisi Meşrutiyet döneminin ilk aşamasında da yayın hayatını sürdürmüştür. Öte yandan 1911 yılının cemiyet için ayrı bir önem taşıdığı dergisinin aynı yılki sayısından anlaşılmaktadır. Kuruluşunun 50. yıldönümünü kutlayan cemiyet, dergisinin bu sayısında Yunanistan, İstanbul ve Anadolu'dan kendisine iletilen 50. yıl tebrik telgraflarını yayınlamıştır. *Sylogos*'un 50. yıldönümünü öğretmenler ve okullar tebrik ederken, kurumların çok büyük bir çoğunluğunu da diğer cemiyetler oluşturmuştur. Bu durum mevcut dönemde Yunanistan, İstanbul ve Anadolu'da faaliyet gösteren cemiyetlerin hangileri olduğu konusunda oldukça güçlü bir veridir.⁶⁴³ Tebrik telgrafları incelendiğinde *Sylogos*'un bilimsel faaliyetleri konusunda, Anadolu'daki Rumların aydınlatılması görevini devam ettirmesine yönelik dilekler dikkat çekmektedir. *Dideban Maarifperver Uhuvveti “Ennea Muse”* ise *Sylogos*'u cemiyetlerin babası olarak nitelendirmiş ve tüm cemiyetlerin üstündeki konumuna vurgu yapmıştır.⁶⁴⁴

1912 yılına kadar düzenli bir şekilde çıkarılan derginin, 1912'den sonraki nüshaları düzensiz aralıklarla ve az sayıda yayınlanmıştır. Konu ile ilgili araştırma yapan Yunan araştırmacıların da çalışma dönemlerini 1912'ye kadar getirmesi, derginin bu yıldan sonra düzenli olarak (ya da hiç) çıkmadığı şeklinde algılanmaktadır. Yapılan araştırmalarda 34 cildine ulaşılabilen derginin 1912 yılından sonra düzenli olarak çıkarıl(a)maması, dönemin siyasi atmosferiyle ilişkilendirildiğinde anlaşılır bulunabilir. Özellikle Balkan Savaşları'nın yaşandığı bu dönem ve daha öncesinde cemiyetin finansal destek bulmaktaki zorluğu da göz önüne alınırsa, derginin çıkarılmaması maddi imkânsızlıklara bağlanabilir. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı döneminde *Sylogos*'un faaliyetlerini tümüyle askıya

⁶⁴² Vassiadis, **a.g.e.**, s. 210.

⁶⁴³ **EFSK**, 34. Cilt Eki, (Parartima tou LD Tomu), 1913, Konstantinupoli, s. 4-37.

⁶⁴⁴ **EFSK**, 34. Cilt Eki, s. 21.

alması da cemiyetin savaş ortamı ve ekonomisinden ne denli etkilendiğini gözler önüne sermektedir.

Dergide çıkan makalelerin birçoğu ilk aşamada halka açık konferanslarda yapılan konuşmaları kapsamıştır. Konuları bağlamında bakıldığında Bizans tarihi, arkeoloji, filoloji ve tarih çalışmalarını kapsayan bu makalelerle Rumların etnik kimliğine katkılar yapılmış ve etnik gurur duygusu beslenmiştir.⁶⁴⁵ Dahası makale yarışmaları düzenlenmiş ve Osmanlı'nın Avrupa'daki dört Rum vilayetini konu alan (Trakya, Makedonya, Epir ve Teselya) en iyi makalelere ödülleri vaat edilmiştir.⁶⁴⁶

Öte yandan Rum okullarının ve öğrencilerinin sayısındaki artış Meşrutiyet öncesinde temelleri atılan eğitim ağının ortaya koyduğu olumlu bir sonuç olarak yorumlanabilir. Hem ekonomik durum hem de örgütlenmedeki iyimser gelişmeler, Meşrutiyet döneminin ilerleyen sürecinde, konferansların tartışma bölümleri, gelinen noktanın nasıl muhafaza edileceği konusunda düğümlenmiştir.⁶⁴⁷ Bu da en azından Rum cemaatinin eğitiminde istenilen noktaya yaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir.

1909 yılında yasalaşan Cemiyetler Kanunu gereğince hemen tüm cemiyetler gibi *Syllogos* da yerel yönetime (Pera Belediyesi) başvurarak tanınırlık belgesini almıştır. Artık resmi olarak kanuna uygun bir nitelik kazanan *Syllogos* için bu dönemin diğer bir önemi de kuruluşunun 50. yıldönümünün Meşrutiyet dönemine denk gelmiş olmasıdır. 50. yılını kutlamak için hazırlıklara başlayan cemiyet, "*Yunan Eğitiminin Tarihi*" konulu bir etkinlik organize etmek istemiştir. Yerel yönetimle bu konuda yapılan görüşmeler sonucu yüklü bir faturanın çıkarılması üzerine Osmanlı yönetimi ile *Syllogos*'un bir uzlaşmaya vararak bu maddi külfetin azaltılması amacıyla araya Patrik III. İoakim girmiş ve Osmanlı yönetimiyle anlaşmaya varılmıştır. *Syllogos*'un binasının kiraya bağlanarak vergilerden muaf tutulmasına karar verilmiştir.⁶⁴⁸ Cemiyet, Aralık 1910'da Osmanlı Sadrazamı İbrahim Hakkı Paşa'yı cemiyetin onursal üyesi yaparak şükranlarını sunmuş ve sadrazama bir

⁶⁴⁵ Avgustinos, **a.g.e.**, s. 294.

⁶⁴⁶ Avgustinos, **a.g.e.**, s. 294.

⁶⁴⁷ Eksertzoğlu, **Osmanlı'da Cemiyetler...**, s. 98-99.

⁶⁴⁸ **BOA**, MV, 151/35, 18 Rebiülahir 1329.

diploma takdim etmiştir. İbrahim Hakkı Paşa yapmış olduğu teşekkür konuşmasında *Sylogos*'u “*İmparatorluğun en köklü ve bilge kurumu*” olarak tanımlamıştır.⁶⁴⁹ *Sylogos* ile Osmanlı yönetimi arasındaki bu ılımlı ilişkinin, şüphesiz ki Osmanlı-Yunan ilişkilerindeki gerilimin henüz tırmanışa geçmediği ve Balkan Savaşları'nın başlamadığı dönemde yaşanması gayet normaldir. Çünkü bundan sonraki süreçte de *Sylogos* ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilişkilerin dinamiğini Yunanistan ve Patrikhane belirleyecektir.

Yaşanan bu gelişmeler, *Sylogos*'un Osmanlı yönetimiyle kurmuş olduğu olumlu ilişkinin Meşrutiyetin ilk yıllarında da devam ettiğini vurgulamak açısından önemlidir. Öte yandan Balkan Savaşları'nın da damgasını vurduğu Meşrutiyet döneminde, *Sylogos* yine eğitim faaliyetlerine devam etmiş ve 1912-1913 yıllarında üç, 1913-1914 yıllarında ise 16 halka açık konferans organize etmiştir.⁶⁵⁰ Ancak 1914 yılından sonra Dünya Savaşı'nın etkisiyle cemiyet, faaliyetlerine aynı yoğunlukta devam edememiştir.

Sylogos Meşrutiyet dönemindeki faaliyetlerine devam ederken bu dönemde eğitim ve kültüre dair yeni Rum cemiyetleri de kurulmaya devam etmiştir. *Areti Uhuvveti*⁶⁵¹ de bunlardan bir tanesidir. İstanbul Kuzguncuk'ta 1908 yılında kurulan cemiyet, Kuzguncuk bölgesindeki Rum okullarının bakımını üstlenmiştir.⁶⁵²

1908 yılında İstanbul'daki Kayseriler tarafından toplum içindeki bağları geliştirmek ve okullar kurmak amacıyla faaliyete başlayan “*Aziz Georgios*” *Potamililer Cemiyeti*⁶⁵³ İstanbul'da yaşayan başka bölge Rumlarının kurduğu bir cemiyet olması açısından önemlidir.⁶⁵⁴ Adını Kayseri'deki Aziz Georgios Kilisesi'nden almış olduğu düşünülen cemiyet hemşerilik ilişkilerini de ön planda tutmuştur.

⁶⁴⁹ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 210-211.

⁶⁵⁰ Vassiadis, **a.g.e.**, s. 212.

⁶⁵¹ Αδελφότης ή Αρετή/ Adelfotis Areti.

⁶⁵² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 307.

⁶⁵³ Αδελφότης Ποταμιτών “Ο Άγιος Γεώργιος”/ Adelfotis Potamiton “Ο Agios Georgios”.

⁶⁵⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 308.

1908 yılında kurulan cemiyetlerden bir diğeri olan *İstanbul Küçük Asyalı Rumlar Birliği*⁶⁵⁵ Küçük Asya'ya dair iki cemiyetin birleşmesiyle kurulmuştur. Adından da anlaşıldığı gibi Küçük Asya yani Anadolu Rumlarının İstanbul'daki varlıklarını ortaya koyan bir cemiyettir. Cemiyet öncelikli amaçlarını, Anadolu'daki Rumların, dini, eğitim, politik, endüstriyel ve ticari gelişimlerine yardımcı olmak olarak belirlemiştir. Bu bağlamda kendi bünyesinde üç grup oluşturmuştur. Bunlar; dini-eğitim, politik ve ticari-coğrafi ve endüstriyel gruplardır.⁶⁵⁶ Cemiyet bu şekilde bir görev dağılımına giderek Anadolu'daki Rumların çok çeşitli alanlarda gelişmesini sağlamayı hedeflemiştir. Buna ek olarak cemiyet biri Osmanlı Türkçesi ve biri Yunanca olmak üzere iki farklı mühür kullanmıştır.

Cemiyet 25 Mart 1909 tarihinde Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne⁶⁵⁷ yazmış olduğu mektupta, Kemerhisar (Tuanos) Kasabası Mütevelli heyetinin bu kasabada küçük bir lise kurulmasını istediğini belirtmiş ve *Anatoli Cemiyeti*'nden mali destek talep etmiştir.⁶⁵⁸ Cemiyetin Anatoli cemiyeti ile yazışmalar yapmış olması, onun Atina ile bağlantısını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda özellikle İstanbul'da kurulan Küçük Asya ya da Anadolu'ya dair cemiyetlerin de birçoğunun aynı yolu izlediğini ve maddi ihtiyaçlarını *Anatoli Cemiyeti* vasıtasıyla karşımaya çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Her ne kadar yerel bir örgütlenme gibi görünse de İstanbul'da, Niğde'nin Hamamlı köyüne mensup Rumlar tarafından 1908 yılında kurulan, *İstanbul*

⁶⁵⁵ Ένωσις των Μικρασιατών Ελλήνων εν Κωνσταντινουπόλει / Enosis ton Mikrasiatou Ellinon en Konstantinoupoli.

⁶⁵⁶ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 320.

⁶⁵⁷ Anatoli Cemiyeti 1891 yılında Atina'da, üniversite hocalığı yapmakta olan Margaritis Evangelidis ve Pavlos Karolidis'in önderliğindeki bir grup Küçük Asyalı (Anadolulu) Rum tarafından kurulmuştur. Cemiyetin öncelikli amaçları arasında Küçük Asya ile komşu bölgelerdeki Helenizmin ve Rumların eğitim ve dini ihtiyaçlarının sağlanması ve korunması yer almaktadır. Öte yandan, cemiyetin diğer amaçları, Küçük Asya Helenizmi'nde birlik ve beraberliği sağlamak, Küçük Asya'da alt ruhban sınıfının bilinçlendirilerek din değiştirmenin önüne geçmek ve Küçük Asya Helenizmi'nin tarihsel önemi konusunda farkındalık yaratmaktır. Cemiyet 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nın ardından Yunanistan'a göç eden Anadolu Ortodokslarının Yunanistan'a uyumu konusunda da çalışmalar yapmıştır. 1939 yılından itibaren etkinliğini yitirmeye başlayan cemiyet, resmi olarak varlığını bir on yıl daha sürdürmüştür. Kiriaki Mamoni, " *To Arhio tou Mikrasiatiku Sylogu Anatoli*" **Mnimosini**, Tomos Evdomos, 1978-1979, s. 123-125. Anatoli Cemiyeti'nin kuruluşu ve faaliyetleri konusunda ayrıca bkz. Nikos Milioris, " *O Sylogos ton Mikrasiatou İ Anatoli*", **Mikrasiatika Hronika**, 12, 1965, s. 337-367.

⁶⁵⁸ **Estia Neas Smirnis**, AA.1909-1910, Γ 265.

Maarifperver Hamamlılar (Niğde) Cemiyeti, “*İ Metamorfosis*”⁶⁵⁹ Hamamlı beldesine yaptığı ekonomik yardımlarla adından söz ettirmiştir.⁶⁶⁰

1908 yılında kurulan *Milli Balat Cemiyeti'nin*⁶⁶¹ amacı, 1908 Anayasası'nın getirdiği hakların savunulması, bölge sakinlerinin bilinmesi ve tanınması ve Osmanlı Devleti'nin farklı etnik unsurları arasında kardeşlik ilişkilerini sağlamak ve kamu yararına çalışmalar gerçekleştirmektir. Öte yandan cemiyet halka açık derslerin düzenlenmesi, kütüphanelerin kurulması, başka cemiyetlerle bağların geliştirilmesi ve Balat'ın yoksullarını ve eğitim kurumlarını desteklemek gibi görevler de üstlenmiştir.⁶⁶² Bu bağlamda *Ulusal Balat Cemiyeti*, tamamıyla bir eğitim kurumu şeklinde çalışarak diğer Rum cemiyetleri ile de iletişim halinde olmuştur.

1908 yılında kurulan diğer bir cemiyet olan *İstanbul Kültür Cemiyeti'nin*⁶⁶³ varlığını kanıtlayabilen tek bilgi, adının ve kuruluş yılının bulunduğu mührüdür.⁶⁶⁴

Rumlar sadece kendi cemaatleri içinde cemiyetler kurmamışlardır. Tamamen içine kapalı bir örgütlenmeyi tercih etmeyen Rumların en fazla yakınlaştıkları etnik grup Ermeniler olmuştur. Dolayısıyla zaman zaman bir diğer Gayrimüslim cemaat olan Ermenilerle de ortak sosyo-kültürel faaliyetlere girişmişlerdir. Meşrutiyet döneminde farklı unsurların bir araya gelerek cemiyet kurduklarına verilebilecek en güzel örnek 1908 yılında İstanbul'da Rumların ve Ermenilerin ortaklaşa kurdukları *İstanbul Rum ve Ermeni “Uhuvvat” Cemiyeti'dir.*⁶⁶⁵

İstanbul'da yaşayan Rum ve Ermenilerin kurmuş oldukları cemiyetin amacı, mutlu bir şekilde yaşayan Rum ve Ermenilerin, oluşturulan iş birliği bağı ile ahlaki ve fikri açıdan gelişmelerinin sağlanmasıdır. Cemiyetin 1908 yılına ait nizamnamesinde bu amaca ulaşmanın yolu; küçük yaşta çocuklar arasında dil öğreniminin özendirilmesi, Türkçe, Yunanca ve Ermenice gece derslerinin organize

⁶⁵⁹ Η εν Κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Γουρδονιωτών “Η Μεταμόρφωσις” / İ en Konstantinupoli Filekpedevtiki Adelfotis Gourdonioton “İ Metamorfosis”.

⁶⁶⁰ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 321.

⁶⁶¹ Εθνικός Σύλλογος Βαλατά / Ethnikos Syllogos Valata.

⁶⁶² Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 311.

⁶⁶³ Μορφωτικός Σύλλογος εν Κωνσταντινουπόλει / Morfotikos Syllogos Konstantinupoli.

⁶⁶⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 327.

⁶⁶⁵ Ελληναρμενική Αδελφότης / Ellinarmeniki Adelfotis.

edilmesi, okul öncesi eğitimde ve okul yıllarında kız ve erkek öğrenciler arasında ahlaki ve fikri gelişimin sağlanması, çeşitli yayın ve konferanslar düzenlenmesi, okumanın özendirilmesi ve bir yardımlaşma cemiyetinin kurulması olarak ifade edilmiştir.⁶⁶⁶

Nizamnamenin Yunanca ve Ermenice olmak üzere iki dilde basılmış olması dikkat çekicidir. Öte yandan nizamnamenin kapağında cemiyetin adı Osmanlı Türkçesi ile de yazılmıştır. Cemiyete üyelik koşullarında en fazla dikkati çeken nokta Yunan ya da Ermeni olmak gerekliliğidir.⁶⁶⁷

Meşrutiyetin beraberinde getirdiği özgürlük ve kardeşlik ortamından doğan bir cemiyet olan *Rum-Ermeni Uhuvveti*, kimi zaman bir okul kimi zaman da sosyal bir örgüt olarak faaliyet göstermiştir. Meşrutiyet döneminde kurulan bu cemiyetin faaliyetlerini ne zamana kadar sürdürdüğüne dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Diğer yandan, *Rum-Ermeni Uhuvveti* her ne kadar Meşrutiyet döneminin eğitim ve kültüre dair bir ürünü olsa da ilerleyen dönemlerde bu iki topluluk arasında gelişecek işbirliğine ayna tutması açısından önemlidir. Zira Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki etnik unsur siyasi bir işbirliğine yönelecek ve İstanbul'da *Rum-Ermeni Birliği Komitesi* kurulacaktır.⁶⁶⁸ Siyasi birlik sağlama çabalarının yanı sıra Mütareke döneminde varlıklı Rumların Ermeniler ile dayanışma içinde olduklarını da söylemek yanlış olmayacaktır.⁶⁶⁹

Sonuç olarak Meşrutiyet döneminde varlık gösteren ve ağırlıklı olarak eğitim konusuna eğilen *Rum-Ermeni Uhuvveti*'nin Mütareke döneminde kendini gösterecek olan Rum-Ermeni siyasi işbirliği için bir prova teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

⁶⁶⁶ **Kanonismos Ellinarmeniki Adelfotitos Konstantinopolis**, Konstantinopoli, 1908, s. 1.

⁶⁶⁷ **Kanonismos Ellinarmeniki Adelfotitos Konstantinopolis**, 1908, s. 1.

⁶⁶⁸ Bige Sükan Yavuz, “Kurtuluş Savaşı Sırasında Kurulması Düşünülen Rum-Ermeni Konfederasyonu”, **Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. XIX, Mart 2003, Sayı, 55, s. 26.

⁶⁶⁹ Konu ile ilgili detaylar için bkz. Yavuz, *a.g.m.*, ss.26-40.

İkinci Meşrutiyetin ilan edildiği yıl kurulan bir diğer cemiyet de *Arnavutköy, Kuruçeşme, Bebek Milli Cemiyeti “Enosi”*dir.⁶⁷⁰ Kanun-i Esasi’de belirlenen hakların korunması, diğer etnik unsurlarla kardeşlik bağlarının kurulmasını hedeflemiştir. Bu amaçlar doğrultusunda cemiyet, faaliyetlerini de, halka açık dersler ve konferanslar organize etmek, diğer cemiyetlerle ilişkiler kurmak ve halka açık bir kütüphane ve okuma salonu oluşturmak şeklinde gerçekleştirmiştir.⁶⁷¹ Cemiyet sahip olduğu politik ve maarifperver niteliğinden dolayı faaliyetlerine de bu nitelikleri çerçevesinde şekil vermiştir.

*İstanbul Rum Yüksek Tahsilliler Birliği*⁶⁷² 15 Eylül 1908 tarihinde Pera’da kurulmuştur. Kuruluş amaçları içinde meslektaşlar arasında işbirliği çerçevesinde iletişimde bulunmak ve İstanbul’un tüm halkıyla iyi ilişkileri geliştirmek yer almaktadır. Cemiyet ayrıca başka uluslardan meslektaşları ile kültürel ilişkilerini geliştirmeyi de hedeflemiştir. Diğer yandan üyelerin Rum olması ve İstanbul’da ikamet etmeleri gerektiği, nizamnamesinin 2. maddesinde yer almaktadır.⁶⁷³ Bu bağlamda cemiyetin hem başka ulustan insanlarla bağ kurma kaygısı hem de yalnızca Rumların üye olarak kabul edilmesi, onun sınırlı yapısını ortaya koymaktadır.

1908 yılında kurulan *İstanbul Kastanialılar Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Agia Trias” Cemiyeti*⁶⁷⁴ okulların durumlarının düzeltilmesi ve yeni kız okulları açmak amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Buna ek olarak adını taşımakta olduğu Azize Tria Kilisesi’nin güzelleştirilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır. Cemiyetin mühründe Azize Taria’nın ikonu bulunmaktadır.⁶⁷⁵

*Sirkeci Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Aziz Therapon”*⁶⁷⁶ da 1908 yılında kurulan eğitim cemiyetlerindedir. Cemiyet, Sirkeci’deki Rum okullarının

⁶⁷⁰ Εθνικός Σύλλογος Μεγάλου Πεύματος, Ξηροκρήνης και Βεβεκίου «Η Ένωσις» /Ethnikos Syllogos Megali Revmatos Ksirokrinis kai Vevekiu “İ Enosi”.

⁶⁷¹ Mamoni- İstikoupolou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 311.

⁶⁷² Η εν Κωνσταντινουπόλει Σύνδεσμος Ελλήνων Επιστημόνων / İ en Konstantinupoli. Syndesmos Ellinon Epistimonon

⁶⁷³ *Syndesmos Ellinon Epistimon en Konstantinupoli Kanonismos*, Konstantinupoli, 1908, s. 3-4.

⁶⁷⁴ Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης Καστανιανιτών εν Κωνσταντινουπόλει “Η Αγία Τριάς” / Filekpedevtiki kai Filoptohos Adelfotis Kastanianiton en Konstantinupoli “İ Agia Trias”.

⁶⁷⁵ *Kanonismos Tis Filekpedevtiki kai Filoptohos Afelfotis Kastonianiton en Konstantinupolei İ Agia Trias*, Konstantinoupoli, 1908, s. 3,13.

⁶⁷⁶ Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης “Ο Άγιος Θεράπων” εν Σιρκετζή/ Filekpedevtiki kai Filoptohos Adelfotis “Ο Agios Therapon” en Sirketzi.

tamir ve onarım işlerini organize etmek amacıyla kurulmuştur. Bununla beraber semt sakinlerinin kültürel gelişimlerini sağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca fakir öğrencilerin kitap ihtiyaçlarını da sağlamaya çalışarak eğitime destek vermiştir.⁶⁷⁷

1908 yılında İstanbul'da kurulan *Maarifperver Vissanililer "Areti" Cemiyeti*,⁶⁷⁸ İstanbul'daki Erkekli Rumlar tarafından kurulan *İstanbul Maarifperver Erkekli Cemiyeti "O Evangelismos"*⁶⁷⁹ ve Edirnekapı'da kurulan *Edirnekapı Maarifperver ve Hayırsever Cemiyeti "Aziz Haralambos"un*⁶⁸⁰ faaliyetleri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Kadıköy Metropolitliği himayesinde kurulan bir cemiyet olan *Paşaköy Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti "Tris İerarhe"*ye⁶⁸¹ dair bulunabilen tek kaynak 1909 yılına ait nizamnamesidir. Cemiyetin amacı, Paşaköy'deki cemaat okullarının gelişmesine destek olmak ve daha iyi seviyeye getirilmesini sağlamaktır.⁶⁸² Cemiyetin gelirlerini, bağışlar ve üyelerin haftalık yaptıkları ödemeler oluşturmuştur.⁶⁸³

1909 yılında Galata'da kurulan *Galata Rum Birlik ve İşbirliği Cemiyeti*⁶⁸⁴ biri başlangıç seviyesi diğeri de ileri seviyede olmak üzere iki gece sınıfı açmıştır. Benzer cemiyetler gibi bir eğitim kurumu şeklinde çalışan *Galata Rum İşbirliği Cemiyeti*'nin hazırladığı programda, din, dil eğitimi, aritmetik, Yunan tarihi, coğrafya gibi dersler yer almıştır.⁶⁸⁵ Cemiyet halkı bilgilendirmek amacıyla açtığı bu

⁶⁷⁷ **Kanonismos tis Pera To Bizantion Filek. kai Filoptohu Adelfotitos "O Agios Therapon" en Sirketzi**, Konstantinupoli, 1912, s. 3-4.

⁶⁷⁸ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης των Βησσαριωτών "Η Άρετή" / Filekpedevtiki Adelfotis ton Vissanioton "İ Areti".

⁶⁷⁹ Η εν Κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης των Αρτακηνών "Ο Εύαγγελισμός" / İ en Konstantinupoli Filekpedevtiki Adelfotis ton Artakinon "O Evangelismos".

⁶⁸⁰ Φιλεκπαιδευτική και Αγαθοεργός Αδελφότης "Ο Άγιος Χαραλαμπος" Εδιρνέ Καπού/ Filekpedevtiki kai Agathoergos Adefptis "O Agios Haralambos" Edirne Kapu.

⁶⁸¹ Η εν Πασα-Κιοί Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης «Οι Τρεις Ιεράρχαι»/İ en Pasa-Kioi Filekpedevtikis kai Filoptoxos Adelfotitos "Oι Treis İerarhe".

⁶⁸² **Kanonismos tis en Pasa-kioi Filekpedevtikis kai Filoptohu Adelfotitos "Oι Treis İerarhe"**, Konstantinupoli, 1909, s. 3.

⁶⁸³ **Kanonismos tis en Pasa-kioi Filekpedevtikis kai Filoptohu Adelfotitos "Oι Treis İerarhe"**, Konstantinupoli, 1909, s. 5.

⁶⁸⁴ Ελληνικός Σύνδεσμος Ένωσις- Συνεργασία Γαλατά/ Ellinikos Syndesmos Enosis Synergasia Galata.

⁶⁸⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 337.

gece okullarıyla çalışan nüfusun da eğitimini tamamlamasında yardımcı olmayı hedeflemiştir.

1909 yılında İstanbul Uluğaç'ta kurulan *İstanbul Azize Triada Uluğaç Mektep Cemiyeti*⁶⁸⁶ okullara yönelik faaliyetler gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmıştır. Cemiyetin mührü dörtgen şeklindedir ve içinde Azize Triada'nın ikonu bulunmaktadır.⁶⁸⁷ *Rum Öğrenci Cemiyeti Ermis*⁶⁸⁸ de 1909 yılında kurulan bir diğer eğitim cemiyetidir. İstanbul'da kurulduğu dışında hakkında başka bilgi mevcut değildir.

Mühründen 1910 yılında kurulduğu anlaşılan *İstanbul Aziz İoannis Merkezi Maarifperver Niğdeliler Cemiyeti "Prodromos"*⁶⁸⁹ 1911'de *Anatoli Cemiyeti* ile çeşitli yazışmalar yapmıştır. Nizanmamesinde kullanılan dil Karamanlıca olan cemiyet, 1913 yılında çeşitli kız okul binaları yaptırmaya başlamıştır.⁶⁹⁰

Epir Bölgesinde bulunan Kakolakkos beldesi sakinlerinin İstanbul'da 1910 yılında kurmuş oldukları *Kakolakkos Maarifperver Cemiyeti "Aziz Dimitrios"*⁶⁹¹ eğitime dönük faaliyetler yapmıştır.⁶⁹²

19 Haziran 1911'de kurulan *Yeniköy Boğaziçi Maarifperver Cemiyeti*'nin⁶⁹³ amacı, yoksul öğrencilere yardımlarda bulunmak ve Yeniköy Rum cemaatine kitap, eğitim-öğretim malzemeleri temin etmektir. Cemiyet 1911 yılına ait nizamnamesinde bu yardımları ekonomik durumuyla orantılı şekilde gerçekleştirmekte olduğu

⁶⁸⁶ Σχολική Αδελφότης Αγίας Τριάδος Ουλού Αγάτς Κωνσταντινουπόλει / Sholiki Adelfotis Agias Triados Oulou Agats Konstantinupoli.

⁶⁸⁷ Mamoni- İstikopoulou, *Syllogoi Konstantinopoleos*, s. 341.

⁶⁸⁸ Ελληνικός Μαθητικός Σύλλογος Έρμης

⁶⁸⁹ Κεντρική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Νιγδαίων εν Κωνσταντινουπόλει Ο Άγιος Ιωάννης "Ο Πρόδρομος"/ Kentriki Filekpedvtiki Adelfotis Nigdeon en Konstantinupoli O Agios Ioannis "O Prodromos".

⁶⁹⁰ Mamoni- İstikopoulou, *Syllogoi Konstantinopoleos*, s. 345.

⁶⁹¹ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Κακολάκκου "Ο Άγιος Δημήτριος"/ Filekpedvtiki Adelfotis Kakolakku "O Agios Dimitrios".

⁶⁹² Mamoni- İstikopoulou, *Syllogoi Konstantinopoleos*, s. 349.

⁶⁹³ Εν Νεοχωρίω του Βοσπόρου Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης "Η Προνοία"/ En Neohorio tou Vosporu Filekpedvtiki Adelfotis "I Proina".

bilgisini vermektedir.⁶⁹⁴ Cemiyetin mührü, cemiyetin isminin yer aldığı ve eğitimi simgeleyen baykuş figüründen oluşmaktadır.⁶⁹⁵

İstanbul’da kurulmuş ancak yerel özellik taşıyan cemiyetlerden başka bir tanesi de *Selceliler (Alaşehir) Terakkiperver Osmanlı Birliği*’dir.⁶⁹⁶ Bu cemiyet 1911 yılında kurulmuştur.

1911 yılında kurulan *İstanbul Seventire Maarifperver Cemiyeti* “*Arhon Mihail*”e⁶⁹⁷ dair bilinen tek bilgi komisyonuna ait bir mühürdür.⁶⁹⁸

Aynı yıl kurulan bir diğer kültürel cemiyet olan *Galata Kültür Cemiyeti* “*Astir*”⁶⁹⁹ ise jimnastik salonu, müzik grupları ve kulüpler oluşturmak amacıyla kurulmuştur.⁷⁰⁰ Cemiyetin başka faaliyetlerine ulaşamamıştır.

Faaliyet alanı Galata ve bu bölgedeki okullar olan *Galata Rum Mekteplerindeki Yoksul Çocuklar Aşevi Cemiyeti*⁷⁰¹ 1911 yılında kurulmuştur. Cemiyetin amacı Galata bölgesindeki yoksul çocuklara ve bölge halkına, sağlıklı gıda temin etmektir. Cemiyetin 18 üyesinden 12’si kadındır. Öte yandan cemiyetin başkanı, başkan yardımcısı, genel ve özel sekreteri kadın iken, veznedar ve muhasebecisi erkektir. Bunların dışında cemiyetin gelir kaynağını, kiliselerde dolaştırılan bağış tepsilerinden gelen para ve tiyatro gösterilerinden elde edilen gelirler oluşturmuştur.⁷⁰²

⁶⁹⁴ **Kanonismos tis en Neohorio ton Vosporu Filekpedevtikis Adelfotitos “İ Proina”**, Konstantinupoli, 1911, s. 3.

⁶⁹⁵ **Kanonismos tis en Neohorio ton Vosporu Filekpedevtikis Adelfotitos “İ Proina”**, Konstantinupoli, 1911, s. 14.

⁶⁹⁶ Φιλοπρόοδος Οθωμανικός Σύνδεσμος Σελιτσιωτών/ Filoproodos Othomanikos Syndesmos Selitsioton.

⁶⁹⁷ Η εν Σεβέντιρε Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης εν Κωνσταντινουπόλει “Ο Αρχών Μιχαήλ” / İ en Seventire Filekpedevtiki Adelfotis En Konstantinupoli “O Arhon Mihail”.

⁶⁹⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 357.

⁶⁹⁹ Μορφωτικός Σύλλογος εν Γαλατά “Ο Αστήρ” / Morfotikos Syllogos en Galata “O Astir”.

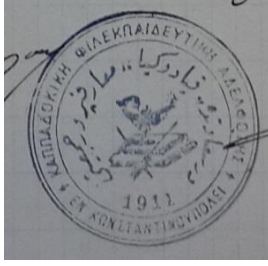
⁷⁰⁰ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 358.

⁷⁰¹ Συσσίτιον των Απόρων Μαθητών των Έλληνικών Σχολών Γαλατά / Sissition ton Aporon Mathiton ton Ekkinikon Sholon Galata.

⁷⁰² Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 360-361.

1911 yılında İstanbul'daki Fertekliler tarafından kurulan *İstanbul Maarifperver Fertekliler Cemiyeti* "Mihail Arhangelos"⁷⁰³ eğitime yönelik faaliyetler gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Meşrutiyet döneminde amaçlarını eğitime yönelik belirleyen ancak etkinlik alanı

olarak İstanbul dışını seçen cemiyetler de kurulmuştur. Bunlar arasında önemli faaliyetlerde bulunmuş olanlarından biri de 1911 yılında kurulmuş olan *İstanbul Kapadokya Maarifperver Cemiyeti*'dir.⁷⁰⁴ Cemiyet konusunda ilk dikkati çeken husus 1872 yılında İstanbul'da kurulan, *İstanbul Kapadokya Maarif Cemiyeti* ile olan isim benzerliğidir. İlk

aşamada aynı cemiyet olması akla gelmekle beraber *Kapadokya Maarifperver Cemiyeti*'nin mühründe 1911 yılının yazıyor olması bu cemiyetin farklı bir cemiyet olduğunu kanıtlamıştır. Diğer yandan cemiyete dair ulaşılabilen tek kaynak cemiyet başkanının Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne yazmış olduğu mektuptur. Cemiyetin Anadolu'da anaokulları açmak gibi bir amacı olduğunun belirtildiği bu yazıda, yönetimin değiştiği bilgisi de yer almıştır.⁷⁰⁵

Özellikle Anadolu'ya (Küçük Asya'ya) dair kurulan ya da faaliyet alanı olarak Anadolu'yu seçmiş cemiyetlerde tespit edilen genel eğilim gibi *İstanbul Kapadokya Maarifperver Cemiyeti*'nin de mevcut ve geleceğe dair faaliyetleri konusunda Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne bilgi verdiği anlaşılmaktadır.

Cemiyetin *Anatoli Cemiyeti*'ne göndermiş olduğu yazıda, Metropolitliğin⁷⁰⁶ (Kayseri Metropolitliği olduğu tahmin edilmektedir) hayırsever Rumlar arasında politik ayrıcalığını kullanarak çatışma ve anlaşmazlık çıkardığı ve bu durumun ulusal coşkuyu zedelediği ifade edilmiştir. Diğer yandan cemiyet öncelikli amacını

⁷⁰³ Η έν Κωνσταντινούπολει Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης των Φερτικητών "Ο Μιχαήλ Αρχάγγελος" / İ en Konstantinupoli Filekpedeftiki Adelfotis ton Fertikinon "O Mihail Arhangelos"

⁷⁰⁴ Καπαδοκική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης εν Κωνσταντινουπόλει /Kapadokiki Filekpedevtiki Adelfotis en Konstantinupoli.

⁷⁰⁵ Estia Neas Smirnis, AA, 1911-1912, Γ 328.

⁷⁰⁶ Belgede yalnızca Metropolitlik olarak geçmektedir.

hizipleşme ve partileşmeyi ortadan kaldırarak temiz bir hizmet sunmak olduğunu ve kültürel faaliyetlere önem verdiğini belirtmiştir.⁷⁰⁷

Öte yandan cemiyet 1913 yılında *Anatoli Cemiyeti*'ne gönderdiği bir başka yazıda, okullarında fizik dersini verecek öğretmen bulunmadığını ve bu durumdan dolayı zor durumda olduklarını belirtmiş ve *Anatoli*'den öğretmen talebinde bulunmuştur.⁷⁰⁸ Bu durum İstanbul'da kurulan ancak faaliyet alanı Anadolu olan Rum cemiyetlerinin özellikle eğitimle ilgili ihtiyaçlarını doğrudan *Anatoli Cemiyeti*'ne iletmesi ve ihtiyaçlarının bu cemiyet tarafından karşılandığını başka bir deyişle Atina ile organik bir bağa sahip olmalarını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

1912 yılında kurulduğu bilinen ancak hakkında detaylı bilgiye ulaşılamayan *Maarifperver Cemiyeti* "*Milias Metsovu*"nun⁷⁰⁹ adından da anlaşılacağı gibi eğitime dönük faaliyetlerde bulunmuş olduğu düşünülmektedir. *İstanbul Sivrihisar Maarifperver ve Hayırsever Cemiyeti* "*Agia Trias*" da⁷¹⁰ 1912 yılında kurulmuştur. *Epir Odrisanlılar Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti* "*Aziz Dimitrios*"⁷¹¹ yine 1912 yılında İstanbul'da Kuzey Epir Bölgesinde yaşamış olanlar tarafından kurulan cemiyetlerdendir.

1913 yılında Heybeliada Dil ve Ticaret Okulu mezunları tarafından kurulan *İstanbul Dil ve Ticaret Milli Mektebi Mezunları Birliği*⁷¹² mezunlar arasındaki işbirliği ve yardımlaşmayı güçlendirmek amacıyla faaliyete başlamıştır. Diğer yandan üyelerinin bilimsel ve kültürel gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlayan bu oluşum, geziler organize etmiş ve toplantılar gerçekleştirmiştir. Tam bir mezunlar

⁷⁰⁷ Estia Neas Smirnis, AA, 1911-1912, Γ 328.

⁷⁰⁸ Estia Neas Smirnis, AA, 1913-1914-1916, Γ 350.

⁷⁰⁹ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Μηλιάς Μετσόβου/ Filekpedevtiki Adelfotis Milias Metsovu.

⁷¹⁰ Φιλεκπαιδευτική και Φιλανθρωπική Αδελφότης Σιβρί Χιςάρ "Αγία Τριάς" εν Κωνσταντινουπόλει/ Filekpedevtiki kai Filanthropiki Adelfotis Sivri Hisar Agia Trias en Konstantinupoli.

⁷¹¹ Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης των Οδρησανιωτών της Ηπείρου "Ο Άγιος Δημήτριος"/ Filekpedevtiki kai Filoptohos Adelfotis Odrisanioton tis İpiru "Ο Agios Dimitrios".

⁷¹² Σύνδεσμος των Άποφοίτων της Εθνικής Σχολής Γλωσσών και Εμπορίου εν Κωνσταντινουπόλει / Syndesmos ton Apofiton tis Ethnikis Sholis Glosson kai Emborieu en Konstantinupoli.

derneği şeklinde çalıştığı görülen bu birlik, işsiz mezunlarına iş imkânları sağlamak konusunda da önemli adımlar atmıştır.⁷¹³

İç Anadolu Bölgesinde yaşamakta olan Rumların İstanbul'da kurmuş oldukları cemiyetlerden bir tanesi de 1913 yılında kurulmuş olan *İstanbul Kayserililer Maarifperver Cemiyeti "Enosis" tir.*⁷¹⁴

Hem hayırsever hem de eğitime yönelik hassasiyetini adıyla ortaya koyan "*Aziz Nikolaos*" *Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti "Simbna"*⁷¹⁵ da İstanbul'da 1913 yılında kurulmuştur.

Bu dönemde kurulan cemiyetler dışında daha önceki dönemlerde kurulan ancak faaliyetlerini Meşrutiyet döneminde de sürdüren cemiyetler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi *Maarifperver Uhuvveti "Proodos" dur.* Hristodulu'nun aktardığı bilgiye göre *Maarifperver Uhuvveti "Proodos"*, 1913 yılında 93 yoksul öğrenciye kitap, 87 yoksul öğrenciye giysi ve 80 yoksul kız öğrenciye önlük yapılması için kumaş dağıtmıştır. Yine Tatavla'da ün salan ayakkabı imalatçılarıyla da işbirliği yaparak 110 yoksul öğrenciye ayakkabı vermiştir.⁷¹⁶

⁷¹³ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 366.

⁷¹⁴ Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος των Καισαρέων "Η Ένωσις"/ Ο εν Konstantinupoli Ellinikos Filekpedevtikos Syllogos ton Kaisarion "İ Enosis".

⁷¹⁵ Φ(ιλόπτωχος ή Φιλεκπαιδευτική) Α(δελφότης) Α(γίος) Νικόλαος ή Σύμπνια/ Filoptohos i Filekpedevtiki Adelfotis Agios Nikolaos İ Simbna.

⁷¹⁶ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 365.

2.5.Rum Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri

Meşrutiyet dönemi, cemiyetlerin kurulmasının hız kazanmasının yanı sıra gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da bireysel yardım faaliyetlerinin de önem kazandığı bir dönemdir. Zarifis ailesi bu dönemde de maddi yardımlara devam etmiştir. Yorgos Zarifis'in 1884 yılında yaşamını yitirmesiyle beraber ailenin Rum cemaatine yönelik yardım faaliyetlerinin sona ermediği dikkat çekmektedir.

Bu dönemde özellikle Zarifis ailesinin Anadolu Rumlarına yönelik gerçekleştirdiği maddi destekler, oradaki Rum okullarının daha donanımlı hale gelmesine katkıda bulunmuştur. 1910 yılına ait, üzerinde Zarifis anteti bulunan ve Yorgos Zarifis'in oğlu Leonidas Zarifis tarafından Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne hitaben yazılmış bir mektup, Zarifis ailesinin Anadolu'ya gerçekleştirdiği maddi yardımları gözler önüne sermektedir. Altında Zarifis imzası bulunan bu mektupta Anadolu'ya yönelik ilgi ve yapılan maddi yardımların uzun yıllardır sürmekte olduğu belirtilmiş ve okulların kurulmasında ve Anadolu'da Yunan dilinin yaygınlaştırılmasındaki katkılarından bahsedilmiştir. Buna ek olarak eğitime dönük bu hayırseverlik faaliyetiyle, ulusal hislerin de inşa edilmiş ve beslenmiş olduğunun altı çizilmiştir.⁷¹⁷

Bu dönemde adına rastlanan *Kumkapı Fukaraperver Cemiyeti*'nin tam kuruluş tarihine ulaşamamış ancak üyelerinden bir tanesinin Yunan emellerine hizmet ettiği gerekçesiyle 1909 yılının Eylül ayında kaydının silinmesi söz konusu olmuştur.⁷¹⁸

1908 yılında İstanbul'da ikamet eden Redinililer (Teselya)⁷¹⁹ *Azize Tria Uhuvveti*'ni⁷²⁰ kurmuşlardır. Yine aynı yıl faaliyet gösteren *İstanbul Samakovlular (Demirköy) Cemiyeti*⁷²¹ hakkında ulaşılabilen tek bilgi 1908-1919 yılları arasında faaliyette bulunduğu⁷²².

⁷¹⁷ Estia Neas Smirnis, AA. 1909-1910, Γ 278.

⁷¹⁸ BOA, DH. EUM.THR., 4/37, 4 Ramazan 1327.

⁷¹⁹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 307.

⁷²⁰ Αδελφότης Αγίας; Τριάς/ Adelfotis Agias Trias.

⁷²¹ Αδελφότης Σαμακοβιτών εν Κωνσταντινουπόλει/ Adelfotis Samakobiton en Konstantinupoli.

⁷²² Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 308.

1908 yılında faaliyette olan bir başka cemiyet de İstanbul'un Anadolu yakasında Kalamış'ta kurulan *Kalamış Epirililer Aziz Haralambos Cemiyeti*'dir.⁷²³

1908 yılında kurulan cemiyetler arasında yer alan *Rum Eczacı Kalfaları Cemiyeti*⁷²⁴ daha önce başka bir cemiyet bünyesindeki Rumlar tarafından 1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile kurulmuştur. Cemiyetin faaliyetlerine dair bir bilgi bulunamamıştır. 1908-1910 yılları arasında cemiyetin başkanlığını Moraitinis üstlenmiştir.⁷²⁵

31 Ağustos 1908 tarihinde yoksul insanların fikri ve ahlaki gelişimlerine destek olmak amacıyla kurulmuş olan *İstanbul Gelveri Kasabası (Aksaray) Hayırsever Cemiyeti* "*Aziz Panteleimon*"⁷²⁶ gerektiğinde pek çok yoksul ve hastaya destek olarak tıbbi yardım da göndermiştir.⁷²⁷ Aynı yıl kurulan *Küçük Asya Siyasi Cemiyeti'nin*⁷²⁸ tek amacı Anadolu'daki Ortodoks Rumların anayasal haklarını savunmak ve korumaktır. Diğer yandan cemiyet Anadolu Rumlarının politik, toplumsal ve ticari ilerlemelerine katkıda bulunmak amacıyla çalışmalar yapmıştır.⁷²⁹

1908 yılında kurulan *İstanbul Malakopililer (Selanik) Cemiyeti* "*Ortodoksia*"nın⁷³⁰ adından da anlaşılacağı üzere yerel ölçekte üyeleri olduğu tahmin edilmektedir. *Ortaköy Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti* "*Aziz Georgios*"⁷³¹ da 1908 yılında kurulan ve eğitim ve hayırseverlik faaliyetleri yürütmüş cemiyetlerdendir. Hakkında bilgi bulunamayan ancak 1908 yılında kurulduğu bilinen bir diğer Rum cemiyeti de *Hayırsever Gelveri Gençlik Cemiyeti*'dir.⁷³²

⁷²³ Αδελφότης των Ηπειρωτών Ο Άγιος Χαράλαμπος εν Καλαμισίος / Adelfotis ton İpeoroton o Agios Haralambos en Kalamisiois.

⁷²⁴ Ελληνικός Σύνδεσμος Βοηθών Φαρμακοποιών/ Ellinikos Syndesmos Boiton Farmakopion.

⁷²⁵ Mamoni- İstikoroulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 318.

⁷²⁶ Φιλανθρωπική Αδελφότης Κωμοπόλεως Κέλβερι εν Κωνσταντινουπόλει "Ο Άγιος Παντελεήμων" / Filanthropiki Adelfotis Komopoleos Kelveri en Konstantinupoli "Ο Agios Panteleimon".

⁷²⁷ Mamoni- İstikoroulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 333.

⁷²⁸ Μικρασιατικός Πολιτικός Σύλλογος / Mikrasiatikos Politikos Syllogos.

⁷²⁹ Mamoni- İstikoroulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 327.

⁷³⁰ Η εν Κωνσταντινουπόλει Αδελφότης των Μαλακοπητών "Η Ορθοδοξία" / İ en Konstantinupoli Adelfotis Ton Malakoriton "İ Ortodoksia".

⁷³¹ Η εν Μεσοχώρω Φιλόπτωχος και Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης "Ο Άγιος Γεώργιος" / İ en Mesohoro Filoptohos kai Filekpedevniki Adelfotis "Ο Agios Georgios".

⁷³² Φιλανθρωπική Αδελφότης της Νεολαίας Κέλβερι/ Filanthropiki Adelfotis tis Neoleas Kelveri.

Potamiton Aziz Georgios Cemiyeti,⁷³³ *Sarmaşık Kilisesi Cemiyeti*, *Epir Birliği*,⁷³⁴ *İstanbul Rum Adem-i Merkeziyet ve Vatan Birliği*⁷³⁵ ve “*Aziz Nikitas*” *Fukaraperver Cemiyeti*⁷³⁶ 1908 yılında kurulan diğer hayırsever cemiyetlerdendir.

*İstanbul Mandalon “Aziz Vasikios” Cemiyeti*⁷³⁷ ile *Samatya Hacı Aziz Savva Cemiyeti*⁷³⁸ 1909 yılında kurulmuşlardır. Bu cemiyetler hakkında bilgiye ulaşılammıştır. Yine aynı yıl İstanbul’da kurulan Rum hayırsever cemiyetlerinden *Samatya Aziz Georgios Hayırsever Zoodohos Pigi (Balıklı) Cemiyeti*⁷³⁹ ve *İstanbul Anakus Fukaraperver ve Terakkiperver Cemiyeti “Omonia”*⁷⁴⁰ da Meşrutiyet döneminde varlık göstermişlerdir.

1909 yılında İstanbul’da yaşayan Vogatsiolular (Selanik’in bir köyü) tarafından kurulan *İstanbul Vogatsiolular Yardımlaşma Cemiyeti “Aziz Konstantinos”*un⁷⁴¹ amacı ise yalnızca bölgeseldir. Vogatsio köyüne ve sakinlerine maddi destek sağlamak için çalışmalar yapmıştır. Cemiyetin mühründe ise Aziz Konstantinos ve Azize Eleni’nin tasvirleri yer almaktadır. Cemiyetin kuruluş tarihinden itibaren üç yıl faal olarak çalıştığı bilinmekte, ancak bu üç yıl sonrasında faaliyetlerine devam edip etmediği konusunda bilgi bulunmamaktadır.⁷⁴²

İstanbul’da 1909 yılında kurulan cemiyetlerden bir tanesi de *İstanbul İncesu Hayırsever Birlik Cemiyeti*’dir.⁷⁴³ Aynı yıl kurulan *Topkapı Maarifperver ve*

⁷³³ Αδελφότης Ποταμιτών “Ο Άγιος Γεώργιος”/ Adelfotis Potamiton “Ο Agios Georgios”.

⁷³⁴ Ηπειρωτικός Σύνδεσμος / İpirotikos Syndesmos.

⁷³⁵ Η εν Κωνσταντινούπολει Ρωμαϊκός Σύνδεσμος Πατρίς και Αποκέντρωσις / İ en Konstantinupoli Romekos Syndesmos Patris kai Apokentrosis.

⁷³⁶ Φιλόπτωχος Αδελφότης “Ο Άγιος Νικήτας” / Filoptohos Adelfotis “Ο Agios Nikitas”.

⁷³⁷ Αδελφότης Μανδάλων εν Κωνσταντινούπολει “Ο Άγιος Βασίλειος” / Adelfotis Mandalon en Konstantinupoli “Ο Agios Basikeios”.

⁷³⁸ Αδελφότης Προσκυνητών Αγίου Σάββα εν Υψωμαθειοίς/ Adelfotis Proskiniton Agiu Savva en İpsomatheiois

⁷³⁹ Έν Αγίω Γεωργίω Υψωμαθειών Άγαθοεργός Αδελφότης Ζωοδόχος Πηγή/ En Agio Georgio İpsomatheion Agathoergos Adelfotis Zoodohos Pigi.

⁷⁴⁰ Φιλόπτωχος Φιλοπρόδος Αδελφότης Ανακούς εν Κωνσταντινούπολει “Ομόνοια”/ Filoptohos Filoproodos Adelfotis Anakus en Konstantinupoli “Omonia”.

⁷⁴¹ Η εν Κωνσταντινούπολει Άλληλοβοηθητική Αδελφότης των Βογατσιοτών “Ο Άγιος Κωνσταντίνος” / İ en Konstantinupoli Alliloboithitiki Adelfotis ton Boyatzioton “Ο Agios Konstantinos”.

⁷⁴² Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 339.

⁷⁴³ Η εν Κωνσταντινουπόλει Φιλανθρωπική Αδελφότης Ομόνοια της Ινδζέ-σου / İ en Konstantinupoli Filanthropiki Adelfotis Omonia tis İndzesu.

Fukaraperver Cemiyeti “Aziz Haralambos”un⁷⁴⁴ varlığı ise Proodos gazetesinde cemiyete dair yer alan bir haber ile kanıtlanmaktadır. 1910 yılının Şubat ayına ait habere göre cemiyet kuruluşunun birinci yılını kutlamıştır.⁷⁴⁵

Yine 1909 yılında kurulan ve faaliyet alanı Galata olan *Galata İnsani Yardım ve Maarif Cemiyeti* “Enosis Synergias” birlik ve beraberlik kavramlarını isminde de ön plana çıkaran cemiyetlerdendir.

1910 yılında kurulan *İstanbul Delmisu Fukaraperver Cemiyeti*’ne⁷⁴⁶ ek olarak, Aziz İoannis Hayırsever Uhuvveti’ne⁷⁴⁷ dair ulaşılabilen tek bilgi Beykoz’da Kasım 1910’da genel kurul toplantısını yapmış olduğudur.⁷⁴⁸ Bu toplantının cemiyetin ilk toplantısı olma ihtimali kuvvetlidir. *Galata Rum Ortodoks Cemaati Kimsesizler ve Yetimler Aşevi Cemiyeti* de hayırseverlik ve yardımlaşma amacıyla 1911 yılında kurulmuştur.

1911 yılında kurulan *İstanbul Rum Hayırsever Müzikseverler Birliği*⁷⁴⁹ ile *Salmatomruk Fukaraperver Cemiyeti* “Aziz İoannis”⁷⁵⁰ de hayırseverlik amacıyla İstanbul’da kurulan diğer Rum cemiyetleri içinde sayılabilir.

Öte yandan *Pera Meryem Ana İviria Birliktelik Cemiyeti* (1864) de özellikle 1912 yılında ve sonrasında yoksul öğrencilere kılık kıyafet yardımları yaparak yüzünü maarifperverliğe dönmüştür.⁷⁵¹

⁷⁴⁴ Η εν Τόπ-καπού Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης “Ο Άγιος Χαράλαμπος” / İ en Top-kapu Filekpedevtiki kai Filoptohos Adelfotis O Agios Haralambos.

⁷⁴⁵ **Proodos**, 17 Şubat 1910.

⁷⁴⁶ Η εν Κωνσταντινουπόλει Φιλόπτωχος Αδελφότης Δελμησού “Η Ανάληψις” / İ en Konstantinupoli Filoptohos Adelfotis Delmisu “İ Analipsis”.

⁷⁴⁷ Αγαθοεργός Αδελφότης Ο Άγιος Ιωάννης / Agathoergos Adelfotis O Agios İoannis.

⁷⁴⁸ **Proodos**, 29 Kasım 1910; Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 342.

⁷⁴⁹ Ελληνικός Φιλανθρωπικός Σύνδεσμος Φιλομούσων Άρετή Κωνσταντινουπόλει/ Ellinikos Filanthropikos Syndesmos Filomuson Areti Konstantinupoli.

⁷⁵⁰ Orhan Türker, **Pili Adrianupoleos’tan Edirnekapı’ya**, s. 59.

⁷⁵¹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s.63.

2.6.Rum Kadın Cemiyetleri

Meşrutiyet döneminde modernleşme çabalarının artmasıyla gelenek-dinsel ve ataerkil çerçeve nedeniyle yaşam alanı eviyle sınırlı kalan kadınlar, bu dönemin getirdiği sosyal değişimden etkilenmişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan özgürlük havası kendini kısa sürede kadınlara yönelik dergiler, gazeteler ve cemiyetlerde de göstermiştir.⁷⁵² Meşrutiyet döneminin, basın-yayın hayatında yarattığı rahatlama, bu sektörün kadınlara dönük yayınlarla kadınları çalışma hayatında desteklemesine ve cesaretlendirmesine yol açmıştır.⁷⁵³

Meşrutiyet döneminin taşıdığı enerji her ne kadar Rum kadın örgütlerinin sayısında bir patlamaya neden olmasa da Tanzimat sonrasında kurulan pek çok cemiyetin bu dönemde de varlığını koruması, kadın faaliyetleri konusundaki hareketliliğin devam ettiğini en azından bir gerilemenin olmadığını göstermektedir.

Meşrutiyet döneminde *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*, hayırseverlik faaliyetlerine devam etmiştir. Cemiyetin, yardıma muhtaç ve hamile kadınlar için Beyoğlu Tarlabası'nda bir tedavihane açılması yönündeki talebi Dâhiliye Nezareti tarafından sakıncalı bulunmuş ve cemiyetin bu girişimi sonuçsuz kalmıştır.⁷⁵⁴

Bu dönemde cemiyetin önemli faaliyetlerinden bir diğeri de, 1912 yılında Balkanlarda meydana gelen deprem sonucunda evsiz kalan depremzedelere yardım etmek olmuştur. Peralı Rum kadınlar, depremzedelere yardım toplamak amacıyla İstanbul sokaklarında çiçek satmak için devletten ruhsat almışlardır.⁷⁵⁵

Öte yandan Meşrutiyetin pek çok alanda yarattığı değişim süreci kısa sürede basın yayın aracılığıyla kadınlara da ulaşmıştır. Kadınların toplumdaki konumlarına, hayatın her alanında daha fazla rol almaları gerekliliğine yapılan vurgunun arttığı bu dönemde, Meşrutiyet öncesi kurulan Rum kadın cemiyetleri faaliyetlerini sürdürürken, bunlara yenileri de eklenmiştir.

⁷⁵² Yıldırım, a.g.e., s. 85.

⁷⁵³ Yıldırım, a.g.e., s. 93.

⁷⁵⁴ BOA, DH. MKT., 1155/22,10 Safer 1325.

⁷⁵⁵ BOA, DH. MTV., 16/50, 8 Ramazan 1330.

1909 yılında Kuruçeşme’de, Azize Varvara Kilisesinde bulunan ikonların onarımını sağlamak amacıyla kurulan *Kuruçeşme Terakkiperver Cemiyeti* “Azize Varvara”nin⁷⁵⁶ gelir kaynağı, üyelerinden yıllık olarak topladığı 10 kuruşluk abonelik ücreti olmuştur.⁷⁵⁷ Bunun dışında cemiyetin başka bir faaliyet bilgisine ulaşılamamıştır.

Feriköy-Şişli Kadınlar Cemiyeti “*Ενπία*”⁷⁵⁸ 1909 yılında Feriköy’deki Rum cemaatin yoksul ailelerine yardım etmek ve gelişimlerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Tiyatro oyunları, piyango bileti satışları ve üyelik aidatlarından gelir sağlayan⁷⁵⁹ cemiyet, bu gelirlerinin yüzde 50’sini Feriköy cemaat okullarının kumanyaları için, yüzde 25’lik kısmını fakir ailelere yardım için kullanmıştır. Son yüzde 25’lik kısmını ise gelecekte kurulması planlanan okulların kumanyaları için bankada muhafaza etmiştir.⁷⁶⁰

1909 yılında kurulan ve üyelerini Osmanlı kadınlarının oluşturduğu *Osmanlı Kadınları Terakki Birliği’nin*⁷⁶¹ amacı ise; işsizlere iş imkânı oluşturmak, yoksul kadınlar için teknik okul açmak, Osmanlı coğrafyasında Türk, Ermeni ve Rum nüfusun yaşadığı yerlerdeki kütüphanelere ve okuma salonlarına kitaplar yollamak, yoksul ve imkânı olmayan çocukların okullara kaydolmalarına yardımcı olmak, savaşlarda yaralananlara tıbbi yardım imkânı sunmak olarak belirlenmiştir.⁷⁶² Bunların yanı sıra Anadolu’daki Türk, Rum ve Ermeni köylerine kitap göndermek ve yoksul çocuklara eğitim imkânı sağlamak diğer amaçları arasında yer almıştır.⁷⁶³

Arnavutköy’de kurulan *Arnavutköy Akşam Okulu Kültür Kadınlar Cemiyeti’nin*⁷⁶⁴ tam kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, 1910’lu yıllarda kurulduğu

⁷⁵⁶ Αδελφότης “Η Αγία Βαρβάρα” εν Ξηροκρήνη/ Adelfotis “İ Agia Varvara” en Ksirokrini.

⁷⁵⁷ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 148.

⁷⁵⁸ Αδελφότης των Κυριών Η Ευποιία εν Φερικιοί Σισλί/ Adelfotis ton Kirion i Evpiia en Ferikoy Sisli.

⁷⁵⁹ Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 149.

⁷⁶⁰ *Kanonismos tis en Ferikioi Sisli Adelfotitos ton Kirion “İ Evpiia”*, Konstantinoupoli, 1910, s. 1-2.

⁷⁶¹ Προοδευτικός Σύνδεσμος Οθωμανίδων/ Proodevtikos Syndesmos Othomanidon.

⁷⁶² Mamoni, *Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 150.

⁷⁶³ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 145.

⁷⁶⁴ Όμιλος Κυριών η Μόρφωσις Μεγάλου Ρεύματος Υπερ της Νυκτερινής Σχολής/ Omilos Kirion i Morfosis Megalu Revmatos İper tis Nikterinis Sholis.

tahmin edilmektedir. Adından hareket edildiğinde kadınlara gece dersleri vermeyi hedeflediği tahmin edilebilir.

1910 yılında Zapyon Kız Okulu öğrencileri tarafından kurulan *Zapyonlular Birliği'nin*⁷⁶⁵ amaçları arasında, okuldaki yoksul öğrencilere kılık kıyafet, gıda ve kitap temin edilmesi, hâsıl olan diğer ihtiyaçların karşılanması, öğrencilerin manevi ve kültürel gelişiminin edebiyat okumaları ve okul içindeki söyleşiler aracılığıyla geliştirilmesi yer almaktadır. Cemiyetin daimi üyeleri okulun öğrencilerinden oluşmaktadır.⁷⁶⁶

Bunların yanı sıra *Ayvansaray Panagia Kilisesi Kadınlar Uhuveti*⁷⁶⁷ 1913 yılında Fener'de kurulmuştur. Cemiyetin amacı etkinlik alanı olan Fener'deki tarihi ayazmaların bakım ve onarımlarını sağlamaktır.⁷⁶⁸ Cemiyetin gelir kaynağını bağışlar oluşturmuştur.

⁷⁶⁵ Ένωσις των Ζαππιδών / Enosis ton Zappidon.

⁷⁶⁶ Mamonì, **Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 151.

⁷⁶⁷ Αδελφότης των Κυριών Παναγία των Βλαχερνών/ Adelfotis ton Kirion ton Panagia ton Vlahernon.

⁷⁶⁸ **Kanonismos Tis Adelfotitos Ton Kirion Panagia ton Blahernon**, Konstantinoupoli, 1913, s. 4.

2.7.Rum Meslek Cemiyetleri

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile hemen her alanda çok sayıda cemiyetin kurulması, devletin çeşitli kanun düzenlemelerine gitmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Cemiyetler Kanunu ve Tatil-i Eşgal Kanunu Osmanlı ülkesinde büyük bir hızla çoğalan cemiyetler konusunda sınırlayıcı bir önlem olarak yasalaşmıştır.

Bu dönemde kurulan Rum meslek cemiyetleri ise diğer dönemlere nazaran büyük bir artış göstermiştir. Bunda şüphesiz ki, Meşrutiyetin ilan edilmesiyle doğan özgürlük ortamı ve bu özgürlük ortamı içinde çalışanların hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve mesleki dayanışma adı altında mesleki yardımlaşma kültürünün geliştirilmeye çalışılmasının önemi büyüktür.

İstanbul Rumları, bu dönemdeki örgütlenmelerini kamu hizmeti dışındaki serbest çalışma alanlarında oluşturmuştur. Bu bağlamda serbest mesleklerin yani, terzilik, aşçılık, garsonluk, ayakkabıcılık, berberlik, bakkalcılık gibi mesleklerin sistematik bir şekilde örgütlenmesi sağlamıştır. Ancak Rumlar yalnızca serbest meslek dallarında örgütlenmemiştir. Kamu hizmeti veren meslek dallarında çalışanlar da gerek tek etnik köken, gerekse başka unsurlarla işbirliğine gitmişler ve ortak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Diğer yandan bu alanda kurulan oluşumların adları her ne kadar, birlik, uhuvvet, cemiyet olsa da bu grupların hem birer eğitim kurumu hem de birer sendika gibi çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Rum cemaatinin önemli bir meslek grubu olan hekimlerin ise bu dönemde de faaliyetlerine devam ettiğini söylemek mümkündür. Hekimler Meşrutiyet'in ilk yıllarında faaliyetlerini yalnızca kendi kurmuş oldukları cemiyetlerle sürdürmekle kalmamış, *Sylogos* bünyesinde de özellikle Rum eğitimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1880 yılında *Sylogos*'un toplam 304 üyesinin 22'sini, 1890 yılında toplam 394 üyesinin 32'sini, 1910 yılında ise toplam 210 üyesinin 56'sını hekimler oluşturmuştur.⁷⁶⁹ Rakamlara bakıldığında özellikle 1910 yılında *Sylogos*'un genel üye sayısının azalması, yeni üye kayıtlarının duraklamaya girmesiyle açıklamak

⁷⁶⁹ Trombukis, a.g.e., s. 180.

mümkünken, hekim üye sayısının artması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Bu dönemde hekimler mesleki faaliyetlerden ziyade Rum eğitim ve dilinin gelişimine daha fazla destek olmuşlardır denilebilir.

1908 yılında kurulan ve üyelerinin tatlıcılar, şekerçiler, Avrupa tarzı pasta yapan pastacılar, lokanta şefleri ve çalışanlarından oluşan *Uluslararası Aşçılar Cemiyeti'nin* kurucularının tamamı Rumlardan oluşmaktadır.⁷⁷⁰ Yine aynı yıl kurulan *Aşçılar Birliği "Omonia"nın*⁷⁷¹ varlığı ise yalnızca Proodos gazetesinde üyelerini genel kurul toplantısına çağırdığının belirtildiği bir haberden anlaşılmaktadır.⁷⁷²

Öte yandan *Proodos Terziler Loncası* hakkında edinilebilen tek bilgi, 1908 yılında kurulduğudur.⁷⁷³ Başka bir kaynakta *Terzi Amelesi İttihad Cemiyeti* adıyla İstanbul'da kurulan bir cemiyete dair bilgiye rastlanmıştır. Cemiyetin Yunanca isminden ve cemiyetin tüm üyelerinin Rum olmasından hareketle bu iki cemiyetin aynı cemiyet olabileceği akla yatkın görünmektedir. *Terziler Loncası*, bazı işçileri baskı ve tehditle Yunanistan'a göndererek Pire ve Atina'dan yeni işçiler getirtmiş ve onun bu faaliyeti siyasi amaçlar taşıdığı şeklinde bir şüphe yaratmıştır.⁷⁷⁴

*Rum Tüccarlar Birliği*⁷⁷⁵ İstanbullu Rum tüccarlar tarafından 1908 yılında kurulmuş, 21 loncaya bölünmüş ve her biri için iki temsilci tayin etmiştir.⁷⁷⁶

İstanbul'da kurulan ve geniş çaplı bir mesleki cemiyet olan *İstanbul'un Otel, Restoran, Birahane ve Kiraathanelerinde Çalışanlar Cemiyeti "Omonia"* 1908 yılında kurulmuş ve cemiyetin üye profilini gıda sektöründe çalışanlar oluşturmuştur. Cemiyet toplantılarını Galatasaray'daki Labirinthos Birahanesi'nde yapmıştır.⁷⁷⁷

⁷⁷⁰ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

⁷⁷¹ Σύνδεσμος "Ομόνοια" τών Μαγειρούπαλλήλων/ Syndesmos "Omonia" ton Magirupallilon.

⁷⁷² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 330.

⁷⁷³ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

⁷⁷⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 129.

⁷⁷⁵ Ελληνικός Εμπορικός Σύλλογος/ Ellinikos Emborikos Syllogos.

⁷⁷⁶ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 314.

⁷⁷⁷ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

Bunun yanı sıra 1908 yılında mesleki dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulan *Pera ve Galata Berberler Cemiyeti*⁷⁷⁸ ile ilgili edinilebilen tek bilgi, mühründe berberliği temsil eden tarak ve makas figürünün bulunduğu.⁷⁷⁹

Aynı yıl kurulan *Terakki Birliği*⁷⁸⁰ askeri kıyafet terzileri tarafından zanaatlarını geliştirmek ve seslerini duyurmak amacıyla faaliyetlerde bulunmuştur.⁷⁸¹

Diğer yandan Meşrutiyet döneminin ruhuna uygun olarak mesleki hakları korumak yönünde kurulan cemiyetlerden bir tanesi de *Uluslararası Berberler Cemiyeti* “*Enosis*”dir. 1908 yılında mesleki haklarını korumak amacıyla kurulan cemiyet, ayrıca berberlik mesleğinin iyi şekilde icra edilmesi ve geliştirilmesi, teknik eğitimin sağlanması ve yasalar çerçevesinde mesleki hakların korunması için de faaliyetlerde bulunmuştur.⁷⁸²

1908 yılında bir kıraathanede kurulan *İstanbul Bakkal Tezgâhtarları Cemiyeti* “*O Promithevs*”⁷⁸³ ise özellikle 1909 yılının başında başlattıkları grev hareketiyle dikkati çekmiştir. Bununla beraber cemiyet üyesi olan bakkal çıraqları Pazar günlerinin tatil olmasının ardından, tatil uygulamasına uymayarak dükkânlarını açan bakkallara yönelik eylemlerde bulunmuşlardır.⁷⁸⁴ Cemiyetin özellikle çalışan haklarına yönelik grev ve eylem tarzındaki faaliyetleri bir mesleki cemiyet olarak işçi haklarını ne denli savunduğunu ortaya koyar niteliktedir.

Pera’da 1908 yılında üyelerine maddi destek sağlamak, yetim çocuklara yardımcı olmak amacıyla kurulan *İstanbul Rum Tezgâhtarlar Birliği*,⁷⁸⁵ vefat eden üyelerinin cenazelerini üstlenmiş, işsiz üyelerine iş bularak mesleki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmış ve haksızlığa uğrayan işçilere yardımcı olmayı amaç edinmiştir. Gece okulları açarak üyelerine ticaret, muhasebe, ticaret hukuku gibi mesleki

⁷⁷⁸ Αδελφότης Κουρέων Πέραν καί Γαλατά εν Κωνσταντινουπόλει/ Adelfotis Kireon Peran kai Galata en Konstantinupoli.

⁷⁷⁹ Mamoni- Istikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 308.

⁷⁸⁰ Σύνδεσμος Πρόοδος/ Syndesmos Proodos.

⁷⁸¹ *Proodos*, 29 Ağustos 1908.

⁷⁸² Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 147.

⁷⁸³ Η εν Κωνσταντινουπόλει Αδελφότης των Υπαλλήλων Παντοπωλών “Ο Προμηθεύς”/ Í en Konstantinupoli Adelfotis ton Ípallilon Pontopolon “Ο Promithevs”.

⁷⁸⁴ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 148.

⁷⁸⁵ Ελληνική Ενωση Εμποροϋπαλλήλων εν Κωνσταντινουπόλει/ Elliniki Enosis Emboripallilon en Konstantinupoli.

eğitimin yanı sıra Fransızca kursu⁷⁸⁶ da veren cemiyet tasarruf fikrini de geliştirmeyi hedeflemiştir.⁷⁸⁷

1908 yılında kurulan *Tezgâhtarlar Cemiyeti* “*Allilengii*”⁷⁸⁸ hakkında ulaşılabilen tek bilgi cemiyet Başkanlığını Yorgos Hristopulos’un yapmış olduğudur.⁷⁸⁹

74 kurucu üyenin katılımıyla 1908 yılında kurulan *Tezgâhtarlar Birliği* “*Pronia*”⁷⁹⁰ ise Pera’da faaliyet göstermiştir.⁷⁹¹ Yine aynı yıl kurulan *Uluslararası İşçiler Birliği*, mesleki dayanışmayı ön planda tutmuş ve faaliyet alanını İstanbul olarak belirlemiştir. Kayıtlı olan her üyenin gelişimine katkıda bulunmak, sakat, hasta ve zor durumda olan üyelerine maddi yardım yapmak, ölen üyelerinin ailelerine yardımcı olmak gibi amaçları olan cemiyet tüzüğünü Türkçe, Ermenice, Fransızca ve Yunanca olarak yayınlamıştır.⁷⁹² Bunda şüphesiz ki cemiyetin uluslararası kimliğinin etkisi vardır. Ayrıca tüzüğünü farklı dillerde yayınlamış olması üye profilindeki çeşitliliği de ortaya koyar niteliktedir.

Cemiyet, tüzüğünde mührünün tasvirini de yapmıştır. Mühründe kuruluş yılı olan 1908 yılının yazılı olduğu ikonun etrafı cemiyetin adıyla çevrelenmiştir. Cemiyetin adı Osmanlıca “*Uhuvvet-i Müstahdemin Muhtelite İstanbul*” şeklinde yazılmıştır.⁷⁹³

1909 yılında Pera’da kurulan *Otel ve Lokanta İşçileri Cemiyeti* “*Anagenisis*” mesleki dayanışma duygusuyla kurulmuş ve yardıma muhtaç üyelerine destek vermiştir.⁷⁹⁴ *Rum Gazeteciler Birliği*⁷⁹⁵ de aynı yıl kurulmasına karşın cemiyetin faaliyetlerine ulaşamamıştır.

⁷⁸⁶ Cemiyetin nizamnamesinde yalnızca yabancı dil ifadesi kullanılmıştır. **Elliniki Enosis Emboropallilon en Konstantinupoli Katastatikon**, Konstantinupoli, 1911, s. 31.

⁷⁸⁷ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 147.

⁷⁸⁸ Σύνδεσμος Εμπορούπαλλήλων η Αλληλεγγύη εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Emborupallilon Í Allilengii en Konstantinupoli.

⁷⁸⁹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 148.

⁷⁹⁰ Σύνδεσμος Εμπορούπαλλήλων “Η Πρόνοια”/ Syndesmos Emborupallilon “Í Pronia”.

⁷⁹¹ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 148.

⁷⁹² **Diethnis Sinadelfosis Ípallilon Katastatikon**, Konstantinupoli, 1909, s. 3-5.

⁷⁹³ **Diethnis Sinadelfosis Ípallilon Katastatikon**, Konstantinupoli, 1909, s. 5.

⁷⁹⁴ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 146.

1910 yılında kurulan *İstanbul Rum Alkol Sanayicileri Birliği'nin*⁷⁹⁶ mührü faaliyet yılları hakkında bilgi vermektedir. Mamoni'nin aktardığına göre, ortasında cemiyetin isminin yazılı olduğu mühründe 1910-1918 tarihleri yer almaktadır. Bu da cemiyetin Birinci Dünya Savaşı döneminin sonuna kadar faaliyette bulunduğunu ya da nizamnamesinin bu yıla kadar geçerli olacağını ortaya koymaktadır. Diğer yandan cemiyetin mühründe salkım tasviri yer almaktadır.⁷⁹⁷ Salkım tasvirinin üzüm ve şarap çağrışımı yapması, cemiyetin şarap üreticileri odaklı bir üye profiline sahip olabileceğini akıllara getirmektedir.

1910 yılında *İstanbul Terzi Ameleleri Birliği "Proodos"*,⁷⁹⁸ *İstanbul Rum Hekimler Birliği "Asklipios"*⁷⁹⁹ ve *Simitçiler, Börekçiler Kurabiyeciler ve Kadayıfçılar Loncası*⁸⁰⁰ gibi oluşumların da varlık gösterdiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar bu oluşumların faaliyetlerine ulaşılamamış olsa da birer lonca gibi çalıştıklarını tahmin edilmektedir.

19. yüzyılda İstanbul'da tıp okullarının eksikliği özellikle İstanbul Rumlarının tıp eğitimi için Avrupa'ya gitmelerine neden olmuştur. İlerleyen süreçte Atina Üniversitesi'nin bir tıp fakültesi açması Rum nüfusun tıp eğitimini anavatanlarında tamamlamalarına yardımcı olmuştur. Özellikle tıp öğrencilerinin Avrupa'da eğitim almaları Avrupa kültürünü ve farklı ideolojileri benimsemeleri konusunda katkı sağlamıştır.⁸⁰¹ Eğitimleri sonrasında görevlerini İstanbul'da icra eden bu hekimler İstanbul'da kendi cemaatlerinin elit sınıfını oluşturmuşlardır. Dolayısıyla cemiyet kurmada öncü rol üstlenen hekimler, ilerleyen süreçte bu faaliyetlerini farklı cemiyetler kurarak sürdürmüşlerdir.

⁷⁹⁵ Ελληνικός Δημοσιογραφικός Σύνδεσμος/ Ellinikos Dimosiografikos Syndesmos.

⁷⁹⁶ Ελληνικός Σύνδεσμος Βιομηχάνων Οίνοπνευμάτων εν Κωνσταντινουπόλει/ Ellinikos Syndesmos Viomihanon Inopnevmaton en Konstantinupoli.

⁷⁹⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 343.

⁷⁹⁸ Σύνδεσμος Ραπτοεργατών Κωνσταντινπόλεως "Πρόδος"/ Syndesmos Raptoergon Konstantinopoleos "Proodos". Bu cemiyetle benzer ada sahip bir cemiyet 1908 yılında kurulmuştur. ancak edinilen bilgiler ışığında bu iki cemiyetin aynı cemiyetler olup olmadığı bilgisi kesinleştirilememiştir.

⁷⁹⁹ Σύνδεσμος των εν Κωνσταντινούπολει Ελλήνων Ιατρών "Ασκληπιός"/ Syndesmos ton en Konstantinupoli İatron "Asklipios".

⁸⁰⁰ Συντεχνία των Σιμιτζίδων, Μπορεκτσίδων, Κουραμπιεζίδων και Κανταϊφτσίδων/ Syntehnia ton Simitzidon, Borektzidon, Kurambiezidon kai Kadaiftsidon.

⁸⁰¹ Trombukis, **a.g.e.**, s. 75.

*İstanbul Rum Hekimler Birliği*⁸⁰² de 1910 yılında kurulmuş ve 1914 yılına ait nizamnamesinin ön kapağına 24 Şubat 1911 yılında imparatorluktan izin alındığı şeklinde bir not düşülmüştür. Bu nottan hareketle, izin alınma tarihinin, kuruluş izni olarak yorumlanması mümkündür.

Cemiyet Rum doktorlardan oluşmaktadır. Mesleki dayanışma ve yardımlaşma amacıyla kurulan cemiyet, 1914 tarihli nizamnamesine üye dilekçe formunu da koymuştur.⁸⁰³ Cemiyetin mührü, oluşumun adının Yunanca ve Osmanlıcasının bulunduğu bir daire şeklindedir. Bu mühür diplomalar ve resmi yazışmalarda kullanılmıştır.⁸⁰⁴

1911 yılında kurulan diğer bir Rum cemiyeti de *İstanbul Mermerciler Loncası* 'dır.⁸⁰⁵ Mermerciler Loncası'nın öncelikli amacı yoksul üyelerine parasal ve tıbbi destek sağlamak olmuştur. Üyeler kendi aralarında dört grup oluşturmuşlardır. Bunlardan ilki işlenmemiş mermer tüccarları, ikincisi müteahhitler ve mermer tüccarları, üçüncüsü işçiler ve dördüncüsü de dükkan çalışanları şeklinde belirlenmiştir. Diğer yandan cemiyet, nizamnamesinde mermer işçilerinin çalışma saatleri konusunda düzenlemeye gitmiş ve adeta bir sendika şeklinde çalışmıştır.⁸⁰⁶

Aynı yılda yani 1911 yılında İstanbul Rum gazetelerinin 21 yazarı tarafından kurulan *Rum Muhabirler Birliği* 'nin⁸⁰⁷ başkanlığını ilk dönemde Ah. Kalevras üstlenirken, 1913'te bu görevi M. Blasidis devralmıştır.⁸⁰⁸

1911 yılında kurulan ve mesleki birliği ön plana çıkaran *Terakkiperver Marangozlar Birliği*,⁸⁰⁹ *Büyükada İnşaat Ameleleri Birliği* "Aziz Spiridon",⁸¹⁰

⁸⁰² Σύνδεσμος των εν Κωνσταντινουπόλει Ελλήνων Ιατρών/ Syndesmos ton en Konstantinupoli Ellinon İatron.

⁸⁰³ **Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinupoli Ellinon İatron**, Konstantinupoli, 1914, s. 17.

⁸⁰⁴ **Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinupoli Ellinon İatron**, Konstantinupoli, 1914, s. 21.

⁸⁰⁵ Η έν Κωνσταντινουπόλει Αδελφότης τής Συντεχνίας των Μαρμαράδων

⁸⁰⁶ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 355-356.

⁸⁰⁷ Σύνδεσμος των Ελλήνων Συντακτών/ Syndesmos ton Ellinon Sintakton.

⁸⁰⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 359.

⁸⁰⁹ Φιλοπροοδευτικός Σύνδεσμος Ξυλουργών/ Filoproodevtikos Syndesmos Ksilurgon.

⁸¹⁰ Εργατικός επι οικόδομών Σύνδεσμος Πριγκήπου "Άγιος Σπυρίδων"/Ergatikos Epi İkodomon Syndesmos Pringipu "Άγιος Spiridon".

İstanbul Makinistler Birliği,⁸¹¹ *Un Fabrikası Loncası*,⁸¹² *Kadıköy İnşaat İşçileri ve Marangozlar Loncası*⁸¹³ gibi oluşumların yanı sıra 1912 yılında kurulan *Demir Sanayii İşçi Birliği*,⁸¹⁴ *Fırıncılar Birliği Dimitra*,⁸¹⁵ *Usta Marangozlar Birliği*,⁸¹⁶ *Kalaycılar Loncası*⁸¹⁷ gibi oluşumlar da Meşrutiyet döneminde varlık göstermiştir.

Yine faaliyetleri hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamayan ancak 1912 yılında İstanbul'da kurulduğu bilinen başka bir cemiyet de *Sigaracılar Cemiyeti*'dir.⁸¹⁸

Öte yandan *İstanbul Alkollü İçki Sanayicileri Birliği*,⁸¹⁹ *İstanbul Matbaacılar Birliği*⁸²⁰, *İtfaiyeciler Cemiyeti*⁸²¹ de 1913 yılında kurulmuş olan diğer Rum mesleki cemiyetlerindedir.

*İstanbul Matbaa Çalışanları Sendikası'nın*⁸²² 1914 yılında kurulmuş olduğu dışında, hakkında ulaşılabilen tek bilgi Mart 1914'te üyelerini toplantıya çağırmasıdır.⁸²³ Bu bilgi, onun Birinci Dünya Savaşı'nda kısa bir süre önce kurulduğunu kanıtlamaktadır.

⁸¹¹ Μηχανουργικός Σύνδεσμος εν Κωνσταντινουπόλει/ Mihanurgikos Syndesmos en Konstantinupoli

⁸¹² Συντεχνία των Άλευρομυλωνάδων/ Syntehnia ton Alevromilonadon.

⁸¹³ Συντεχνία των εν Χαλκηδόνι Κτιστών και λεπτουργών/ Syntehnia ton en Halkidoni Ktiston kai Lepturgon.

⁸¹⁴ Εργατικός Σύνδεσμος της Σιδηρουργικής Βιομηχανίας/ Ergatikos Syndesmos Tis Sidirurgikis Vionihavias.

⁸¹⁵ Σύνδεσμος Αρτοποιών (Ταβλακιάρ) « Η Δήμητρα»/ Syndesmos Artopolon (Tavlakiar) "Dimitra".

⁸¹⁶ Σύνδεσμος των Μαστόρων Ξυλουργών/ Syndesmos ton Matoron Ksilurgon.

⁸¹⁷ Συντεχνία των Γαλάτζηδων/ Sintehnia ton Galatzidon.

⁸¹⁸ Αδελφότης των Σιγαροποιών/ Adelfotis ton Sigaropion.

⁸¹⁹ Σύνδεσμος των εν Κωνσταντινουπόλει Έργοστασιαρχών Οίνοπνευματωδών Ποτών/ Syndesmos ton en Konstantinupoli Ergostasiarhon İnopnevmatodon Poton.

⁸²⁰ Σύνδεσμος των Τυπογράφων Κωνσταντινουπόλεως/ Syndesmos ton Tipografon Konstantinupoleos.

⁸²¹ Σωματείον Πυροσβεστών/ Somation Pirosveston.

⁸²² Συνδικάτον των Εργατών των Τυπογραφείων Κωνσταντινουπόλεως/ Sindikaton ton Ergaton ton Tipografion Konstantinupoleos.

⁸²³ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 368.

2.8.Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri

Önceki yıllarda kurulmuş olan Rum spor ve sanat cemiyetleri Meşrutiyet döneminde varlıklarını korumaya devam ederken, mutlak yönetim döneminin sona ermiş olması, Osmanlı sınırlarında sanatın ve sanatsal faaliyetlerin hızla kendini göstermesine neden olmuştur. Özellikle İstanbul'da her türlü sanatsal faaliyette ön plana çıkan Gayrimüslimler bu dönemde faal olmuşlar ve başta spor ve sinema olmak üzere pek çok alanda kültürel bir hareketlilik yaratmışlardır. Özellikle 19. yüzyıldan başlayarak Rumların spor konusunda ciddi bir yer edinmiş olmaları onlara önemli başarılar da getirmiştir. Dört olimpiyat şampiyonluğu, elliden fazla spor kulübünün kurulması ve İstanbul'da düzenlenen spor etkinlikleri de bunun bir sonucudur.⁸²⁴

Meşrutiyet'in ilanı sadece Gayrimüslimlerin sportif faaliyetlerinde olumlu etki yaratmamıştır. Aynı süreçte pek çok Müslüman kulüp ve cemiyetleri de tıpkı Rum cemiyetleri gibi spor gösterileri ve konferanslar organize etmeye başlamışlardır. Bunlardan en önemlisi 20 Eylül 1908 tarihinde Selim Sırrı Bey ve Dr. Rıza Tevfik Bey tarafından düzenlenen konferanstır.⁸²⁵

Öte yandan 1909 yılının Ağustos ayında Yıldız Sarayı'nın bahçesinde bir spor şenliğinin düzenlenmesi (Yıldız Şenliği) spor bilincinin yükseltilmeye ve özendirilmeye çalışılması açısından oldukça önemlidir. Güreş, İsveç usulü jimnastik, tüfek atışları, jimnastik ve kuvvet gösterileri gibi dallarda organize edilen şenlik üç gün sürmüştü ve özellikle jimnastik alanındaki gösterilere Beyoğlu Rum okulları jimnastikçileri katılmıştır.⁸²⁶

Bu hareketlilik çerçevesinde Osmanlı ülkesinde çok sayıda spor faaliyetleri organize edilmiştir. 25 Temmuz-1 Ağustos 1910 tarihleri arasında *Rum Atletizm ve Jimnastik Birliği*'nce (Syndesmon Ellinikon Athlitikon Gimnastikon Somation) himaye edilen "*İstanbul Müsabakaları*"⁸²⁷ (Pankonstantinupoloi Agones) 1910-1922 yılları arasında 23 defa düzenlenmiştir. Bu organizasyona *Akilleus, Ermis, İraklis*

⁸²⁴ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 182.

⁸²⁵ Konferans ve etkinliklerin içeriği için bkz. Kahraman, **a.g.e.**, s. 666.

⁸²⁶ Kahraman, **a.g.e.**, s. 667.

⁸²⁷ İstanbul'un en önemli spor organizasyonlarından.

(Herkül), *Theseus* ve *Filippidis* gibi İstanbul'un önemli Rum Spor cemiyetlerinden çok sayıda sporcu ve atlet katılmıştır.⁸²⁸ 20. yüzyılın ilk on yılında Rumlar sayesinde sporda önemli bir gelişim yaşadığını söylemek mümkündür. Özellikle Kadıköy, bu dönemde futbol maçlarının yapıldığı bir mekân haline gelmiştir.

Meşrutiyetin ilanı İstanbul sanat hayatına da canlılık getirmiştir. Bu dönemde her ne kadar tiyatro gösterilerinde azalma hissedilir düzeye ulaşmış olsa da, sinema sanatı büyük ilgi görmüştür. Tiyatronun yerini yavaş yavaş sinema doldurmaya başlamıştır. İstanbul'da Meşrutiyet öncesinde Avrupa'nın gerisinde kalan sinemanın gelişmesini engellemiş olan pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki şüphesiz ki II. Abdülhamit'in baskıcı rejiminden kaynaklanan uygulamalardır. 1908'e kadar İstanbul'daki ışıklandırma yasağı, film gösterimlerini Pera tiyatrolarından kahvelere ve Rum kültür evlerine⁸²⁹ taşırken, 1910 yılında elektrik kullanımının artmasıyla sinema salonları çoğalmaya başlamıştır.⁸³⁰ İkincisi ise Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 1897 yılında gerçekleşen savaş sonunda Yunanistan'ın Megali İdea ideolojisinin ağır darbe alması ve bunun İstanbul Rumlarında korku ve tedirginlik yaratmış olmasıdır. Diğer yandan Mayıs 1897'de, Paris'teki bir sinema gösterimi sırasında projektörün eter lambası ile alev alan filmlerin neden olduğu yangın sonucu, sinema "tehlikeli gösteri" olarak nitelenmiş ve şehir merkezlerinden uzaklaşmıştır.⁸³¹

Meşrutiyet dönemi İstanbul'unda hareketlenme yaşayan sinema sektörünün gelişmesinde sosyo-kültürel cemiyetlerin de katkısı olmuştur. Bazı cemiyetler, gösterime sokmak istedikleri sinema filmlerini, başka cemiyetlerin salonlarında sinemaseverlerle buluşturmuştur. Meşrutiyet İstanbul'unda oldukça büyük ilgiyle karşılanan sinemayı yalnızca bir eğlence sektörü olarak değerlendirmek doğru olmaz. Zira 1922'ye kadar geçen süreçte pek çok sinema filminin sosyal yardım toplamak amacıyla izleyiciye sunulduğu söylenebilir. Özellikle 1908'den sonra Rum okulları başta olmak üzere, yoksul öğrencilere yardım etmek, sosyal yardım kurumlarına bağış toplamak ve eğitim kurumları açmak için pek çok sinema gösterimi yapılmış

⁸²⁸ Constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11509, Erişim Tarihi: 12/11/2014.

⁸²⁹ Çeşitli sosyo-kültürel cemiyetlere ait salonlar.

⁸³⁰ Yorgo Bozis- Sula Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemaclar**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 17.

⁸³¹ Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 53.

ve bu gösterilerden elde edilen gelirlerle Rum çocukların eğitimine katkılar sağlanmıştır.

Sinemanın özellikle Meşrutiyet döneminde böylesi bir gelişim göstermesi ve hatta tiyatro salonlarına taşınması⁸³² tiyatronun bir süreliğine de olsa popülaritesini yitirmesine neden olmuştur. Bir süre sonra da sinema filmlerine olan ilgi, yeni sinema salonları açılmıştır. Öyle ki 1910 yılından sonra İstanbul'da pek çok Rum ve Levanten, sinema salonları açmak konusunda hevesli davranmışlar, böylece tiyatro salonlarındaki zorunu misafirlik de son bulmaya başlamıştır.

Diğer yandan Meşrutiyet dönemi İttihatçı-Rum ilişkilerin gerilmesi, hatta Rumların muhalif kanat olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafında politikaya yönelmeleri, onların sosyo-kültürel faaliyetlerine de sirayet etmiştir. Bu çerçevede Meşrutiyetin ilanından sonra politik içerikli film gösterimleri de yapılmaya başlanmıştır. Öte yandan 1912 yılının Mart ayında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Cerrahpaşa Şubesi yararına bir film gösterisi de gerçekleştirilmiştir. Ermenilerin de bulunduğu Yenikapı Sandıkburnu Mahallesi'nde düzenlenen toplantıda, bir film gösterimi yapılmış ve Altı Mermer Rum İlkokulu Müzik Grubu da bir konser vermiştir. Bu etkinlik eski vekil Pavlos Karolidis'in siyasi içerikli bir konuşma yapması kadar, siyasi bir oluşuma hizmet etmesi açısından da dikkat çekici bir olaydır.⁸³³

Öte yandan Meşrutiyet öncesinde kurulmuş olan *Tatavla Herkül (İraklis) Jimnastik Cemiyeti/ Kulübü* 1910 yılında faaliyet alanlarına futbolu da eklemiş ve siyah kırmızı formayla çeşitli maçlara katılmıştır.⁸³⁴ 1912-1913 eğitim- öğretim yılında cemiyet kendi imkânlarıyla bir jimnastik salonu daha kurmuş ve işletmeye başlamıştır. Bu salon Tatavla'daki iki okulun öğrencilerinin beden eğitimi derslerini burada yapmış olması açısından önemlidir.⁸³⁵ Cemiyet bu hizmetiyle, Tatavla'daki öğrencilerin spor eğitimlerine de destek vermiştir.

⁸³² Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 119.

⁸³³ Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 121-131.

⁸³⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 18. Cemiyetin Futbol takımı günümüzde de Kurtuluş Gençlik Kulübü adıyla varlık göstermektedir.

⁸³⁵ Hristodulu, **a.g.e.**, s. 364.

1908 yılında kurulan *Tatavla Cemiyeti* “*Astir*”⁸³⁶ iki alanda hizmet vermiştir. Bunlardan biri müzik, diğeri de futboldur. Öte yandan cemiyetin *Pera Bizans Futbol Kulübü* ile oynadığı maçlarda galibiyetleri mevcuttur.⁸³⁷ 1913 yılına kadar faaliyet gösteren cemiyet, aletli müziğin öğretilmesinde önemli katkılar sunmuştur.⁸³⁸

Yedikule’de 1908 yılında kurulan “*Otho*” *Jimnastik Cemiyeti*⁸³⁹ ise 1909 yılında bir sinema gösterimi organize etmiştir. Bu sinema gelirini de yeni bir spor salonu açarak değerlendirmiştir.⁸⁴⁰ Cemiyet 1914’te savaş nedeniyle ara verdiği faaliyetlerine 1917 yılında yeniden başlamıştır.⁸⁴¹

Salmatomruk Atletizm Cemiyeti Zeus da 1908 yılında Salmatomruk’ta kurulmuş ve spor faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

1908 yılında kurulan *Pera Bizans Futbol Kulübü*⁸⁴² de bir futbol takımı olarak varlık göstermiştir. Aynı yıl *Müzik-Jimnastik Cemiyeti*⁸⁴³ de kurulmuş, ancak bu cemiyetin faaliyet bilgisine ulaşılamamıştır.

İstanbul’daki Ürgüplülerin desteğiyle 1908 yılında kurulan *İstanbul Ürgüplü Müzikseverler Birliği*⁸⁴⁴ Mamoni’nin aktardığına göre Yunanca ve Karamanlıca olmak üzere iki dilde yazılmış bir nizamnameye sahiptir. 1908 yılında kurulan cemiyetin amacı nizamnamesinde, Ürgüp halkının fikri ve ahlaki gelişiminin eğitim aracılığıyla sağlanması, ilk defa İstanbul’a gelmiş olan Ürgüplülerin de gelişimine destek verilmesi, Ürgüp’te okumakta olan yoksul kız ve erkek öğrencilere maddi yardımlarda bulunulması şeklinde belirtilmiştir.

⁸³⁶ Αστήρ Ταταούλων /Astir Tatavlon.

⁸³⁷ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 309.

⁸³⁸ Hristodulu, *a.g.e.*, s. 367.

⁸³⁹ Γυμναστικός Σύλλογος «Οθων» /Gimnastikos Syllogos “Othon”.

⁸⁴⁰ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 309.

⁸⁴¹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 310.

⁸⁴² Ελληνικός Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Βυζάντιον Πέραν / Ellinikos Podosferikos Syllogos Vizantion Peran, (Football Club Byzance Pera).

⁸⁴³ Μουσικός Γυμναστικός Σύλλογος/ Musikos Gimnastikos Syllogos.

⁸⁴⁴ Ελληνικός Σύνδεσμος Φιλομούσων Προκοπίων έν Κωνσταντινούπολει Αρετή/ Ellinikos Syndesmos Filomuson Prokopieon en Konstantinupoli Areti.

Diğer yandan cemiyet, 1918 yılının Aralık ayında *Anatoli Cemiyeti*'ne yazmış olduğu mektupta, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ülkesinin pek çok bölgesinde olduğu gibi, Ürgüp'te de başlayan seferberlik ve askere almalarla ilgili olarak yardım talep etmiştir.⁸⁴⁵

*Fenerli Mandolinciler*⁸⁴⁶ de 1908 yılında kurulmuş, Fener'in gençleri arasında müzik kültürünün yayılmasını sağlamayı hedeflemiştir. Cemiyetin 1912 yılındaki başkanlığını Konstantinos Papadopulos yapmıştır.⁸⁴⁷

1910 yılında ise müzik ve spor alanında *İstanbul Rum Jimnastik Cemiyeti* “*İason*”,⁸⁴⁸ *Maltepe Heveskar Cemiyeti* “*Proodos*”,⁸⁴⁹ *Fener Müzik Cemiyeti* “*Apollon*”,⁸⁵⁰ ve “*Korais*” *Cemiyeti*⁸⁵¹ de İstanbul'da kurulan önemli Rum cemiyetleri arasındadır.

1911 yılında kurulan *Amfion Müzik Cemiyeti* aletli müziği teşvik ederken,⁸⁵² *İstanbul Jimnastik Öğretmenleri Cemiyeti*,⁸⁵³ spor eğitimi konusunda çalışmalar yapmıştır. Aynı yıl kurulan *Galata Rum Filarmoni Cemiyeti*,⁸⁵⁴ *Kuzguncuk Müzik Cemiyeti Apollon*,⁸⁵⁵ *Potira Arion Müzik Cemiyeti*,⁸⁵⁶ *Sirkeci Müzik Cemiyeti* “*Arion*”⁸⁵⁷ ile 1912 yılında kurulan *Fener Jimnastik Cemiyeti* “*Korivos*”⁸⁵⁸ Meşrutiyet döneminde müzik ve spor konusunda faaliyetlerde bulunmuşlardır.

⁸⁴⁵ **Estia Neas Smirnis**, AA. 1918-1922, Γ 376.

⁸⁴⁶ Μανδολινάτα Φαναρίου/ Mandolinata Fanariu.

⁸⁴⁷ Mamoni- İstikoroulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 326.

⁸⁴⁸ Ελληνικός Γυμναστικός Σύλλογος εν Κωνσταντινούπολει Ιάσων/ Ellinikos Gimnastikos Syllogos en Konstantinupoli İason.

⁸⁴⁹ Ο εν Μάλτεπε Σύνδεσμος των έρασιτεχνών “Η Πρόοδος”/ ο en Maltepe Syndesmos ton Erasieyehnon “İ Proodos”.

⁸⁵⁰ Ο εν Φαναρίω Μουσικός Σύλλογος Απόλλων/ Ο en Fanario Musikos Syllogos Apollon.

⁸⁵¹ Ο Κοράης/ Ο Korais.

⁸⁵² Hristodulu, **a.g.e.**, s. 367.

⁸⁵³ Διδασκαλικός Γυμναστικός Σύλλογος εν Κωνσταντινούπολει/ Didaskalikos Gimnastikos Syllogos en Konstantinupoli.

⁸⁵⁴ Ελληνικός Φιλαρμονικός Σύλλογος Τερψιχόρη εν Γαλατά/ Terpsihori Filarmonikos Syllogos Terpsihori en Galata.

⁸⁵⁵ Μουσικός Σύλλογος Απόλλων Κουζγουντζουκίου/ Musikos Syllogos Apollon Kuzguntzoukiu.

⁸⁵⁶ Μουσικός Σύλλογος Αρίων εν Ποτηρά/ Musikos Syllogos Arion en Potira.

⁸⁵⁷ Μουσικός Σύλλογος Αρίων Σιρκετζή/ Musikos Syllogos Arion Sirkeci.

⁸⁵⁸ Γυμναστικός Σύλλογος Φαναρίου «Κόροιβος»/ Gimnastikos Syllogos Fanariu “Korivos”.

2.9.Dini Cemiyetler

1908 yılında Aziz Dimitrios Kilisesi'ni korumak amacıyla kurulan *Sarmaşık Kilisesi Cemiyeti* “*Evprepia*”⁸⁵⁹ kilisenin ihtiyaçları için gelirinin yüzde 75’ini ayırmış, kalan yüzde 25’ini ise olası ihtiyaçlar için muhafaza etmiştir. Öte yandan cemiyet Aziz Konstantinos ve Azize Eleni günlerini şenliklerle kutlamıştır.⁸⁶⁰

*Gergeme (Kapadokya) Manastır Uhuvveti*⁸⁶¹ ise Kapadokya’nın Gergeme köylüleri tarafından 1909 yılında İstanbul’da kurulmuştur.⁸⁶² Dini nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

1910 yılında kurulmuş olan *İstanbul Ortodoks Dîni Cemiyeti*⁸⁶³ de nitelikleri bakımından dini bir cemiyettir. Amacı ise halkın dini eğitimine destek vermek, ruhbanların konumlarını iyileştirmek, kilisenin hak ve ihtiyaçlarına hizmet etmektir. 120 üye ile kurulan cemiyetin bu üye sayısından yaklaşık 20 tanesi başpapaz, 13’ü başrahiptir. Altı üye ise aynı zamanda Meclis-i Mebusan’da vekildir. Diğer yandan cemiyet, düzenlemiş olduğu toplantılarda bir süreli yayın çıkarmak ve bir ruhban okulu kurmak kararı almıştır.⁸⁶⁴

⁸⁵⁹ Η εν Σαρμασικίω Εκκλησιαστική Αδελφότης “Ευπρέπεια”/ Ϊ en Sarmasikio Eklisiastiki Adelfotis “Evprepia”.

⁸⁶⁰ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 324-325.

⁸⁶¹ Κέρκεμε Μοναστήρι Αδελφότης/ Kerkeme Monastiri Adelfotis.

⁸⁶² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 340.

⁸⁶³ Ορθόδοξος Θρησκευτικός Σύλλογος “Ανόρθωσις” έν Κωνσταντινουπόλει/ Orthodoxos Thriskevntikos Syllogos “Anorthosis” en Konstantinupoli.

⁸⁶⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 346-347.

2.10.Diğer Cemiyetler

Diğer başlığı altında ele alınan cemiyetler Meşrutiyet döneminin ruhuna uygun olarak, Rum cemaatin anayasal haklarının korunması ve benimsetilmesi amacıyla kurulan cemiyetlerdir. Tam anlamıyla siyasi olmasa bile, hukuki bir öz taşıyan bu cemiyetlerin isimlerinde politik, ulusal ve liberal gibi kelimelerin bulunması dikkat çekicidir.

Bürosu Büyükyol Suriye Pasajında bulunan *Osmanlı Siyasi Cemiyeti*'nin amacı anayasal özgürlüklerin tüm Osmanlı vatandaşlarına uygulanması, her milletin kendi geleneklerine göre gelişmesinin sağlanması ve dinsel, kültürel ve sosyal özgürlüklerin tanınmasıdır.⁸⁶⁵

1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile kurulan *Küçük Asya Siyasi Cemiyeti*,⁸⁶⁶ adından anlaşıldığı üzere Anadolu'daki Ortodoks Rumların politik haklarını savunmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte Anadolu Ortodoks Rumlarının toplumsal ve politik hayattaki anayasal hak ve görevleriyle ilgili olarak onları bilgilendirmeyi amaçlayan cemiyet, ticari hayatın ilerlemesi konusunda da çalışmalar yapmıştır.⁸⁶⁷

Gazetecilerin girişimiyle 1908 yılında kurulan *Milli Rum Birliği'nin*⁸⁶⁸ başkanlığını S. Butiras üstlenmiştir.⁸⁶⁹ Cemiyetin faaliyetlerine dair fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

1911 yılında kurulan *Bulgaristanlı Rumlara Yardım Cemiyeti'nin*⁸⁷⁰ amacı, kurulduğu dönemde Bulgaristan'dan İstanbul'a gelen Rumlara yardımlar sağlamaktır. Diğer yandan cemiyet, Filibe'deki Rumların faaliyetlerine de destek vermiştir. Önemli Rum hayırsever Yorgos Zarifis'in oğlu Leonidas Zarifis bu cemiyetin bir süre başkanlığını üstlenmiştir.⁸⁷¹

⁸⁶⁵ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 149.

⁸⁶⁶ Μικρασιατικός Πολιτικός Σύλλογος/ Mikrasiatikos Politikos Syllogos.

⁸⁶⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 327.

⁸⁶⁸ Ελληνικός Εθνικός Σύνδεσμος/ Ellinikos Ethnikos Syndesmos.

⁸⁶⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 314.

⁸⁷⁰ Σύνδεσμος των Ελλήνων εκ Βουλγαρίας “Αλληλοβοήθεια”/ Syndesmos ton Ellinon ek Vulgarias “Allilovoithia”.

⁸⁷¹ Mamoni- İstikopoulou, **Syllogoi Konstantinopoleos**, s. 359.

Meşrutiyetin vermiş olduğu özgürlük ortamıyla tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de İstanbul’da hemen her alanda farklı ya da benzer çok sayıda cemiyet kurulmuştur. Genel anlamda Rum toplumunun, özel anlamda ise dönemin Rum Patriği III. İoakim’in bu oluşumları tamamen desteklediğini söylemek mümkündür. III. İoakim 1911 yılında Tatavla Cemiyetleri’nin merkezini ziyareti sırasında yaptığı konuşmada tıpkı daha önceki dönemde Patriklik yapan V. Konstantinos gibi bu sosyal örgütlenmeleri desteklemiş ve şu sözleri söylemiştir: *“Cemiyetlerin bölünmesi daha büyük terakki için rekabet ve şevk getirdiğinden faydalıdır. Fakat bunların birleşmesi daha tercih edilir ve gerçekçidir, zira bütünleşme güç getirir. Her uhuvvetin gayesini muhafaza ederek ortak Nizamnamede hükme bağlamak mümkündür.”*⁸⁷² Patrik’in sözlerinden de anlaşıldığı gibi ortak düşünce ve amaç pek çok farklı alanda kurulan sosyo-kültürel cemiyetlerin tek bir çatı altında birleştirilmesidir. Bu birleşme sonucunda elde edilecek güce vurgu yapan Patrik III. İoakim, tüm cemiyetlerin amaçlarının da muhafaza edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Patrik’in böylesi bir durumu mümkün olabilir görmesinde etkili olan oluşumun *Sylogos* olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü *Sylogos*, neredeyse bütün cemiyetlerle iletişim içindedir ve yönetici ve planlayıcı bir görev üstlenmektedir. Dolayısıyla Patrik III. İoakim’in konuşmasında vurguladığı tek ya da ortak nizamnamenin *Sylogos* nizamnamesi, başka bir deyişle *Sylogos* çatısı olduğu şeklinde bir yorum daha akla yatkın görünmektedir.

⁸⁷² Hristodulu, a.g.e., s.375.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA RUMLARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

3.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Çıkışı ve İstanbul Rumları

Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin sonuçlarının, 19. yüzyılda pek çok alana sirayet etmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın temel nedenlerini oluşturmaktadır. Fransız Devrimi ile ulusçuluk fikrinin gelişmesi ve yayılması ile yeni devletler kurulurken, Sanayi Devrimi sonucunda sömürgeci devletler yeni hammadde kaynaklarına yönelmiş ve yeni pazar arayışlarına girmişlerdir. Ekonomik çıkarlar ve sömürge arayışları Avrupa devletleri arasında bir güvensizlik ortamı yaratırken, bloklaşma ve silahlanma da hız kazanmıştır.⁸⁷³

Diğer yandan Almanya'nın 1890'lardan itibaren yayılma politikası izlemeye başlaması, ekonomisini güçlendirmesi ve Fransa ile Alsace-Lorraine konusunda yaşadığı gerilimin Avrupa'ya etkisi de savaşa giden sürece doğrudan etki eden gelişmelerdendir. Rusya'nın Balkanlar'da izlediği genişleme politikası ve İngiltere'nin tüm bu gelişmelerden dolayı yalnızlık politikasından sıyrılması, devletler arasındaki bloklaşmayı da hızlandırmıştır. İngiltere, Fransa'yı Almanya'ya, Rusya'yı da Avusturya'ya karşı daha cesaretli olmaya yöneltmiştir.⁸⁷⁴

Bu gelişmeler ışığında 28 Haziran 1914 günü Avusturya- Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand ve karısının Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi sonucunda, Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etmiş ve Rusya Sırbistan'ın, Almanya da Avusturya'nın tarafında yer almıştır.⁸⁷⁵

Balkan Savaşları'nda yaşadığı yenilgiden sonra kendisini Avrupa'daki yalnızlıktan kurtarmak için harekete geçen Osmanlı Devleti ise ilk aşamada İngiltere'ye ittifak teklifinde bulunmuş ancak bu teklif İngiltere tarafından reddedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ikinci ittifak teşebbüsü Bulgaristan'a, üçüncüsü ise Fransa'ya olmuştur. Ancak bu iki girişimin de olumsuz sonuçlanması Osmanlı

⁸⁷³ Ülman, **a.g.e.**, s. 209.

⁸⁷⁴ Ülman, **a.g.e.**, s. 209.

⁸⁷⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, s. 132.

Devleti'ni Almanya'nın ittifak çemberine yöneltmiş ve bu iki devlet arasında 2 Ağustos 1914 tarihinde Türk-Alman ittifakı imzalanmıştır.⁸⁷⁶ Osmanlı Devleti her ne kadar anlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra tarafsızlığını ilan etmiş olsa da, Almanya'ya ait Goeben ve Breslau adlı iki savaş gemisinin Çanakkale'ye doğru yol aldığı bilgisi alınmıştır. Aynı dönemde İngiltere'den sipariş edilen iki savaş gemisinin savaş gerekçesiyle teslim edilmeyeceğinin öğrenilmesiyle, Osmanlı sularına sığınan iki Alman gemisi 11 Ağustosta Çanakkale önlerine demirlemiştir. İngiltere'nin tepkisi üzerine bu iki geminin, İngiltere'den alınması planlanan gemiler yerine satın alındığı bildirilmiştir.

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni savaşa çekmek için baskı yaptığı dönemde, 27 Ekim 1914 tarihinde isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirilen Goeben ve Breslau'nun da içinde bulunduğu Türk donanması Karadeniz'e çıkarak Odesa ve Sivastopol'u bombalamıştır.⁸⁷⁷ Bu olayın ardından Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve İngiltere ve Fransa da Rusya'nın yanında yer almışlardır.

Artık resmen savaşın içinde olan Osmanlı Devleti'nin, Almanya ile yaptığı savaş planı ise üç noktaya kilitlenmiştir. İlk aşamada Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Rusya'ya darbe vurmak hedeflenirken, Padişahın 1914 yılında ilan ettiği Cihad-ı Ekber ile Kanal Cephesi'nde İtilaf kuvvetlerine yönelik bir ayaklanma hareketi başlatmak amaçlanmış ve Trablusgarp ile Sudan'daki Müslümanlara güvenerek İngiltere'nin nüfuzunu kırmak için Süveyş Kanalı ve Mısır'a karşı harekete girişmek ve Ege ve Akdeniz'de hâkim durumda olan İtilaf donanmalarından Çanakkale'yi korumak için Trakya'da önemli ölçüde kuvvet muhafaza etmek gibi planlar da Osmanlı-Alman İttifakının önemli stratejilerini oluşturmuştur.⁸⁷⁸ Nitekim savaşın genel gidişatına bakıldığında planın büyük ölçüde uygulandığı da görülmektedir.

Henüz savaşın başında dört cephede savaşmak durumunda kalan Osmanlı Devleti'nin ilk aşamada savaştığı cephe Kafkas Cephesi olmuştur. Bu cephede 22

⁸⁷⁶ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 142.

⁸⁷⁷ Coşkun Üçok, **Siyasi Tarih Dersleri**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1951, s. 321.

⁸⁷⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 147.

Aralık 1914'ten 15 Ocak 1915'e kadar devam eden taarruz hareketi, hava koşulları, salgın hastalıklar ve açlıktan dolayı başarıya ulaşamamıştır.

1915 yılı ise henüz savaşın başlamasının üstünden bir yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, hem Osmanlı Devleti'ni hem de İtilaf kuvvetlerini etkileyen gelişmelerin ardı ardına yaşandığı bir yıldır. İtilaf kuvvetlerinin Boğazları ele geçirmek, diğer cepheleri çökertmek, Rusya'ya yardımı hızlandırmak ve Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesini sağlamak amacıyla açtığı Çanakkale Cephesi'nde⁸⁷⁹ yaşanan deniz ve kara savaşları, Osmanlı Devleti'nin başarısıyla sonuçlanırken, İtilaf Devletleri büyük prestij kaybına uğramıştır.⁸⁸⁰

Çanakkale Cephesi'nin diğer bir önemi de İtilaf Devletleri ile Yunanistan arasında yaşanan yakınlaşmaya, başka bir deyişle Yunanistan'ın savaşa dâhil edilmesi çabalarına neden olmasıdır. Yunanistan'a, Çanakkale Cephesi'ne İtilaf kuvvetlerine destek olmak amacıyla kuvvet yollaması konusunda yapılan teklif, Yunanistan yönetiminde önemli bir anlaşmazlığa yol açmış, savaşa girmek taraftarı olan Başbakan Eleftherios Venizelos ile savaş karşıtı Kral Konstantinos, Yunan siyasetini ve halkını çözümü uzak bir soruna doğru sürüklemişlerdir.

Osmanlı'nın bu savaş esnasında kazandığı en önemli zafer Çanakkale cephesinde gerçekleşmiş, bu zafer Bulgaristan'da İttifak güçlerine yönelik güven ortamını güçlendirerek bu ülkenin savaşa dâhil olmasını sağlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıldan itibaren Osmanlı iç düzeni ve toplumsal hayata etki eden en önemli gelişmelerden biri de göçler/ sevk ve iskânlar olmuştur. Bu dönemdeki göçlerin baş aktörleri ise Rumlar ve Ermeniler'dir. Rumlar bağlamında bu göçleri, resmi ve gayri resmi göçler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Osmanlı Rumlarının göç hareketinin hızlanması Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yaşanan ve Balkanların düzenini değiştiren Balkan Savaşları ile başlamıştır.

⁸⁷⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 149.

⁸⁸⁰ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 150.

Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki topraklarını kaybetmesi yalnızca siyasi değil, toplumsal bir çöküntüye de neden olmuştur. Yunanistan, Osmanlı Devleti ile imzaladığı Atina Antlaşması'nın bazı maddelerini ihlal ederek Batı Trakya'daki Türkleri göçe zorlamıştır.⁸⁸¹ Osmanlı topraklarına yönelik Müslüman göçlerinin 1914-1915 yıllarında artarak devam etmesi iskân sorununu da beraberinde getirmiştir.

Bu çerçeveden bakıldığında Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin genel olarak Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yerleştirilmiş olmaları dikkat çekmektedir. Yaşadıkları bölgelere Müslümanların yerleştirilmesi Rumlarda bir tedirginlik yaratmış ve bu durum Rumların Yunanistan'a göç etmesinde etkili olmuştur. Öte yandan Rum göçünün Osmanlı Devleti tarafından teşvik edildiği de belirtilmesi gereken bir diğer noktadır. Ancak karşılıklı olarak her iki ülkenin de göç almaya başlaması, beraberinde bu konuyu resmileştirmek şeklinde bir eğilim yaratmış ve Atina'daki Osmanlı Büyükelçisi Galip Kemali Bey'in girişimi ile bu konu gündeme getirilmiştir. Mübadeleyi gündeme taşıyan bir diğer gelişme de Aydın'da Müslüman göçmenler ve Rumlar arasında çıkan çatışmalardır. Müslüman göçmenlerin Rumlara, Rumların da Müslüman göçmenlere işkence ettiği şeklindeki haberler ya da iddialar, Aydın'da durumun incelenmesi ve Müslüman göçmenlerin zulme uğradıklarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Venizelos da bunu kabul ederek Aydın vilayetinin sahil kısımlarındaki Rumların Yunanistan'a ve Makedonya Müslümanlarından arzu edenlerin de Aydın vilayetine nakledilmesini kabul etmiştir.⁸⁸² Aydın vilayetindeki Rumlar ile Makedonya Müslümanlarının mübadelesine dair görüşmeler başlamış ve hatta komisyonlar dahi kurulmuştur. Tüm bunlara rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, bu planın yalnızca bir girişim olarak kalmasına neden olmuş ve mübadele gerçekleşmemiştir.⁸⁸³

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında mübadele konusunun gündemde olduğu dönemde, Meclis-i Mebusan'da Müslüman göçmenlerin iskân edilmesi konusu tartışılmış ve bu konuda Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ve Aydın Mebusu

⁸⁸¹ Nurten Çetin, "1914 Osmanlı Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 24/2010, s. 151.

⁸⁸² Behçet Cemal (Der.), **Cemal Paşa Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı, Hatıralar**, Çağdaş Yay., İstanbul, 1977, s. 96.

⁸⁸³ Çetin, *a.g.m.*, s. 164-166.

Emanuel Emanuelidis mecliste konuşmalar yapmışlardır. Emanuel Bey özellikle Rumların yaşamakta oldukları bölgelere Müslüman göçmenlerin yerleştirilmesi sonucunda Rumların göç etmeye başladığını belirtmiş⁸⁸⁴ ve gidenlerin vatandaşlık durumunun ne olacağını sormuştur. Talat Paşa ise gelen muhacirlerin öncelikle İslam evlerine yerleştirildiğini ama bazılarını Rum köylerine yerleştirmeye mecbur olduklarını açıklamış ve Rum köylerine yerleştirilenlerin sayısının 5 bini geçmediğini eklemiştir. Geri dönüşler konusunda ise giden pek çok Rum'un zaten Yunanistan'a göç ettiğini ve onların yerlerine de gelenlerin yerleştirildiğini belirterek taşınmaz mallar konusunda da bir komisyon kurulacağını ifade etmiştir.⁸⁸⁵

1914 yılı Rum ve Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi ile geçmiş ve bu göçler daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Dolayısıyla 1915 yılı ve sonrasında, bir yandan Balkan Savaşları'nın etkisiyle başlayan göçler devam ederken, aynı zamanda buna bir de 1915 yılında Sevk ve İskân Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve İtilaf Devletleri ile işbirliği ve casusluk yapanların başka bölgelere yerleştirilmesi eklenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı dönemi güvenlik ve asayişin sağlanması için pek çok kanunun çıkarıldığı bir dönem olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda meclis 1 Mart 1915 tarihinden 28 Eylül 1915 tarihine kadar daha hızlı karar alınabilmesi amacıyla tatil edilmiş ve savaş dönemi geçici kanunların hızlı bir şekilde yürürlüğe konduğu bir süreç başlamıştır. Bazı araştırmacılar II. Meşrutiyetin başlangıcını da baz alarak, 1908-1918 yılları arasında 1000'den fazla geçici kanun çıkarıldığını, bir anlamda yasama faaliyetlerinin yürütmenin önünü açacak bir şekilde organize edildiğini⁸⁸⁶ öne sürmüşlerdir.

Savaş esnasında, Osmanlı sınırları içinde, İtilaf güçleriyle işbirliği yapanlara yönelik yasal tedbirler alma yoluna giden İttihat ve Terakki yönetimi, çözümü 27

⁸⁸⁴ Emanuel Emanuelidis göç eden Rumların sayısını 100-150 bin olarak vermiştir. **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.1, İnikad 26, Devre 3, İçtima Senesi 1 (İçtima-i Fevkalade), 23 Haziran 1330, s. 609.

⁸⁸⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Cilt.1, İnikad 26, Devre 3, İçtima Senesi 1 (İçtima-i Fevkalade), 23 Haziran 1330, s. 611-613

⁸⁸⁶ Fuat Dündar, **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası 1913-1918**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 26-29.

Mayıs 1915 tarihinde çıkardığı Sevk ve İskân Kanunu⁸⁸⁷ ile çeşitli bölgelerde yaşayan unsurların yerlerinin değiştirilmesini sağlamakta bulmuştur. Kanuna bakıldığında hiçbir etnik unsurun adının zikredilmemiş olması dikkat çekicidir. Kanun hakkında belirtilmeden geçilemeyecek bir diğer husus da göçlerin Osmanlı sınırları içinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle bu kanuna dayanılarak Gayrimüslim ya da Müslüman hiçbir topluluk Osmanlı sınırları dışına sürülmemiş ya da gönderilmemiştir.

Öte yandan kanunu yalnızca, döneme İtilaf kuvvetleriyle yaptıkları işbirliği ile damgasını vuran Ermeni topluluğuna yönelik değerlendirmek çok da sağlıklı olmayabilir. Her ne kadar Sina Akşin Rumların bu mevzuata dâhil olmadıklarını belirtse de⁸⁸⁸ araştırmacılar arasında bu konuda tam bir fikir birliği olduğu söylenemez. Bu bağlamda kanun kapsamında yalnızca Ermenilerin değil, Rumların ve hatta Müslümanların da başka bölgelere sevk edildiğini belirten araştırmacılar mevcuttur.⁸⁸⁹ Zira bu dönemde hükümet, kıyıların güvenliğini sağlamak amacıyla sahillerdeki Rum köylerinin iç bölgelere sevkini gerçekleştirmiştir.

Diğer taraftan 30 Mayıs 1915 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan 15 maddelik bir yönetmelikle kanun süresiz hale getirilmiş, akabinde Ermenilerin sevk ve iskânı konusunda ise ayrı bir talimatname hazırlanmıştır. Ermeniler için özel bir talimatname hazırlama yoluna giden Osmanlı yönetimi Rumlar için benzer nitelikte bir uygulamaya gitmemiştir.⁸⁹⁰

Bu açıdan, Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşen Rum göçlerini iki bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Balkan Savaşları sonunda değişen sınırların da etkisiyle karşılıklı gerçekleşen Müslüman ve Rum göçleri, savaşların ardı ardına yaşanmasından dolayı ister istemez Birinci Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, bu Rum göçlerinin Osmanlı

⁸⁸⁷ Dört maddeden oluşan kanunun ilk maddesi, devlet güçlerine ve kurulu düzene karşı muhalefet, silahla tecavüz ve mukavemet görülürse şiddetle karşı konulması ve imha edilmesini vurgularken, 2. maddesi ile silahlı güçlere yönelik casusluk ve ihanetleri tespit edilen köy ve kasabaların başka mahallelere sevk ve iskân edilebileceğini ortaya koymuştur. 3. maddesi kanunun geçerliliği ve 4. maddesi de icrasından sorumluluğunu açıklayan kanun özünde ilk iki maddeyle de ifade edilebilir. Ali Güler, Suat Akgül, **Sorun Olan Ermeniler**, Berikan Yayınları, Ankara, 2003, s. 244.

⁸⁸⁸ Akşin, **a.g.e.**, s. 417.

⁸⁸⁹ Güler- Akgül, **a.g.e.**, s. 244.

⁸⁹⁰ Dündar, **a.g.e.**, s. 63-64.

sınırları içinde gerçekleşmemesi, doğrudan Yunanistan'a yönelmiş olmasıdır. Diğer yandan resmi düzeyde gerçekleşen ve yalnızca Osmanlı sınırları içinde yer değiştirmekten ibaret olan göçler ise Sevk ve İskân Kanunu kapsamında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla göçlerin iç içe geçtiği bu dönemde, ayırım noktasını yalnızca göçlerin nereye yapıldığı ortaya koymuştur. Bu bağlamda Osmanlı sınırları dışına özellikle Yunanistan'a yönelik göçler gayri resmi, Osmanlı sınırları içinde yaşanan göçer ise Sevk ve İskân Kanunu kapsamında gerçekleşmiştir.

Balkanlar ve Makedonya coğrafyasından Osmanlı topraklarına gelen göçmenler bir iskân politikası dâhilinde yerleştirilmiş, ancak bununla beraber, yönetim celp, yani yazı ile çağırma yöntemini de uygulayarak, özellikle sınır bölgelerinde yaşayan Müslümanları Memalik-i Osmaniye'ye getirtmiştir.⁸⁹¹

Gerçekleşen göçler sonucu Müslümanların boşalan Rum köylerine yerleştirilmesiyle, bazı yerleşim yerlerinin Ermenice ya da Rumca isimlerinde değişiklik yapılması da gündeme gelmiş, başka bir deyişle Müslümanların iskânı ile hız kazanan Türkleştirme, yer isimlerinin de değiştirilmesiyle desteklenmiştir. 1915 yılının yaz aylarında bazı yerlerin isimlerinin değiştirilmesine başlanmış, Başkumandan Vekili sıfatıyla Enver Paşa 5-6 Ocak 1916'da yayınladığı talimatnameyle “*Memalik-i Osmaniye'de Ermenice, Rumca ve Bulgarca gibi İslam olmayan milletler lisaniyla yâd edilen vilayet, sancak, kasaba, köy, nehir... bil cümle isimlerin Türkçeye tahvilinin*” kararlaştırıldığını belirtmiştir.⁸⁹²

Osmanlı Devleti'nin göçler ve iskânlar gibi konularla meşgul olduğu dönemde, savaşın da tüm hızıyla devam etmekte olduğu bir gerçektir. Zira İtilaf Devletleri savaşı kazanmaları halinde Osmanlı Devleti'nden alacakları toprakların paylaşımlarını sağlamak için 1915-1917 yılları arasında çeşitli gizli anlaşmalar imzalarırken, planları 1917 yılında Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Rusya'nın savaştan çıkması ile değişmiş ve bu durum paylaşım tasarılarında yeni düzenlemeler yapmalarına neden olmuştur.

⁸⁹¹ Dündar, a.g.e., s. 71.

⁸⁹² Dündar, a.g.e., s. 82.

Haluk Ülman'ın deyimiyle 1917 yılı savaşın gerçekten de kader yılı olmuştur.⁸⁹³ 1917 yılında Rusya savaştan çekilirken, İtilaf Devletleri iki yeni müttefik kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan'ın savaşa dâhil olmaları İtilaf Devletlerinin elini güçlendirirken, Yunanistan Başbakanı Venizelos, 1915'ten beri beklediği fırsatı bulmuş ve savaş sonrası için yapılan paylaşım planlarından payını almak için hazırlıklara başlamıştır. Her ne kadar savaş esnasında imzalanan gizli paylaşım anlaşmalarına Yunanistan dâhil olmadıysa da, ilerleyen süreçte Anadolu konusundaki taleplerini dillendirmekte geç kalmayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'ın durumuna göz atıldığında ise Venizelos ve Kral Konstantinos arasında beliren siyasi anlaşmazlığın Venizelos'un lehine sonuçlandığını, ancak bu fikir çatışmasının Yunan halkını da Venizelosçular ve Kralcılar şeklinde ikiye böldüğünü söylemek mümkündür. Öte yandan yine savaş yılları Yunanistan'ın sanayi alanında önemli gelişmeler kaydettiği ve tarımın geliştirildiği bir kalkınma dönemi de olmuştur.⁸⁹⁴

Yunanistan'ın savaşa girme sürecinin çok da klasik bir şekilde gerçekleştiği söylenemez. Öyle ki, 1917 yılının Haziran ayında İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Atina'ya asker çıkarması sonucunda Kral Konstantinos istifaya zorlanmış⁸⁹⁵ ve yerine oğlu Aleksandros Kral olmuştur.⁸⁹⁶ Öte yandan Yunanistan'ın İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesinde Bulgaristan'ın 1915 yılında İttifaklar cephesine katılmasının da destekleyici olduğunu söylemek mümkündür. Hele ki, İkinci Balkan Savaşları göz önüne alındığında bu iki devletin müttefik olmaktan çıkarak Makedonya toprakları uğruna savaşmaları, onların artık ayrı cephelerde yer alacağını habercisi olurken, Yunanistan'ın Müttefikler yanında savaşa katılmasıyla artık herkes tarafını belirlemiştir.

Diğer yandan Yunanistan'ın 1917 yılında savaşa girmesi, İtilaf Devletleri'nin, Makedonya/Selanik Cephesi'nde elini güçlendirmiş, İtalya'nın yükünü hafifletmiştir. Yunanistan'ın buraya yolladığı 90 tabur ve 10 tümen ile Osmanlı Devleti'nin

⁸⁹³ Ülman, **a.g.e.**, s. 239.

⁸⁹⁴ Apostolos Vakalopoulos, **a.g.e.**, s. 360-362.

⁸⁹⁵ Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt.5, Sayı. 2,(2004), s. 39.

⁸⁹⁶ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 176.

Makedonya'ya dönük cepheleri parçalanmış ve Avusturya da bu cephede İtilaf Devletleri'nin kazandığı başarılar sonucu zarar görmüştür.⁸⁹⁷ Aynı zamanda Makedonya cephesine gecikmeli de olsa dâhil olan Yunanistan, bu cepheyi Bulgaristan'a karşı bir rövanş olarak değerlendirmiştir. Bu cephede gerçekleşen çatışmalar İtilaf Devletleri lehine sonuçlanmış ve cephenin kapanmasıyla, Bulgaristan da savaştan çekilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sınırların yeniden çizildiği bir savaş olması açısından oldukça önemlidir. Merkezi imparatorlukların artık yıkılma sürecine girmesi savaşın önemli sonuçları arasında yer almıştır. Öte yandan savaş, Osmanlı Devleti'ni yalnızca siyasi açıdan değil sosyal ve ekonomik açıdan da oldukça etkilemiştir. Osmanlı açısından yaşanan tüm olumsuzluklar artık sonun başına geldiğinin sinyallerini verse de asıl darbe savaşı bitirecek olan ateşkes antlaşmasının imzalanmasıyla alınmıştır.

Öte yandan bu dönemde savaşa rağmen süreli yayınlar, eğitim, sanat, müzik, tiyatro ve din adamları aracılığıyla Osmanlı topraklarında Helenizm'in yayılmasına devam etmiştir. Güçlenen Yunan burjuvazisi artık Megali İdea'nın itici gücü haline gelirken, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle beraber Rumlar, İtilaf Devletleri'nin küçük müttefikleri olarak algılanmıştır.⁸⁹⁸ İtilaf Devletleri'nin Rumlar konusunda bu şekilde bir algıya sahip olmasında, Kasım 1914'te *Rum Milli Birliği*'nin Anadolu ve Trakya'da Osmanlı'ya karşı bir cephe oluşturmak üzere harekete geçmesinin etkisi büyüktür.⁸⁹⁹

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, özellikle Balkan Savaşları döneminde Mora, Girit, Teselya ve Makedonya bölgelerinin Yunanistan sınırlarına katılmasıyla zaten güvenceye alınmış olan Helenizm, Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde de nesilden nesile aktarılmaya devam edilmiştir.⁹⁰⁰ Öte yandan Yunanistan'ın Balkan Savaşlarından güçlü çıkması, İstanbul Rumlarının örgütlenme yolunda daha da güçlü hale gelmeleri gibi bir sonuç doğurmuştur. Diğer taraftan, Balkan Savaşları sonunda

⁸⁹⁷ Apostolos Vakalopoulos, **a.g.e.**, s. 363.

⁸⁹⁸ Sonyel, **Minorities and the Destruction of the Ottoman Empire**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 340

⁸⁹⁹ Sonyel, **Minorities and the Destruction...**, s. 342.

⁹⁰⁰ Salahi Sonyel, **Minorities and the Destruction...**, s. 340.

Yunanistan'ın elde ettiği kazanımlar, gerek Yunan liderlerde gerekse Rumlarda Helenizm ve Megali İdea bağlılığını güçlendirmiştir.⁹⁰¹ Ayrıca 1914 yılında, savaşın hemen öncesinde, Trakya'daki Rumların yaşadıkları yerlerden uzaklaştırılarak ev ve arazilerinin Müslümanlara tahsis edilmesi, Patrikhane tarafından protesto edilmiş ve 7 Haziran 1914'te Rum kilise ve okullarının etkinlikleri askıya alınmıştır.⁹⁰²

Ardı ardına yaşanan Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları, Osmanlı-Yunan ve Rum aktörleri üzerinden düşünüldüğünde, her bir savaşın İstanbul için bir öncekinden daha yıkıcı olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir. Zira savaşın gölgesi altındaki Osmanlı yönetimi ve Rumlar arasındaki ilişkiler de bu paralellikte seyretmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı ve Rum bağlamında damga vuran gelişmeler ise karşılıklı güvensizlik üzerinden gelişim göstermiştir. Dönemin genel Rum portresi, casusluklar ve gizli faaliyetlerle kendini gösterirken, Osmanlı yönetiminin bu gelişmelere karşı geliştirdiği panzehir, Rumların sevk ve iskân edilmesi olmuştur.⁹⁰³ Bu konudaki ilk girişim Liman von Sanders tarafından önerilmiş ve özellikle Marmara sahillerinde ikamet eden Rumların İstanbul'a getirilmesiyle buradaki Rum nüfus oldukça artmıştır. İtilaf kuvvetlerinin denizaltılarına yol gösterip mayınlara rağmen Marmara'dan geçmelerinde önemli bir rol oynayan Rumlar, bu faaliyetlerinden dolayı İstanbul'a yerleştirilmiştir.⁹⁰⁴ Tatiana Stavru, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Rumlara yönelik gerçekleştirdiği sevk ve iskânlara Yunanistan'ın tepkisiz kaldığını belirtmekte ve Rumları kaderine terk ettiğini ifade etmektedir.⁹⁰⁵

Diğer yandan savaşın başlamasıyla beraber seferberlik ilan eden Osmanlı yönetimi ilk olarak 1869-1895 yılları arasında doğmuş erkek nüfusu askere çağırmıştır. Müslümanlar bu çağrıya uyarken, Gayrimüslimler askere alınma sırasında düşman ülkelere sığınma ve ülke içlerine doğru firar girişimlerinde

⁹⁰¹ Feroz Ahmad, **From Empire To Republic Essays on the Late Ottoman Empire and Modern Turkey**, Volume I, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 119.

⁹⁰² Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 63.

⁹⁰³ Mutlu, **a.g.e.**, s. 19, 35.

⁹⁰⁴ Spataris, **a.g.e.**, s. 43.

⁹⁰⁵ Tatiana Stavrou, **O En Konstantinupoli to İpurgio Paidias tou Alitrotu Ellimismu**, Athinai, 1967, s. 291.

bulunmuşlardır.⁹⁰⁶ Öte yandan askere alınan Rumların firarlarına destek olmak, İtilaf Devletlerine yönelik casusluk faaliyetinde bulunmak, ihtilal komiteleri ve çeteler kurmak gibi gerekçeler, Rumların ikamet bölgelerinde değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Bu yer değiştirme İstanbul'da Şile ve Boğaziçi bölgelerinde, Marmara bölgesinde de İmralı Adası, Bandırma, Erdek, Karacabey, Bursa ve Mudanya'da uygulanmıştır. Bununla beraber 1916-1918 yılları arasında uygulanan kanun sonucunda İstanbul'dan sadece 67 Rum'un başka bölgelere sevk edilmesi mümkün olabilmıştır.⁹⁰⁷ Zanaat ve ticari hayatta önemli rol oynayan Rumların başka bölgelere sevk edilmeleri, bu iş kollarında önemli sayıda eleman açığının ortaya çıkmasına neden olmuş, bu durum zaten savaşta olan Osmanlı Devleti'nin ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir.⁹⁰⁸

Ayrıca Birinci Dünya Savaşı esnasında, Rumlar üzerinde oluşturulan kontrol mekanizmasının mimarı Eleftherios Venizelos'un da, yukarıda belirtilen faaliyetleri desteklediği söylenebilir. Venizelos'un diğer bir politik hamlesi de Rum-Ermeni işbirliğini desteklemek, hatta bizzat yürütmek olmuştur. Onun Rum-Ermeni işbirliğini desteklemesi ve hatta Batı ülkelerinde organize edilen propagandaları bizzat yürüten isim olması, bir sonraki sürece yaptığı hazırlık olarak nitelendirilebilir.⁹⁰⁹

İstanbul'da yaşanan sosyal, politik ve ekonomik sıkıntılar bir zincirin halkaları şeklinde birbirine geçmiştir. Politik nedenlerden dolayı ortaya çıkan huzursuzluklar sosyal dengeleri de etkilemiş ve İstanbul'un neredeyse bir çöküntü yaşamasına neden olmuştur. Özellikle savaş esnasında İtilaf Devletleri'nin Çanakkale üzerine harekât düzenlemeleri, İstanbul Boğazı'nın da kapanmasına neden olmuş, bu durum İstanbul halkını olumsuz etkilemiştir. Bulaşıcı hastalıkların çoğalması, tüketim ihtiyaçlarının karşılanamaması ve beraberinde gelen kıtlık, savaş

⁹⁰⁶ Mustafa Özdemir, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/14, (2007 Bahar), s. 28.

⁹⁰⁷ Özdemir, *a.g.m.*, s. 30-33.

⁹⁰⁸ Erol Kaya, "1917 Yılında Osmanlı Devleti'nin Durumu Hakkında Bir Rapor", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 11-2, Yıl: 2009, s. 30.

⁹⁰⁹ Salahi Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.110.

yıllarında İstanbul'un büyük sorunlar yaşamasına neden olmuştur.⁹¹⁰ Her ne kadar hükümet tarafından önlemler alınmaya çalışılmışsa da ulaşımda yaşanan sıkıntılar, iaşe temini başta olmak üzere pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Bab-ı Ali tarafından Alman İaşe Örgütü örnek alınarak merkez ve taşra heyetleri kurulmuş ve Osmanlı coğrafyası iaşe bölgelerine ayrılmıştır. Bununla beraber bir bölgeden diğerine iaşe gönderilmesi yasaklanmıştır.⁹¹¹ Bu şartlar dâhilinde baş gösteren kıtlık, özellikle orta sınıf arasında temel gıdaların bile bulunmasında zorluk yaratmıştır. Esmer undan yapılan ekmeğin karneyle dağıtılması, gıda yetersizliğini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Ancak bu dönemde hatırı sayılır ailelerin hükümet tarafından korunduğuna-kollandığına tanık olunmuştur.⁹¹²

Aynı dönemde İstanbul'un yaşadığı bir diğer zorluk da savaştan dolayı yapılan karartmalardır. Bu karartmalar hem savaş için bir gereklilik olması hem de kıtlıktan kaynaklanması açısından oldukça önemlidir. Özellikle taş kömürü eksikliğinden dolayı aydınlanmada kullanılan gazın üretimindeki düşüş, İstanbul halkının önemli sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur.⁹¹³ Bununla beraber İstanbul'da elektrik sağlanmasına az da olsa devam edilmiştir. Kömürün Almanya'dan gelmesi ve ağırlıklı olarak askeri ihtiyaçlar için kullanılması, elektrik kullanımında tasarrufa gidilmesini zorunlu kılmıştır.⁹¹⁴

Diğer yandan Yunanistan'ın 1917 yılında İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesi Osmanlı Devleti ve Rumlar arasındaki ilişkilerin de yeniden gerilmesine neden olmuştur. Yunanistan'ın savaşa girmesi öncesinde, Osmanlı yönetimi İstanbul Rumlarını gücendirmemek yönünde bir politika uygularken, Yunanistan'ın karşı tarafta savaşa girmesi, hükümetin Rumlara yönelik bakış açısında da hızlı bir

⁹¹⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s.437.; Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'daki kıtlık ve sosyal değişimi konu alan güzel bir roman okumak için bkz. İrfan Orga, **Bir Türk Ailesinin Öyküsü**, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994.

⁹¹¹ Büşra Karataşer, "*Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşesi*", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl. 2013, Sayı. 2, Cilt. 3, s. 98.

⁹¹² Kaya, *a.g.m.*, s. 30.

⁹¹³ Spataris, *a.g.e.*, s. 91.

⁹¹⁴ Kaya, *a.g.m.*, s. 30. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı yıllarında elektriğin kullanılmasında önemli bir işleve sahip olan bakır da savaş malzemesi sayıldığından dolayı dağıtımı kısıtlanmış ve elektrik kullanımı için gereken bakır teller tedarik edilememiştir. Bu durum da elektrik şebekelerinin gelişmesinin önünde önemli bir engel olmuştur. Spataris, *a.g.e.*, s. 152.

değişime yol açmıştır. Bu dönemde Osmanlı yönetiminin Rumlara dönük en önemli kısıtlaması eğitim alanında gerçekleşmiş ve Rum okullarında Türk Dili dersleri uygulaması başlatılmıştır.⁹¹⁵ Mütareke dönemine kadar devam eden bu uygulama pek çok İstanbullu Rumun Osmanlı karşıtı bir reaksiyonun gelişmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan İstanbul Rumlularının bir kısmı, bu dönemde de iş gücü ihtiyacını karşılamaya devam etmiştir. Böylesi bir savaş ortamında özellikle Tophane ve Yeniköy’de bulunan mermi ve silah imalatı gerçekleştiren fabrikalarda çalışan işçilerin önemli bir kısmını Rumluların oluşturduğunu söylemek mümkündür.⁹¹⁶

1917 yılında savaşı ve dünyayı etkileyen önemli bir diğer gelişme olan Bolşevik Devrimi de İstanbul’un sosyal hayatına kadar sirayet etmiş ve Bolşevik Devrimi sonrasında çok sayıda Rus, özellikle de Beyaz Ruslar İstanbul’a göç etmiştir. İstanbul’a gelen Beyaz Ruslara Patrikhane de tepkisiz kalmamıştır. Kalacak yeri olmayan pek çok Rus, Patrikhane tarafından Rum okul binalarına yerleştirilmiştir.⁹¹⁷ Öte yandan İstanbul’a gelen Bolşevik Rus Teşkilatı ise Yunanistan’daki muhalif askerler arasına yerleştirdikleri kişiler aracılığıyla pek çok Yunan hatta İstanbul’daki Rumlardan kendilerine destek sağlamış ve adalarda bile teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir.⁹¹⁸ Bolşevik Devrimi’nden sonra İstanbul’a gelen Rus doktorlar ise özellikle Fener bölgesine yerleşmişler ve burada hasta bakmaya başlamışlardır. Spataris’in anılarında aktardığına göre, Rus doktorların kiraladıkları evlerin camına “*Rus doktorların vizitesi 25 kuruş*” şeklinde ilanlar asmaları Fenerli Rum doktorların işlerini oldukça bozmuştur.⁹¹⁹

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul’daki doktor sayısının yetersiz olması ve salgın hastalıkların hızla yayılması karşısında alternatif çözüm yollarının geliştirildiğini söylemek de mümkündür. Sivil eczacılar, on beş günlük bir eğitimden

⁹¹⁵ Spataris, **a.g.e.**, s. 125.

⁹¹⁶ Kaya, *a.g.m.*, s. 27.

⁹¹⁷ Macar, **a.g.e.**, a. 64.

⁹¹⁸ Sedef Bulut, “*İşgal İstanbul’unda Bolşevik Faaliyetler: İtilaf Devletleri’nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar*”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2013, Sayı: 9, s. 223.

⁹¹⁹ Spataris, **a.g.e.**, s. 182.

sonra askeri doktor olarak görev yapmaya başlamışlardır.⁹²⁰ Bu şekilde ülkedeki hekim açığı kapatılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli ve bir o kadar da trajedik safhası olan Çanakkale Savaşları da İstanbul'daki hastane durumunu doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde özellikle Çanakkale'den nakledilen yaralılar, hastanelere sığmayınca, hükümetin bazı binalara ek koyması sonucu pek çok bina hastaneye dönüştürülmüştür. El konulan binalardan biri de *Tatavla İraklis Spor Kulübü*'nün binası olmuştur. Bina, Birinci Dünya Savaşı yıllarında askeri hastane olarak kullanılmıştır.⁹²¹ Aynı dönemde Zapyon Lisesi'nin ve pek çok Rum okulunun da binası askeri hastaneye çevrilmiş ve bu okullar eğitim vermeye ancak 3 yıl sonra başlayabilmişlerdir.⁹²²

Savaş dönemi İstanbul'unu etkileyen bir diğer faktör de ulaşım olmuştur. Bu dönemde iki yaka arasındaki vapur seferleri yalnızca sabah ve akşam olmak üzere iki vapur ile gerçekleştirilmiştir. İstanbul'un iki yakası arasındaki ulaşımında yalnızca tüccarlara özel izin verilmesi ve iskelelerde yoğun kontroller yapılması,⁹²³ İstanbul'un Avrupa ile Anadolu yakası arasındaki bağlantıya önemli bir darbe vurmuştur.

Balkan Savaşları ile başlayan, Birinci Dünya Savaşı ile devam eden ve sosyal hayata da yansıyan bunalım, her ne kadar İstanbul'u derinden etkilemiş olsa da, döneme şahitlik eden Spataris'in anlatımına göre Rumları çok da olumsuz etkilememiştir. Bu dönemde İstanbul Rumlarının durumunu, "...ordunun bina ve ürünlere el koymasından doğan küçük yoksunluklardan başka 1918'deki Mütarekeye kadar İstanbul Rumları için hayat sakindi..." sözleriyle özetleyen Spataris, döneme ayak uyduranların zengin bile olabildiğini belirtmiştir.⁹²⁴ Ancak Spataris'in bu sözlerinin İstanbul'un her köşesinde geçerli olduğunu varsaymak pek de doğru olmayacaktır. Zira Tatavla gibi, diğer İstanbul semtlerine göre daha kozmopolit

⁹²⁰ Kaya, *a.g.m.*, s. 28.

⁹²¹ Türker, **Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla...**, s. 90.

⁹²² İo Tsokona, **To Pera ton Ellinon Stin Konstantinupoli tou Htes kai tou Simera**, Metehmio, Athina, 2013, s. 179.

⁹²³ Kaya, *a.g.m.*, s. 31.

⁹²⁴ Spataris, **a.g.e.**, s. 87.

yapıya sahip olan semtlerde, özellikle seferberliğin ilan edilmesinden sonra, askere gitmek istemeyen Rumların köhne yerlerde saklandıklarını, buna ek olarak savaş ekonomisinin bu çeşit semtlerde yaşayan Rum halkını da oldukça olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.⁹²⁵ Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru açlık, kıtlık, ilaç eksikliği ve salgın hastalıklar gibi sebeplerden, genç yaşta ölümlerin en çok yaşandığı semt de yine Tatavla olmuştur.⁹²⁶

Birinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul'daki yaşam koşullarının ağırlaşması, kıtlık ve göçlerin çoğalması Rumların örgütlenmelerine de yansımıştır. Dolayısıyla bu dönemde diğer dönemlere göre Rumların cemiyet kurma faaliyetlerinde önemli düzeyde bir azalma yaşanmıştır.

1914-1918 yılları arasında kurulan sosyo-kültürel Rum cemiyetlerinin diğer dönemlere göre azalması, savaş ortamının bir sonucu olmakla birlikte Rumların dikkatlerinin yavaş yavaş siyasete kaydığını göstermektedir.

Öte yandan savaşın sona ermesine az bir süre kala, Nisan 1918'de, daha önce sosyo-kültürel anlamda beliren Rum-Ermeni yakınlaşması bir işbirliği niteliği kazanmıştır. Cenova'da *Türkiye'nin Ezilen Ulusları* adı altında kurulan bu birliğin üyelerini Rumlar ve Ermeniler oluşturmuştur.⁹²⁷

⁹²⁵ Türker, **Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla...**, s. 90.

⁹²⁶ Türker, **Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla...**, s. 91.

⁹²⁷ Sonyel, **Minorities and the Destruction...**, s. 345.

3.2. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri

Birinci Dünya Savaşı, hemen her alanda yarattığı olumsuz etkiyi *Sylogos* üzerinde de yaratmıştır. Savaş yıllarında *Sylogos* adeta bir duraklama dönemine girmiştir. Diğer yandan 1914-1918 yılları arasında *Sylogos* uzun süredir yayınlamakta olduğu dergisini yayınlamamış ve hemen hiçbir faaliyette bulunmamıştır.⁹²⁸

Araştırmacıların konu hakkındaki ortak yargıları, Birinci Dünya Savaşı'nın *Sylogos*'un faaliyetlerini yavaşlattığı yönündedir. Cemiyet bu dönemde, üye sayısındaki azalmayı da önleyememiştir.⁹²⁹ *Sylogos*'un üye sayısındaki azalma, bazı Yunan araştırmacılar tarafından, *İstanbul Rum Hekimler Birliği*'nin 1920 yılında yayınlamış olduğu raporunda belirtildiği üzere, pek çok Rum hekime İttihatçılar tarafından işkence edildiği ile ilişkilendirilmektedir.⁹³⁰ Bir trajedi olarak değerlendirilen bu olay Yunan toplumunda da tepkiyle karşılanmış ve pek çok üyesi hekimlerden oluşan *Sylogos*'un da üye sayısında önemli bir azalma yaşamasına neden olmuştur. Aynı iddialar çerçevesinde hem *İstanbul Rum Hekimler Birliği*'ne hem de *Sylogos*'a üye olan hekimlerin işkenceye uğramış olduğu ve bunun sonucunda hayatlarını kaybetmelerinden kaynaklanan bir üye azalması ifade edilmektedir.

Diğer yandan *Sylogos* her ne kadar bu dönemde amaçları doğrultusunda faaliyet gösterememiş olsa da, 1917 yılında cemiyet binasında çeşitli tadilatlar yapmış,⁹³¹ Giannakopoulos'un deyimiyle umut ve iyimserliğini kaybetmemiştir.⁹³² Cemiyetin Meşrutiyet döneminde aktif olarak çalışan komisyonları da bu dönemde çalışmalarını yavaşlatırken, Arkeoloji komisyonu faaliyetlerini sürdürmeye çalışarak, Bizans'a dair yeni çalışmalara imza atmıştır.⁹³³

⁹²⁸ Peninta Hronia Apo Ta Septemvriana Konstantinupoli Prin-Tote- Meta, ELIA, Athina, 2006, s. 30.

⁹²⁹ Gianakopoulos, a.g.e., s. 343.

⁹³⁰ Gianakopoulos, a.g.e., s. 343.

⁹³¹ Cemiyet, Beyoğlu'nda bulunan binasına bir kat daha ilave etmiştir. BOA, DH.UMVM., 101/14, 9 Zilhicce 1333.

⁹³² Gianakopoulos, a.g.e., s. 346.

⁹³³ Gianakopoulos, a.g.e., s. 349.

Birinci Dünya Savaşı döneminde kurulan *Cibali Zarifopulos Yoksul Öğrenciler Aşevi Cemiyeti*, kız ve erkek öğrencilere kumanya temin etmek amacıyla faaliyete başlamıştır.⁹³⁴ Özellikle 1914 yılının siyasi atmosferi ve ekonomik durumu göz önüne alındığında cemiyetin eğitime dair hayırseverlik alanının öğrencilere öğle yemeği temin etmek olarak belirlenmesi çok da normal dışı bir durum değildir. Cemiyet tedarik ettiği yemekleri okul çalışanlarına teslim ederek edindiği bu yükümlülüğü yerine getirmiştir.⁹³⁵

*Kadıköy Maarifperver Cemiyeti*⁹³⁶ ise 1914 yılında gençliğin dini ve fiziksel eğitiminin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur.⁹³⁷

Birinci Dünya Savaşı yıllarında eğitimle ilgili kurulan bir diğer cemiyet de *Boyacıköy Kültür Cemiyeti “Eleftheria”*⁹³⁸ Cemiyet, 1918 yılında kurulmuştur. Cemiyetin kurulduğu yıl imzalanan Mondros Mütarekesi’nin ardından cemiyet ismini değiştirmiş ve kültür kelimesini çıkararak Rum kelimesini eklemiştir.⁹³⁹ Cemiyetin isminin önüne Rum kelimesini eklemesi, akıllara 1909 Cemiyetler Kanunu’ndaki “*etnik unsurların politik cemiyetler kurmasının yasaklanması ve cemiyetlerin isimlerinde etnik köken isimlerinin kaldırılması*” maddesini getirmektedir. Bu bağlamda Mondros Mütarekesi’nden hemen sonra *Boyacıköy Cemiyeti*’nin Rum kelimesini ismine eklemesi, oluşan siyasi ortamdan nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır.

*Tatavla Rum Cemiyeti*⁹⁴⁰ ise diğer cemiyetlerden farklı olarak 1896’da kurulan *Tatavla İraklis Jimnastik Cemiyeti* ve 1899’da kurulan “*Proodos*” *Cemiyetlerinin* 2 Aralık 1918’de birleşmesiyle kurulmuş bir cemiyettir.⁹⁴¹

⁹³⁴ **Kanonismos tou en tois en Tzibalio Zafirop. Ekpadevtiriois Liturgontos iper ton Aporon Mathiton kai Mathitriou “Sissitiu”** 1914, Konstantinupoli, s. 3.

⁹³⁵ **Kanonismos tou en tois en Tzibalio Zafirop. Ekpadevtiriois Liturgontos iper ton Aporon Mathiton kai Mathitriou “Sissitiu”** 1914, Konstantinupoli, s. 7.

⁹³⁶ Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Χαλκηδόνος/ Filekpedevtikos Syllogos Halkidonos.

⁹³⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 368.

⁹³⁸ Μορφωτικός Σύλλογος Βαφειοχωρίου « Τά Ελευθέρια»/ Morfotikos Syllogos Vafeohorio “Ta Eleftheria”

⁹³⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 370.

⁹⁴⁰ Ελληνικός Σύλλογος Ταταούλων/ Ellinikos Syndesmos Tataulon.

⁹⁴¹ **Ellinikos Syndesmos Tataoulon Kanonismos**, Konstantinupolis, 1919, s. 6.

Cemiyetin amacı Tavatla Rum cemaatinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. İki cemiyetin birleşiminden doğan bir cemiyet olması, her ikisinin de nitelik ve amaçlarını kendi bünyesinde toplamasına neden olmuştur. Bu bağlamda cemiyet öncelikli olarak gençlerin manevi, fiziki ve entelektüel gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Öte yandan cemiyetin kendine belirlediği amaçlar arasında önceliği manevi gelişime verdiği görülmektedir. Bunun dışında eğitime yönelik faaliyetleri de çalışanlar için gece okulları ve öğrenciler için normal okullar açmak, muhtaç öğrencilere yardımda bulunmak, bir okuma salonu ve kütüphane kurmak, okul komitelerine maddi ve manevi destek sağlamak olan cemiyet, mesleki eğitim konusuna da önem vermiş ve müzik dersleri konusunda da faaliyetlerde bulunmuştur. Yalnızca bunlarla yetinmeyen *Tavatla Rum Cemiyeti*, beden eğitimi ve sağlık gelişimi için de tam donanımlı bir jimnastik salonu açarak, yerel spor etkinlikleri ve okullar arası atletizm yarışmaları düzenlemek gibi etkinliklerde bulunmuştur. Spora da ayrı bir önem verdiği anlaşılan cemiyet, spor etkinliklerinde başarılı öğrencileri yurtdışına göndermek yönünde planlar da yapmıştır.⁹⁴²

⁹⁴² **Ellinikos Syndesmos Tataoulon Kanonismos**, Konstantinupolis, 1919, s. 6-7.

3.3. Rum Hayırsever ve Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da, diğer cemiyetlere nazaran daha aktif olan hayırsever ve yardımlaşma cemiyetleri, savaşın etkisiyle yoksullaşan kesime yardım etmek ve özellikle önemli ölçüde gıda sıkıntısının yaşandığı bu savaş döneminde yemek yardımı yapmak gibi faaliyetler üstlenmişlerdir. Bazı cemiyetler faaliyetlerini öğrencilere, yoksullara yöneltirken bazıları da mesleki denilebilecek türde bir yardımlaşma yoluna gitmiştir. Bu cemiyetlerden bir tanesi 1915 yılında kurulan *İstanbul Ruhban Yardımlaşma Birliği'dir*.⁹⁴³ Patrik başkanlığında kurulan ve İstanbul'daki metropolitlerin üye oldukları cemiyetin amacı, üyelerine aylık maddi yardım ve tıbbi destek sağlamaktır. Cemiyet, Patrik Hrisostomos'un isim günü olan 13 Kasım tören ve şenliklerle kutlamıştır.⁹⁴⁴

gıda teminine yönelen bir diğer cemiyet de 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın en hararetli döneminde kurulan *Kadıköy Aşevi "Azize Trias"dır*⁹⁴⁵ Cemiyet, maddi gücü olmayan Rum ailelerine sıcak yemek tedarik etmek yönünde çalışmalar yapmıştır. Cemiyetin gelir kaynağı, üyelerinin ödedikleri abonelik ücretleri, kiliselerin bağış tepsilerinden elde edilen gelirler, yemek sandıkları, ücretsiz veya açık arttırma ile elde edilen gıdalardır. Ayrıca cemiyet maaş karşılığında çalıştırdığı aşçıları himaye etmiştir.⁹⁴⁶

1917 yılında kurulan *Yenikapı Fukaraperver ve Müzikseverler Cemiyeti "Aziz Fanurios"a*⁹⁴⁷ dair bilinen tek bilgi içinde Aziz Fanurios ikonunun tasvir edildiği ve cemiyetin adı ve kuruluş yılının yazdığı bir mührünün olduğudur.⁹⁴⁸ Aynı yıl kurulan *Fener-Muhlio-Potira Aşevi*,⁹⁴⁹ Birinci Dünya Savaşı yıllarında sayıları oldukça çoğalan muhtaç ve yoksulları desteklemek üzere faaliyet göstermiştir.⁹⁵⁰

⁹⁴³ Επικουρικός Σύνδεσμος του ιερού Κλήρου Κωνσταντινουπόλεως/ Epikurikos Syndesmos tou Ieru Kliru Konstantinupoleos.

⁹⁴⁴ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 368.

⁹⁴⁵ Το εν Χαλκιδώνη Συσσίτιον "Η Αγία Τριάς"/ To en Halkidoni Sissition "İ Agia Trias".

⁹⁴⁶ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 369.

⁹⁴⁷ Φιλόπτωχος και Φιλόμουσος Αδελφότης « Άγιος Φανούριος» εν Βλάχκα/ Filoptohos kai Filomusos Adelfotis "Agios Fanurios" en Blagka.

⁹⁴⁸ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 370.

⁹⁴⁹ Συσσίτιον Φαναρίου- Μουχλίου- Ποτηρά/ Sissition Fanariu-Muhliu-Potira.

⁹⁵⁰ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 369.

Yetimleri himaye etmek amacıyla 1918 yılında kurulan *Pera Fukaraperver Yoksullar ve Yetimler Cemiyeti'nin*⁹⁵¹ etkinlik alanı ise Pera olmuştur. Hakkında detaylı bilgiye ulaşılamayan cemiyetin mühründe cemiyetin adı yazmakta ve haç işareti bulunmaktadır.⁹⁵²

⁹⁵¹ Φιλόπτωχος Αδελφότης Απόρων και Ορφανών Πέραν/ Filoptohos Adelfotis Aporon kai Orfanon Peran.

⁹⁵² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 371.

3.4.Rum Kadın Cemiyetleri

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İstanbul'da adeta bir panik havası yaşanmıştır. Hemen her savaş döneminde olduğu gibi bu dönemde de ilan edilen seferberlik sonucu Osmanlı erkek nüfusunun askere alınması, ülke ekonomisini dar boğaza sokarken, bir taraftan da kadın nüfusun çalışma hayatına atılmasında tetikleyici etken olmuştur. Bu dönemde kadınlar ağırlıklı olarak özellikle fabrikalarda istihdam edilirken, orta sınıf kadın nüfusu santraller başta olmak üzere, çeşitli kurum ve kuruluşlar ile ofislerde çalışmaya başlamışlardır. Özellikle Gayrimüslim kadınların, çalışma hayatına eklenmesiyle kadınlar iş gücünün aktif bir parçası haline gelmiştir. Gayrimüslim kadınların çalıştıkları semtler ağırlıklı olarak yine Osmanlı Gayrimüslim cemaatin çoğunlukta olduğu Pera ve Galata bölgeleri olmuştur.⁹⁵³

Diğer yandan kadınlar, gerek hayırseverlik olsun gerekse yoksulları himaye etmek olsun sosyal yardımlar konusunda özellikle bireysel olarak etkin rol oynamışlardır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında hayırseverlik işlerine öncülük edenler yine kadınlar olmuştur.

Bu dönemde kurulduğu bilgisine ulaşılan tek bir Rum kadın cemiyeti olması ve onun da faaliyetlerine dair detaylı bilgiye ulaşılamaması, Birinci Dünya Savaşı yıllarında kolektif oluşumların ivme kaybettiğini göstermektedir.

*Kumkapı Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti "Evangelismos" a*⁹⁵⁴ dair tek bilgi, içinde kuruluş yılı olan 1914 yılının ve cemiyetin adının yazdığı mührünün varlığıdır.⁹⁵⁵

Birinci Dünya Savaşı yıllarında tek bir Rum kadın cemiyetinin kurulmuş olması, daha önceki dönemlerde kurulmuş kadın cemiyetlerinin de varlık göstermediği anlamına gelmemelidir. Hemen tüm alanlarda kurulmuş cemiyetlerin savaş döneminde özellikle ekonomik anlamda bir dar boğaz yaşamış olmaları

⁹⁵³ Ahmad, **a.g.e.**, s. 251.

⁹⁵⁴ Φιλοπτώχος Αδελφότης των Κυριών Κοντυσκαλίου "Ο Ευαγγελισμός"/ Filoptohos Adelfotis ton Kirion Kontiskaliu "Ο Evangelismos".

⁹⁵⁵ Mamoni, **Gynaikēioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 154.

mümkündür. Bu bağlamda pek çok cemiyetin faaliyetlerini askıya almış olduğu ya da yavaşlattığı yorumu yapılabilir.

3.5.Rum Meslek Cemiyetleri

Birinci Dünya Savaşı yıllarında hemen bütün Rum cemiyetlerine sirayet eden olumsuz koşullar, mesleki cemiyetleri de etkilemiş ve bu dönemde bir önceki dönemlere kıyasla yeni mesleki cemiyetlerin kurulmasında bir durağanlık yaşanmıştır. Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı ülkesinde yaratmış olduğu atmosfer ve özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumlarla olan ilişkileri de pek çok cemiyeti olduğu gibi mesleki cemiyetleri de etkilemiştir.

Bu durumu en açık şekilde ortaya koyan veri, *İstanbul Rum Otel ve Restoran Çalışanları Birliği*'nin⁹⁵⁶ bizzat Venizelos'a göndermiş olduğu mektuptur. Cemiyet başkanının kaleme almış olduğu yazıda, Osmanlı ülkesinde Rumların çektiği sıkıntılar anlatılmıştır.⁹⁵⁷ Bir bilgilendirme olduğu belirtilen bu mektupta Osmanlı yönetiminin, Rumları sınır dışı ettiği, dışladığı ve yüksek vergiler aldığı belirtilmiş ve Osmanlı ülkesinde Yunan Büyükelçisi ve çalışanlarının da bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadığı belirtilmiştir. Elçiliğin ilgisiz tavrından dolayı elçi olmasa bile çalışanlarının değiştirilmesi rica edilmiştir. Diğer yandan *İstanbul Rum Otel ve Restoran Çalışanları Birliği* başkanının iddia ettiğine göre elçilik, Rumlara yüksek vergileri ödemek istemiyorlarsa Müslüman olarak bu durumdan kurtulabileceklerini önermiş ve başkan Venizelos'tan bu konuyla ilgilenmesini rica etmiştir.⁹⁵⁸

Bu bağlamda dönemin meslek örgütlenmelerinin de Venizelos ile bağlantıda olduğunu söylemek mümkündür. Belgenin 1914 yılında kaleme alınmış olması, özellikle Sevk ve İskân Kanunu'nun henüz yasalaşmadığı göz önüne alındığında, Balkan Savaşları sonrasında Makedonya Müslümanlarının Osmanlı topraklarına göç etmesinin başlamasının ardından, pek çok Rumun da Yunanistan'a göç etmesi sonucunda, bu göçlerin sınır dışı edilme olarak addedildiğini akıllara getirmektedir.

20. yüzyılın başlarında hem Gayrimüslimlerin hem de örgütlenmelerinin bilimsellikten uzaklaştığını söylemek mümkündür. Yavaş yavaş hukuki ve politik

⁹⁵⁶ Ο έν Κωνσταντινούπολει Σύνδεσμος των Ύπαλλήλων Ξενοδοχείων Εστιατορίων ή Ένωσις/ O en Konstantinupoli Syndesmos ton İpallilon Ksenodohion, Estiatorion "H Enosis". Cemiyet 1912 yılında kurulmuştur.

⁹⁵⁷ Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.153.04.

⁹⁵⁸ Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.153.04.

karakterlerin ortaya çıkışı, 1910 yılında kurulan ve faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı yıllarında da sürdürmüş olan *İstanbul Rum Hekimler Birliği*'nde de yaşanmıştır. Diğer yandan mesleki güvenlik kaygısı da ön plana çıkmıştır.⁹⁵⁹ Bu bağlamda *Rum Hekimler Birliği*'nde mesleki dayanışma ruhunun gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Birlik, Birinci Dünya Savaşı esnasında hayatını kaybeden meslektaşları (hekimler ve eczacılar) anısına, *Eczacılar Birliği* ve *Sylogos*'un Biyoloji Komisyonu ile beraber dua okutmuştur.⁹⁶⁰ Cemiyete dair rapor detaylı incelendiğinde üye sayıları, üyelikten ayrılanlar ve yeni katılanlar konusunda detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Öte yandan cemiyetin 1920 yılında yayınlamış olduğu raporda önemli iddialara yer verildiği görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihatçıların Rum doktorlara, falakaya yatırmak suretiyle işkenceler yaptığı ve cemiyetin 1917 yılındaki üye sayısının bu yüzden 55'e, 1918'de ise 54'e düştüğüdür.

Bu dönemin dikkat çeken cemiyetlerinden *Osmanlı Ebniye Kalfaları ve Amele ve Esnafı "Omonia" Cemiyeti*, 1914'te kurulmuştur. Nizamnamesi Yunan harfleriyle Osmanlıca yazılan bu cemiyetin, nizamnamesinde kullandığı Karaman Türkçesinden dolayı İstanbul'da yaşayan Karamanlılar tarafından kurulma ihtimali oldukça yüksektir. Cemiyet kendisini olarak adlandırmaktadır.⁹⁶¹ Tam anlamıyla faaliyetlerine ulaşamayan cemiyetin bina işçileri ve kalfalarına yönelik çalışmalar yaptığı tahmin edilmektedir.

1916 yılında kurulan *Tatavla Aşevi Cemiyeti "Aziz Dimitrios"*⁹⁶² *Tatavla Maarifperver İlerleme Cemiyeti*'nin binasını kullanmıştır. Cemiyetin amacı yoksul öğrencilere ve Tatavla'daki okullara kumanya temin etmek ve öğrencilerin yemek ihtiyaçlarını karşılamaktır.⁹⁶³

⁹⁵⁹ Trombukis, a.g.e., s. 182.

⁹⁶⁰ *Syndesmos ton en Konstantinupoli Ellinon İatron Ekthesis Pepragmenon tou Etous 1919-1920*, Konstantinupoli, s. 8.

⁹⁶¹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 367.

⁹⁶² Συσσίτιον Ταταούλων "Ο Άγιος Δημήτριος"/ Sissition Tatavlon "Ο Αγιος Dimitrios".

⁹⁶³ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 369.

1918 yılında kurulan mesleki cemiyetlerin tam kuruluş tarihlerine ulaşılammış olması bu cemiyetlerin Mütareke döneminden önce mi yoksa sonra mı kurulduğu konusunda bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu cemiyetlerden biri olan *İstanbul Rum (orta öğretim) Öğretmenler Birliği'ne*⁹⁶⁴ üzerinde bir erkek büstü ikonu olan bir mührü sahiptir.⁹⁶⁵

Yine aynı yıl kurulan *Rum Lise Öğretmenleri Cemiyeti*,⁹⁶⁶ İstanbul'da çalışan Rum öğretmenlerin çalışma koşullarını iyileştirmek ve okulların onarımını sağlamak amacıyla 1918'de kurulmuştur. Kütüphaneler kurulmasına da katkı sağlayan cemiyet Mütareke döneminde de varlığını korumuştur.⁹⁶⁷

*İstanbul Rum Kereste Tüccarları Birliği*⁹⁶⁸ de aynı şekilde 1918 yılında kurulmuş, ancak cemiyetin faaliyetlerine dair bir bilgiye ulaşılammıştır. Yalnızca cemiyetin adının ve kuruluş yılının bulunduğu bir mührü sahip olduğu bilinmektedir.⁹⁶⁹

Tam kuruluş tarihi bilinmemekle beraber 1918 yılında kurulduğu bilgisine ulaşılan *Ekümenik Patrikhane Görevlileri Takait Sandığı*⁹⁷⁰ yalnızca Patrikhane çalışanlarına mahsus çalışmalar yapmış, hizmet yılı ve yaşa göre çalışanların durumlarında düzenlemeye gitmiştir.⁹⁷¹

⁹⁶⁴ Ελληνικός Καθηγητικός Σύνδεσμος έν Κωνσταντινουπόλει/Ellinikos Kathigitikos Syndesmos en Konstantinupoli.

⁹⁶⁵ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 370.

⁹⁶⁶ Cemiyetin İstanbul Rum (Ortaöğretim) Öğretmenler Cemiyeti ile aynı cemiyet olma ihtimali vardır. İncelenen kaynaklarda Rum Lise Öğretmenleri Cemiyeti'nin Yunanca ismi bulunamadığından bu cemiyet ayrı olarak ele alınmıştır.

⁹⁶⁷ Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 77.

⁹⁶⁸ Σύνδεσμος Ελλήνων Ξυλεμπόρων Κωνσταντινουπόλεος/ Syndesmos Ellinon Kslemboron Konstantinupoleos.

⁹⁶⁹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 371.

⁹⁷⁰ Ταμείων Συντάξεων τών Λαϊκών Ύπαλλήλων τού Οίκουμενικού Πατριαρχείου/ Tameion Sintakseon ton Laikon İpallilon tou İkumeniki Patriarhiu.

⁹⁷¹ *Kanonismos Tamiu Syntakseon ton Laikon İpallilon tou İkumeniki Patriarhiu*, Konstantinupoli, 1918, s. 3-4.

3.6. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri

Birinci Dünya Savaşı her ne kadar Osmanlı Devleti başta olmak üzere Avrupa ülkelerindeki sosyal ve kültürel yaşamı olumsuz etkilemiş olsa da Osmanlı'nın yeni tanıştığı sporların uygulamaları ve faaliyetleri devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında resmen savaşa girmesinin ardından savaştaki müttefikleri olan Alman ve Avusturya askerlerinin İstanbul'a gelmesiyle, 1915-1918 yılları arasında İstanbul'daki spor kulüpleri⁹⁷² ile Alman ve Avusturya askerlerinin kurmuş olduğu takımlar arasında çeşitli müsabakalar yapılmıştır.⁹⁷³

1915 yılında İstanbul'daki Şark Kulübü tarafından düzenlenen atletizm yarışmasına bu kulüpten başka Altınordu, Fenerbahçe ve Beşiktaş Kulüpleri katılırken, bu kulüplere üye sporcular 100 metre koşusu, küçükler beş tur bisiklet yarışı, büyükler beş tur mukavemet yarışı, gülle atma, disk atma, uzun atlama cirit atma ve futbol müsabakalarında yarışmışlardır.⁹⁷⁴

Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı ile başlayan askeri seferberlik çeşitli Rum spor cemiyetlerinin üye sayısında da azalmalara neden olmuştur. Spor konusunda özellikle Meşrutiyet döneminde önemli başarılarla imza atan Tatavla spor cemiyetlerinin ve kulüplerinin üye sayılarında önemli azalmalar yaşamış ve parlak dönemleri son bulmuştur.⁹⁷⁵

Birinci Dünya Savaşı, İstanbul sanat hayatına da ağır bir darbe indirmiştir. Bu dönemde dikkati çeken önemli noktalardan biri, tiyatro gösterilerinin gerçekleşmemesi fakat sinemalardaki film gösterimlerinin devam etmesidir.⁹⁷⁶ Bu bağlamda daha önceki süreçte bir durağanlık dönemi yaşayan tiyatrolar bu dönemde de faaliyetlerini askıya almışlardır. Ancak İstanbul Ekler (Eklair-1913) sineması çeşitli hayırsever cemiyetlerin tiyatro gösterilerine ev sahipliği yapmıştır.⁹⁷⁷

⁹⁷² Özellikle Fenerbahçe, Galatasaray ve Altınordu.

⁹⁷³ Cem Atabeyoğlu, **Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi 1453-1991**, Fotospor, İstanbul, 1991, s. 67.

⁹⁷⁴ Kahraman, **a.g.e.**, s. 669.

⁹⁷⁵ Türker, **Osmanlı İstanbul'undan Bir Köşe Tatavla...**, s. 75.

⁹⁷⁶ Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 87.

⁹⁷⁷ Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 88.

Meşrutiyetin ilanı ile başlayan politik film gösterimlerinin yanı sıra savaşta zarar görenler ya da şehit aileleri yararına film gösterimleri yapıldığını da söylemek mümkündür.⁹⁷⁸

Savaşın sonlarına yaklaşılana yıllarda Osmanlı ülkesinde spor faaliyetleri çok istikrarlı olmamakla beraber devam etmiştir. 1917 yılının Eylül ayında, *Kadıköy İttihat Spor Kulübü* spor müsabakaları düzenlemiştir. Bu spor müsabakalarına Rum jimnastikçiler de katılmış, İsveç usulü jimnastik performanslarıyla dikkat çekmişlerdir.⁹⁷⁹ Enver ve Talat Paşaların da bizzat katıldığı bu yarışmaların önemi, II. Mahmut döneminden beri ilk defa devlet büyüklerinin bir spor yarışmasına iştirak etmiş olmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin spora yönelik gösterdiği bu ilgiyi yalnızca Osmanlı Rumlarının etkisiyle açıklamak yetersizdir. Savaş öncesinde başlayan ve savaş süresince de devam eden Osmanlı – Alman yaklaşması ve bunun bir sonucu olan Alman subayların teşviki sonucu, spor büyük önem kazanmıştır. Öte yandan, 1908 yılında Alman gençlerinin asker olmasından önce bir çeşit askerliğe hazırlık amacıyla oluşturulan Alman cemiyetlerin bir benzeri de *Genç Dernekleri*⁹⁸⁰ adıyla Osmanlı ülkesinde kurulmuştur.⁹⁸¹ Askeri eğitimin bir parçası olan ve savaşa girmesi olası gençleri hazır ve sağlıklı ve tutmak amacıyla kurulan bu cemiyet, Almanya'dan model alınmasından dolayı Osmanlı-Alman yaklaşmasını ve etkileşimi ortaya koyması ve sporun askeri eğitimde de kullanıldığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce üye sayısı 385 olan *Tatavla Herkül (İraklis) Jimnastik Cemiyeti/ Kulübü*, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki olumsuz koşullardan etkilenmiş ve yaşadığı parlak dönem son bulmuştur.⁹⁸² Öte yandan aynı dönemde,

⁹⁷⁸ Bozis, **Paris'ten Pera'ya Sinema**, s. 131

⁹⁷⁹ **Donanma Mecmuası**, 11 Teşrinievvel 1333, Sayı 91, s. 1449.

⁹⁸⁰ Osmanlı Genç Dernekleri 1916 yılında feshedilen Güç Denekleri yerine gençleri askeri bir örgüt ve disiplin altında toplamak amacıyla kurulmuştur. 12-17 yaş arasındaki çocuklar için Dinç Dernekleri, 17 yaş ve daha büyükler için ise Genç Dernekleri oluşturulmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında kurulan bu dernekler ağırlıklı olarak kırsalda yaşayan gençleri kapsamı açısından önemlidir. “Dağ Başını Duman Almış” marşı ise bu derneklerin yürüyüş marşı olmuştur. Tunaya, **a.g.e.**, C. III., s. 298-299.

⁹⁸¹ Kahraman, **a.g.e.**, s. 670.

⁹⁸² Türker, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, s. 75.

cemiyetin spor çalışmaları için kullandığı spor salonu geçici suretle hastane olarak kullanılmıştır.⁹⁸³ Ancak bu dönemde bir hastane olarak kullanılan spor salonunun ne şekilde hizmet verdiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Öte yandan 1908’de düşüşe geçen tiyatro oyunları savaşın etkisiyle kan kaybı yaşamaya devam etmiştir.

1914 yılında Şark-ı Karib Bankası Müdürü Kostas Saviliadis ve arkadaşları tarafından bir Rum Kulübü olarak kurulan *Pera Spor Kulübü* sarı siyah renklerle faaliyet göstermiştir.

*Heybeliada Müzikseverler Cemiyeti*⁹⁸⁴ ise 1918 yılında kurulmuştur. Cemiyetin tam kuruluş tarihine ulaşılamamış olması, Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından önce mi yok sonra mı kurulduğu konusunda bir belirsizlik yaratmaktadır. Mütarekeden önce kurulduğu düşünülürse bu cemiyetin, Birinci Dünya Savaşı yıllarında sanata dair kurulan tek cemiyet olduğu söylenebilir. *Heybeliada Müzikseverler Cemiyeti*, çok fazla faaliyet göstermemiştir. Cemiyetin mühründe adı ve kuruluş tarihinin yanı sıra sayfaları açık bir de kitap resmi bulunmaktadır.⁹⁸⁵

⁹⁸³ Türker, **Osmanlı İstanbulu’nda Bir Köşe Tatavla**, s. 90.

⁹⁸⁴ Φιλόμουσος Σύλλογος Χάλκης/ Filomusos Syllogos Halkis.

⁹⁸⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 371.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE DÖNEMİ RUM FAALİYETLERİ

4.1. Mondros Mütarekesi Koşulları Altında Yunanistan ve İstanbul Rumları

Birinci Dünya Savaşı sonunda yenen ve yenilen devletler arasında imzalanan mütarekeler, bu küresel savaşı bitirirken, 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi;⁹⁸⁶ işgal, terhis, el koyma gibi ağır hükümlere sahip olması ve bu hükümlerin hızlıca uygulanması açısından savaşın bittiğini hissettirmek bir yana, olağanca hızı ve şiddetiyle devam ettiğini ortaya koymuştur. Her ne kadar adı mütareke, bir silah bırakışması olsa da, içerdiği maddeler ve bu maddelerin uygulanışı göz önüne alındığında, Mondros Mütarekesi'nin silah bırakışmasından çok, İtilaf Devletleri'nin silahlanarak Anadolu'yu ele geçirme planının bir parçası olduğu yorumunu yapmak çok da abartılı olmayacaktır.

Mondros Silah Bırakışması; Boğazların açılması ve Karadeniz'e geçiş sağlanması, esirlerin koşulsuz teslim edilmesi, Toros tünellerinin İtilaf Devletlerince işgali, Türk hükümetinin haberleşme dışında bütün telsiz, telgraf ve kablo istasyonlarının İtilaf Devletlerince denetime alınması gibi koşulların yanında; İtilaf Devletleri'nin kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkı elde etmeleri ve *altı Ermeni ilinde* (Vilayet-i Sitte) karışıklık çıkması halinde bu illerden herhangi bir bölümünün işgal edilebileceği şeklinde çok ağır hükümler içermektedir.⁹⁸⁷

Mondros'un bu ağır hükümleri hızlı bir şekilde uygulanmaya başlarken, İstanbul'da yaşayan Rumlar, mevcut durumdan duydukları memnuniyeti saklamamışlardır. Mütareke döneminden önce Yunan kültürünün yayılması çalışmaları bu dönemde rafa kaldırılırken, Mütareke koşullarının Osmanlı Devleti'ni

⁹⁸⁶ Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti adına Rauf Bey başkanlığındaki heyet ile İngiliz Oramirali Arthur Gough Calthorpe başkanlığındaki İngiliz heyeti arasında imzalanmıştır.

⁹⁸⁷ Seha Meray-Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 1-5; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklal Harbi I., Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962, s. 32.

yok olmakla yüz yüze bırakması, Rumları da kültürel faaliyetlerden ziyade Yunan nüfuzunu yaymak konusunda heyecanlandırmıştır. Zira Helenizm artık sosyal ve kültürel bir misyon olmaktan çıkmış, politik niteliğini kuşanmıştır.

13 Kasım 1918 günü İtilaf donanmalarının İstanbul'a girmesi ise hem Rumlar da hem de Ermenilerde büyük bir sevinç yaratmıştır. İstanbul Rumları İtilaf donanmalarını kurtarıcı sıfatıyla karşılamışlardır.⁹⁸⁸ Diğer yandan sürecin hızlı ilerlemesi, Rumların da kısa sürede İtilaf güçlerine uyum sağlamasına yardımcı olmuş, Birinci Dünya Savaşı döneminde gündeme gelen casusluk faaliyetleri de hız kazanmıştır.⁹⁸⁹ Öyle ki bu dönemde İtilaf Devletleri'ne verilen hizmetler casuslukla sınırlı kalmamış, artık pek çok İngiliz yanlısı eylemin alenen yapılması noktasına ve propagandaya kadar varmıştır.

17 Kasım 1918'de Beyoğlu'ndaki Panagia Kilisesi'nde gerçekleştirilen ayin de, Yunan subayların propagandasını belirtmek açısından önemlidir. Ayinden sonra Rum halka konuşma yapan subaylar, Rumlar tarafından alkışlanırken olayların büyümemesi için askerler⁹⁹⁰ duruma müdahale etmiştir.⁹⁹¹

İstanbul'da hemen her gün siyasi bir faaliyette bulunan Yunan askerlerin propagandaları Amiral Kakolidis'in *Yunan Kulübü*'nde yaptığı konuşmayla adeta doruğa ulaşmıştır. İtilaf donanmalarıyla İstanbul'a gelen Yunan kuvvetleri arasında bulunan Amiral Kakolidis, 18 Kasım 1918'de *Yunan Kulübü*'nde yaptığı konuşmada Türkiye'yi Helenizm'in anavatanı olarak nitelemiş, Yunan Hükümeti'nin İstanbul'a Yunan bayrağını getirmeye mazhar olduğunu ifade etmiştir. Amiral Kakolidis yaptığı bu konuşmada, müttefiklerine olan güveninin tam olduğunu ve Rum nüfusun Venizelos'un sayesinde artık refaha kavuşacağını sözlerine eklemiştir. İstanbul'daki Rumluğu akıllı ve itaatkâr olarak niteleyen Amiral, yapmış olduğu açıklamada, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti aleyhinde atmış olduğu her adımda, Yunanistan'ın ve Rumluğun onlara hizmet edeceğinin altını çizerek⁹⁹² siyasal Helenizm'e vurgu

⁹⁸⁸ **Atı**, 15 Teşrinisani 1334/ 15 Kasım 1918.

⁹⁸⁹ Sonyel, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri**, s. 111.

⁹⁹⁰ Bahsedilen büyük ihtimalle İtilaf kuvvetleri askerleridir.

⁹⁹¹ **Atı**, 18 Teşrinisani 1918/ 18 Kasım 1918.

⁹⁹² M. Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 5-6.

yapmıştır. Bu konuşma, siyasal Helenizm vurgusunun yanı sıra Yunanları ve Rumları İtilaf Devletleri'nin birer hizmetkârı olarak göstermesi açısından da oldukça çarpıcıdır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra İstanbul'da ve Anadolu'da nüfus hareketliliği de başlamıştır. Hükümetin 18 Ekim 1918'de, savaş hali ve sebebiyle, askeri bir karar ile bir bölgeden diğerine sevk edilmiş olan bütün ahalinin çıkarıldıkları yerlere geri dönmelerine yönelik yayınladığı emirle⁹⁹³ Ermeniler ve Rumlar başta olmak üzere Osmanlı tebaasının yer değiştirmiş olan unsurları eskiden yaşadıkları yerlere geri dönmeye başlamıştır.

Konuya Rumlar açısından bakılacak olursa, pek çok Rumun Anadolu'dan İstanbul'a göç ettiği söylenebilir. Öyle ki Ayvalık'tan Aralık 1918'de İstanbul'a gelen bir grup Rum göçmen Kadıköy'deki Rum okullarına yerleştirilmiştir.⁹⁹⁴ Ayrıca Trakya ve Anadolu'daki Rum göçmenler için Paris'te bulunan Rumlar, 170 bin frank tutarında yardımda bulunmuşlardır.⁹⁹⁵ Yunanistan hükümeti de Rum göçmenlere duyarsız kalmamış, göçmenlerin geri dönüşünün sağlanması ve beslenme ihtiyaçları için 20 milyon frank tahsis etmiştir.⁹⁹⁶ Öte yandan Yunan hükümeti Rum göçmenlere yalnızca para yardımı yapmakla kalmayarak, erzak göndermek yönünde faaliyetlerde de bulunmuştur.⁹⁹⁷

Bu esnada Mütareke'nin maddelerini hız kaybetmeden uygulayan İngilizler, 3 Kasım 1918'de Musul'u, 9 Kasım'da İskenderun'u, Fransızlar 17 Aralık'ta Mersin ve Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı ve 24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal etmişlerdir.⁹⁹⁸ İşgallerin ardı ardına devam etmesi Osmanlı Devleti'ni, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş bir devlet olmaktan öte, paylaşılmış ve yok olmuş bir devlet konumuna sokmuştur.

⁹⁹³ Mutlu, **a.g.e.**, s. 55.

⁹⁹⁴ **Atı**, 30 Teşrinisani 1334/ 22 Kasım 1918.

⁹⁹⁵ **Atı**, 28 Kanunievvel 1334/ 28 Aralık 1918.

⁹⁹⁶ **Atı**, 31 Kanunisani 1335/ 31 Ocak 1919.

⁹⁹⁷ **Atı**, 2 Şubat 1335/ 2 Şubat 1919.

⁹⁹⁸ Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s. 17.

Mütareke'nin hemen ardından İstanbul'da, İtilaf Devletleri kendi idari mekanizmalarını da kurmakta gecikmemişlerdir. İtilaf Devletleri'ne dâhil olan her ülkenin birer yüksek komiserlik kurduğu İstanbul'da Yunan çıkarlarını korumak görevi ilk olarak İspanya'ya verilmiştir. Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi savaş yıllarında Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin kesilmiş olmasıdır. Mütareke döneminde İstanbul'da diplomatik bir temsilci bulundurmamak için İngiltere'ye başvuran Yunanistan'ın bu talebi olumlu karşılanmış ancak atanacak Yunan temsilcisinin Osmanlı hükümeti ile temas kurmaması ve İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiserliği'nin izni olmadan bir faaliyette bulunmaması şartı koşulmuştur. Bu göreve ilk olarak Kanelopulos ardından da Vatsis atanmıştır.⁹⁹⁹

Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın zaman kaybetmeden Anadolu'yu işgale girişmesi, onların tarafında savaşa giren ve haklı olarak kazananlar tarafında yer alan diğer devletlerin de Anadolu'dan toprak almak konusunda heveslenmesine neden olmuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonraki bu işgaller, Rumların yaşadıkları yerlerde olsun ya da olmasın, Osmanlı Devleti'ni zaafa uğratacağı için Rumların çıkarına, daha genel bir ifadeyle Helenizm'in yararına olmuştur denilebilir.

Diğer yandan Yunanistan'ın İstanbul konusundaki politikası da aktarılmaya değerdir. Mondros'un imzalanmasından kısa bir süre önce, Venizelos, Kral Aleksandros'a gönderdiği 25 Eylül 1918 tarihli mektupta, "*İstanbul'u almak konusundaki vaadimi unutmadım. Majeste, şehir bizim olacaktır*" diyerek niyetini ortaya koymuştur.¹⁰⁰⁰ Öte yandan yaklaşık bir ay sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nde İstanbul'a dair bir hükmün bulunmaması da adeta Venizelos'u cesaretlendirmiştir. Ayrıca Yunanistan'da düzenlenen siyasi etkinliklerde de hâkim olan düşünce, İstanbul'un eskiden Yunan olduğu ve bir gün yine Yunan olacağı yönündedir.¹⁰⁰¹ İstanbul'un bir gün Yunan olacağına dair pek çok efsanenin gündeme geldiği bu dönemde her ne kadar siyasiler tarafından İtilaf Devletleri'ne dillendirilmese de, İstanbul'un Yunanların gönlünde yatan tek şehir olduğu söylenebilir. Zira İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra hiçbir zaman

⁹⁹⁹ Abdurrahman Bozkurt, **İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 44-45.

¹⁰⁰⁰ Hülya Toker, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE ve Denetleme Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 30.

¹⁰⁰¹ Toker, **a.g.e.**, s. 30.

İstanbul'un Yunan olması Yunanlara ve Rumlara bu kadar yakın gözükmemiştir. Öte yandan özellikle İngiltere, Yunan isteklerinin fazlasıyla farkındadır. Lord Granville Kasım 1918'de hazırlamış olduğu bir raporda, On İki Ada, Rodos, Kıbrıs, Trakya, Batı Anadolu kıyıları, İstanbul ve Kuzey Anadolu kıyılarının Yunan talepleri içinde yer aldığına değinmiş, ancak idare anlamında Yunanların olağanüstü bir kabiliyete sahip olmadıklarını belirterek, bu kadar kalabalık halklar topluluğunu akıllıca ve şefkatle idare edebileceğinden şüphe duyduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰²

Diğer yandan Mondros Mütarekesi Fener Rum Patrikhanesi'nin de önemli bir değişime girmesine neden olmuştur. İmzalanan mütareke Patrikhane yönetimindeki milliyetçiliğin de yükselişini körüklemiştir. Dolayısıyla bu dini kurumda ve hatta İstanbul Rumlarında egemen olan düşünce, Helenizm'in yeniden kurgulanmış bir alt kolu olan Megali İdea'nın gerçekleşmek üzere olduğu şeklinde kendini göstermiştir.

Mondros'un hemen ardından Patrik Germanos'a yönelik ortaya atılan yolsuzluk iddiaları, Patrikhane'ye Megali İdea çerçevesinde bir idari örgütlenme imkânı sunmuştur. Germanos'un yerine geçen Bursa Metropolitleri Dorotheos'un Venizelist yaklaşımları ile Yunan irredantizmi, bizzat İstanbul'da bulunan Patrikhane'nin de desteğini almıştır.¹⁰⁰³

Bu bağlamda Patrikhane'nin ilk büyük faaliyeti Kasım 1918'de Balat'ın kontrolünü ele geçirmek olmuştur. Bu bölgedeki Osmanlı polisi, Yahudiler ve yerel kuruluşlar bölge dışına çıkarılırken, Balat'ta Rum Patrikliği kontrolünde "*Kurtarılmış Yunanistan*" olarak adlandırılan yerel bir hükümet kurulmuştur.¹⁰⁰⁴

Ayrıca aynı dönemde Patrikhane'nin desteğiyle kurulan *Ulusal Komite*, yalnızca Osmanlı Devleti'nde şubeler açmakla yetinmemiş, Avrupa'nın pek çok önemli merkezinde de faaliyetlerde bulunmuştur. Komite, Aralık 1918'de İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe ile yaptığı görüşmede, onun da desteğini alarak faaliyetlerine başlamıştır. Patrikhane, Mondros Mütarekesi ve İtilaf işgalinden aldığı cesaretle, İstanbul Rum okullarında Ocak 1919'dan itibaren eğitim dilinde

¹⁰⁰² Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 50.

¹⁰⁰³ Aleksandris, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁰⁰⁴ A. Bozkurt, *a.g.e.*, s. 183.

Osmanlıcanın kullanılmasını yasaklamıştır.¹⁰⁰⁵ Dikkat çekici olan husus, bu dönemin Rum eğitim sisteminde Osmanlı'ya bir tepki olarak Osmanlıca eğitimin kaldırılması ancak özellikle coğrafya derslerinde Anadolu coğrafyasının öğretilmesine devam edilmesi olmuştur. Öte yandan bu durum bir rastlantı veya iradi olmayan bir anlayış değildir. Spataris, anılarında “*Megali İdea'nın bunu gerektirdiğini*” belirtirken,¹⁰⁰⁶ ilk ve orta dereceli okullardaki Rum öğrencilerin, ne tür bir politik tutumla eğitildiklerine de vurgu yapmıştır. Zira Patrikhane'ye göre yalnızca İstanbul değil, Anadolu da Megali İdea için büyük önem taşımaktadır ve eğer ki bu topraklar bir gün Yunanistan'a dâhil edilecekse (ki umulan ve beklenen budur) genç Rumların ileride sahip olacakları toprakları tanınması gerekmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, Mütareke dönemine sinen politik koku eğitimde de varlığını göstermeye başlamıştır. Bunların yanı sıra Patrikhane, Yunan subayların, Rum okullarında öğretmen olarak istihdam etmiştir.¹⁰⁰⁷ Bu bağlamda Rum okulları da sivillikten uzaklaşarak militerleşmeye başlamıştır.

Öte yandan Yunanistan'ın, Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri yanında yer almış olmanın ödülünü beklemek konusunda sabırsız davrandığını yeniden hatırlamak gerekir. Özellikle 1919 yılının Ocak ayında, savaşı kaybeden devletlerle imzalanacak barış antlaşmalarının planlarının hazırlandığı Paris Barış Konferansı, Yunanistan'ın niyetlerini açığa vurması anlamında önemli bir süreçtir. Gerçekten de Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, müttefiklerinin karşısına oldukça hazırlıklı bir şekilde çıkmış ve Anadolu coğrafyasından istediği bölgeleri hatırı sayılır bir cesaretle anlatmıştır. Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda, özellikle Anadolu üzerine eğilmesi İstanbul'da verilen eğitimin ibresinin de Anadolu'ya kaymasını açıklar niteliktedir.

Venizelos'un, Megali İdea üzerine inşa ettiği ve ülkesinin topraklarını genişletmek için yaptığı konuşmada, beklentilerini yüksek tuttuğu görülmektedir. Öyle ki Venizelos'un talepleri, Kuzeybatı Anadolu'da, Marmara kıyılarında Bandırma'nın batısından başlayarak Meis Adası'nın karşısına düşen Güney Anadolu

¹⁰⁰⁵ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁰⁰⁶ Spataris, **a.g.e.**, s. 127.

¹⁰⁰⁷ A. Bozkurt, **a.g.e.**, s. 183.

kıyılarındaki noktaya kadar uzanan şerit içindeki toprakları kapsamaktadır.¹⁰⁰⁸ Ancak Megali İdea dâhilinde kurulacak büyük Yunanistan'ın kesin sınırlarının tam olarak belli olmadığı da bir gerçektir.¹⁰⁰⁹ Öte yandan Venizelos bu toprak taleplerini Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesindeki *Self-determinasyon* hakkına dayandırarak kendince sağlam bir temelde oluşturmayı planlamıştır.¹⁰¹⁰ Venizelos, Paris Barış Konferansı'ndaki tezini, özellikle Batı Anadolu'da yaşayan Rum nüfus üzerinden somutlaştırmaya çalışmıştır.¹⁰¹¹ Raporunun devamında, İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Rodos ve Onikiadaları Anadolu'nun devamı olarak yorumlamış ve buna dayanarak buralarda yaşayan Rumların nüfusunu, Batı Anadolu Rumlarının nüfusuna eklemiştir.¹⁰¹² Venizelos'un iddialarından diğer bir tanesi de, Batı Anadolu bölgesinin gerek coğrafyası ve gerek tarihiyle Anadolu'dan ayrı bir coğrafya ve bölge olduğudur.¹⁰¹³ Kısacası Venizelos tarihten sonra coğrafyayı da kendi tezi doğrultusunda yorumlamış, hatta dejenere etmiş ve Ege'deki adaları, Batı Anadolu'nun doğal bir parçası sayarken, aynı kara parçası olan Anadolu'nun farklı bir coğrafi mekân olduğunu iddia etmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Venizelos Batı Anadolu'dan, adalara kadar pek çok toprak üzerinde hak iddia etmiş ve bu iddiasını da kendince gerekçelerle ortaya koymuştur. Ancak bu toprak talepleri içinde Rumların nüfus olarak çokça buldukları İstanbul'un ve Kıbrıs'ın olmaması dikkat çekicidir. Venizelos'un özellikle İngiltere'nin kontrolünde olan Kıbrıs konusundaki ihtiyatlı tavrı, bu devletin tepkisini çekmemek üzerinde yoğunlaşırken, Megali İdea'nın öznesi olan İstanbul'u istekleri dışında tutması ya da başka bir deyişle dillendirmemesi, en azından o anlık isteklerini garanti altına aldılmaktan kaynaklanmıştır denilebilir.¹⁰¹⁴ Ayrıca Doğu Sorunu çerçevesinde İstanbul'u Rusya'dan sakınan İngiltere'nin Osmanlı başkentini Yunanistan'a sunması da beklenemez. Diğer bir bakış açısıyla da kısa bir süre sonra İngiltere'nin işini görmeye soyunan bir devletin (Yunanistan'ın)

¹⁰⁰⁸ M. Smith, *a.g.e.*, s. 109.

¹⁰⁰⁹ Bilge, *a.g.e.*, s.13.

¹⁰¹⁰ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı....*, s.35.

¹⁰¹¹ Venizelos Batı Anadolu'da 1.013.195 Rumun yaşamakta olduğunu iddia etmiştir. Ancak araştırmacı Kitsikis o dönemde tüm Anadolu'da yaşayan Rumların sayısını 1.694.000 olarak belirtmektedir. Dimitris Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963, s.32.

¹⁰¹² Kitsikis, *a.g.e.*, s.33.

¹⁰¹³ Kitsikis, *a.g.e.*, s.34.

¹⁰¹⁴ Kitsikis, *a.g.e.*, s.36

İstanbul için İngiltere ile karşı karşıya gelmesi pek de muhtemel görünmemektedir. Ancak Venizelos'un, özellikle İstanbul konusunda çekimser kalması buradan vazgeçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Zira Venizelos, İstanbul için sabırlı davranmayı yeğlerken, bu şehrin Türklerin elinde kalmaması gerektiği konusundaki fikirlerini de saklamamıştır. Ona göre İstanbul, Türkler tarafından doğru dürüst yönetilemeyecek kadar önemli ve büyüktür.¹⁰¹⁵ Zira Manchester Guardian gazetesine verdiği demeçte İstanbul'un Milletler Cemiyeti'nin başkenti yapılması gerektiğini iddia etmiştir.¹⁰¹⁶

Venizelos'un toprak talepleri dikkatlice incelendiğinde iki yönlü bir politika izlediği yönünde bir yorum yapılabilir. Bunlardan ilki, Osmanlı Rumlarının nüfus olarak yoğun bulunduğu, Ege sahilindeki yerleşim yerlerini incelemiş olmasıdır. Diğer politikası da yine Ege sahilleriyle alakalı olarak, Yunanistan'ı Akdeniz'de önemli bir devlet haline getirmektir.¹⁰¹⁷

Diğer yandan Paris Barış Konferansı'ndaki Yunan talepleri yalnızca Batı Anadolu ve adalarla sınırlı kalmamıştır. Arnavut'a benzeyen ve Arnavutça konuşan insanların dahi Yunan olduğunu ileri süren Venizelos, Balkanlar konusundaki iddiasını da resmen ortaya koymuştur. Venizelos'un raporunda Pontus¹⁰¹⁸ ifadesinin kullanılmamış olması da dikkat çekici bir diğer noktadır. Raporunda yalnızca Trabzon vilayetinden söz etmiş ve şunları söylemiştir:

*“Ermeni eyaletleri ile Rus Ermenistan'ı Milletler Cemiyeti'ne bağlı büyük bir devletin mandası altında bağımsız bir devlet haline getirilmelidir. Trabzon vilayeti de bu Ermeni Devleti'ne bağlanabilir. Böylelikle 350.000 kişilik Rum topluluğu kendi sınırları içinde Türk idaresinden kurtulma imkânına kavuşmuş olacaktır. Aynı zamanda 70.000 Rumu ve mühim sayıda Ermeniye barındıran Adana Vilayeti de haklı sebeplerle bu Ermeni devletine dâhil edilebilir.”*¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁵ Margaret Macmillan, **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayn Hikayesi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s.343.

¹⁰¹⁶ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁰¹⁷ M. Smith, **a.g.e.**, s.62.

¹⁰¹⁸ Pontus Meselesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, Serander Yay., Trabzon, 2001.

¹⁰¹⁹ Kitsikis, **a.g.e.**, s.30,32.

Venizelos'un bu açıklamasına paralel olarak İstanbul'da da bir Rum-Ermeni işbirliğinin geliştiğini söylemek mümkündür.

Rumlar ve Ermeniler arasındaki yakınlaşmayı, hatta işbirliğini Meşrutiyet dönemine kadar götürmek mümkündür. 1908 yılında bu iki Gayrimüslim unsurun tamamen kültürel boyutta kurmuş oldukları *Rum-Ermeni Uhuvveti*, Mütareke döneminde gerçekleşecek siyasal işbirliğinin bir nevi habercisi olmuştur. Öte yandan Mütareke döneminde hemen bütün sosyo-kültürel Rum cemiyetlerinin siyasallaşması ve Yunanistan'ın politikalarına hizmet eder konuma gelmesi Rum-Ermeni ilişkilerinde de görülmüştür. Bu bağlamda Mütareke'nin ardından Rumlar ve Ermeniler yeni faaliyetler organize etmek amacıyla Büyükkada'da bir toplantı düzenlemişlerdir.¹⁰²⁰ Diğer yandan İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseri Kanelopoulos Rum-Ermeni işbirliğine Yahudileri de katmak için çaba harcadıysa da bu planında başarılı olamamış ve Yahudilerin¹⁰²¹ birçoğu bu yakınlaşmaya sıcak bakmamışlardır.¹⁰²²

Öte yandan Venizelos'un da Rum-Ermeni işbirliğine olumlu baktığını söylemek mümkündür. *Rum-Ermeni Kardeşliği* adıyla kurulan komite Osmanlı Devleti aleyhinde tek vücut olmak konusunda Paris'te bulunan Venizelos ile görüşmeler yapmıştır. Görüşme sonrasında *Sylogos* ve Taşnaksütyun idarecileri ile görüşen Ermeni temsilciler, kurulan komitenin sürekli olması için karar almışlardır.¹⁰²³

Rum ve Ermenilerin bu iş birliği sürecinde, her iki unsurun özel günlerinde, temsilcilerinin bir araya geldiğini söylemek mümkündür. Bu özel günlerden bir tanesi, Bogos Nubar'ın isim günüdür. 11 Ocak 1919 tarihinde *Sylogos*'un Beyoğlu'ndaki salonunda düzenlenen etkinlikte, her yer Yunan ve Ermeni

¹⁰²⁰ Aleksandris, a.g.e., s. 57.

¹⁰²¹ Yahudi Cemaati İstanbul'un işgalini izleyen ilk günlerde Türklere olan bağlılıklarını göstermiştir. Ancak daha öncesinde İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edildiği dönemde, işgali protesto etmek üzere İzmir Yahudi Mezarlığı'nda toplu bir gösteri yapmışlardır. Çağrı Erhan, **Yunan Toplumunda Yahudi Düşmanlığı**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2001, s. 39.

¹⁰²² Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 78.

¹⁰²³ **TİTE Arşivi**, Kutu No. 60, Gömlek No. 39, Belge No. 39.

bayraklarıyla donatılmış, yapılan konuşmalarda kardeşlik ve birlik mesajları verilmiştir.¹⁰²⁴

Bu iki unsur Türkler karşısında öyle kenetlenmiştir ki kurdukları işbirliğini, eğitimden lojistiğe kadar pek çok alana yansıtmakta gecikmemişlerdir. 1920 eğitim öğretim yılı için, Ermeni okullarında Yunan dilinin öğretilmeye başlanması şeklinde karar alınırken, Yunan subayları Rumların yanı sıra Ermenilere de silah ve cephane dağıtmıştır.¹⁰²⁵

Rum ve Ermeniler arasında Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında hızlanan yakınlaşma, Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndaki tezlerine de yansımıştır. Bu bağlamda Venizelos Trabzon'da yaşayan Rumlar üzerinden Karadeniz'de toprak talep etmemiş ve bir süreliğine Batı Anadolu ile yetinmeyi tercih etmiştir.

Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki planları ve istekleri İngiliz kurmayların, Anadolu halkının vereceği tepkiyi de düşünmelerine neden olmuştur. İngiliz Genelkurmay Başkanlığının, olası bir Yunan işgalinin, Anadolu halkı üzerinde tedirginlik yaratacağı ve büyük olasılıkla Türklerin o toprakları yeniden ele geçirmek için organize bir girişime başlayabileceği öngörüsü¹⁰²⁶ çok kısa bir süre sonra gerçekleşecek ve Yunanistan ile İtilaf Devletleri'ne Anadolu topraklarının paylaşılmasının çok da kolay olmayacağını gösterecektir.

Paris Barış Konferansı'nın ilerleyen zamanlarında, 4 Şubat 1919 günü, Yunan talepleri, “*karar verilmek üzere sorunların en dar sınırlarına indirilmesi ve haklı bir anlaşma için önerilerde bulunulması*” amacıyla bir uzmanlar kuruluna havale edilmiştir.¹⁰²⁷ ABD, elindeki veriler doğrultusunda (İzmir ve çevresindeki yörelerde Yunanların azınlık durumda olduklarına dair istatistikler) Yunan istekleri aleyhinde tavır takınmış, İtalya da Yunan isteklerinin Londra ve St Jean Maurienne

¹⁰²⁴ Toker, **a.g.e.**, 116.

¹⁰²⁵ Toker, **a.g.e.**, s. 117-118.

¹⁰²⁶ Macmillan, **a.g.e.**, s.348.

¹⁰²⁷ M. Smith, **a.g.e.**, s.112.

Antlaşmaları¹⁰²⁸ ile çatıştığı konusunda direktmiştir.¹⁰²⁹ Ancak Mart ayına geldiğinde, ABD, Yunanlara Anadolu'da bir bölge verilmesi fikrine sıcak bakmaya başlamıştır.¹⁰³⁰ Anadolu toprakları üzerinde hak iddia eden İtalya'nın, Amerika'nın Yunanistan yanlısı tutumundan dolayı konferansı terk etmesi, Venizelos'a beklediği fırsatı vermiştir.¹⁰³¹ Paris Barış Konferansı'nda Batılı Devletler nazarında Yunanistan'ın giderek değer kazanması ya da Müttefik çıkarlarına hizmet edebileceğinin kesinleşmesi, Yunan kuvvetlerinin İzmir'e asker çıkarmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰³²

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda Yunan isteklerini sıraladığı dönemde, Patrikhane de İstanbul'daki faaliyetlerine hız vermiştir. Patrikhane, İstanbul'daki Rum Kiliselerinin de katıldığı bir toplantıda Yunanistan ile birleşme kararı alırken, Mart 1919'da Bab-ı Ali ile tüm bağlantılarını kestiğini açıklamıştır.¹⁰³³

6 Mayıs günü Yunan askeri güçlerinin İzmir'i işgal edebileceğinin Venizelos'a bildirilmesinden dokuz gün sonra, 15 Mayıs 1919'da Yunan işgal gücü Amerikan, İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin koruyuculuğunda İzmir'e çıkmıştır.¹⁰³⁴

İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi İstanbul'daki varlıklı ve nüfuzlu Rum işadamlarını da bir örgütlenmeye gitmek konusunda cesaretlendirmiştir. 1919 yılında Beyoğlu'nda *Küçük Asya Cemiyeti*'ni kuran bu nüfuzlu grup, bir yıl sonra cemiyetin adını *Küçük Asya Rum Birliği* olarak değiştirmiş ve Anadolu'da bir Yunan devleti kurmak konusunda yoğun faaliyetlerde

¹⁰²⁸ Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan bu gizli antlaşmalar, savaş sonrasında kazanan tarafın İtilaf Devletleri olması halinde hangi ülkeye hangi bölgesinin verileceğini ortaya koymuştur. 1915 Londra Antlaşmasına göre, İtalya'nın Adriyatik Denizi'ndeki hakları tanınacak ve Anadolu'nun paylaşılması esnasında Antalya ve çevresi İtalya'ya verilecekti. 1917 yılında Rusya'nın Bolşevik Devrimi sonucu savaştan çıkması antlaşmalar konusunda yeni bir düzenlemeyi zorunlu kılmış ve İtalya'ya St Jean De Maurienne Antlaşması ile İzmir, Aydın, Antalya ve Konya'nın verilmesi kararlaştırılmıştır. Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s. 18-20.

¹⁰²⁹ M. Smith, **a.g.e.**, s.112-113.

¹⁰³⁰ M. Smith, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁰³¹ Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 52

¹⁰³² M. Smith, **a.g.e.**, s.118.

¹⁰³³ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 57.

¹⁰³⁴ Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s.52; Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 109.

bulunmuşlardır.¹⁰³⁵ Dolayısıyla daha önceki dönemlerde faaliyet alanları ağırlıklı olarak eğitim ve hayırseverlik olan Rum burjuvazisi, bu süreçte tüm gücünü İstanbul'un ve Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması konusunda harcamıştır.

İzmir'in işgalinden çok kısa bir süre sonra, İstanbul'da ardı ardına Yunan ulusal çıkarları doğrultusunda kurulmaya başlayan cemiyetler, hem Yunanistan ile hem de Patrikhane ile doğrudan ilişki içinde bulunmuşlardır. Bu durum Yunanistan ile Patrikhane'nin uzun bir süreden sonra ortak bir amaç çerçevesinde birleştiklerini göstermesi açısından önemlidir. 1821 Yunan İsyanı sonrasında gerilen, hatta kopan ilişkiler uzun bir süreden sonra ilk defa ortak çıkarlar doğrultusunda sıcaklık kazanmıştır.

Bu bağlamda Mütareke döneminin ruhuna uygun olarak Yunanistan'ın çıkarları doğrultusunda kurulan gizli cemiyetler her ne kadar İstanbul merkezli olsa da, faaliyet alanları özellikle Anadolu olmuştur. 1919 yılında Galata Minerva Han'da kurulan *Rum Muhacirleri Umum Komisyonu* gizli olarak çalışmalar yaparken, Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet göstererek bu bölgeye Rumları yerleştirmek gibi faaliyetlerde bulunmuştur. *Kordus* adıyla da anılan bu cemiyet Anadolu'daki Rum nüfusu artırmak için yoğun çalışmalar yapmıştır.¹⁰³⁶ Bu dönemde kurulan hemen bütün gizli Rum cemiyetleri ağırlıklı olarak Anadolu'ya Rumları yerleştirmek ve o bölgelerdeki Rum nüfusu fazla göstermek üzerine odaklanmıştır. *Kordus Cemiyeti* Anadolu Rumlarını eğitmek ve silahlandırmanın yanı sıra sivil kıyafetli Yunan subaylarının faaliyetlere katılmasına da destek olmuştur.¹⁰³⁷

Bu şekilde çalışan diğer bir cemiyet de *Rum Muhacirin Cemiyeti*'dir. Rum göçmenlerin İstanbul ve Anadolu'ya yerleştirilmesi için kurulan *Rum Muhacirin Cemiyeti*, Patrikhane himayesinde faaliyette bulunarak ve Rumları İstanbul'a sevk etmek amacıyla çalışmalar yapmıştır. Cemiyetin faaliyetlerinden en dikkat çekici olanı ise Amerika gibi uzak yerlerden bile Rumları getirterek Osmanlı coğrafyasında iskânlarını sağlamaktır. Cemiyet, ayrıca İstanbul ve Anadolu'ya getirttiği Rumlara iş

¹⁰³⁵ Standford J. Shaw, **From Empire to Republic; The Turkish War of National Liberation 1918-1923 A Documentary Study**, Volume I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 587.

¹⁰³⁶ Mutlu, **a.g.e.**, s. 110-111.; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2006, s. 32.

¹⁰³⁷ Criss, **a.g.e.**, s. 77.

imkânı sağlamaya çalışmıştır. Mütareke döneminde *Rum Muhacirin Cemiyeti*'nin faaliyetleri ile neredeyse 200 bin Rum İstanbul'a yerleştirilmiştir.¹⁰³⁸ Örneğin Zografyon Okulu bir yandan Rum cemiyetlerinin merkezi haline gelirken, bir yandan da nüfusu artırmak amacıyla getirilen göçmenlerin yerleştirildiği bir merkeze dönüştürülmüştür.¹⁰³⁹

Bu bağlamda Mütareke'den sonra İstanbul'a yerleşen Rumların sayılarındaki artış¹⁰⁴⁰ doğrudan bu tarz cemiyetlerin çalışmalarının bir sonucudur denilebilir. İngilizler tarafından desteklenen bu cemiyetler arasında bulunan *Mavri Mira* da 1919 yılında İstanbul'da kurulmuş ve Osmanlı Devleti içinde karışıklıklar çıkarmak üzere faaliyet göstermiş bir cemiyettir.¹⁰⁴¹

Bu dönemde Rumların yalnız bireysel cemiyetler kurmadıklarını söylemek mümkündür. Zira Paris Barış Konferansı'nda hissedilen Rum-Ermeni ya da Yunan-Ermeni yakınlaşması, İzmir'in işgali ile Anadolu'da başlayan direniş hareketi karşısında daha da gelişmiş ve Anadolu'daki ulusal hareketi iki ateş arasında bırakmak amacıyla adeta canlandırılmıştır. Bu dönemde Pontus temsilcileri ve Ermeniler arasındaki yakınlaşma, Venizelos ve hatta Patrikhane tarafından da desteklenmiştir.¹⁰⁴²

Mütareke döneminde kurulan *Rum-Ermeni Birliğı Komitesi* her iki etnik unsurun, bireysel çıkarlarının çakışmasına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Faaliyet süresince en büyük desteğı Rum ve Ermeni Patrikhanesi'nden gören Komite'nin yanı sıra, bazı varlıklı Rumların Ermenileri desteklemesi de söz konusu olmuştur.¹⁰⁴³

15 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesiyle Anadolu'daki işgal kuvvetleri arasına Yunanistan da katılmıştır. 16/29¹⁰⁴⁴ Mayıs 1919'da Yüzbaşı

¹⁰³⁸ **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, Cilt I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s. 219.

¹⁰³⁹ Toker, **a.g.e.**, s. 84.

¹⁰⁴⁰ Mutlu, **a.g.e.**, s. 111.

¹⁰⁴¹ Toker, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁰⁴² Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. III., Milli Eğitim Basımevi, 1973, s. 899.; Yavuz, *a.g.m.*, s. 23.

¹⁰⁴³ Yavuz, *a.g.m.*, s. 27.

¹⁰⁴⁴ Yunan takvimindeki farktan dolayı tarih bu şekilde verilmiştir. Yunanistan'ın 1923 yılına kadar kullanmış olduğu Julius takvimi Gregorius takviminden 13 gün geridedir. Dolayısıyla araştırmacı ve

Mavroudis'in İzmir'den şifreli olarak gönderdiği telgraf, İzmir'in işgalinin tamamlandığı bilgisini vermekle beraber, asayişin iç açıcı olmadığını ifade etmektedir. Bu telgrafta ilginç olan nokta, İtalyanların, Yeni Efes'in işgalinin hemen ardından Türkleri kışkırttıkları ve yardım teklif ettikleri bilgisinin yer almasıdır. Belgede, Yunan işgalinin devamının sağlanabilmesi için yedek kuvvete gerek duyulduğu da belirtilmiştir.¹⁰⁴⁵ Bu telgraf özellikle İtalya'nın Paris Barış Konferansı'nda alınan bir kararla Yunanların İzmir'i işgal etmelerinin onaylanmasına bir misilleme olarak da görülebilir. Zira İtalya'nın hakkına el uzatan ve alan Yunanistan artık İtalya'yı karşısında görecektir.

İzmir'in işgalinden kısa bir süre sonra, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkarak Anadolu'ya geçmesi, Türk direnişinin ulusal düzeyde örgütlenmesi açısından bir başlangıcı işaret etmiştir. Bu gelişme sonucunda Anadolu'da işgallere karşı bir direniş hareketi gelişirken, İzmir resmen Yunan kontrolüne girmiş, İstanbul'da da Rumlar çeşitli faaliyetlerle işgale destek olmuşlardır.

Diğer taraftan İzmir'in işgali ve Yunan kuvvetlerinin Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemesi, İstanbul'da özellikle Ayasofya civarındaki arsa ve binaların, Rumlar tarafından değerinden fazla paralar teklif edilerek alınması gibi bir durumu yaratmıştır. Dâhiliye Nezaretince bu konuya dikkat çekilmiş ve hatta bu durumu önlemek amacıyla bir de komisyon kurulmuştur.¹⁰⁴⁶

İzmir'de işgalin yaşandığı ve Yunan askerlerinin ilerlediği dönemde Yunanistan'dan İstanbul'a cephaneye sevkiyatı da hız kazanmıştır. Mayıs 1919'da Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti'nin Dışişleri'ne göndermiş olduğu telgrafta, iki Yunan askerinin Selanik'ten deniz yoluyla Galata Balıkpazarı iskelesine 21 mavzer tüfeği, 21 kasatura ve palaskayı kaçak olarak getirirken yakalandıkları

okuyucuları yanlış yönlendirmemek için tarihler iki şekilde verilmiştir. İlki orijinal/jülyen, ikincisi 13 günlük farkın eklendiği Miladi/ Gregoryen takvim tarihidir.

¹⁰⁴⁵ **Arhio Venizelou, Benaki Museum**, Belge No: 173.018.052.

¹⁰⁴⁶ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 127-128.; Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yay., İstanbul, 1996, s. 115.

belirtilmiştir.¹⁰⁴⁷ Bu dönemde, bu ve bunun gibi pek çok olay Yunanların İstanbul’u silah ve cephane köprüsü olarak kullanmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Bu gelişmelerin devam ettiği süreçte İstanbul’da Rumlar tarafından düzenlenen organizasyonlar da belirtmeye değerdir. Aralık 1919’da pek çok Rum kilisesi, Venizelistler ve Rum cemiyetleri, Venizelos’un isim gününü¹⁰⁴⁸ kutlamak için bir araya gelmişlerdir. Coşkulu konuşmaların yapıldığı kutlamaya, Makedonia gazetesinin belirttiğine göre 200 bin Rum katılmıştır. Venizelos’un büyük resimleri ve kandillerle gösterilerin yapıldığı miting halini alan bu etkinlikte, 1919 yılında kurulmuş olan *İstanbul Öğretmenler Birliği* “25 bin”¹⁰⁴⁹ öğrencinin katıldığı bir konferans düzenlemiştir. Makedonia gazetesine göre Patrikhane’nin de Venizelos’a en kalbi selamlarını iletmiş olduğu bu etkinlik, Türkler ve yabancılar tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır.¹⁰⁵⁰ Venizelos’un isim günü yalnızca bu büyük organizasyonla kutlanmakla kalmamıştır. Tatavla gibi küçük semtlerde de, özellikle bir dönem hayırseverlik faaliyetleriyle ün yapmış *Tatavla Fukaraperver Cemiyeti*’nin binasında Venizelos şerefine tiyatro oyunları ve film gösterileri organize edilmiştir.¹⁰⁵¹ Diğer yandan Panagia Kilisesi’nde de Venizelos’un isim günü için bir ayin düzenlenmiştir. Tüm bu kutlamalara Rum halkı da evlerinin ve dükkânlarının camlarına Yunan bayrakları asarak katılmışlardır.¹⁰⁵²

Büyük güçlerin Osmanlı toprakları konusunda görüşmelerinin devam ettiği 1920 yılı ise Birinci Londra Konferansı’nın toplanması açısından önemlidir. 14 Şubat 1920’de, Londra’da toplanan ve Nisan ayına kadar devam eden Londra Konferansı’nda tartışma konusu İstanbul olmuştur.¹⁰⁵³ Türkleri İstanbul dışına atıp atmamak konusunda İngiltere, Fransa ve İtalya’nın ortak bir paydada buluşmaya çalıştıkları bu görüşmede, Türklerin, topraklarındaki azınlıkların haklarına saygı göstermesi halinde, İstanbul’un başkent olarak kalabileceği sonucuna ulaşılmış ve

¹⁰⁴⁷ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, s. 31.

¹⁰⁴⁸ İsim günü kutlaması Ortadokslarda olan bir kutlamadır. Doğum günü kadar önemli olan bu ritüele göre, her Yunan isminin yılın bir gününde, özel günü kutlanır. Bu tarihler her yıl aynıdır ve değişmez.

¹⁰⁴⁹ 25 bin ifadesi aynen Makedonya gazetesinden alınmıştır.

¹⁰⁵⁰ Makedonia, 17 Aralık 1919.

¹⁰⁵¹ Türker, Osmanlı İstanbul’undan Bir Köşe Tatavla..., s. 95.

¹⁰⁵² BOA, DH.EVM.6. şb., 47/38, 27 Rebitülevvel 1337.

¹⁰⁵³ Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1920, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 35.

Boğazların serbestliğini sağlamak amacıyla bazı bölgelerin Müttefiklerce işgal edilebileceği ve Türklere bırakılan kıyıların silahsızlandırılacağı karara bağlanmıştır.¹⁰⁵⁴ Ancak konferans esnasında Türklerin İstanbul'dan atılıp atılmayacağı konusu İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmekten vazgeçtikleri anlamına gelmemelidir. Nitekim konferansın ilerleyen oturumlarında Batılı güçler İstanbul'un işgalinin nasıl gerçekleşeceği konusunda yoğun mesai harcamışlardır. Konferansın sonunda İstanbul'un işgaline resmen karar verilirken, yetki dağılımı daha sonraya bırakılmıştır.¹⁰⁵⁵ Birinci Londra Konferansı'nda İstanbul'a dair gerçekleştirilen görüşmelere damgasını vuran olaylardan bir tanesi de, Patrik Dorotheos'un Lloyd George'a yazmış olduğu mektuptur. Mektubunda İstanbul'un Yunanlara verilmesini isteyen Patrik'in bu talebinin,¹⁰⁵⁶ olayların akışı göz önünde tutulduğunda çok da dikkate alındığı söylenemez.

Konferansta alınan karar gereği İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesiyle,¹⁰⁵⁷ İstanbul'un atmosferi iyiden iyiye değişmiş ve bu durum İstanbul Rumlarına da tesir etmiştir. Rumlar bu işgal ile İstanbul'un kontrolünü elde edebilecekleri ve Batı Anadolu'nun büyük bir kısmına sahip olacaklarını düşünmüşlerdir. İstanbul'a İtilaf kuvvetlerinin girdiği gün, İstanbul Rumları yakalarına daha önceden özel olarak hazırlanmış rozetler takmış, Beyoğlu'nu Yunan bayraklarıyla donatmışlardır.¹⁰⁵⁸ İtilaf Devletleri'nin bu hamlesi sonrasında Yunan askeri kuvvetleri, Yunan Elçiliği ve Patrikhane, İstanbul Rum halkına yönelik, İstanbul'daki Helenizm'in yeniden yapılandırılması için Ayasofya'nın yeniden bir katedral olacağı umuduyla mitingler düzenlemişlerdir.¹⁰⁵⁹

1920 yılında İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi Rumlar arasında olumlu bir hava oluşmasına neden olurken, Anadolu hareketinin daha sistematik hale gelmesi sürecini de hızlandırmıştır. İstanbul'un resmen işgali ile Meclis-i Mebusan dağıtılmış, pek çok milletvekili tutuklanıp sürgüne gönderilirken, kurtulabilenler Ankara'ya gitmişlerdir. Bu sürecin Ankara'da bir meclis açma

¹⁰⁵⁴ Toker, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁰⁵⁵ Toker, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁰⁵⁶ Macar, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁰⁵⁷ İstanbul'un işgal edildiği dönemde yaşanan iç ve dış gelişmeler için bkz. Yavuz, **a.g.e.**, s.63-67.

¹⁰⁵⁸ Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 123.

¹⁰⁵⁹ Shaw, **a.g.e.**, V.I, , s. 147.

düşüncesinin hızla hayata geçmesini sağladığını söylemek de mümkündür. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920'de Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak yayınladığı genelge doğrultusunda seçimler yapılmıştır.¹⁰⁶⁰ Seçimler sonunda 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmış ve bu Meclisin hazırladığı 1921 Anayasası ile Meclis yasallığını ortaya koymuştur.

Öte yandan İstanbul'un işgalinden kuvvet alan Rumlar, İstanbul'da Türkler aleyhine faaliyetlerde bulunmaya devam etmiş, Batı Anadolu'daki Yunan ordusu da ilerleyişini sürdürmüştür. Batı Anadolu'da Yunan ilerleyişi devam ederken, İstanbul'daki Rum örgütlenmeleri de tamamen siyasallaşmış ve Venizelos'un da desteğiyle yeniden organize olmuştur. Bu bağlamda, Fener Rum Patrikhanesi, İstanbul Rum okulları, İstanbul Rum cemiyetleri, İstanbul Rum kulüpleri ve İstanbul Rum basını tamamen Yunanistan'ın siyasi politikalarına hizmet etmeye başlamıştır.¹⁰⁶¹ Bu andan itibaren geçmiş dönemlerde hâkim olan sosyal ve kültürel gelişimin öncüsü olan pek çok Rum cemiyeti niteliklerini siyasal faaliyetler yönünde değiştirmiştir. Öte yandan yalnızca Yunan taleplerine hizmet etmek amacıyla da pek çok yeni cemiyet kurulmuştur: *Rum-Yunan İttihad-ı Milli Örgütü*, *Yunan Bahriye İdaresi*, *Rum İzci Örgütleri*, *Yunan Ahz-ı Asker Şubesi*, *Yunan Kızılhaç Cemiyeti* bunlardan yalnızca birkaçıdır.¹⁰⁶²

1919-1920 yılları arasında gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da organize şekilde çalışan oluşumlardan bir tanesi de *Yunan Kızılhaç Cemiyeti* olmuştur. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İstanbul Galata'da kurulan Yunan Kızılhaç Cemiyeti, İstanbullu Rum hekimlerden Andrea Antipa'nın yardımlarıyla Galata Rum Erkek Okulu'nda bir dispanser açmış ve tam teşekküllü şekilde çalışmıştır. Bu dispanser yalnızca Rumların değil başka ulustan insanların tedavisini de gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶³ *Kızılhaç Cemiyeti*'nin diğer bir faaliyeti de Cibali'deki Rum

¹⁰⁶⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. I., 13. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 421.

¹⁰⁶¹ Toker, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁰⁶² Oğuz Kalelioğlu, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2009, s.71-73.

¹⁰⁶³ Orhan Türker, **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 53.

okulunu hastaneye çevirmek ve Yedikule'deki Rum Hastanesi'nin dâhiliye bölümüne el koymak olmuştur.¹⁰⁶⁴

İstanbul'da yaşayan Rumların ve yaralanan Yunan askerilerinin tedavisi ve bakımı konusunda önemli görevler üstlenen bu oluşum, Yunanistan'dan hekimler, hasta bakıcılar ve askeri sağlık elemanları talep etmiş ve özellikle İstanbul'daki Rum cemiyetlerinin binalarında hizmet vermiştir. Yalnızca 1919-1920 yıllarında Yunan Kızılhaçı önemli oranda sağlık merkezi açmış ve Yunan ve Rumların tedavilerini gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶⁵ Diğer yandan 1919 yılının başında etkinlik alanına Anadolu'yu da katmayı amaçlayan Kızılhaç Cemiyeti, Anadolu'daki şehir ve kasabalarda şube ve hastaneler açmayı da planlamıştır.¹⁰⁶⁶ Yunan Kızılhaçı tarafından, Pera'daki *Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti* binasında 130 yataklı, Yedikule'deki Mavrogordatos Salonunda 350 yataklı, Kadıköy'de 30 yataklı, Trabzon'da 80 yataklı, Fener'de 10 yataklı sağlık merkezi hizmete sokulmuştur.¹⁰⁶⁷

Öte yandan İstanbul'daki Yunan Kızılhaçının hazırladığı rapora göre 20 Kasım 1918'den Aralık 1919'a kadar 4338 hastanın tedavi edildiği, 79.145 hastanın da hastanelere yatırıldığı ifade edilmektedir. Bu bilgiye göre, Pera Hastanesi'nde 1920 yılı da dâhil olmak üzere toplam 37.798, Fener Hastanesi'nde 2690, Kadıköy Hastanesi'ne 2906, Pera Dispanserinde ise 79.145 hasta yatarak tedavi edilmiştir.¹⁰⁶⁸ Diğer yandan Orhan Türker'in belirttiğine göre 1 Ocak 1920 ve 31 Aralık 1920 tarihleri arasında cemiyet, çoğu Rum ve Yunan olmak üzere 6841 kişinin tedavisini yapmış, bunların 410'unu Türkler, 136'sını Yahudiler ve 89'unu Ermeniler oluşturmuştur.¹⁰⁶⁹ Ancak mevcut raporda yatan hastaların kaçının hayatını kaybettiği ya da sağlığına kavuştuğu bilgisi ve yatışların gerçekleştiği hastanelerin Yunanlar tarafından organize edilen hastaneler mi yoksa daha önceden kullanılmakta olan hastaneler mi olduğu bilgisi yer almamaktadır. Yalnızca tedavi edilen, daha doğrusu

¹⁰⁶⁴ **Atı**, 28 Kanunievvel 1334/ 28 Aralık 1918.

¹⁰⁶⁵ **Benaki Musio, Arhio Venizelu**, 173.154.049-1-2.

¹⁰⁶⁶ **Atı**, 10 Kanunisani 1335/ 10 Ocak 1919.

¹⁰⁶⁷ **Benaki Musio, Arhio Venizelu**, 173.154.049-2.

¹⁰⁶⁸ **Benaki Musio, Arhio Venizelu**, 173.154.049-9

¹⁰⁶⁹ Orhan Türker, **Galata'dan Karaköy'e...**, s. 53.

hastanelere yatışları gerçekleşen hastaların Yunan savaş donanmasına ve ordusuna mensup askerler olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁷⁰

Görünürde yalnızca tıbbi yardım amacıyla faaliyet gösteren bu oluşum, vapurlar aracılığıyla ilaç sandıkları içinde Yunan elbiseleri, silah ve cephane getirip dağıtmak gibi militer faaliyetlerde de bulunmuştur.¹⁰⁷¹

Öte yandan 18-26 Nisan 1920 tarihinde toplanan, İngiltere, Fransa ve İtalya Başbakanlarının katıldığı San Remo Konferansı'nda Osmanlı'nın paylaşım tasarılarına son şekil verilmiş ve Sevr Barış Antlaşması hazırlanmıştır. Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis'ten oluşan Osmanlı heyeti, 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış Antlaşması'nı imzalamışlardır.¹⁰⁷²

Sevr Antlaşması'na, Yunanistan ve İzmir'in Yunanlar tarafından işgali açısından bakıldığında da önemli maddeler içerdiği görülmektedir. Antlaşmanın özellikle 66, 67, 68, 69, 70 ve 71. maddeleri, doğrudan İzmir ve Yunanistan ile ilgilidir. 66. maddede İzmir'in coğrafi sınırları saptanırken, 67. madde bu sınırın arazi üzerinde belirlenmesi için İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Türk yetkililerden oluşacak bir komisyon oluşturulacağını ifade etmektedir. 68. madde İzmir'in artık Türkiye'den ayrılan topraklarla bir tutulacağını belirtmektedir. 69. madde İzmir'in Osmanlı egemenliği altında kaldığını belirtmekle birlikte bu topraklardaki egemenlik hakkının kullanımını Yunanistan'a vermektedir. Osmanlı bayrağının kentin dışındaki bir kaleye sürekli olarak çekileceği ve bu kalenin Müttefik devletlerce tespit edileceği ayrıca vurgulanmıştır. 70. maddeye göre Yunan Hükümeti İzmir kentinin yönetiminden sorumlu olacak bu yönetim özel olarak seçilecek bir kuruldan oluşacaktır. 71. madde ile Yunanlar İzmir'deki kamu düzeni ve güvenliğinden sorumlu olacaklardır.¹⁰⁷³ Böylelikle İzmir'in Yunanlara verilme planı bu antlaşma ile resmi düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak antlaşma metnindeki ilgili maddelerde dikkati çeken nokta İzmir'in özerk sayılabilecek bir konumda tutulmuş olmasıdır.

¹⁰⁷⁰ Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049-9.

¹⁰⁷¹ Turan, a.g.e., s. 39.

¹⁰⁷² Seha L. Meray- Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)** AÜSBF Yayınları, Ankara, 1977, s.41-47.

¹⁰⁷³ Meray- Olcay, a.g.e., s.70.

Venizelos, Sevr Antlaşması'nın altına imzasını attıktan sonra Yunan halkına bir bildiri yayınlamış ve hislerini ifade etmiştir. Bu antlaşmanın altına imzasını atmaktan duyduğu mutluluğu ifade eden Venizelos, aynı mutluluğu Rumların ve *Sylogos*'un da paylaştığını belirtmiştir. Antlaşmayı imzalamak üzere Fransa'da bulunduğu sırada kendisine yönelik gerçekleştirilen suikast girişimine de gönderme yapan Yunan lider, kendisine sıkılan kurşunun Yunanistan'ı yıkmaya yetmediğini söyleyerek çalışmalarının devam edeceğini ve umutlarının yeşermekte olduğunu altını çizmiştir.¹⁰⁷⁴

Bu gelişmelere ek olarak Eylül 1920'de Yunanistan Kralı Aleksandros'un, bir maymunun ısırması sonucu hayatını kaybetmesi, Yunan siyasetindeki taşları yerinden oynatmıştır. İsviçre'deki Kral Konstantinos'u çağırmak konusunda acele etmeyen Venizelos Kasım seçimlerini beklemeyi tercih etmiştir.¹⁰⁷⁵ Diğer yandan Yunanistan'da Kasım 1920'de yapılan genel seçimlerin sonucu Venizelos'a ağır bir darbe indirmiştir. Yunan kamuoyu Küçük Asya macerasına yönelik fikrini bu seçimlerle ortaya koymuş ve Venizelos'un politikası Yunan halkı tarafından veto edilmiştir.

Yunan Embros gazetesi, seçim sonuçlarını 1/13 Kasım 1920'de manşetine "*Nasıl İstersen Büyük Yunanistan*"¹⁰⁷⁶ şeklinde taşımış, sonucun Yunan halkının kararı olacağı ve saygı duyulacağını belirtmiştir. Sonuçların açıklanmasının ardından, bir seçim yenilgisi yaşayan Venizelos ise Yunan halkının Megali İdea'ya karşı gelmesi sonucu 4/17 Kasım 1920'de Yunanistan'ı terk etmiştir.¹⁰⁷⁷ Venizelos'un seçimleri kaybetmesindeki en önemli etkenlerden biri Kitsikis'in deyimiyle 1917-1920 yılları arasında uyguladığı terör idaresi ve bunun yanı sıra idareyi ele aldığı günden beri ülkenin savaşıyor ve barıştan hiç söz edilmiyor olmasıdır.¹⁰⁷⁸

Venizelos 1920 seçimlerini kaybetmesine rağmen, İstanbul Rumlarının Venizelos'u desteklemeye devam ettikleri söylenebilir. Venizelos'u destekleyen

¹⁰⁷⁴ Stavru, **a.g.e.**, s. 298.

¹⁰⁷⁵ Smith, **a.g.e.**, s. 203-204.

¹⁰⁷⁶ **Embros**, 1 Kasım 1920.

¹⁰⁷⁷ **Embros**, 5 Kasım 1920.

¹⁰⁷⁸ Kitsikis, **a.g.e.**, s.39,41.

diğer bir grup da İstanbul'da daha önceki dönemlerde hayırseverlikleri ve maarifperverlikleriyle sosyo-kültürel Rum örgütlenmelerine maddi destek sağlayan varlıklı Rum işadamları olmuştur. Ancak Rum burjuvazisinden, Eugenidis ve Zarifis aileleri Venizelos'a beklediği desteği vermemiş ve siyasetten uzak durmayı tercih etmişlerdir.¹⁰⁷⁹

Venizelos'un seçimleri kaybetmesi, her ne kadar desteklerini sürdürseler de, İstanbul Rumlarında bir tedirginlik yaratmış olacak ki, siyasal örgütlenmelerini hızlandırmışlardır. Bu süreçte İstanbul'un, bir Venizelist için Yunanistan'ın herhangi bir şehirden daha güvenli olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki seçimlerden sonra pek çok Venizelist İstanbul'a gelmeye başlamış ve siyasi cemiyetler kurmaya ya da kurulmuş olanlara üye olmaya başlamışlardır. Bu dönemde kurulan en önemli oluşumlardan bir tanesi Yunanistan'dan İstanbul'a gelen Venizelist subaylar başta olmak üzere,¹⁰⁸⁰ Venizelos destekçilerinin kurmuş olduğu *Milli Müdafaa*'dır.¹⁰⁸¹

Kısa sürede İstanbul'da etkin hale gelen *Yunan Milli Müdafaa Cemiyeti*'nin amacı, Venizelos'un yanı sıra İngiliz hükümetinin desteğini sağlamak olmuştur. İstanbul askeri ve sivil olmak üzere iki kanata ayrılan *Milli Müdafaa Cemiyeti*'nde Venizelos'a sıkı sıkıya bağlı kişiler yer almıştır.¹⁰⁸² *Milli Müdafaa*'nın bu dönemdeki en önemli sosyal görevi Rum halkını seçim sonuçlarının değışe bilirligi konusunda rahatlatmaya çalışması olmuştur.

İstanbul'da *Yunan Milli Müdafaaası* adına yardımlar bile toplanmış hatta bu paralarla Yunan ordusuna verilmek üzere dört uçak sipariş edilmiştir. Ancak Patrikhane'nin devreye girmesiyle bu satın alma işinden vazgeçilmiştir.¹⁰⁸³ Öte yandan *Yunan Milli Müdafaaası* heyetinden Zimbirikaki ve Kondilis, Beyoğlu'ndaki Zografyon okulunu ziyaret ederek Rum milletini *Milli Müdafaa*'ya yardıma ve destek olmaya çağırmıştır.¹⁰⁸⁴

¹⁰⁷⁹ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁰⁸⁰ E. Zambrakakis, D. Ioannou, A. Mazarakis, G. Katekhakis ve Albay Kondilis.

¹⁰⁸¹ Εθνική Άμυνα / Ethniki Amina.

¹⁰⁸² Smith, **a.g.e.**, s. 342.

¹⁰⁸³ **TİTE Arşivi**, Kutu No: 47, Gömlek No.47, Belge No. 47.

¹⁰⁸⁴ **TİTE Arşivi**, Kutu No: 50, Gömlek No.98, Belge No. 98.

Venizelos'un İngiltere'den finansal destek almasını sağladığı bu oluşum, yalnızca İstanbul Rumları değil Anadolu Rumları tarafından da destek görmüştür.¹⁰⁸⁵

Diğer yandan Yunanistan yönetiminin antivenizelistlerin eline geçmesi, bu grubun vakit kaybetmeden İstanbul'daki Venizelos karşıtlığını örgütlemek konusunda faaliyete geçmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda Venizelos karşıtları, 1895'te İstanbul'da dünyaya gelen ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında askerlik yapmamak için İstanbul'dan Atina'ya giden Pavlos Paleologos'u, İstanbul'daki Rumları Venizelos'a karşı örgütlemesi için yeniden İstanbul'a göndermişlerdir. Venizelos karşıtı propagandayı basın yoluyla yapmayı amaçlayan Paleologos, Patris gazetesini satın alarak, bu gazeteyi Venizelos karşıtı yayınlar yapan bir gazete haline getirmiş ancak İstanbul'daki koyu Venizelistlerin baskısından ve şiddetinden kaçarak Atina'ya geri dönmüştür.¹⁰⁸⁶ Antivenizelistlerin varlığına tahammül göstermeyen İstanbul Rumları, Megali İdea politikasından dolayı hayranlık duydukları ve kendilerinde büyük umutlar yaratan Venizelos'a olan desteklerini Mütareke döneminin sonuna kadar sürdürmüşlerdir.

Yunanistan cephesinde ise 5 Aralık 1920'de gerçekleşen halk oylaması sonucu Kral Konstantinos yeniden tahta çıkmış, bu durum Yunanistan'ın Küçük Asya macerası için yeni bir aşamayı teşkil etmiştir.¹⁰⁸⁷ 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri yanında katılmayı reddeden ve bu konuda ısrarcı bir tavır takınan Konstantinos, kendi meşruiyetini Batılı devletlere tanıtmak ve ekonomik anlamda yaşanan darboğazdan ülkesini kurtarabilmek için Venizelos'un planladığı ve uygulamaya koyduğu Küçük Asya macerasına devam etmek konusunda tereddüt yaşamamıştır.¹⁰⁸⁸ Aynı dönem, Ankara Hükümeti'nin düzenli orduyu kurarak işgalci güçlere karşı daha organize bir şekilde mücadele etme kararını alması ve bu kararı uygulaması açısından da önem taşımaktadır. Gerçekten de Yunanistan'da biraz da beklenmedik şekilde Kral yanlısı bir hükümetin kurulması¹⁰⁸⁹ istikrarı sağlamak bir

¹⁰⁸⁵ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁰⁸⁶ Spataris, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁰⁸⁷ Zafer Çakmak, **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.255.

¹⁰⁸⁸ Çakmak, **a.g.e.**, s.255.

¹⁰⁸⁹ Küçük Asya Seferi konusunda radikal kararlar alınacağı umuduyla gerçekleştirilen halk oylaması sonucu, Kral Konstantinos sürgünden dönmüş ve Kral yanlısı Dimitrios Rallis önderliğinde bir hükümet kurulmuştur. Michael Smith, *Yunan Düşü*, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s. 234.

tarafa, ülkedeki kaotik ortamı daha da hissedilir hale getirmiştir. Türkiye ve Yunanistan ile ilgili olarak 1920 yılı sonlarına dönük karşılaştırmalı bir analiz yapılacak olursa, Yunanistan'ın gün geçtikçe siyasi ve ekonomik açıdan bir belirsizliğe doğru gittiği, Türkiye'nin ise Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Anadolu hareketinin aldığı kararlarla planlı ve programlı bir direnişe yöneldiği görülmektedir.

Yunanistan iç politikasında ani değişimler yaşarken, 1921 yılında gerçekleşen savaşların sonuçları, diplomaside de kendini göstermeye başlamıştır. Yunanların bir keşif harekâtı olarak niteledikleri Birinci İnönü Savaşı'nda Türkler tarafından yenilgiye uğratılması, Londra'da bir konferans toplanması fikrini geliştirmekle kalmamış, Ankara Hükümeti'nin de bu konferansta temsil edilmesinin önünü açmıştır.

1921 Londra Barış Konferansı, her ne kadar Ankara Hükümetinin diplomatik alanda tanınması anlamına gelse de, Yunanistan heyeti, İzmir'in kendilerine verilmesi konusunda ısrar etmiş ve konferans sonunda İngiltere'nin bu konudaki desteğini almıştır.¹⁰⁹⁰ Ancak özellikle İkinci İnönü Savaşı'nın Türkler lehine sonuçlanması, İtilaf Devletleri'nin Yunanlara olan güvenini iyiden iyiye sarsmıştır. Öyle ki İngiltere'de (Mayıs 1921'den itibaren) Türklerin, Yunanları İzmir'den atabileceği düşüncesi güçlenmiştir. Böyle bir durumda İstanbul'daki askeri birliklerinin tehlikeye gireceğini düşünen İngiltere, önlem olarak İstanbul'dan geri çekilmeyi dahi düşünmüştür.¹⁰⁹¹ Ancak İngiltere'nin tereddütleri artarken Yunanistan'ın da Sevr'i Türklere kabul ettirmek konusundaki iddiaları savaş alanında yenilmiş olmalarına rağmen devam etmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzis Haziran 1921'de, "*Yunanistan'ın, Helenizm'in emellerini ve Sevr Antlaşması'nı savunmakta olduğunu ve İtilaf güçlerinin ortak kararlarını Türklere zorla (cebren) kabul ettirmek üzere olduğunu*" belirtmiştir. Yine aynı dönemde

¹⁰⁹⁰ Londra Konferansı'nda Yunan Heyetinin görüşmeleri ve tezleri için bkz. Çağla D. Tağmat, "1921 Londra Barış Konferansı'nda Yunan Heyeti ve Tezleri", **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl.9, Sayı.18, Güz 2013.

¹⁰⁹¹ UK National Archives, CAB 24/123.

Yunanistan Başbakanı Gounaris de “İzmir’deki esir Hıristiyan halkın kurtuluş kavgasının ölünceye kadar devam edeceğini” ifade etmiştir.¹⁰⁹²

İtilaf Devletleri’nin, Mustafa Kemal önderliğindeki Türk direnişi karşısında darbe alan Yunanistan’a olan güvenlerinin sarsıldığı dönemde, 1921 yılının Aralık ayında Patrik seçimlerini Meletios’un kazanması, Patrikhane’nin Venizelist çizgisinde herhangi bir değişiklik yaratmamıştır. Bu dönemde siyasetle olan ilişkilerini sürdüren Patrikhane, Anadolu’da ilerlemekte olan Yunan ordusuna açık desteğini sunmuştur. *Milli Müdafaa* ile ittifak içine girmekle kalmayıp, yaralı Yunan askerleri için kilise ve evlerden para toplamak yoluna kadar gitmiştir.¹⁰⁹³ 1921 yılında Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Anadolu direnişinin kazandığı başarılar, İstanbul Rumlarında ya umutsuzluk yaratmış ya da onları daha da kamçılamış olacak ki, Anadolu üzerine planlar yapmayı sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda varlıklı Rumlar evlerini birer karargâha çevirmekte gecikmemiş ve Venizelistlere hizmet etmiştir. 1922 yılında Tatavla’nın ünlü Rum tüccarlarından olan Zaharof’un evinde her Pazar günü toplanan Venizelist grubun gündemini de Anadolu’da kurulacak olan özerk devlet oluşturmuş ve harareti tartışmalar yaşanmıştır.¹⁰⁹⁴

Aynı yıl gerek Kemalistlerin savaş alanında kazandığı zaferler, gerekse bu zaferlerin dış kamuoyunda yarattığı olumlu etki, Batılı güçlerin Rumlara yönelik bakış açılarında da önemli bir değişime neden olmuştur. Zira 1918’den itibaren yürüttükleri politikayla Osmanlı Rumlarına adeta cesaret veren Batılı güçler, 1922 yılında Paris’te toplanan konferansta Rumların Venizelos tarafından temsil edilmesini reddederken, Osmanlı Gayrimüslimlerinin taleplerini yerine getirmekten ziyade yalnızca koruyuculuğunu yapmak kararını almışlardır.

1922 yılı Batı Anadolu’daki Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki çatışmanın sona yaklaştığı yıl olması açısından ayrıca önemlidir. Sona yaklaşıldığı Patrikhane

¹⁰⁹² Jaeschke, **a.g.e.**, s. 91-92.

¹⁰⁹³ Macar, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁰⁹⁴ **TİTE Arşivi**, Kutu No. 65, Gömlek No. 84, Belge No. 84.

tarafından da sezilmiş olacak ki, Patrikhane Konseyi Mart ayında İstanbul'daki ve Anadolu'daki Rumları Yunan ordusuna katılmaya çağırmıştır.¹⁰⁹⁵

Öte yandan Temmuz ayında İtilaf Devletleri arasında Paris'te devam eden görüşmeye Yunanistan'ın notası damga vurmuştur. Artık İstanbul'u işgal etmek için yetki isteyen Yunanistan, Türklerin barış antlaşmasını imzalamalarının tek yolunun bu olduğu gerekçesini öne sürseler de, bu yetki izni İtilaf Devletleri'nin vetosuyla karşılaşmıştır.¹⁰⁹⁶ 1922 yılında yaşanan gelişmeler bağlamında, başta İngiltere olmak üzere Batılı güçlerin Yunanistan'a olan güvenlerinin oldukça sarsıldığı söylenebilir. Bunda şüphesiz ki Yunanların Türk kuvvetleri karşısında ardi ardına yaşadıkları yenilgilerin etkisi büyüktür.

Öte yandan Patrik Meletios'un son hamlesi de Batılıların kafasındaki Yunan imajını artık açıkça ortaya koymuştur. Patrik Meletios'un Ağustos 1922'de Lloyd George'a Osmanlı Helenizm'i konusunda yardım istediğini belirten mektubu can sıkıcı olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁹⁷ Zira Ağustos ayında gerçekleşen Türk taarruzu sonucunda Yunanların herhangi başka bir hamle yapma şansları kalmamış ve yaklaşık 4 yıl süren bu savaş Mustafa Kemal önderliğindeki Türk kuvvetlerinin kazanımıyla sonuçlanmış, İstanbul'da ve Anadolu'da yayılmaya çalışan Helenizm hezimete uğramıştır.

¹⁰⁹⁵ Criss, **a.g.e.**, s. 211.

¹⁰⁹⁶ Criss, **a.g.e.**, s. 212.

¹⁰⁹⁷ Aleksandris, **a.g.e.**, s. 75.

4.2.Mütareke Döneminde İstanbul Sosyo-Kültürel Rum Cemiyetlerinde Değişim ve Dönüşüm

Mütareke dönemi, önceki bölümde de bahsedildiği üzere, İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra, içinde Yunanistan'ın da aktif olarak bulunduğu bir dönem olduğu için, Rumları pek de rahatsız etmemiş, hatta onlara yeni umutlar aşılamıştır.

Mütareke döneminde İstanbul Rumlarının büyük bir kısmının İtilaf kuvvetleri etkisi altında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki İtilaf Devletleri'nin kontrolüne geçen İstanbul'da, Rumlar maddi anlamda ve olanaklar doğrultusunda rahat bir yaşam sürmüşler, yeni iş kollarında bile yer almaya başlamışlardır. İtilaf Devletleri, kontrolleri altında olan pek çok alanda Rumlara bonkör davranmışlardır. İtfaiye teşkilatı da bunlardan birisidir. İngiliz kontrolüne geçen İtfaiye teşkilatında Rumlar, İngiliz üniformalarını giyerek itfaiye arabalarının şoförlüğünü yapmışlardır.¹⁰⁹⁸ Rumların İngiliz üniformaları giymeleri İngilizler ile tam ittifak içinde olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte İngilizler Rum, Ermeni ve Rus gençlerini inşaat işlerinde çalıştırmak için Çanakkale'ye sevk etmiş, bu gençleri kara ve demiryolu yapımlarında işçi olarak çalıştırmıştır. Çanakkale'ye çalıştırılmak üzere götürülen Rum, Ermeni ve Ruslar gıda sıkıntısı da çekmişler ve kaçmak için adeta fırsat kollamışlardır.¹⁰⁹⁹

Diğer yandan önceki dönemlerde önemli miktarda Rum nüfusun yaşadığı ve faaliyet gösterdiği Pera bölgesi, bu dönemde de aynı önemini korumuştur. Yalnızca sosyal değil, siyasi ilişkilerde de Pera önemli bir köprü görevi görmüştür. Bunda şüphesiz ki, Yunanistan Büyükelçiliği'nin Pera'da bulunmasının etkisi büyüktür. Yunanistan Büyükelçiliği, özellikle Mütareke döneminde İstanbul Rumları ve Yunanistan arasında önemli bir kesişim noktası olmuş, İtilaf Devletleri'nin tavizleriyle geçici pasaportlar vermiş ve iletişimin canlı kalmasına yardımcı olmuştur.¹¹⁰⁰ Yunan pasaportuna sahip olanlar Yunan askerlerinin desteğiyle İtilaf Devletleri'nden vize almadan İstanbul'a serbestçe girebilmişlerdir. Pasaport uygulamaları konusunda dikkati çeken noktalardan bir tanesi de Osmanlı Rumlarının

¹⁰⁹⁸ Spataris, a.g.e., s. 216.

¹⁰⁹⁹ TİTE Arşivi, Kutu No. 60, Gömlek No. 5, Belge No. 5.

¹¹⁰⁰ Spataris, a.g.e., s. 35.

vize olarak Yunanistan'a gitmesi ve Yunan pasaportuyla geri dönmeleri olmuştur.¹¹⁰¹ Bu süreçte Yunan yetkililer yalnızca Yunanistan'dan değil Güney Rusya'dan getirdikleri Rumları da İstanbul (Büyükkada) başta olmak üzere,¹¹⁰² Trakya ve İzmir'e yerleştirmiş ve bu bölgelerdeki Rum nüfusu arttırmaya çalışmışlardır.¹¹⁰³

Öte yandan Mütareke'nin üçüncü ayında İstanbul'a gelen Başkonsolos da Yunanistan'a yardım faaliyetlerine başlamış ve Patrikhane ile işbirliğine gitmiştir.¹¹⁰⁴

Bu dönemde Rum sosyo-kültürel cemiyetlerinin tam anlamıyla bir dönüşüm içine girdikleri söylenebilir. Tanzimat, Meşrutiyet ve görelî olarak Birinci Dünya Savaşı döneminde kurulan Rum cemiyetleri ve faaliyetleri bu dönemde farklı amaçlar doğrultusunda devam etmiştir. Bu bağlamda daha önceki dönemlerde kurulmuş olan eğitim-kültür, hayırsever, kadın, mesleki, sanat ve spor cemiyetlerinin bir kısmı varlıklarını muhafaza etmiş, ayrıca bunlara ek olarak yenileri de kurulmuştur. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran en belirleyici özellik şüphesiz ki, İstanbul'un ve Batı Anadolu'nun işgal altında olmasıdır. İşte bu işgal koşulları, İstanbul Rumlarının örgütlenme biçimlerini de doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda var olan cemiyetler faaliyetleri açısından uzunca bir dönem savunucusu oldukları kültürel Helenizm'den siyasal Helenizm'e bir geçiş yapmışlardır. Bu geçiş sonucunda her cemiyet kendi faaliyet alanından sapmış ve daha önceki dönemlerde üstlendikleri misyonları arka plana atmışlardır.

Özellikle İstanbul'da bulunan İtilaf kuvvetleri, gördükleri hizmetler karşılığında para dağıtmak suretiyle Osmanlı Gayrimüslim unsurlarını kısa sürede kendilerine bağlamayı başarmışlardır. Dolayısıyla önceki dönemlerde, cemiyetlerin maddi kaynaklarını oluşturan varlıklı bağışçıların yerini bu dönemde İtilaf Devletleri almış ve cemiyetler maddi gelirlerini İtilaf Devletleri'nden temin etmişlerdir.

Mütareke döneminde ortaya çıkan ve ağırlıklı olarak cemiyetler tarafından uygulanan yöntem, her Pazar veya bayram günü insanlara kokart dağıtmak ve takmak olmuştur. Yoldan geçenlerin göğsüne cemiyet görevlileri ya da temsilcileri

¹¹⁰¹ A. Bozkurt, **a.g.e.**, s. 591.

¹¹⁰² **TİTE Arşivi**, Kutu No. 20, Gömlek No. 127, Belge No. 127.

¹¹⁰³ A. Bozkurt, **a.g.e.**, s. 592.

¹¹⁰⁴ **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, s. 217.

tarafından iğnelenen kokartlar karşılığında küçük maddi yardımlar “*Pour la soupe du pauvre*” (Fakirin çorbası için) denilerek istenmiş, yine Spataris’in aktarımına göre “*sarhoş İtilaf askerleri*” düşünmeden para yardımlarında bulunmuşlardır.¹¹⁰⁵

Cemiyetlerin yaşadığı bu geçiş, üstü kapalı ya da yumuşak bir geçiş olmamıştır. Rum cemiyetleri isimlerini, nizamnamelerindeki amaçlarını şeklen muhafaza etmiş olsalar da, faaliyetleri çerçevesinde bariz bir şekilde İtilaf Devletleri ile bağlantıya geçmişler ve İstanbul’un ve hatta Batı Anadolu’nun Yunanistan’a bağlanması için açık destek vermişlerdir. Bu yardımlarını Yunan askerlerini destekleyerek, Yunan askerleri için para ve bağışlar toplayarak ve siyasi içerikli konferanslar düzenleyerek ortaya koymuşlardır. Daha önceki dönemlerde gerçekleşen konferansların amaçları Rum cemaatin kültür düzeyinin artırılması iken, bu dönemde verilen konferansların içeriği, ağırlıklı olarak Anadolu’da ilerleyen Yunan askerleri ve onların faaliyetleri olmuştur. Dolayısıyla Anadolu ve İstanbul’da kurulan, benzeri amaçlara hizmet eden, açıkça siyasi nitelik taşıyan ve Türk resmi tarih söyleminde “*ulusal varlığa zararlı*” olarak adlandırılan Rum cemiyetlerine nazaran, var olan ya da yeni kurulan sosyo-kültürel nitelikli cemiyetler Helenik organizasyonlarını ağırlıklı olarak eğitim ve yardım görüntüsü altında gerçekleştirmişlerdir.

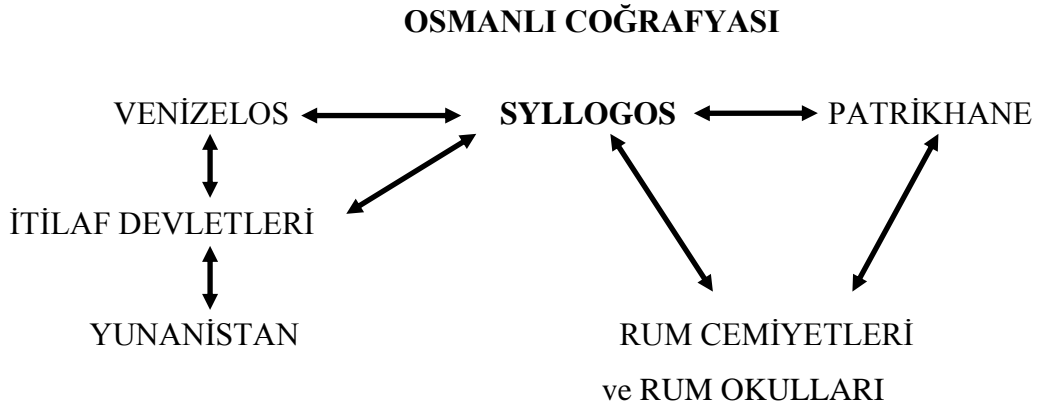
Önceki dönemlerde bilimsel konularda gerçekleştirilen konferans ve derslerin yerini, bu dönemde Batı Anadolu’daki savaş, Yunan askerlerinin ilerleyişi ve “*esir (boyunduruk altındaki) Rumları kurtarmak*” konularında halka açık yapılan konuşmalar almıştır. Yapılan konuşmalarda Rum cemaati boyunduruk altında olan soydaşlar olarak nitelendirilerek savaşın haklılığı kanıtlanmaya ve topluluklara boyunduruk altından kurtulmanın gerekleri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda cemiyetlerin hemen tüm faaliyetleri Anadolu’da işgal hareketine girişen Yunan kuvvetlerine destek sağlanması ve onların bir kurtarıcı gibi yansıtılması üzerine odaklanmıştır.

Bu dönemin dikkat çekici bir başka özelliği de cemiyetlerin ciddi şekilde kenetlenmiş olmalarıdır. Büyük bir iş birliği içinde çalışan cemiyetleri ortak paydada

¹¹⁰⁵ Spataris, a.g.e., s. 130.

buluşturan kurum ise Patrikhane olmuştur. 1919 yılının sonlarına doğru Yunan Dışişleri Bakanlığında yetkili bir bürokrat olan Yorgos Skalyeris İstanbul'a gönderilerek çeşitli isimler altında kurulmuş olan kulüp ve cemiyetleri tek çatı altında birleştirmek ve bir idare heyeti tarafından yönetilmeleri amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Venizelos'tan gelecek emirleri aynen uygulamak amacıyla güvendikleri kişilerden bir idare heyeti kuran Yunan yetkili, faaliyetlerine başlamakta geç kalmamıştır. Bu bağlamda ilk birleşen cemiyetler Bakırköy'de kurulmuş olan *Nea Zoi (Yeni Hayat)* ve Tatavla'da kurulmuş olan *Kravgi (Haykırışkorkutan ses)* Cemiyetleri olmuştur. İstanbul halkına yönelik propaganda yapmak amacıyla birleşen bu iki cemiyet Yunan Hükümetine hizmet etmiştir.¹¹⁰⁶

Dolayısıyla çalışmanın birinci bölümünde Syllagos, Osmanlı Devleti, Yunanistan, Patrikhane ve diğer cemiyetlerin bağlantısını içeren tabloda¹¹⁰⁷ yeniden yansıtılmasını gerekli kılacak ölçüde bir değişim ortaya çıkmıştır. Osmanlı coğrafyasındaki Rum örgütlenmesi aşağıdaki tabloda belirtilen şekle gelmiştir.

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti artık tamamen iletişimin koştuğu bir mekanizma haline almıştır. Mekân Osmanlı coğrafyasıdır ve yönetici nitelikte üç aktör mevcuttur. Bunlar; İtilaf Devletleri, Yunanistan ve Venizelos'tur. Yunanistan yalnızca Anadolu işgalini pratiğe döken bir mekanizma şeklinde

¹¹⁰⁶ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, s. 86.

¹¹⁰⁷ Bkz. s. 51.

çalışırken, İtilaf Devletleri işgalin oyun kurucusu olarak bu sistematige dâhil olmuştur. Venizelos ise her ne kadar 1920 sonrasında sahne gerisinde kalmış olsa da, İstanbul ve Anadolu'daki Rumlarla bağıni koparmamış ve onlarla doğrudan temas halinde bulunmuştur. Başka bir deyişle, *Sylogos* ve diğer Rum cemiyetleri siyasetle de temas halindedirler. Cemiyetler bağlamında bu dönemin öznesi Venizelos, Patrikhane ve Megali idea olurken, söylemlerdeki Helenizm'in de Megali İdea'ya yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar İstanbul'daki sosyo-kültürel cemiyetler ile Yunanistan Hükümeti arasındaki bağ, Yunanistan'daki 1920 seçimleri sonrasında zayıflamış olsa da, Venizelos seçim hezimetinin ardından, perde arkasından da olsa İstanbul'daki ve Anadolu'daki Helenizm'i kontrol altında tutmuştur.

Başka bir deyişle seçimler sonrasında iktidara gelen Kral yanlısı hükümetin, Venizelos'un başlattığı Küçük Asya Seferi'ne devam kararı alması, bu iktidarın İstanbul Rumları veya Rum cemiyetleriyle eklememesi için yeterli olmamıştır.

Yunanistan'daki bu siyasi değişim, Patrikhane'nin Venizelist tutumunda bir değişiklik yaratmamıştır. Fener, Atina ile olan bağıni sınırlı tutmayı tercih ederken, bu dönemde Yunan ulusçuluğu ile adeta yeniden şekillenmiştir.¹¹⁰⁸

Kadıköy Rum Kulübü, Tatavla Rum Birliği, Yunan Kulübü Korais ve Halk Birliği gibi cemiyetler başta olmak üzere pek çok cemiyet, “*Sakarya Savaşı*”, “*Tuz Çölündeki Yunan Askerleri*”, “*Savaşın Işıltısı Altında*” başlıklı pek çok konferans düzenlemişlerdir.¹¹⁰⁹ Bu konferansların birçoğuna *Sylogos*'un konferans salonu ev sahipliği etmiştir. Dolayısıyla *Sylogos* kuruluşundan itibaren taşımakta olduğu “*Cemiyetlerin babası*” sıfatını korumaya devam etmiştir. Cemiyet bu dönemde bu sıfatını ön plana çıkararak bütünleştirici rolünü siyasal anlamda devam ettirmiştir.

¹¹⁰⁸ Gianakopoulos, a.g.e., s. 340.

¹¹⁰⁹ Kiriaki Mamoni, “*Ellinikos Filologikos Sylogos Kondtantinopoleos O Venizelos kai I Mikrasiatiki Ekstratia*”, **Meletimata Apo Tin İstoria, Pedia kai Eklisia Konstantinopoleos 1437-1922**, Syndesmos ton en Athinai Megalosholiton, Athina, 2001, s. 288-289.

4.3. Rum Eğitim ve Kültür Cemiyetleri

Mütareke döneminin belirleyici cemiyeti, daha önceki dönemlerde olduğu gibi yine *Syllogos*'tur. Diğer yandan 1861 yılından beri İstanbul coğrafyasında varlığını sürdüren bu cemiyet, Rum sosyo-kültürel değişimini en iyi yansıtan oluşumdur.

Mütarekenin imzalanmasıyla birlikte, *Syllogos* da bu ortama doğrudan uyum sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıldızı parlamaya başlayan *Syllogos*, eskisinden farklı bir yapıyla Rum cemaatinin karşısına çıkmış, eğitim ve kültüre dair faaliyetlerini geri plana atmıştır.¹¹¹⁰ Öyle ki *Syllogos*'un, daha önceki dönemlerdeki taşıdığı “*Rumların Maarif Bakanlığı*” niteliği, bu dönemde tamamen değişmiş ve cemiyet tamamen politize olmuştur. Onun bu değişimi diğer cemiyetlere de sirayet etmiştir.

Syllogos 1919 yılının Şubat ayında yayınlamış olduğu bir bildiriyle dikkat çekmekle kalmamış, değişmekte olan görüş ve düşüncelerini de ortaya koymuştur. Akademisyenler ve İtilaf Devletleri'ne hitaben yayınlanan bildiride, kendisini Yunan eğitimi, bilimi ve Osmanlı Rumlarının temsilcisi olarak niteleyen cemiyet, kendisinin halkların özgürlüğünü sembolize ettiğini de ifade etmiştir. *Syllogos*, “*Yunan Trakya'sında, Küçük Asya'sında ve Karadeniz kıyılarında 500 yıldır hasret kalınan siyasal özgürlüğün*” (Paris) Barış Görüşmelerinde tesis edileceğine olan inancını ifade etmiştir.¹¹¹¹ Cemiyet ayrıca, Rumların Osmanlı sınırları içindeki en eğitimli topluluk olduğunu, İstanbul çevresinde bulunan Osmanlı ve Rum okul sayılarını kıyaslayarak ifade etmiştir. Buna göre Türklerin 118 okuluna karşılık, Rumların 297 okulu olduğunu iddia etmiş ve eğitim konusundaki ifadelerini somutlaştırmaya çalışmıştır. Bildirinin dikkat çeken maddelerinden bir tanesi de Rumların ideale yardımcı olunması ve anavatana (Yunanistan'a) katılmasına destek olunması yönündeki talebidir.¹¹¹²

¹¹¹⁰ Gianakopoulos, a.g.e., s. 351.

¹¹¹¹ Stavrou, a.g.e., s. 296.

¹¹¹² Aktaran, Macar, a.g.e., s. 65.

Bu bildiriyle açıkça Yunan irredantizmini destekleyen cemiyet, bu tür faaliyetlerinin tam aksi şekilde, 1920 yılına ait nizamnamesinin 39. maddesinde, cemiyetin politikadan uzak durduğunu da belirtmiştir.¹¹¹³ Bu örnek, özellikle Mütareke dönemi esas alındığında, Rum cemiyet nizamnamelerinin gerçek faaliyetlerini yansıtmaktan veya gerçekçi olmaktan ne kadar uzak olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Öte yandan Venizelos ve *Syllogos* arasındaki sıkı bağlar karşılıklı yazışmalardan da kolayca anlaşılmaktadır. Venizelos'un *Syllogos*'a yönelik kaleme aldığı bir mektupta *Syllogos*'u "*Cemiyetlerin babası*" olarak nitelemiştir. *Syllogos*'a kendisine olan güvenlerinden dolayı en içten hisleriyle teşekkür eden Venizelos, cemiyetin "*boyunduruk altındaki Yunanlar*"ın eğitimleri için var gücüyle çalıştığını, Patrikhane'nin de destek olduğu ulusal bilincin geliştirilmesi konusunda *Syllogos*'un çok önemli bir rol üstlendiğini vurgulamıştır.¹¹¹⁴

Diğer yandan Venizelos'un 1920 yılındaki seçimleri kaybetmesinin ardından Yunan siyaset adamı ve *Syllogos* arasındaki iletişim kopmamış ve daha da güçlenmiştir. *Syllogos*, 27 Kasım 1920 tarihinde Eleftherios Venizelos'a göndermiş olduğu bir yazıda, "*Yunan ırkının gerçek şefi*" olarak betimlediği Venizelos'un, 16 Kasım 1920'de oybirliği ile cemiyetin yaşam boyu fahri başkanı olarak kabul edildiğini bildirmiştir. Buna ek olarak *Syllogos*, Venizelos'un 1 Kasım 1920 seçimlerini kaybetmesi sebebiyle ona gönül borcu ve güvenini sunmuştur. Venizelos'a sunulan bu gönül borcunun Venizelos'un pek çok Yunanı bağımsızlaştırması ve İstanbul'da kalanları da bir gün bağımsızlaştıracağına olan inançtan kaynaklandığı ve Yunan ulusunu yüceltmesinden ileri geldiğinin ifade edildiği yazıda *Syllogos*, kendisini boyunduruk altındaki aydın Helenizm'in temsilcisi olarak nitelemiştir.¹¹¹⁵ *Syllogos*, yalnızca Yunanları değil, boyunduruk altındaki Yunan eğitimini de canlandırdığı ifade edilen Venizelos'tan genel kurulun bu gönül borcunu kabul etmesini rica etmiştir. Yunanistan'ın (seçim sonuçlarından dolayı) geçirmekte olduğu bu zor zamanlarda Venizelos'a duyulan saygının devam edeceği de bildirilmiştir. *Syllogos*, bizzat Venizelos'a yolladığı bu mektup ile hem

¹¹¹³ **Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Filologiku Syllogu**, Konstantinupoli, 1920, s. 12.

¹¹¹⁴ Stavru, **a.g.e.**, s. 295.

¹¹¹⁵ **Benaki Musio, Arhio Venizelu**, 719.01.013

Venizelos'a olan bağlılığını sunmuş hem de bir gün yönetimi devralacağı günün geleceğini umutla beklediğini belirtmiştir.¹¹¹⁶

Syllogos'un Mütareke döneminde açıktan Venizelos ile kurduğu bağ ve faaliyetlerinin sosyo-kültürel çizgiden sapması, 1922 yılında Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılması sonunda Türkiye Devleti'nin, bu cemiyetle ilgili kesin bir karar vermesine neden olmuştur. *Syllogos*'un faaliyetleri, Mütareke döneminde politik kimlik kazanması ve zararlı propagandalarından dolayı, 1909 Cemiyetler Kanunu'nun 3. ve 14. maddesi gereğince durdurulmuştur.¹¹¹⁷ Diğer yandan cemiyetin sahip olduğu muazzam kütüphanesi de Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Ankara'ya gönderilmiştir. 1925 yılında Cemiyetin kütüphanesinin de dâhil olduğu taşınabilir mülkleri İstanbul'dan taşınmıştır.¹¹¹⁸

Unutulan Yıllar adlı anılarında, Ankara'ya geldiği dönemde Türk Ocağı binasında bulunan Halkevi'nde *Syllogos*'un sandık dolusu kitapları olduğunu belirten Niyazi Berkes, bu kitapların bodrumda durduğunu belirtmiş ve bunlar arasında pek çok dilden zengin eserin bulunduğunu aktarmıştır.¹¹¹⁹ Cumhuriyetin 10. yılı için hazırlanmakta olan kütüphanede görevli olan Berkes, bu zengin içerikli kitaplara dair bir katalog hazırladığını da ifade etmektedir.¹¹²⁰ 1933 yılında *Syllogos*'un kitapları Ankara'daki çeşitli kurumlara arasında dağıtılırken, tarih ve arkeoloji ile ilgili olanlar Türk Tarih Kurumu'na verilmiştir. Bunların içinde el yazmaları da vardır.¹¹²¹

Diğer yandan şu an hala Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan yazma eserler, Paul Moraux tarafından incelenmiş ve Moraux bir katalog hazırlamıştır.¹⁸³ yazma eserin açıklamalarının yer aldığı bu kataloğu oluşturan Moraux'un tasnifine

¹¹¹⁶ Benaki Musio, *Arhio Venizelu*, 719.01.013.

¹¹¹⁷ Vassiadis, *a.g.e.*, s. 215.

¹¹¹⁸ Vassiadis, *a.g.e.*, s. 215.

¹¹¹⁹ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yay., İstanbul, 2005, 75.

¹¹²⁰ Berkes, *a.g.e.*, s. 75-76.

¹¹²¹ Elçin Macar, *İstanbul'dan Ankara'ya İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti (Syllogos) Kütüphanesi'nin İzinde*, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 12, S. 23, Bahar 2013, s. 145.

göre, eserler arasında edebiyattan arkeolojiye, tarihten dilbilimine ve hatta teolojiye kadar detaylı el yazmaları bulunmaktadır.¹¹²²

Öte yandan bahsedilmeden geçilemeyecek bir diğer nokta da, Rum okullarındaki değişimdir. Mütareke döneminde yalnızca İstanbul ile sınırlı olmaksızın pek çok Rum okulunda Yunanistan lehine propagandalar yapılmış ve daha önceki dönemlerde sürdürülen antik Yunan edebiyatı, felsefesi ve mitolojisi gibi dersler Yunanistan'dan getirtilen öğretmenler aracılığıyla verilmiştir. Bu yolla da ulusal bilinç geliştirilmeye çalışılmıştır.¹¹²³ Ancak yalnızca eğitimle sınırlı kalmayan bu gelişmelere ek olarak, Mütareke yıllarında Rum okullarının, silahlı eğitimlerin yapıldığı birer izci kampı¹¹²⁴ haline getirildiği bir dönem olduğunu da unutmamak gerekir.

Daha önceki dönemlerde kültürel Helenizm'i eğitimsel donanım ile gerçekleştirmek fikrini benimseyen İstanbul Rum okulları işgal döneminde Yunanistan'ın kontrolüne girmiş ve savaşa destek veren faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde Kadıköy Karisi Varidi Rum Kız Okulu, Beyoğlu Nikolamela Rum Kız Okulu, Kadıköy Rum İlkokulu ve Üsküdar Rum Kız İlkokulu 100'ü aşkın öğrenciye izcilik eğitimi vermiştir.¹¹²⁵ Bunlara ek olarak Edirnekapı, Samatya, Heybeliada, Bayacıköy, Ortaköy, Arnavutköy, Yeniköy, Beşiktaş, Salmatomruk, Cibali, Hasköy, Yeşilköy, Gedikpaşa, Topkapı, Çengelköy, Büyükkada, Kazlıçeşme, Kınalıada, Burgazada, Tuzla, Maltepe, Sarmaşık, Büyükdere gibi İstanbul'un hemen her köşesinde de izcilik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere yeni Rum okullarının açıldığı söylenebilir.¹¹²⁶

Öte yandan İstanbul'da oluşturulan Rum izci teşkilatları içinde yaşı izcilik yaşından oldukça büyük kişilerin yer aldığı da bir gerçektir. Mondros Mütarekesi'nden sonraki dönemde hız kazanan izcilik faaliyetleri, Rum gençlerinin

¹¹²² Katalog için bkz. Paul Moraux, **Bibliothèque de la Société Turque D'Histoire Catalogue des Manuscrits Grecs (Fonds du Syllogos)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

¹¹²³ Toker, **a.g.e.**, s. 81-82.

¹¹²⁴ Dönemin Rum izci teşkilatları 14-22 yaş arası Rum gençlerini kabul etmekte ve üyelikler gönüllülük esasına dayanmaktaydı. Diğer yandan üyelikler için aylık ücret ödenmekteydi. **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, s. 218.

¹¹²⁵ **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, s. 174-175.

¹¹²⁶ **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, s. 176.

düzenli askeri eğitim alarak orduya katılmaya hazırlandıkları birer merkez haline dönmüştür.¹¹²⁷ Günden güne artış gösteren izci teşkilatları adalarda da örgütlenmelerini güçlendirmiş ve Büyükada Kilise Okulu da 15-20 yaş arası Rum gençlerinin eğitildiği bir merkez olarak çalışmıştır.¹¹²⁸ Artık öğretmenlerinin bile Yunan subaylardan oluştuğu Rum okulları, silah ve cephane depoları olarak da kullanılmıştır.¹¹²⁹ Yunan Yüksek Komiserliğinin İstanbul Rumlara verdiği diğer silah ve bombalar da yine Rumlara ait sinema, tiyatro, okul ve kilise gibi yerlerde depolanmıştır.¹¹³⁰

Mütareke döneminde kurulan cemiyetlere geri dönüldüğünde Rum yazarlar ve öğretmenler tarafından kurulan *Edebiyat Cemiyeti'nin* ise Beyoğlu'nda bir kahvehanede faaliyet gösterdiğini söylemek mümkündür. İçinde muazzam bir kütüphane bulunan bu kahvehane, cemiyetin toplanma yeri olmuştur. Cemiyet ayrıca diğer benzer cemiyetler gibi tiyatro oyunları ve sinema gösterimleri gerçekleştirmiş ve Rum okullarının hemen her semtte yayılmasını desteklemiştir.¹¹³¹

1919 yılında kurulan *İstanbul Rum Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti* “*Azize Makrina*”¹¹³² ve *Rum Kültür Cemiyeti* “*Elikon*”¹¹³³ isimlerinden yola çıkıldığında eğitim ve kültüre hizmet eden cemiyetler olarak algılanmaktadır. Ancak bu iki cemiyetin mütareke döneminin siyasi koşullarına hizmet edip etmediği şeklinde bir bilgiye ya da faaliyetlerine ulaşamamıştır.

1920 yılında kurulan *Galata Karma Kültür Cemiyeti'ne*¹¹³⁴ dair ulaşılan tek bilgi, özellikle kuruluş yıl dönümünde organize ettiği tiyatro oyunlarıdır. Bunun

¹¹²⁷ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, s. 31.

¹¹²⁸ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, s. 60.

¹¹²⁹ Toker, a.g.e., s. 83.

¹¹³⁰ A. Bozkurt, a.g.e., s. 188.

¹¹³¹ Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, s. 219.

¹¹³² Ελληνική Φιλεκπαιδευτική Φιλοπότῳχος Αδελφότης (Αξενών) εν Κωνσταντινούπολει “Η Αγία Μακρίνα”/ Elliniki Filekpedvtiki Filoptohos Adelfotis (Akseon) en Konstantinupoli “İ Agia Makrina”.

¹¹³³ Ελληνικός Μορφωτικός Σύλλογος «Ελικών»/ Ellinikos Morfotikos Syllogos “Elikon”.

¹¹³⁴ Μικτός Μορφωτικός Σύλλογος Γαλατά «Αναγέννησις»/ Miktos Morfotikos Syllogos Galata “Anagennisis”.

dışında, cemiyet bir mandolin orkestrası kurmak istemiştir. Cemiyetin mühründe, kuruluş yılı ve cemiyetin adıyla birlikte hurma ağacı ve yanan çıra mevcuttur.¹¹³⁵

*Pera Rum Apostolidu Lisesi Öğrencileri Birliği*¹¹³⁶ de 1920 yılında kurulan cemiyetler arasındadır. Bir öğrenci birliği olan bu oluşumun faaliyetlerine ulaşamamıştır.

1921 yılında kurulan *Arnavutköy Mavromolitissis Uhuveti'nin*¹¹³⁷ ne kadar süre ve ne şekilde faaliyet gösterdiği konusunda bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yine aynı yıl kurulan *Fener Gençleri Rum Kültür Kulübü'nün*¹¹³⁸ varlığı, Mamoni'nin aktardığına göre basına yansıyan piyango çekilişi haberiyle anlaşılmaktadır. Cemiyetin mühründe ise cemiyetin adı ve kuruluş yılı yer almaktadır.¹¹³⁹ *Rum Kültür Cemiyeti*¹¹⁴⁰ ise 1922 yılında Üsküdar'da kurulmuş ve çeşitli tiyatro gösterileri gerçekleştirmiştir.¹¹⁴¹

Aynı yıl kurulan *İstanbul Nevşehir Rum Mektepleri Umum Encümeni*¹¹⁴² ise her ne kadar İstanbul'da kurulmuş olsa da faaliyet alanını Nevşehir olarak belirlemiştir. Bu cemiyete dair ulaşılabilen tek kaynak 1922 yılının Ekim ayında Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne göndermiş olduğu resmi bir yazıdır. Yazıda Elefteria Sabba adlı bir bursiyerin Atina'ya anaokulu öğretmenliği eğitimi almak için gönderildiği bilgisi yer almaktadır.¹¹⁴³

Bu yazı 1922 yılının Ekim ayında yani Türk Milli Mücadelesi'nin Türkler lehine sonuçlandığı dönemde dahi Rumların Anadolu'daki eğitim seferberliğine devam ettiğini ortaya koymasından önemlidir.

¹¹³⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 393.

¹¹³⁶ Σύνδεσμος Ελλήνων Μαθητών Λυκείων Π. Αποστολίδου Πέρα/ Syndesmos Ellinon Mathiton Lükion P. Apostolidu Pera.

¹¹³⁷ Αδελφότης Μαρμωλιτίσσης Μεγάλου Ρεύματος/ Adelfotis Mavromolitissis Megalu Revmatos.

¹¹³⁸ Ελληνικός Μορφωτικός Ομίλος των Νέων Φανάριου/ Ellinikos Morfotikos Omilos ton Neon Fanariou.

¹¹³⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 397.

¹¹⁴⁰ Ελληνικός Μορφωτικός Σύλλογος/ Ellinikos Morfotikos Syllogos.

¹¹⁴¹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 406.

¹¹⁴² Η εν Κωνσταντινουπόλει Εφορεία των Σχολών Νεβ Σεχιρ/ Kentriki Eforia ton Ellinikon Ekpedevtirion Neapoleos en Konstantinupoli.

¹¹⁴³ **Estia Neas Smirnis**, AA. 1918-1922, Γ 392.

1922 yılında kurulan *Epir Doksato Cemiyeti* “*Agia Trias*”¹¹⁴⁴ dayanışma ve yardımlaşmaya odaklanmış bir cemiyet olarak kendini tanımlamıştır. Amaçları arasında okullar inşa ederek toplumun gelişimine katkıda bulunmak vardır.¹¹⁴⁵

Şubat 1922’de cemiyet genel kurul toplantısı yapmak üzere tüm üyelerine çağrıda bulunan *Öğrenmeyi Sevenler Yurdu*,¹¹⁴⁶ aynı yıl düzenlenen bir sonraki toplantısında, cemiyetin başkanı ve diğer görevlilerini belirlenmiştir. Aynı toplantıda cemiyet, geleneklerin yaygın hale getirilmesi için ne gibi önlemler alınması gerektiğini görüşmüş ve iki komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyonlardan ilki cemiyetin nizamnamesinin maddelerinin belirlenmesi görevini üstlenirken, diğer komisyon da cemiyetin uzman grubunu oluşturmuştur. Cemiyet, 1922 yılının Mayıs ayında bir müzik-edebiyat gecesi organize etmiş ve bu gecede çeşitli gösteriler sunulmuştur.¹¹⁴⁷

*Pera Akşam Okulu Mezunları Birliği*¹¹⁴⁸ de 1922 yılında kurulan cemiyetlerdendir. Cemiyete dair ulaşılabilen tek bilgi, kuruluş yılı ve adının yazdığı mührüdür.¹¹⁴⁹

¹¹⁴⁴ Ηπειρωτική Αδελφότης Δοξατίου «Η Αγία Τριάς» / Adelfotis Soksatiu “İ Agia Trias”.

¹¹⁴⁵ **Kanonismos tis en Konstantinupoli İpirotikos Doksatiu İ Agia Trias**, Konstantinupoli, 1922, s. 3.

¹¹⁴⁶ Εστία Φιλομαθών/ Estia Filomathon.

¹¹⁴⁷ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 406-407.

¹¹⁴⁸ Σύνδεσμος Αποφοίτων Ελληνικής Νυκτερινής Σχολής Πέραν/ Syndesmos Aprofiton Ellinikis Nikterinis Sholis Peran.

¹¹⁴⁹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 407.

4.4. Rum Sosyal Yardımlaşma Cemiyetleri

Mütareke döneminde Rum örgütlenmeleri hemen her alanda kendini göstermiştir. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de kurulan sosyal yardımlaşma cemiyetleri dikkatlerini sağlık alanına çevirmişlerdir.

1919 yılında kurulan¹¹⁵⁰ *Yeşilköy Rum Halk Birliği “Evangelismos”*¹¹⁵¹ da bu cemiyetlerden bir tanesidir. Cemiyet dayanışmacılığı benimsemiş, ağırlıklı olarak sağlık hizmetlerine yönelmiştir. Kurulduğu yılın 1919 olması bu dönemin siyasi atmosferinden hareket edildiğinde, cemiyetin adı ve faaliyetlerinin Rumlar için önemini ortaya koymaktadır.

Cemiyet, üyelerinin hastalanması halinde ücretsiz ilaç ve doktor hizmeti sunmuştur. Diğer yandan cemiyet, ölen üyelerinin defin işlemlerini üstlenmiş, öksüz ya da kimsesiz kalan aile bireylerine yönetim kurulunun belirlediği miktarda bir defaya mahsus yardımda bulunmuştur.¹¹⁵²

Yeşilköy Rum Halk Birliği yalnızca üyelerinin sağlık sorunlarıyla meşgul olmakla kalmamış, halk kütüphanesinin kurulması, Pazar günlerine mahsus dersler organize edilmesi ve bir mandolin grubunun oluşturulması gibi faaliyetlere de imza atmıştır.¹¹⁵³

Cemiyet yardım hizmetlerini belirli şartlara bağlamıştır. Bu şartlardan en önemlisi kayıt için bir defaya mahsus 50 kuruş ve aylık 20 kuruş aidat ödenmesidir. Üst üste iki ay aidatını ödemeyen üyelerin doktor ve ilaç yardımından faydalanması

¹¹⁵⁰ Cemiyetin kuruluş yılı mühründeki 1919 yılı ibaresinden hareketle anlaşılmıştır.

¹¹⁵¹ *Εν Αγίω Στεφανώ Ελληνικός Λαϊκός Σύνδεσμος «Ο Ευαγγελισμός» / Ī en Agios Stefanos Ellinikos Laikos Syndesmos “O Evangelismos”*.

¹¹⁵² **Kanonismos tou en Agio Stefano Elliniku Laiku Syndesmu “O Evangelismos”**, Konstantinupoli, 1920, s. 3.

¹¹⁵³ **Kanonismos tou en Agio Stefano Elliniku Laiku Syndesmu “O Evangelismos”**, Konstantinupoli, 1920, s. 3

yasaklanmıştır.¹¹⁵⁴ Cemiyetin 1920 yılına ait nizamnamesinin 8. maddesinde, cemiyet içinde dini ve politik sohbetlerin yapılmasının yasak olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵⁵

Diğer yandan İstanbul'da 1919 yılında hayırseverlik ve sosyal yardımlaşma faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla, *İstanbul Malakopililer (Selanik) Uhuvveti* “*İ Paliggenisia*,”¹¹⁵⁶ *Bebek Rum Cemiyeti* “*Enosis*”,¹¹⁵⁷ *İstanbul Porialılar Fukaraperver ve Maarifperver Uhuvveti* “*Metamorfosis*”¹¹⁵⁸ ve *Hasköy Fukaraperver Zerafet Cemiyeti* “*Aziz Nikolaos*”¹¹⁵⁹ gibi cemiyetler de kurulmuştur.

1920 yılında Kalamış'ta kurulan *Kalamış Rum Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti* “*Aziz İoannis*”in¹¹⁶⁰ başkanlığını 1921 yılında G. S. Theodorisis yapmıştır.¹¹⁶¹ Aynı yıl kurulan bir başka cemiyet de *İstanbul Paşalimanlılar (Pire) Uhuvveti* “*İ Eleftheria'dır*”.¹¹⁶² Paşalimanı'nda kurulan bu cemiyetin faaliyet bilgilerine ulaşamamıştır.

Bir hemşerilik cemiyeti niteliği taşıyan din ve eğitim görevlilerine maddi destek vermek amacıyla 1920 yılında kurulan *İstanbul İlisos Fukaraperver Uhuvveti* “*Aziz Nikolaos*”,¹¹⁶³ İstanbul'da, Kapadokya'nın İlisos Köyü sakinleri tarafından kurulmuş ve Osmanlı Devleti'ne vergi ve köyün papazı ile öğretmenlerinin maaşlarını ödemeyi üstlenmişlerdir.¹¹⁶⁴

¹¹⁵⁴ **Kanonismos tou en Agio Stefano Elliniku Laiku Syndesmu** “**O Evangelismos**”, Konstantinupoli, 1920, s. 4.

¹¹⁵⁵ **Kanonismos tou en Agio Stefano Elliniku Laiku Syndesmu** “**O Evangelismos**”, Konstantinupoli, 1920, s. 8.

¹¹⁵⁶ Η εν Κωνσταντινούπολει Αδελφότης των Μαλακοπητών/ « Η Παλιγγενεσία»/ Ι εν Konstantinupoli Adelfotis ton Malakopiton “*İ Paliyenesia*”.

¹¹⁵⁷ Ο εν Βεβεκίω Ελληνικός Σύλλογος «Ενωσις»/ Ο εν Νεβεκίω Ellinikos Syllogos Enosis.

¹¹⁵⁸ Φιλόπτωχος και Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Πορίων Η Μεταμόρφωσις εν Κωνσταντινουπόλει/Filoptohos kai Filekpedevtiki Adelfotis Porion i Metamorfosis en Konstantinupoli.

¹¹⁵⁹ Φιλόπτωχος και Φιλόκαλος Αδελφότης εν Χασκιοϊ Ο Άγιος Νικόλαος/ Filoptohos kai Filokalos Adelfotis en Haskoy “*O Agios Nikolaos*”.

¹¹⁶⁰ Η εν Καλαμισίω Ελληνική Φιλόπτωχος και Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης “Ο Άγιος Ιωάννης”/ Ι εν Kalamisisos Elliniki Filoptohos kai Filekpedevtiki Adelfotis “*O Agios İoannis*”.

¹¹⁶¹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 390.

¹¹⁶² Η εν Κωνσταντινούπολει Αδελφότης των Πασσαλιμανιωτών «Η Ελευθερία»/ Ι εν Konstantinupoli Adelfotis ton Passalimanionton “*İ Eleftheria*”.

¹¹⁶³ Η εν Κωνσταντινουπόλει Φιλόπτωχος Αδελφότης Ιλισσού “Άγιος Νικόλαος”/ Ι εν Konstantinupoli Filoptohos Adelfotis İlissu “*Agios Nikolaos*”.

¹¹⁶⁴ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 392.

Hem bir hemşerilik hem de hayırseverlik niteliği taşıyan *İstanbul Giresunlular Hayırsever Cemiyeti*¹¹⁶⁵ 1921 yılında kurulmuştur. Cemiyetin faaliyetlerine dair bir bilgiye ulaşamamıştır.

1921 yılında kurulan *Fener Küçük Eytam Sığınmaevi*¹¹⁶⁶ de adından anlaşıldığı kadarıyla yetimlere yardım etmek amacıyla kurulmuştur ancak, bu oluşumun da faaliyetlerine ulaşamamıştır.

1921 yılında Galata’da kurulmuş olan *İstanbul Galata Rum Kulübü*¹¹⁶⁷ faaliyetlerine 1922 yılında başlamıştır. Öncelikli amacı üyelerine ve Galata Rum cemaatine destek olmaktır. Cemiyetin mühründe Yunan bayrağı ile çapa bulunmaktadır.¹¹⁶⁸

1921 yılında kurulan bir diğer cemiyet de *Kayseri Vilayeti Maarifperver ve Fukaraperver Uhuvveti “Aziz Konstantinos”* dir.¹¹⁶⁹ Cemiyet her ne kadar İstanbul’da kurulmuş olsa da Kayseri bölgesine dair çalışmalar yapmıştır.

¹¹⁶⁵ Αγαθοεργός Σύνδεσμος Κερασουντίων εν Κωνσταντινουπόλει/ Agathoergos Syndesmos Kerasuntion en Konstantinupoli.

¹¹⁶⁶ Ασυλον Μικρών Ορφανών εν Φαναρίω/ Asilon Mikron Orfanon en Fanario.

¹¹⁶⁷ Ελληνική Λέσχη Γαλατά Κωνσταντινουπόλεως/ Elliniki Leshi en Galata Konstantinupoli.

¹¹⁶⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 497.

¹¹⁶⁹ Φιλεκπαιδευτική και Φιλόπτωχος Αδελφότης “Ο Άγιος Κωνσταντίνος” της Επαρχίας Καισαρείας/ Filekpedevtiki kai Filoptohos Adelfotis “Ο Agios Konstantinos” tis Eparhias Kaisarias.

4.5. Rum Kadın Cemiyetleri ve Faaliyet Alanları

Mütareke döneminde Rum kadın cemiyetleri hayırseverlik faaliyetlerinin odağını ulusal çizgide inşa etmiştir. Özellikle kadının ailedeki önemi vurgulanmış ve aile içinde ulusal hislerin benimsetilmesi açısından kadına özel bir rol biçilmiştir. Diğer yandan bu döneme damga vuran diğer kadın faaliyetlerinden biri de Anadolu'da ilerlemekte olan Yunan ordusu için toplanan yardımlardır. 1862 yılında kurulmuş olan *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti* Mütareke döneminin başlarında İstanbul'da zor durumda olan Rumlara yardım etmeye devam ederken, Mütareke döneminin ilerleyen zamanlarında Patrikhane için yardımlar toplamıştır. Özellikle güzel kızlardan bir heyet oluşturan cemiyet, Patrikhane ve İzmir'de kurulan Yunan Milli Müdafaa'sı için ayrı ayrı kiliselerden, ticarethanelerden ve Rum dükkânlardan yardım toplamışlardır.¹¹⁷⁰

Bu cemiyetle ilgili yaşanan diğer bir gelişme de cemiyetin binasının *Yunan Kızılhaçı* tarafından kullanılmaya başlanmasıdır. *Yunan Kızılhaçının* acil bir emirle *Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'nin binasına taşınmasıyla, cemiyetin binası *Yunan Kızılhaçının* ilk hastanesi olarak hizmet vermiştir.¹¹⁷¹ *Yunan Kızılhaçının* 1919-1920 yıllarına ait raporunda belirtilenlere göre, mevcut askeri ihtiyaçlar dışında Rum halkına özellikle göçmenlere ve yoksullara gereken sivil yardımın sağlanabilmesi ve *Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti*'nin faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için cemiyete yeni bir bina tedarik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca cemiyetin taşınacağı binanın kirasının *Yunan Kızılhaçı* tarafından ödenmesine karar verilmiştir.¹¹⁷²

Bu dönemde özellikle kadın cemiyetlerinin Yunan kuvvetleriyle doğrudan bağlantı içinde olduğu aşikârdır. Özellikle Mütareke döneminde kurulan kadın cemiyetlerinin pek çoğunun amacının Yunan kuvvetleri ile işbirliği sağlamak olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

¹¹⁷⁰ TİTE Arşivi, Kutu No. 55, Gömlek No. 158, Belge No. 158.

¹¹⁷¹ Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049-2.

¹¹⁷² Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049-2.

Kadın cemiyetleri, Yunan askerine verilen desteğin yanı sıra aile kavramının temelini kadın olmasından hareketle ulus bilincinin aile içinde benimsetilmesi için de özel çalışmalar yapmıştır. Daha önceki dönemlerde ailedeki kültürel eğitimin temeli olan kadınlar bu dönemde ailelerine ve çocuklarına Yunanlık bilincini aşılamanın fırsatları olmuşlardır.

Mondros Mütarekesi'nden çok kısa bir süre sonra, 29 Kasım 1918 tarihinde kurulmuş olan *Fener Hayırsever Rum Hanımlar Cemiyeti*¹¹⁷³ Fener semtinde bulunan yetim çocukları himaye etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca edebi ve müzikli pek çok toplantı gerçekleştirmiştir. Cemiyet üyeleri 1919 yılında bir kütüphane kurmayı kararlaştırmış, ayrıca Fenerlilere ve eski Fener'e dair iki kitap yayınlamıştır.¹¹⁷⁴

1919 yılında Nevşehirli kadınların kurmuş olduğu *İstanbul Nevşehirli Kadınlar Fukaraperver Uhuveti'nin*¹¹⁷⁵ amacı, bu bölgedeki kadınların çalışabilmesi için bir atölye tesis etmek olmuştur. Cemiyet Kapadokya'da yaşayan yoksul Rum kadınlar ve genç kızlar için imkânları izin verdiği ölçüde faaliyetlerde bulunmaya çalışmıştır. Cemiyetin mührü, içinde cemiyetin adı ve kuruluş yılının yazdığı bir elips şeklindedir.¹¹⁷⁶

Tüm üyeleri kadınlardan oluşan ve 1919 yılında kurulan *İstanbul Rum Genç Hanımlar Dayanışma Cemiyeti "Arogi'nin"*¹¹⁷⁷ amacı, Galata Rum okullarında okuyan öğrencilerin gelişimini sağlamak ve bayramlarda yoksul ve başarılı öğrencilere yardım etmektir. Cemiyet yoksul öğrencilere kitap tedarik etmiş ve destek olmuştur. Öte yandan üyelerinin gelişimiyle de ilgilenen *İstanbul Rum Genç Hanımlar Dayanışma Cemiyeti*, zaman zaman müzikli temsiller düzenleyerek gelirler elde etmiştir.¹¹⁷⁸

¹¹⁷³ Ο εν Φαναρίω Αγαθοεργός Σύλλογος των Ελληνίδων / O en Fanario Agathoergos Syllogos ton Ellinidon.

¹¹⁷⁴ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 154-155.

¹¹⁷⁵ Φιλοπτώχος Αδελφότης Των εν Κ/Πολεί Κυριών Νεαπόλεως Αναστασις/ Filoptohos Adelfotis ton en Konstantinoupoli Kirion Neapolis Anastasis.

¹¹⁷⁶ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 156.

¹¹⁷⁷ Σύνδεσμος Ελληνίδων Δεσποινίδων Κωνσταντινουπόλεως "Αρωγή"/ Syndesmos Ellinidon Despinidon Konstantinoupoleos "Arogi".

¹¹⁷⁸ Mamoni, *Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 157.

*Aziz Fanurios Maarifperver Cemiyeti*¹¹⁷⁹ yoksullara yardım etmek ve eğitime destek vermek amacıyla kurulmuştur. Özellikle Pera Aziz Konstantinos Kız Okulu'nda okumakta olan kız öğrencilere yardım etmiş, kılık kıyafet gibi ihtiyaçların teminini sağlayarak, okul araç gereçleri tedarik etmiştir. Cemiyet ayrıca öğrenciler için öğle yemeği yardımıyla bulunmuştur. Cemiyet himayesi altına aldığı öğrencileri belirli kriterlere göre seçmiş ve öğrencilerin sosyal ve ekonomik konumlarını göz önünde tutmuştur.¹¹⁸⁰

Mütareke döneminde en aktif çalışan kadın cemiyetlerinden biri de *İstanbul Rum Kadınlar Birliği*¹¹⁸¹ olmuştur. Cemiyet 1921 yılında,¹¹⁸² Rum kadınların toplum içindeki gelişimini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ulusal ihtiyaçlara hizmet etmek amacıyla kurulan cemiyet antik ve çağdaş Yunan kültürünün geliştirilmesine önem vermiştir. Ulusal ve dini öneme sahip yerlerde aile eğlenceleri düzenlemiş ve Yunan askerlerine yardım etmeyi hedeflemiştir. Mütareke döneminde en aktif çalışan kadın cemiyeti olan bu oluşum, *Sylogos* ile de ortak çalışmalar yapmış, hatta düzenlemiş olduğu konferansların birçoğunu *Sylogos*'un salonunda gerçekleştirmiştir. Cemiyet nizamnamesi detaylı incelendiğinde ulus vurgusunun oldukça fazla yapıldığı dikkati çekmektedir. Öyle ki cemiyetin diğer amaçları arasında, “*ulusal kültür ve dini hislerin coşkun Yunan gönüllerine ve Yunan ailelerine benimsetilmesi*” gibi bir ifade yer almaktadır. Diğer yandan Yunan kültürünün ne kadar köklü olduğu vurgulanmıştır.¹¹⁸³ Bu bağlamda cemiyet, desteklemekte olduğu Yunan irredantizmini ulus, kültür ve din olgularıyla harmanlamıştır.

Mütareke döneminde İzmir, Bursa ve Sakarya'da bulunan Yunan askerine yönelik sevkiyatlar organize eden cemiyet,¹¹⁸⁴ dönemin ruhuna ve Yunan ideallerine uygun çalışmalar yaparak Anadolu'daki Yunan ilerleyişine destek vermiştir.

¹¹⁷⁹ Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Αγίος Φανούριος/ Filekpedevtiki Adelfotis Agios Fanurios.

¹¹⁸⁰ Mamoni, *Gynaikioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 158.

¹¹⁸¹ Σύνδεσμος Ελληνίδων Κωνσταντινουπόλεως/ Syndesmos Ellinidon en Konstantinoupoli.

¹¹⁸² Cemiyetin 1921 yılına ait nizamnamesinde cemiyetin mührü tanımlanırken, bu mührüde 1921 yılının yazıldığı belirtilmiştir. Mühürlerde belirtilen yıllar cemiyetlerin kuruluş yılları olduğundan, cemiyetin kuruluş yılına bu bilgiden ulaşılmıştır. Öte yandan Sula Bozis cemiyetin kuruluş yılını 1914 olarak vermektedir. Sula Bozis, *a.g.e.*, s. 150.

¹¹⁸³ *Kanonismos tou Syndesmu Ellinidon Konstantinopoleos*, Konstantinoupoli, 1921, s. 5.

¹¹⁸⁴ Mamoni, *Gynaikioi Sylogoi Stin Konstantinoupoli*, s. 160.

Cemiyetin yukarıda belirttiği amaçlara ulaşmak için, kültürel ve pedagojik konferanslar, temizlik ve sağlık bilgisi kursları, geçim sıkıntısı çeken Rum kadınlara yardım, okur-yazarlık oranının artırılması gibi faaliyetlerle yöneldiği de görülmektedir.¹¹⁸⁵ Nizamnamede Rum kadınına düşen ödevlerden bir tanesi de hemşire olarak Yunan askerine yardım etmek olarak aktarılmıştır. Öte yandan, ulusal kahramanlık vurgusunun yapıldığı nizamnamede, Hıristiyan geleneklerine bağlılığın da altı çizilmiştir.

Cemiyet kendi bünyesinde sekiz bölüm kurmuştur. Bunlar; kültür grubu, edebiyat grubu, kütüphane grubu, mesleki grup, temizlik grubu, arkeoloji ve gezi grubu, ahlaki muhafaza grubu ve ulusal ihtiyaçlar grubudur.¹¹⁸⁶

İstanbul Rum Kadınlar Birliği her ne kadar sosyal bir vazife üstlenmiş gibi görünse de, kurulduğu yılın koşulları gereği Yunan ulusal çıkarlarına arkasını dönmemiş ve Anadolu'yu işgal eden Yunan kuvvetlerine açık destek verdiğini gizlememiştir.

1921 yılında kurulan *Bebek Kadınlar Uhuvveti "İ Gennisis İoannu tou Prodromu"*¹¹⁸⁷ hakkında bulunabilen tek bilgi, içinde cemiyetin ve etkin olduğu bölge olan Bebek'in isminin yazdığı mührüdür.¹¹⁸⁸

*İokimyon Mezunları Birliği "Angira"*¹¹⁸⁹ ise 1922 yılında kurulmuştur. Ulaşılabilen kaynaklarda cemiyetin Rum okullarına destek vermek amacıyla kurulduğu belirtilmektedir. Öte yandan çiçek düzenlemeleri ve piyango çekilişleri ile Beykoz bölgesindeki okulları gezmek gibi faaliyetlerde de bulunmuştur.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁵ **Kanonismos tou Syndesmu Ellinidon Konstantinopoleos**, Konstantinupoli, 1921, s. 6.

¹¹⁸⁶ **Kanonismos tou Syndesmu Ellinidon Konstantinopoleos**, Konstantinupoli, 1921, s. 7.

¹¹⁸⁷ Αδελφότης των Κυριών η Γέννησις Ιωάννου του Προδρόμου εν Βεβεκίω/ Adelfotis ton Kirion i Gennisis İoannu tou Prodromu en Vevekio.

¹¹⁸⁸ Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 161.

¹¹⁸⁹ Σύνδεσμος Αποφοίτων του Ιωκεμείων "Η Αγκυρά" /Syndesmos Apofiton tou İokimion "İ Angira".

¹¹⁹⁰ Mamoni, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 162.

29 Nisan 1922 tarihinde kurulan *Samatya Rum Genç Hanımlar Birliği* “*Angira*”,¹¹⁹¹ okur-yazarlık, dini ve ulusal hisleri yüceltmek amacıyla faaliyete başlamıştır. Yunan kültürüne önem veren cemiyet, ulusal ihtiyaçlar bağlamında da hizmetler sunmuştur. Pedagoji, din, edebiyat ve güzel sanatlara dair konferanslar organize eden *Samatya Kadınlar Birliği*, düzenlediği tiyatro gösterileri ile yoksul öğrencilerin okuması için de destekte bulunmuştur.¹¹⁹²

İokimyon Lisesi öğrencilerinden Marika Kontula ve Evfimia Pliatsika tarafından kurulan *Fener Kız Çocukları Birliği*¹¹⁹³ de Yunan çıkarları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmuş kadın cemiyetlerindendir. Cemiyet Mütareke döneminde Yunan askerleri için para toplamıştır. Kurulduğu yıl Rum göçmenler için de para toplayan cemiyet,¹¹⁹⁴ Yunanistan’a açık desteğini saklamamıştır.

¹¹⁹¹Σύνδεσμος Δεσποινίδων Υψωμαθειών «Η Άγκυρα»/ Syndesmos Despinidon İpsomatheion “İ Angira”. Benzer isimde bir cemiyetin varlığına Meşrutiyet döneminde de rastlanmış fakat bu iki cemiyetin aynı cemiyet olup olmadığı tespit edilememiştir.

¹¹⁹² Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 162.

¹¹⁹³ Παιδικός Σύνδεσμος Κορασίδων Φαναρίου/ Paidikos Syndesmos Korasidon Fanariu.

¹¹⁹⁴ Mamoni, **Gynaikeioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli**, s. 163.

4.6. Rum Meslek Cemiyetleri ve Faaliyetleri

Mütareke döneminde Rum iş gücü ve örgütlenmeleri de oldukça ön plana çıkmıştır. 1922 yılında yalnızca İstanbul'da Rumlara ait 112 cemiyet olduğu bilgisi mevcuttur.¹¹⁹⁵ Diğer yandan Mütareke döneminin Anadolu'da ve İstanbul'da yarattığı gergin ortam ve gerek Batılı devletlerce gerekse Rumlarca yürütülen işgal hareketleri, Osmanlı yönetiminin Rum meslek cemiyetleri konusunda ihtiyatlı davranmasına neden olmuştur.

1909 yılında kurulmuş olan *Terakkiperver Marangoz İşçileri Cemiyeti*, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından bir sendika gibi çalışmış, benzeri tarzdaki oluşumlara da örnek teşkil etmiştir.¹¹⁹⁶

Öte yandan 1910 yılında kurulmuş olan *İstanbul Rum Hekimler Birliği*'nin 1919-1920 yıllarına ait raporunda, 1919 yılında 55 yeni üyenin de cemiyete katıldığı bilgisi verilmiştir.¹¹⁹⁷ Mevcut rapor göz önüne alındığında hazırlandığı dönemin konjonktürünün etkisi yadsınamaz. Yunanların Anadolu coğrafyasında bir işgal hareketi içinde olduğu ve İstanbul Rumlarının işgal kuvvetleriyle işbirliğine yöneldiği bu dönemde yayınlanan raporda, İttihatçıların Birinci Dünya Savaşı döneminde Rum doktorlara yönelik işkencelere başvurduğu iddiası yer almaktadır. Bu iddia gerçek olsun ya da olmasın, Osmanlı yönetiminin Rumlara karşı takındığı baskıcı ve şiddet içerikli politikaların *Rum Hekimler Birliği* tarafından kamuoyuna duyurulmasının amaçlanması şeklinde yorumlanabilir. Bu durum öncelikle akıllara neden bu bilginin 1920 yılında yayınlandığı sorusunu getirmektedir. 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın son bulması ve İttihat ve Terakki'nin de yönetimden ayrılmasıyla baskı dönemi son bulmuştur. Bu bağlamda artık hiçbir şekilde İttihat ve Terakki baskısının olmadığı bir ortamda mevcut iddiaların ortaya atılması mantıklı görünmektedir. Unutulmamalıdır ki 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle başlayan Mütareke dönemi Rumların kendilerini en çok güvende hissettikleri dönemdir. Dolayısıyla geçmişte yaşanmış ya da yaşanmamış tüm

¹¹⁹⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 145. Bu cemiyetlerin yalnızca mesleki cemiyetler mi yoksa genel anlamda tüm cemiyetler mi olup olmadığı belirtilmemiştir.

¹¹⁹⁶ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 149.

¹¹⁹⁷ **Syndesmos ton en Konstantinupoli Ellinon İatron Ekthesis Pepragmenon tou Etous 1919-1920**, Konstantinupoli, s. 4.

olumsuzlukların bu dönemde dillendirilmesi dönemin konjonktürüne uygun ve doğal bir yaklaşımdır.

Cemiyetin, 1922 yılına ait nizamnamesi incelendiğinde, 1914 yılındakinden farklı olarak başka ulustan hekimlerle de görüşerek bir hekimler sendikası kurmayı amaçladıkları öğrenilmektedir.¹¹⁹⁸ Başka bir deyişle cemiyet artık uluslararası bir nitelik kazanmayı hedeflemiş ve başka ulus doktorlarıyla işbirliği sinyalinini vermiştir.

Yine bu dönemde varlığı bilinen *Rum Mürettibin Cemiyeti*, *Rum Kasaplar Cemiyeti* ve *Rum Fırıncılar Cemiyetleri* Osmanlı yönetimi tarafından özellikle faaliyetlerine dikkat edilmesi gereken cemiyetler olarak belirlenmiştir. Öte yandan *Dersaadet Mimar ve Murahhasları Cemiyeti* de etnik ayrımın ön planda tutulmasıyla kurulan cemiyetler arasında yer almıştır.¹¹⁹⁹

Dönemin önemli mesleki cemiyetlerinden bir tanesi de 1919 yılında kurulan *İstanbul Rum Ticari Cemiyeti* olmuştur. Beyoğlu Rum tüccarları tarafından kurulan cemiyetin üyeleri 9 Ocak 1919 tarihinde bir araya gelerek cemiyetin nizamnamesini hazırlayacak heyeti belirlemiştir.¹²⁰⁰ Amacı, ticaretle ilgilenen Müslümanları zarara uğratmak olan cemiyet üyeleri, bankalarda ve borsada bulunan yardımcılarını aracılığıyla ticaretle ilgili istihbaratlar elde ederek fiyatları belirlemişlerdir.¹²⁰¹

Cemiyet üyeleri 20 Mart 1919 tarihinde *Sylogos*'un, *Rum Kulübü* gibi cemiyetlerle birlikte Yunan Orgeneral Leonidas Paraskevopoulos şefetine verilen yemeğe katılmışlardır.¹²⁰² Bu bağlamda cemiyet her ne kadar mesleki bir cemiyet görüntüsünde olsa da, Yunan ordusu yetkilileriyle aynı ortamlarda bulunmuştur. Siyasi bir faaliyeti bilinmeyen cemiyetin Mütareke döneminde Yunan askeri kuvvetlerini desteklemiş olduğu kuvvetli bir ihtimaldir.

Bu dönemde hekimlerin yanı sıra dönemin en çok ön plana çıkan meslek grubu öğretmenler olmuştur. Hekimler *Sylogos* bünyesindeki biyoloji komisyonunda

¹¹⁹⁸ **Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinupoli Ellinon İatron**, Konstantinupoli, 1922, s. 3.

¹¹⁹⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 145.

¹²⁰⁰ **Atı**, 10 Kanunisani 1335/ 10 Ocak 1919.

¹²⁰¹ **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922**, s. 219.

¹²⁰² Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 387.

ve *Rum Hekimler Birliği* bünyesinde faaliyetlerde bulunurken, öğretmenler de bu dönemde halka açık konferanslar organize ederek siyasi Helenizm'e destek vermişlerdir.

Bu bağlamda Mütareke döneminin aktif çalışan diğer bir mesleki cemiyeti de 1919 yılında kurulan *İstanbul Öğretmenler Birliği'dir*.¹²⁰³ Cemiyetin amacı öğretmenlerin gelişimine katkıda bulunmak, mesleki dayanışmayı sağlamak, üyeler arasında mesleki ilişkileri geliştirmektir.

Cemiyet, öğretmenlerin gelişimi, pedagojik bir derginin yayınlanması, karakteristik bir kütüphanenin ve sanat- spor gruplarının oluşturulmasını, metodolojik ve bilimsel dersler aracılığıyla gerçekleştirmeyi planlamıştır.¹²⁰⁴ Diğer yandan mesleki dayanışmayı artırmak konusunda ise çeşitli fonların oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak her ne kadar cemiyetin nizamnamesinde mesleki faaliyetlere yönelik bilgilere yer verilmiş olsa da bu cemiyet de Yunanistan ile bağlantı içinde olmuştur. Cemiyet üyeleri Beyoğlu'nda Yunan subaylarla görüşmeler yapmıştır.¹²⁰⁵

Cemiyetin 1920 yılına ait nizamnamesinde dikkati çeken en önemli husus, cemiyete üye öğretmenlerin, Yunan hükümetinden emekli maaşı alınmasının sağlanması konusunda çalışmalar yapmış olmasıdır.¹²⁰⁶ Bu çerçevede, Yunanistan'ın Anadolu'daki varlığının, cemiyette Yunan işgaline olumlu ve iyimser bakış açısı yarattığı söylenebilir. Öyle ki cemiyet İstanbul'da çalışan Rum öğretmenlerin maaşlarını Yunanistan'dan alabileceğine dair iyimser bir bakış açısı taşımaktadır. Daha iddialı bir yorum yapılırsa cemiyetin, İstanbul'u kısa süre sonra Yunanistan denetiminde tahayyül ettiği bile düşünülebilir.

Cemiyet Agogi (kültür) adında bir süreli yayın çıkarmış ve *Öğretmenler Birliği* bu dergiyle meşgul olması için bir dergi kurulu oluşturmuştur.¹²⁰⁷

¹²⁰³ Διδασκαλική Ένωσις έν Κωνσταντινουπόλει/ Didaskaliki Enosi en Konstantinupoli.

¹²⁰⁴ **Kanonismos tis en Konstantinupoli Didaskalikis Enosis**, Konstantinupoli, 1920, s. 3.

¹²⁰⁵ **TİTE Arşivi**, Kutu No. 50, Gömlek No. 200, Belge No. 200.

¹²⁰⁶ **Kanonismos tis en Konstantinupoli Didaskalikis Enosis**, Konstantinupoli, 1920, s. 4.

¹²⁰⁷ **Kanonismos tis en Konstantinupoli Didaskalikis Enosis**, Konstantinupoli, 1920, s. 13.

Öte yandan 1919 yılında kurulduğu bilinen ancak faaliyetleri hakkında bilgi edinilemeyen *İnşaat İşçileri ve Loncaları Birliği*,¹²⁰⁸ *İstanbul Rum Berberler Birliği* “*Enosis*”,¹²⁰⁹ *İstanbul Rum Pastacılar Birliği*,¹²¹⁰ *İstanbul Rum Ayakkabı Tamircileri Birliği* “*Aziz Spiridon*”¹²¹¹ ve *İstanbul Bakkaal Tezgâhtarları Birliği* “*Ermis*”¹²¹² gibi cemiyetler de mevcuttur.¹²¹³

Ayrıca *İstanbul Rum Avukatlar Cemiyeti*,¹²¹⁴ *İstanbul Bakkaal Toptancıları Birliği*,¹²¹⁵ *Bakkallar Birliği*,¹²¹⁶ gibi cemiyetler de 1920 yılında kurulan cemiyetler arasındadır.

Mütareke döneminin en organize şekilde çalışan Rum meslek cemiyetlerinden bir tanesi de *Rum Matbuat Cemiyeti* olmuştur. İlk aşamada Yunan Konsolosluğu bünyesinde kurulan cemiyet, ilerleyen süreçte İstanbul’un önemli Rumca gazetelerinden Neologos gazetesi sahibi Vutiras’ı ve Zografyon Okulu öğretmenlerini de bünyesine katmıştır. Cemiyet, 5’i İstanbul Rumu, 3’ü de Yunan olmak üzere 8 üyeye faaliyet göstermiştir. İstanbul’daki Rum basınına kontrol altına alan cemiyet bu dönemde basın yoluyla propagandalar yapmış ve Patrikhane’nin resmi yayın organı olan Eklisiastiki Alithia’yı da denetim altında tutmuştur.¹²¹⁷

Bu dönemde hemen bütün meslek grupları gibi dış hekimleri de cemiyet kurmuşlardır. *İstanbul Rum Dış Hekimleri Birliği*¹²¹⁸ 1921 yılında faaliyet

¹²⁰⁸ Σύνδεσμος Εργατών και Συντεχνιών των Οικοδόμων/ Syndesmos Ergaton kai Syntehnon ton Oikodomon.

¹²⁰⁹ Ελληνικός Σύνδεσμος Κουρέων Κωνσταντινούπολει «Η Ενωσις»/ Ellinikos Syndesmos Kireon Konstantinoupoli “İ Enosis”.

¹²¹⁰ Ένωση Ελλήνων Ζαχαροπλαστών Κωνσταντινουπόλεος/ Enosi Ellinon Zaharoplaston Konstantinoupoleos.

¹²¹¹ Ελληνικός Σύνδεσμος Φιλλαράδων και Ύποδηματοποιών έν Κωνσταντινούπολει «Άγιος Σπυρίδων»/ Ellinikos Syndesmos Fillaradon kai İpodimatozion en Konstantinoupoli “Agios Spiridon”.

¹²¹² Σύνδεσμος Ύπαλλήλων Παντοπωλών «Ο Ερμής» εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos İpallilon Pantopolon “O Ermis” en Konstantinoupoli.

¹²¹³ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 147.

¹²¹⁴ Σύλλογος των εν Κωνσταντινουπόλει Ελλήνων Δικηγόρων/ Syndesmos ton en Konstantinoupoli Ellinon Dikigoron.

¹²¹⁵ Σύνδεσμος Έμποροπαντοπωλών Κωνσταντινουπόλεος/ Syndesmos Emporopantopolon Konstantinoupoleos.

¹²¹⁶ Σύνδεσμος Παντοπωλών/ Syndesmos Pantopolon.

¹²¹⁷ Ali Güler, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 82-83.

¹²¹⁸ Σύνδεσμος Ελλήνων Οδοντιάτρων εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Ellinon Odontiatron en Konstantinoupoli.

göstermeye başlamıştır. 1921 yılında kurulan *Uluslararası Gemiciler Birliği*¹²¹⁹’nin ise üyelerinin 300’ü Türk 1.280’i ise Rumdur.¹²²⁰ Cemiyetin sendikal nitelikte olması muhtemeldir. Aynı yıl kurulan diğer cemiyetler de *İstanbul Rum Borsacılar Birliği*¹²²¹ ve *Yanıcı Madde Tüccarları Birliği “Promithevs”*dir.¹²²²

¹²¹⁹ Aynı adlı bşr cemiyet, Meşrutiyet öncesinde de kurulmuştur. Aynı cemiyet olup olmadığı belirlenememiştir.

¹²²⁰ Sula Bozis, **a.g.e.**, s. 149.

¹²²¹ Σύνδεσμος Ελληνών Χρηματιστών Κωνσταντινουπόλεως/ Syndesmos Ellinon Hrimatiston Konstantinupoleos.

¹²²² Σύνδεσμος Έμπόρων Καυσίμων ύλης «Προμηθεύς»/ Syndesmos Emboron Kavsimon İlis “Promithevs”

4.7. Rum Sanat ve Spor Cemiyetleri

Bu dönemde Rum toplumu sanat alanında önemli ölçüde düşüş yaşayan tiyatro oyunlarını amatörcce gerçekleştirilen faaliyetler aracılığıyla canlandırmaya çalışmışlardır. Mütareke döneminde siyasetten en çok etkilenen sanat dalı ise tiyatro olmuştur. Özellikle zor savaş koşullarından dolayı turneler yapılamazken, Yunanistan'da 1920 seçimlerinden sonra Kralcılar ve Venizelosçular arasında somutlaşan ayrışma, tiyatro sahnelerinde de hissedilir hale gelmiştir. Dolayısıyla 1921-1922 yıllarında tiyatro önemli bir zayıflama sürecine girmiştir. Ancak İstanbul Rumları, çeşitli dünya eserlerini sahneleyerek hem tiyatro eğitimini desteklemeyi hem de bu sanat dalına hak ettiği önemi vermeye çalışmışlardır. Bu dönemde amatör tiyatro grupları pek çok maarifperver ve hayırsever cemiyet tarafından desteklenirken, döneme damgasını vuran aktörler, Athanasios Musos, Andreas Thalassinos, Evsratio Kassinakis gibi isimler olmuştur.¹²²³

Bunun yanı sıra sanatı siyasetin bir aracı haline getirmek isteyen grupların da varlığı yadsınamaz. Bu çerçevede özellikle Batı Anadolu'yu işgal etmiş olan Yunan ordusunu destekleyen piyesler ve amatör tiyatro oyunlarının sergilendiği görülmektedir. Tiyatroya ek olarak bu dönemde tiyatronun yerini alan sinemada da Yunan ordusunun işgal ettiği yerlerin kısa sürede Yunanistan'a katılacağına dair filmler gösterilmiştir.¹²²⁴ Bu faaliyetleri şarkılar ve resimler izlemiş ve bu faaliyetleri gerçekleştiren İstanbul Rumları sanat faaliyetlerini tamamen siyasi bir araca dönüştürmüştür.

Meşrutiyet döneminde büyük bir ivme kazanan spor cemiyetleri bu dönemde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen faaliyetlerine devam etmeye çalışmışlardır. 27-29 Mayıs 1922 tarihleri arasında Taksim Stadyumunda futbol ve atletizm gibi spor dallarının dâhil olduğu bir organizasyon düzenlenmiştir.¹²²⁵ Diğer yandan her yıl farklı bir spor cemiyetinin üstlendiği spor etkinlikleri, 1922 yılına kadar devam

¹²²³ Giulis Pezopoulos, "To Theatro Stin Konstantinupoli 1900-1922", **Kiriakatiki Eleftherotipia**, 15/12/13.

¹²²⁴ Mutlu, **a.g.e.**, s. 225.

¹²²⁵ Constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11509, Erişim Tarihi: 10.11.2014

etmiştir. Buna ek olarak, *İstanbul Spor Cemiyetleri Federasyonu*, 1922 yılına kadar yapılan spor müsabakalarını denetlemiştir.¹²²⁶

Mütareke döneminde özellikle futbol müsabakaları oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönem İstanbul’unda, işgalci güç olarak bulunan İngilizler, Rumlarla çeşitli maçlar yapmışlardır. Mart 1922 tarihinde İngilizler ile *Tatavla Futbol Takımı*’nın 2000 kişilik seyirci karşısında yapmış olduğu maçı da Tatavla Rumları kazanmıştır.¹²²⁷

Mütareke döneminde Rumların spor faaliyetlerinin yanı sıra, tıpkı eğitimde olduğu gibi spor cemiyetlerinin de izcilik üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Özellikle Yunan ordusuna katılmaları için genç Rumların askeri eğitim aldıkları birer merkez gibi çalışan izci kulüp ve cemiyetlerindeki üyeler, Yunan subayların yanı sıra uyrukları tam olarak belirlenemeyen ve yabancı ordularda görev yapmış kişiler tarafından eğitilmişlerdir. *Tatavla Herkül (İraklis) Jimnastik Kulübü*, *Beyoğlu Boks Kulübü*, *Tarabya Olimpia Jimnastik Cemiyeti*, Büyükdere Rum Okulu’ndaki *Musiki Jimnastik Cemiyeti*, Unkapanı’ndaki *Rum Öğretmenleri Jimnastik Cemiyeti*, *Arnavutköy Ermis Jimnastik Cemiyeti* ve *Tatavla Aspeter Rum Futbol Cemiyeti* Mütareke döneminde izcilik faaliyetleriyle meşgul olmuş ve faaliyet göstermiş önemli Rum örgütlenmelerindendir.¹²²⁸

1914 yılında kurulmuş olan *Pera Spor Kulübü* de Mondros Mütarekesi’nin en hararetli yıllarında İstanbullu varlıklı Rumlar tarafından desteklenmiş ve bu yıllarda parlamaya başlamıştır.¹²²⁹ 1920 yılında Pazar ligine alınan kulüp Büyük Taarruzun Yunanlara karşı sağladığı başarı sonrasında üyelerinin bir Fransa turnesi bahane ederek Türkiye’yi terk etmesiyle etkinliğini kaybetmiştir. Bu dönemde Yunanistan’da ve Fransa’da yapmış olduğu maçlarda galibiyetler kazanan kulüp, “*İstanbul Şampiyonu*” sıfatını kullandığından dolayı Türkiye Futbol Federasyonu bu durumu FIFA’ya bildirmiş ve takımın Fransa’daki maçları iptal edilmiştir. Bu süreçten sonra dağılma dönemine giren takımın futbolcularının bir kısmı Fransa’da

¹²²⁶ Sula Bozis, a.g.e., s. 182.

¹²²⁷ Türker, *Osmanlı İstanbul’undan Bir Köşe Tatavla...*, s. 96.

¹²²⁸ *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922*, s. 160-161.

¹²²⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 19.

kalmış, bir kısmı da Yunanistan'a giderek Atina'da Atletiki Enosis Konstantinupolis (İstanbul Atletizm Birliği) adıyla AEK takımı kurmuşlardır.¹²³⁰

1919 yılında kurulan *Galata Rum Filarmoni Cemiyeti*¹²³¹ bir dans ve müzik cemiyeti olarak faaliyet gösterirken, aynı yıl *Arnavutköy Rum Sporsever ve Müzikseverler Kulübü*,¹²³² Tatavla'da kurulan *Rum Futbol Kulübü Parthenon*¹²³³ ve *Sanatseverler Cemiyeti*¹²³⁴ gibi cemiyetlerin kurulduğunu da söylemek mümkündür.

*Salmatomruk Jimnastik ve Kültür Cemiyeti "Thisevs"*¹²³⁵ ve *Yeniköy (Boğaziçi) Müzikseverler Cemiyeti "Anagenisis"*¹²³⁶ 1920 yılında faaliyete başlayan cemiyetlerdendir. Diğer yandan 1921 yılında *Rum Birliği "Antigoni"*,¹²³⁷ *İstanbul Pera Mandolinciler Cemiyeti*¹²³⁸ kurulurken, 1922 yılında da Tatavla'da *Rum Futbol Kulübü "Astrapi"*¹²³⁹ ile *"Aziz Athanasios" Futbol Kulübü* ve bir tiyatro cemiyeti olarak faaliyet gösteren *Milon Cemiyeti*¹²⁴⁰ kurulmuştur.

Ayrıca 1922 yılında *Artemia* adında bir müsabaka organize eden Rum spor cemiyetleri, 1922 yılında Yunan ordusunun İzmir'den atılması ve İzmir yangını dolayısıyla organizasyonu tamamlayamamışlardır.¹²⁴¹

Kuruluş yılı tam olarak bilinmese de Mütareke dönemine tanıklık eden Spataris'in anılarından elde edilen bilgiler *Akhileus Futbol Kulübü* adlı bir spor cemiyetinin varlığını ortaya koymaktadır. Muhlio Okulu öğrencilerinin üyesi olduğu bu futbol kulübü, bağış toplamak amacıyla Patrikhane'ye başvuruda bulunmuş ve

¹²³⁰ Atabeyoğlu, **a.g.e.**, s. 82.

¹²³¹ Φιλαρμονική Γαλατά/ Filarmoniki Galata.

¹²³² Ελληνικός Ομιλος Φιλάθλων και φιλομούσων Μεγάλου Ρεύματος/ Ellinikos Omilos Filathlon kai Filomuson Megalu Revmatos.

¹²³³ Ελληνικός Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Παρθενών Ταταούλα/ Ellinikos Podosferikos Syllogos Parthenon Tatavla.

¹²³⁴ Σύλλογος τών Φιλοτέχνων/ Syllogos Filotehnon.

¹²³⁵ Γυμναστικός Μορφωτικός Σύλλογος Θησεύς εν Σαλματομβρουκίω/ Gimnastikos Morfotikos Syllogos Thisevs en Salmatomrukio.

¹²³⁶ Ελληνικός Σύλλογος Φιλομούσων εν Νεοχωρίο (Βοσπόρου) «Η Αναγέννησις»/ Ellinikos Syllogos Filomuson en Neohorio Vosporu "I Anagenisis".

¹²³⁷ Ελληνικός Σύνδεσμος "Αντιγόνης"/ Ellinikos Syndesmos "Antigonis".

¹²³⁸ Μανδολινάτα Πέραν Κωνσταντινουπόλεως/ Mantolinata Peran Konstantinupolis.

¹²³⁹ Ελληνικός Ποδοσφαιρικός Σύλλογος «Αστραπή»/ Ellinikos Podosferikos Syllogos "Astrapi".

¹²⁴⁰ Μίλων/ Milon.

¹²⁴¹ Constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11509, Erişim Tarihi:10.11.2014

toplanan paranın yarısının Fener Manastırı'na bağışlanması koşuluyla onay almıştır. Dönemin genel bağış toplama yöntemlerinden, üzerinde Yunanistan bayrağı bulunan kokartlar dağıtmak yoluyla cemiyete katkı sağlamaya çalışan üyeleri, başta Pera ve Büyükkada olmak üzere İstanbul'un önemli merkezlerinde bağışlar toplamıştır. Bu yöntemle toplanan bağışın beklenenden fazla olması üyeler arasında anlaşmazlığa neden olmuş ve cemiyet kısa sürede dağılmıştır.¹²⁴²

¹²⁴² Spataris, **a.g.e.**, s. 130-131.

4.8. Mütareke Döneminde Kurulan ve Faaliyet Gösteren Diğer Cemiyetler

Mütareke döneminde İstanbul'da pek çok sosyo-kültürel cemiyet faaliyetlerine devam ederken bunlara, hemşerilik ve özellikle Anadolu'daki Rumları destekleyen niteliklerde başka cemiyetler de eklenmiştir. Bu cemiyetlerden bazıları Yunan kuvvetleriyle işbirliği yaparak o bölgelerdeki Rum nüfusunun artırılmasına yönelik faaliyetler gösterirken, bir kısmı da doğrudan siyasi çalışmalar yapmıştır.

İstanbul'da 1919 yılında kurulan *İstanbul Milli Birliği*¹²⁴³ aynı yıl yayınladığı nizamnamede amacını, ulusal bağı muhafaza etmek, sağlıklı ulusal bir düzen organize etmek ve bu düzeni merkezileştirmek olarak belirtmiştir. Ayrıca düzenlenecek konferanslarla ve basın-yayın yoluyla Rumların okur- yazarlık ve fikri gelişimini sağlamayı da hedefleyen cemiyet, bu amaçlara yönelik benzer oluşumlarla iletişim halinde olmayı da planlamıştır. Ayrıca başkent İstanbul'da ve yakın yerleşim yerlerinde bu birliğin şubelerinin açılmasının da bir ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.¹²⁴⁴

Öte yandan aynı yıl, İstanbul'da kurulan *İstanbul Galat ve Frigya Bölgesi Rumları Birliği*¹²⁴⁵ Ankara'nın Haymana bölgesinde yaşayanlar tarafından kurulmuştur. Üye profilinde, antik ismiyle Galatya ve Frigya olarak bilinen Ankara, Çorum ve Yozgat başta olmak üzere İç Anadolu bölgesinde yaşayan Rumlar da yer almıştır. Cemiyetin bilinen ilk faaliyeti, 22 Kasım 1919'da organize etmiş olduğu bir tiyatro gösterisidir. Gerçekleşen bu tiyatro gösterisi, Yunan subayların himayesi altında sahnelenmiştir.¹²⁴⁶

*İstanbul Pera Liberal Halk Fırkası*¹²⁴⁷ ise 1919 yılında, tamamen Yunan ulusal hedefleri doğrultusunda kurulmuştur. Öncelikli amacı, tüm Osmanlı ülkesinde bulunan ve Helenizm'e hizmet eden cemiyetlerle ilgilenmektir. Bunun dışında ulusal ve toplumsal değerlerin belli bir sistem üzerinden inşa edilmesi, hukuki bağımsızlığın sağlanması, ulusal kriterler doğrultusunda eğitimin düzenlenmesi ve

¹²⁴³ Εθνικός Σύνδεσμος εν Κωνσταντινούπολει/ Ethnikos Syndesmos en Konstantinupoli.

¹²⁴⁴ **Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ethniku Syndesmu**, Konstantinupoli, 1919, s. 1.

¹²⁴⁵ Σύνδεσμος Ελλήνων Γαλατοφρυγίας εν Κωνσταντινουπόλει/Syndesmos Ellinon Galatafrigias en Konstantinupoli.

¹²⁴⁶ Mamoní- Ístikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 386.

¹²⁴⁷ Λαϊκόν Κόμμα Φιλελευθέρων Αρχών Πέραν Κωνσταντινουπόλεως/ Laikon Komma Fileleftheron Arhon Peran Konstantinupoleos.

bağımsız ve halk dilinde eğitimin verilmesi gibi faaliyetlerde bulunan cemiyet, halk zümrelerinin organize edilmesi ve eğitimlerinin sağlanmasına da önem vermiştir.¹²⁴⁸

1919 yılında kurulan bir diğer cemiyet de *İstanbul Merkezi Pontus Komitesi'dir*.¹²⁴⁹ Hakkında fazla bilgiye ulaşılamayan bu cemiyetin İstanbul'da yaşayan Pontuslu Rumlarla ilgili faaliyetler yapmış olması muhtemeldir. *Rum Cemiyeti "Anagenisis"*¹²⁵⁰ ise kurulduğu yıl yani 1919 yılında Kadıköy Rum Cemaati merkezine nizamnamesini göndermiştir. 1920 yılında da faaliyette olduğu bilinen cemiyetin daha sonraki dönemlere ilişkin faaliyetleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.¹²⁵¹ *Rum Halk Birliği*¹²⁵² de 1919 yılında Kadıköy'de kurulmuş ve Kadıköy cemaatiyle bağlantı halinde olmuştur.¹²⁵³

Hakkında bilgiye ulaşılamayan bir diğer cemiyet de 1920 yılında kurulan *İstanbul Haldia Pontuslu Haldia Rumları Birliği "Metallevs" dir*.¹²⁵⁴ Cemiyete dair edinilen tek bilgi iki farklı mühür kullandığıdır.¹²⁵⁵ *İstanbul Bermendereliler (Permatos) Birliği*¹²⁵⁶ de Mütareke döneminde kurulan cemiyetler arasındadır.

*İstanbul Pontus Rumları Komitesi*¹²⁵⁷ 1920 yılında, İstanbul'da yaşayan yoksul Pontuslulara yardım sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bununla birlikte Pontus bölgesinde hayırseverlik ve eğitime yönelik faaliyetlerde bulunmuş ve Pontus muhacirleri için çalışmalar yapmıştır. Cemiyet yöneticileri ise Amasya, Trabzon ve Sivas (Koyulhisar) gibi Kuzey Anadolu'nun çeşitli bölgelerine mensup Rumlardan oluşmuştur.¹²⁵⁸

¹²⁴⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 382-383.

¹²⁴⁹ Η εν Κωνσταντινουπόλει Κεντρική Έπιτροπή των Ποντίων/ Ϊ en Konstantinupoli Kentriki Epitropi ton Pontion.

¹²⁵⁰ Ελληνικός Σύλλογος "Η Αναγέννησις"/ Ellinikos Syllogos "Ϊ Anagenisis".

¹²⁵¹ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 377.

¹²⁵² Ελληνικός Λαϊκός Σύνδεσμος/ Ellinikos Laikos Syndesmos.

¹²⁵³ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 377.

¹²⁵⁴ Σύνδεσμος Ποντίων Ελλήνων Επαρχίας Χαλδίας «Ο Μεταλλεύς» Εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Pontion Ellinon Eparhias Haldias "Ο Metalevs" en Konstantinupoli.

¹²⁵⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 406-407.

¹²⁵⁶ Σύνδεσμος Περμάτων εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Permaton en Konstantinupoli.

¹²⁵⁷ Έπιτροπεία Ποντίων Ελλήνων εν Κωνσταντινουπόλει/ Epitropia Pontion Ellinon en Konstantinupoli.

¹²⁵⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 395.

Osmanlı tebaasını kaynaştırma amacı güden *Yeni Nesil Cemiyeti*¹²⁵⁹ 1919 yılında kurulmuştur. Diğer yandan 1920 yılında *Rum Birliği*¹²⁶⁰ ve *İstanbul Erdekliiler Birliği “Simbonia”*¹²⁶¹ adında iki yeni cemiyetin daha kurulduğunu söylemek mümkündür.

1921 yılında kurulan Rum cemiyetleri arasında politik niteliklilerin çoğunlukta olmaları dikkat çekicidir. *İstanbul Serbest Politika Merkezi*,¹²⁶² *Beşiktaş Rum Cemiyeti “Omonia”*,¹²⁶³ *İstanbul Sömürge Mektepleri Cemiyeti*,¹²⁶⁴ *İstanbul Aravaniu Cemiyeti “Areti”*,¹²⁶⁵ *İstanbul Yeni Nesil Hamamlılar Birliği “Anagenisis”*,¹²⁶⁶ 1921 yılında kurulmuş cemiyetlerdendir.

Bir hemşerilik cemiyeti olarak 1921’de kurulan *İstanbul Pontuslu Sivas (Koyulhisar) Rumları Birliği “Evangelismos”*^{un}¹²⁶⁷ mühründe cemiyetin ismi ve kuruluş yılı yer almaktadır.¹²⁶⁸ Cemiyetin adından hareket edildiğinde Sivas’ın Koyulhisar köyündeki Pontuslu Rumlara yönelik çalışmalar yapmış olduğu düşünülmektedir.

Bir cemiyet olarak değil de parti adıyla kurulan *İstanbul Liberal Partisi*¹²⁶⁹ 1921 yılında faaliyete başlamış ve Helenizm’in yasal yollardan yayılması amacını taşımıştır. Bu bağlamda parti topluma yönelik çeşitli hizmetlerde bulunmayı hedeflemiştir. Rumların eğitim gereksinimleri karşılamak, özellikle ulusal ve

¹²⁵⁹ Σύλλογος Νέας Γενεάς/ Syllogos Neas Geneas.

¹²⁶⁰ Ελληνικός Σύνδεσμος/ Ellinikos Syndesmos.

¹²⁶¹ Σύνδεσμος των εν Κωνσταντινούπολει Αρτακηνών ή Σύμπνοια/ Syndesmos ton en Konstantinupoli Artakinon i Simponia.

¹²⁶² Ανεξάρτητον Πολιτικόν Κέντρον Κωνσταντινουπόλεως/ Anerksartion Politikon Kentron Konstantinupoleos.

¹²⁶³ Ελληνικός Σύλλογος Διπλοκτιονίου (Παλαιού Μπάνιου) Ομόνοια/ Ellinikos Syllogos Diplolioniu (Palieu Baniu) Omonia.

¹²⁶⁴ Εταιρεία Σχολικών Αποικίων Κωνσταντινουπόλεως/ Eteria Sholikon Apikion Konstantinupoleos.

¹²⁶⁵ Ο εν Κωνσταντινούπολει Ομίλος Νέων Αραβανίου “Η Άρετή”/ Ο en Konstantinupoli Omilos Neon Aravaniu “İ Areti”.

¹²⁶⁶ Σύνδεσμος Νεολαίας Γουρδονιωτών εν Κωνσταντινούπολει «Αναγέννησις»/ Syndesmos Neopolis Gurdanioton en Konstantinupoli “Anagenisis”.

¹²⁶⁷ Σύνδεσμος Ποντίων Ελλήνων της Έπαρχίας Κολωνίας “Ο Εύαγγελισμός” εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Pontion Ellinon tis Eparhias Kolonias “Ο Evangelismos” en Konstantinupoli.

¹²⁶⁸ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 403.

¹²⁶⁹ Φιλελεύθερον Κόμμα Κωνσταντινουπόλεως/ Fileleftheron Komma Konstantinopoleos.

toplumsal sorunlarla meşgul olan kadınların seçme hakkı elde edebilmesini sağlamak ve kulüpler açmak partinin yapmayı planladığı işler arasında yer almıştır.¹²⁷⁰

Öte yandan 1922 yılında iki hemşerilik cemiyetinin kurulduğu görülmektedir. *İstanbul Teselyalılar Birliği*¹²⁷¹ ve *İstanbul Kefalonyalılar Birliği “Aziz Gerasimos”*¹²⁷² İstanbul’da yaşayan Teselyalılar ve Kefalonyalılar tarafından kurulmuşlardır. Yine 1922 yılında kurulan *Tatavla Aziz Athanasios Cemiyeti’nin*¹²⁷³ kuruluş amacı bilinmemektedir.

1919-1922 yılları arasında İstanbul’daki Rum cemiyetleşme hareketlerinde dikkati çeken önemli bir nokta da Pontus’a dair kurulan cemiyetlerin varlığıdır. Bu Cemiyetlerin ortak noktaları, Pontuslu Rumlar tarafından kurulmuş olmalarıdır. Ortak amaçları ise yoksul Pontus Rumlarına yardım etmek, eğitim seferberliği başlatmak, Pontus tarihini araştırmak ve Pontus Helenizm’i ile ilgilenmektir.

Bu cemiyetler yalnızca eğitim-kültür, hayırseverlik ya da hemşerilik gibi faaliyetlerle ilgilenmekle kalmamış, dini ve politik faaliyetlerde de bulunmuştur. Diğer yandan Pontus’a dair kurulan cemiyetlerin Mütareke döneminde kurulmuş olması, dönemin koşullarıyla doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla cemiyetlerin, politik nitelik ve faaliyetler sergilemiş olmaları muhtemel görünmektedir.

*İstanbul Pontus Bölgesi Umum Şurası*¹²⁷⁴ Patrikhane ve Pontus Metropolitliği’ne haber verilerek Ocak 1922’de İstanbul’da bulunan altı Pontus cemiyetinin girişimiyle kurulmuştur. Cemiyetin üyeleri de bu altı Pontus cemiyetinin üyelerinden oluşmuştur. Cemiyetin amacı, Pontus bölgesinin (Yunan çıkarları doğrultusunda) savunulmasını sağlamak ve çıkarlarını gözetmektir.¹²⁷⁵

1922 yılında kurulan bir diğer cemiyet olan *Pontus Edebiyat Cemiyeti’nin*¹²⁷⁶ amacı, Pontus’un tarihi konusundaki bilgileri birleştirerek, Pontus Helenizm’inin

¹²⁷⁰ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 405.

¹²⁷¹ Σύνδεσμος Πελοποννησίων εν Κωνσταντινουπόλει/ Syndesmos Peloponision en Konstantinupoli.

¹²⁷² Σύνδεσμος των Κεφαλλήνων “Ο Άγιος Γεράσιμος” εν Κωνσταντινούπολει/ Syndesmos ton Kefallinon “Ο Agios Gerasimos” en Konstantinupoli.

¹²⁷³ Αδελφότης «Άγιος Αθανάσιος» εν ταταούλοις/ Adelfotis “Agios Athanasios” en Tataulis.

¹²⁷⁴ Κεντρικόν Συμβούλιον των Ἐπαρχιών του Πόντου Κωνσταντινουπόλις/ Kentrikon Simvulion ton Eparhion tou Pontu Konstantinupolis.

¹²⁷⁵ Mamoni- İstikopoulou, **Sylogoi Konstantinopoleos**, s. 406-407.

¹²⁷⁶ Φιλολογικός Σύλλογος Πόντου/ Filologikos Syllogos Pontu

siyasi, dini ve kültürel boyutları konusunda bilimsel çalışmalar yapmaktır. Bunun dışında Pontus ile ilgili materyallerden oluşan bir kütüphane kurmak, Pontus'a dair yayınlar yapmak, halka açık konferanslar organize etmek ve diğer cemiyetlerle bilimsel konularda ilişkiler kurmak cemiyetin diğer amaçları arasında yer almaktadır.¹²⁷⁷

Öte yandan Mütareke döneminde Pontus dışında Trakya da cemiyetlerin faaliyetleri kapsamına girmiştir.

1919'da kurulan *İstanbul Trakya Birliği*¹²⁷⁸ ilk toplantısını Filippidis Manuilidis başkanlığında gerçekleştirmiştir. Cemiyetin tek bir amacı vardır, o da Trakya Rumlarına, Yunan askerlerinin ilerlemekte olduğu bölgelerde destek olmaktır. Cemiyet Trakya'daki Yunan ilerleyişini desteklemiş ancak, Türk kuvvetlerinin Trakya'da üstünlük sağlamasının ardından etkinliği son bulmuştur.¹²⁷⁹

1919 yılında Mütareke döneminin yaşandığı atmosferde kurulan diğer bir cemiyet de *İstanbul Merkezi Küçük Asya Birliği'dir*.¹²⁸⁰ Kuruluşunu resmi bir yazıyla Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne bildirmiştir.¹²⁸¹

Cemiyet, 1919 yılının Ocak ayında Anadolu'da bulunan farklı toplulukların temsilcileri ile *Sylogos*'un salonunda bir toplantı yapmış ve 30 üyeli bir komisyon kurmuştur. Bu komisyonun öncelikli görevi Anadolu halklarının istekleri konusunda çalışmış olmasıdır. Kayseri bölgesindeki Rumlarla ilgili faaliyetlerde bulunmak amacıyla Atina'daki *Anatoli Cemiyeti*'ne telgraf yollayan cemiyet, 1920 yılında

¹²⁷⁷ *Kanonismos tou Filologiku Syllogu Pontu Edra Prosorini en Konstantinupoli*, Konstantinupoli, 1922, s. 3.

¹²⁷⁸ Θρακική Ένωσις εν Κωνσταντινουπόλει/ Thrakiki Enosis en Konstantinupoli.

¹²⁷⁹ Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 380.

¹²⁸⁰ Κεντρική Μικρασιατική Ένωσις εν Κωνσταντινουπόλει/ Kentriki Mikrasiatiki Enosis en Konstantinupoli.

¹²⁸¹ *Estia Neas Smirnis*, AA. 1918-1922, Γ 388.

Kapadokya'nın Hamamlı (Gurdonos) köyüne, 17 aile arasında paylaştırılmak üzere ekonomik yardım göndermiştir.¹²⁸²

Cemiyet, *Anatoli Cemiyeti*'ne göndermiş olduğu 8 Eylül 1920 tarihli mektupta, Küçük Asya ve özellikle Kayseri'deki Rumları ilgilendiren gelişmeler olması halinde kendisinin haberdar edilmesini rica etmiştir.¹²⁸³

¹²⁸² Mamoni- İstikopoulou, *Sylogoi Konstantinopoleos*, s. 381-382.

¹²⁸³ *Estia Neas Smirnis*, AA. 1918-1922, Γ 388.

SONUÇ

İstanbul'da Helenizm: Sosyo-Kültürel Örgütlenmeler (1908-1922) konulu tez çalışmasında 500 civarında sosyo-kültürel Rum cemiyetin varlığına ulaşılmış ve konu hem yatay hem de dikey olarak incelenmiştir. Çalışma, cemiyet sayısına bakıldığında bir durum tespiti, daha doğrusu envanter araştırması niteliği taşıırken, bazı cemiyetlerin faaliyetlerine derinlemesine inildiği için de aynı zamanda analitik bir yöntem de kullanıldığı söylenebilir.

Araştırmanın omurgasını İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönem oluşturmakla birlikte, öncesine, daha açık bir ifadeyle Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet dönemlerine de yoğun olarak değinilmiştir. Buna sebep, hem tarihin sürekliliğinin vermiş olduğu bir metodolojik zorunluluk hem de cemiyetlerin büyük kısmının kökenlerinin İkinci Meşrutiyet öncesine dayanmış olmasıdır.

Osmanlı Devleti'nde, cemaatten cemiyete geçişin Gayrimüslimlerde, özellikle de Rumlar arasında Müslüman unsurlara göre daha önce başladığını söylemek mümkündür. Rumlarda cemiyetleşmenin Müslümanlara göre daha erken dönemlerde başlamasını, bu topluluğun kentli özellik taşımasına ve aynı zamanda Yunan isyanından dolayı, pek çok unsura göre yine daha erken dönemlerde siyasal bilincin gelişmiş olmasına bağlayabiliriz.

Öte yandan Osmanlı Devleti'nde cemiyet kurmak başta olmak üzere, diğer örgütlenmeler üzerine Rumlara dair özel bir kısıtlayıcı ya da özendirici mevzuat geliştirilmemiştir. Ülkenin modernleşme konusundaki genel evrimleşmesine bağlı olarak Rumlar da örgütlenmeler konusunda önemli adımlar atmışlardır.

Tanzimat döneminde eğitim ve hukuk alanında yoğun bir hareketlilik olduğu için, Rum cemiyetleşmesi de öncelikle eğitim alanında gerçekleşmiştir. İkinci Meşrutiyet döneminde ise toplumsal cinsiyet ve mesleki örgütlenmeler ile kadınların çalışma hayatındaki varlığı ön plana çıkmıştır.

Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, cemiyetlerin her biri birer okul gibi çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında belki de üzerinde en fazla durulması

gereken Rum sosyo-kültürel örgütü *Syllogos* olmuştur. Görünürde edebiyatla ilgili bir oluşum olarak ortaya çıkmasına karşın, *Syllogos* tüm cemiyetlerin üstünde bulunan bir mekanizma niteliği taşıdığından dolayı, bütün cemiyetlerin bağlı olduğu bir eğitim bakanlığı görevi üstlenmiştir. *Syllogos*'un böyle bir misyon üstlenmesinde şüphesiz, Rumlar arasında eğitim ve kültür konusunda düzenleyici bir üst örgütün bulunmamasının büyük rolü olmuştur. Bundan da Patrikhane'nin önceki düzenleyici işlevinin, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Hristiyanlık ötesi kültürel değerlere dayalı bir kimlik oluşturmak çabalarını karşılamakta yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmak hiç de abartılı bir değerlendirme değildir. Belki de *Syllogos*, Rumlar açısından hem Helenizm hem de Ortodoksluk bağlamında kimlik arayışlarını biçimlendirecek bir oluşum olarak değer atfedilmiştir.

Öte yandan cemiyetlerdeki Helenizm düşüncesinin İstanbul merkezli olmakla beraber, sadece İstanbul ile sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda İstanbul'da kurulan, ancak faaliyet alanı olarak Anadolu'yu seçen ya da Anadolu Rumlarının İstanbul'da birleşerek kurdukları cemiyetlerin de varlığına ulaşılmıştır. Bu bilgiden hareketle İstanbul ile Anadolu Rumları arasında tarihsel bağlamdaki organik bağın, sosyo-kültürel cemiyetler vasıtasıyla canlı tutulduğu, daha doğrusu devamlılığının sağlandığı sonucuna varılabilir.

Tez, her ne kadar sosyo-kültürel örgütlenmelere ağırlık verse de, başlıktaki bir başka ifade olan Helenizm, aynı zamanda siyasal hedefleri de belirten bir terimdir. Bu bağlamda, her türlü sosyo-kültürel örgütlenmenin, değişik dönemlerde farklı düzeyde de olsa belli bir siyasal bilincin sağlamış olduğu düzlemde ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür.

Tanzimat döneminden Mütareke dönemine kadar geçen süreçte Rum sosyo-kültürel cemiyetleri ve Rum okulları tamamen eğitim ve kültür faaliyetlerine odaklanırken, Birinci Dünya Savaşı yıllarında cemiyetlerin faaliyetlerinde bir yavaşlama ve hatta durağanlık tespit edilmiştir.

Bütün cemiyetlerin öncülü olması nedeniyle cemiyetlerin babası da sayılan *Syllogos*'a yeniden ayrı bir paragraf açtığımızda, bu cemiyetin çok belirgin bir şekilde eğitim ve edebiyat cemiyeti olarak kurulmasına karşın, Mütareke döneminde

bazen açık bazen gizli şekilde siyasal faaliyetlerde bulunduğu ve hatta nihai hedef olarak bilinç altında İstanbul'da bir Yunan devleti kurmak ya da Yunanistan ile birleşmek idealinin varlığı tespit edilmiştir.

Sylogos'un içinde bulunduğu ortama göre, örtülü ya da açık siyasal faaliyette bulunmak geleneği, kendisinden sonraki pek çok sosyo-kültürel Rum cemiyetine sirayet etmiş, bu cemiyetler farklı düzeylerde de olsa, Helenizm idealinin bir parçası olmuşlardır. Bu bağlamda *Sylogos*'un öncülü olduğu bu dönüşümün, siyasetin genelde erkek işi olduğu bir dönemde, Rum kadın cemiyetlerinde de görüldüğü ifade edilebilir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde hayırseverlik ve muhtaçlara yardım konularına eğilen kadın cemiyetleri, Mütareke döneminde özellikle Yunan askerleri için yardım toplama gibi faaliyetlerde varlıklarını hissettirmişlerdir. Bu bağlamda cemiyetlerin faaliyetlerinde, kendi nizamnamelerinde belirledikleri ilkelerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasal ortamı etkili olmuştur. Özellikle Osmanlı merkezi yönetiminin en edilgen konumda bulunduğu Mütareke döneminde, bu cemiyetlerin daha önceki yıllarla mukayese edilemeyecek kadar aşırı bir şekilde siyasallaşmaları, bu yargıyı destekleyecek mahiyettedir. Daha açık bir ifadeyle merkezi yönetim zaafa uğradıkça, cemiyetlerin siyasal faaliyetlerinde artış gözlemlenmiştir. Bu siyasal faaliyetler de neredeyse tümüyle Yunanistan'ın lehine, Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir seyir takip etmiştir.

Diğer yandan Rumların pek çoğunun idealize ettiği Helenizm çok eski dönemlere kadar uzanırken, Megali İdea 19. yüzyılda üretilmiş bir kavramdır. Helenizm oldukça geniş bir yelpazede, edebiyattan kültüre, siyasetten estetiğe kadar kapsayıcı bir kavram iken, Megali İdea'nın Osmanlı topraklarına yönelik bir siyaset/ideoloji olduğu söylenebilir. Bu iki olgunun buluşması ya da kesişmesi ise oldukça farklı bir resim çizmiştir. Megali İdea kendisini Helenizm'e yaslayarak güçlü kılmaya çalışmıştır. Helenizm'in zengin tarihsel mirasından beslenerek, iddialı, bir o kadar da ütopyik bir hedef olarak Rumlar arasında güncelliğini korumuştur. Megali İdea'nın hayata geçmesinin Rumların ve Yunanistan'ın güçlü olması kadar, Osmanlı Devleti'nin zafiyette bulunmasına da bağlı olmasından dolayı, bu ideal Mondros Mütarekesi'nden sonra neredeyse doruğuna ulaşmıştır. Bununla birlikte bu siyasi yaklaşım, Mondros Mütarekesi öncesindeki gelişmelerden, uzun vadede 19.

yüzyıla dayanan siyasi olaylardan, kısa vadede ise Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan beslenerek güçlenmiştir.

Siyasi bir kavramdan çok daha geniş bir evreni kucaklayan ve sanat, estetik ve kültürel değerlerle de bezenmiş olan Helenizm'deki siyasal aroma, cemiyetler yoluyla Mütareke döneminde kendisini daha da hissedilir kılmıştır. Doğal olarak da yukarıda belirtildiği gibi çok daha geniş bir anlamı olan Helenizm, Mondros Mütarekesi'nden sonra Megali İdea ile kesişmiştir. Hatta diyebiliriz ki, Helenizm bu dönemde Yunan düşü sayılan Megali İdea'nın tutsağı durumuna düşmüştür. Daha açık bir ifadeyle işgal koşullarından yararlanan Megali İdea kendisini güncelleyip genişletirken, Helenizm'i daraltmış, siyasal hedefler arasına sıkıştırmıştır. Söz konusu cemiyetler bilerek ya da bilmeyerek; isteyerek ya da istemeyerek kuruluşlarındaki temel dinamik olan Helenizm'in, Megali İdea tarafından kuşatılmasına engel olamadıkları gibi, belki de bunun bir aracı haline gelmişlerdir.

Ancak cemiyetlerin Mütareke dönemine ait nizamnameleri incelendiğinde, siyasi vurgunun çok fazla yapılmaması dikkat çekicidir. Bu bağlamda resmi birer yayın olan nizamnameler, özellikle Mütareke dönemindeki Rum faaliyetleri için yeteri oranda açıklayıcı değildir. Ancak resmi yazışmalar, belgeler ve faaliyetler Rum faaliyetleri konusunda oldukça yol göstericidir. Bu açıdan bakıldığında, nizamnameler cemiyetlerin faaliyetlerini yansıtmaktan uzakken, süreli yayınlar Helenizm'in Megali idea basamağına geldiğini adeta haykırmaktadır.

Öte yandan gün geçtikçe siyasallaştığını söylediğimiz cemiyetlerin, sosyo-kültürel faaliyetleriyle dar anlamda Rumların, geniş anlamda da Osmanlı coğrafyasının toplumsal ve kültürel gelişimine katkı sağladıkları yadsınamaz. Cemiyeteler Rum kimliğinin gelişmesinin yolunu açarak, sonraki siyasal hedefler için birer araç niteliği taşıırken, Müslümanlar ve diğer unsurlar arasındaki örgütlenmeler için de örnek teşkil edebilecek oluşumlar olarak dikkat çekmiştir. Eğitimden sosyal yardıma, spordan sağlığa, gündelik hayattan mesleki örgütlenmeye kadar oldukça geniş bir alanda varlıklarını hissettiren Rum sosyo-kültürel cemiyetleri, ihtiyatlı bir şekilde söylene de pek çok sivil toplum örgütünün öncülü olmuşlardır.

Ancak yukarıdaki siyasallaşma eğilimleri, hatta açık-gizli faaliyetleri nedeniyle cemiyetler, Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığında genelde sosyo-kültürel yönleri değil de, siyasal faaliyetleri ile ön plana çıkarılarak ele alınmışlardır. Milli Mücadele sonrasındaki dönemde, Türk-Yunan ilişkilerinin seyrine uygun olarak konumlandırılan cemiyetler, ilişkilerin gerildiği dönemlerde bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve kuşkuyla yaklaşılan yapılanmalar olarak değerlendirilmiştir.

1908-1922 yılları arasında İstanbul'da kurulmuş ve faaliyet göstermiş sosyo-kültürel Rum cemiyetleri hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında hemen hepsinin niteliklerine uygun faaliyetlerde bulunduğu bir gerçektir. Ancak dönemden döneme değişen konjontür gereği cemiyetler, niteliklerinin yönelimlerini değiştirmişlerdir. Örneğin Mütareke dönemine değin hayırseverlik faaliyetlerini genel anlamda yoksul kimselere yönelten cemiyetler, siyasi ortamın değişmesiyle ulusal çıkarları doğrultusunda hayırseverlik faaliyetlerinin Yunan askerine yönelmiş benzer şekilde, sanat cemiyetleri savaşa yönelik tiyatro ve sinema gösterimlerinde bulunmuş, eğitim cemiyetleri ulusal çıkarları doğrultusunda konferanslar düzenlemiş ve kadın cemiyetleri ise faaliyetlerini ve yardım alanlarını Yunan askerleri üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bu durum, cemiyetler açısından bakıldığında hemen hepsinin niteliklerini devam ettirdiği ancak amaçlarını değiştirdiği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla başlangıç aşamasında sosyal ve kültürel amaçlarla donanmış olan bu oluşumlardan pek çoğu, siyasi ortamın değişmesi ile ortama uyum sağlamış ve politize olmuşlardır.

KAYNAKÇA

ARSİVLER

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTE Arşivi, Kutu No. 65, Gömlek No. 84, Belge No. 84.

TİTE Arşivi, Kutu No. 55, Gömlek No. 158, Belge No. 158.

TİTE Arşivi, Kutu No. 20, Gömlek No. 127, Belge No. 127.

TİTE Arşivi, Kutu No. 60, Gömlek No. 5, Belge No. 5.

TİTE Arşivi, Kutu No: 50, Gömlek No.98, Belge No. 98.

TİTE Arşivi, Kutu No. 50, Gömlek No. 200, Belge No. 200.

TİTE Arşivi, Kutu No. 60, Gömlek No. 39, Belge No. 39.

TİTE Arşivi, Kutu No: 47, Gömlek No.47, Belge No. 47.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, DH. EVM. 6. şb., 47/38, 27 Rebiülevvel 1337 (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti).

BOA, DH. İD., 126/3, 5 Şevval 1328 (Dahiliye Nezareti İdare Evrakı).

BOA, DH. MTV., 16/50, 8 Ramazan 1330 (Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrak).

BOA, DH. MKT., 1155/22,10 Safer 1325 (Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi).

BOA, DH.UMVM., 101/14, 9 Zilhicce 1333 (Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı).

BOA, DH.EVM.6. şb., 47/38, 27 Rebiülevvel (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube).

BOA, DH. EUM.THR., 4/37, 4 Ramazan 1327 (Dahiliye Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı).

BOA, MV, 151/35, 18 Rebiülahir 1329 (Meclis-i Vükela Mazbataları).

BOA, MF. MKT, 1026/61, 2 Zilkade 1325 (Maarif Nezareti Mektub-i Kalemi).

BOA, MF. MKT., 966/38, 18 Şevval 1324 (Maarif Nezareti Mektub-i Kalemi).

BOA, MF. MKT., 967/62, 25 Şevval 1324 (Maarif Nezareti Mektub-i Kalemi).

Benaki Museio Arhio Venizelu (Benaki Müzesi Venizelos Arşivi)

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 719.01.013.

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.153.04.

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049.

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.018.052.

Estia Neas Smirnis Anatoli Arşivi

Estia Neas Smirnis, AA.1909-1910, Γ 265.

Estia Neas Smirnis, AA. 1918-1922, Γ 376.

Estia Neas Smirnis, AA. 1918-1922, Γ 388

Estia Neas Smirnis, AA. 1918-1922, Γ 388.

Estia Neas Smirnis, AA. 1918-1922, Γ 392.

Estia Neas Smirnis, AA. 1918-1922, Γ 392.

Estia Neas Smirnis, AA. 1909-1910, Γ 278.

Estia Neas Smirnis, AA. 1913-1914-1916, Γ 350.

Estia Neas Smirnis, AA. 1911-1912, Γ 328.

United Kingdom National Archives Cabinet Papers

UK National Archives, CAB 24/123.

ΝΙΖΑΜΝΑΜΕΛΕΡ/ ΡΑΡΟΡΛΑΡ/ ΡΕΣΜΪ ΥΑΥΙΝΛΑΡ

Diethnis Sinadelfosis Ípallilon Katastatikon, Konstantinupoli, 1909.

Elliniki Enosis Emboropallilon en Konstantinupoli Katastatikon, Konstantinupoli, 1911.

Ellinikos Syndesmos Tataoulon Kanonismos, Konstantinupolis, 1919.

Epetiris tou en Konstantinupoli Ípirotiku Filekpedvtiku Syllogu, Etos A, 1872-1873, Konstantinupoli, 1873.

Gramma Sigilliodes kai Kanonismos tis en Konstantinupoli Kentrikis Filekpedvtikis Adelfotitos, Konstantinupoli, 1868.

Kanonismos Ellinarmeniki Adelfotitos Konstantinopolis, Konstantinupoli, 1908.

Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion, Konstantinupoli, 1901.

Kanonismos kai Esoterikai Diatakseis tou en Tatavlis Gimnastiku Sillogu “Íraklis”, Konstantinupoli, 1906.

Kanonismos en Halkidoni Filoptohu Adelfotitos ton Kirion, Konstantinupoli, 1927.

Kanonismos en Konstantinupoli Mikrasiatiku Filekpedvtiku Syllogu, Konstantinupoli, 1907.

Kanonismos Filoptohu Adelfotitos Fanariu, Konstantinupoli, 1907.

Kanonismos kai Esoterikai Diatakseis tou en Tatavlis Gimnastiku Sillogu “Íraklis”, Konstantinupoli, 1906.

Kanonismos Tamiu Syntakseon ton Laikon Ípallilon tou Íkumeniki Patriarhiu, Konstantinupoli, 1918.

Kanonismos tis Adelfotitos Ton Kirion Panagia ton Blahernon, Konstantinupoli, 1913.

Kanonismos tis en Adelfotitos ton Kirion Í Timia Zoni, Konstantinupoli, 1899.

Kanonismos tis en Egri-Kapi Adelfotitos Omorfosis, Konstantinupoli, 1885.

Kanonismos tis en Galata Thriskevtikis Adelfotitos ĩ Orthodoxsia, Konstantinupoli, 1867.

Kanonismos tis en Halki Adelfotitos tis Agias Varvaras, Konstantinupoli, 1901.

Kanonismos tis en Halkidoni Leshis Athina, Konstantinupoli, 1872.

Kanonismos tis en Hrisupoli Filoptohu Adelfotis, Konstantinupoli, 1919.

Kanonismos tis en Neohorio ton Vosporu Filekpedevtikis Adelfotitos “Ī Proina”, Konstantinupoli, 1911.

Kanonismos tis en Pasa-kioi Filekpedevtikis kai Filoptohu Adelfotitos “Oi Treis Īerarhe”, Konstantinupoli, 1909.

Kanonismos tis en Peran Filekpedevtikis Adelfotitos tou Agiou Nikolaou Ī Omonia, Konstantinupoli, 1906.

Kanonismos tis en Konstantinoupoli Adelfotitos ton Neohoron, Konstantinupoli, (T.Y.).

Kanonismos tis en Konstantinoupoli Alliloboithikis Adelfotis “Theidous”, Konstantinupoli, 1886.

Kanonismos tis en Konstantinupoli Didaskalikis Enosis, Konstantinupoli, 1920.

Kanonismos tis en Konstantinupoli Ellinokatholikis Ekpedevtikis Eterias “Ī Simbnia”, Konstantinupoli, 1897.

Kanonismos tis en Konstantinupoli Eterias ton Mesaionikon Erevnon, Konstantinupoli, 1879.

Kanonismos tis en Konstantinoupoli Filekpaidevtikis Makedonikis Adelfotitos, Konstantnupoli, 1871.

Kanonismos tis en Konstantinupoli Īpirotikos Doksatiu Ī Agia Trias, Konstantinupoli, 1922.

Kanonismos tis en Konstantinoupoli Makedonikis Filekpaidevtikis Adelfotitas, Konstantinupoli, 1880.

Kanonismos tis en Ksiloportu Filekpedevtikis Adelfotitos “Evvea Mouse”, Konstantinupoli, 1921.

Kanonismos tis en Pringipo Alliloboitikis Adelfotitos “Í Dris”, Konstantinupoli, 1889.

Kanonismos tis en Sarmasikio Filoptohos kai Filekpedvtikos Adelfotitos “Proina”, Konstantinupoli, 1905.

Kanonismos tis en Top-Kapu Agothoergos Adelfotitos ton Kirion “Agios Eleftherios”, Konstantinupoli, 1905.

Kanonismos tis Filekpedvtiki kai Filoptohos Afelfotis Kastonianiton en Konstantinupolei Í Agia Trias, Konstantinoupoli, 1908.

Kanonismos tis Pera To Bizantion Filek. Kai Filoptohu Adelfotitos “ O Agios Therapon” en Sirketzi, Konstantinupoli, 1912.

Kanonismos ton en Konstantinupoli Tsikalohoriton Filekpedvtikis Adelfotitos Agia Paraskevi, Konstantinupoli, 1908.

Kanonismos tou en Agio Stefano Elliniku Laiku Syndesmu “O Evangelismos”, Konstantinupoli, 1920.

Kanonismos tou en Konstantinupoli Didaskalikos Syllogos, Konstantinupoli, 1878.

Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Syllogu o Parthenon, Konstantinupoli, 1879.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Filergou Eterias, Konstantinupoli, 1872.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ellinikou Syllogou “Ermis”, Konstantinupoli, 1879.

Kanonismos tou en Konstantinupoli Elliniku Syllogu o Parthenon, Konstantinupoli, 1879.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Ethnikou Syndesmu, Konstantinupoli, 1919.

Kanonismos tou en Konstantinupoli Filantropikou Syllogou, Konstantinupoli, 1871.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Íeratíkou Ekpedevtikou Sillogou, Konstantinoupoli, 1873.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Mousíku Syllogu, Konstantinoupoli, 1863.

Kanonismos tou en Konstantinoupoli Sintagmatíku Politíku Syndesmu, Konstantinoupoli, 1911.

Kanonismos tou en Tataoulois Ellíníku Syllogou Korai, Konstantinoupoli, 1873.

Kanonismos tou en tois en Tzibalío Zafírop. Ekpedevtiríois Liturgúntos íper ton Aporon Mathíton kai Mathítrion “Síssítíu”, Konstantinoupoli, 1914.

Kanonismos tou en Stavrodromío Ellíníku Dramatíku Syllogou “Evelpídos”, Konstantinoupoli, 1889.

Kanonismos tou Filologíku Syllogu Pontu Edra Prosoríni en Konstantinoupoli, Konstantinoupoli, 1922.

Kanonismos tou Syndesmu Ellínidon Konstantínopoleos, Konstantinoupoli, 1921.

Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinoupoli Ellínon Íatron, Konstantinoupoli, 1914.

Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinoupoli Ellínon Íatron, Konstantinoupoli, 1922.

Kanonismos tou Syndesmu ton en Konstantinoupoli Ellínon Íatron, Konstantinoupoli, 1914.

Kanonismos tou Zappeíou Anotatou Ellíníku Ekpedevtíríou tou Thíleos Filou en Konstantinoupoli, Konstantinoupoli, 1879.

Kappadókíki Ekpedeftíkis Adelfotís en Konstantinoupoli, Konstantinoupoli, Organíkos Autís Kanonismos, 1872.

Meclis-i Mebusan Zabít Cerídesi.

O en Konstantinoupoli Dídaskalíkos Syndesmos Ekthesis ton apo tis Ídríseos Aftu (6 Noemvriú 1905 mehri tis 31 Dekemvriú 1907), Konstantinoupoli, 1908.

PEFSK, Praktíka Ellíníku Filologíku Syllogu Konstantínopoleos, Cílt 9, (Thomos Θ.) Konstantinoupoli, 1874-1875.

PEFSK, Praktika Elliniku Filologiku Syllogu Konstantinopoleos, Cilt 13,
(Thomos IB) Konstantinupoli, 1877-1878.

PEFSK, Praktika Elliniku Filologiku Syllogu Konstantinopoleos, Cilt
15,(Thomos IE) Konstantinupoli, 1880-1881.

PEFSK, Praktika Elliniku Filologiku Syllogu Konstantinopoleos, 34. Cilt Eki,
(Parartima tou LD Tomu), Konstantinupoli, 1913.

PEFSK, Praktika Elliniku Filologiku Syllogu Konstantinopoleos, Cilt 1 (Etos A),
Konstantinupoli, 1863.

Praktika Tis Filekpedeutikis Eterias Kata ta Eti 1858, 1859, 1860 Ek Tou
Typografeiou L. D. Vilara, En Athinai, 1860.

Ta Kata tin Anatheorisin tou Programmatos tou Zografeiou Gimnasiou tis
Ellin. Orthodoxiou Kinotitas Stavrodromiou en Konstantinoupoli, 1895.

Syndesmos Ellinon Epistimon En Konstantinupoli Kanonismos, Konstantinupoli,
1908.

Syndesmos ton en Konstantinupoli Ellinon Iatron Ekthesis Pepragmenon tou
Etous 1919-1920, Konstantinupoli.

KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, **İttihat ve Terakki**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.

_____, **From Empire To Republic Essays on the Late Ottoman Empire and Modern Turkey**, Volume I, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Akçam, Taner, **From Empire to Republic Turkish Nationalism: Armenian Genocide**, Zed Books, London-New York, 2004.

Akşin, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Yayınları, Ankara, 2006.

Akyüz, Kenan **Encümen-i Daniş**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975.

Aleksandris, Aleksis **The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974**, Centre of Asia Minor Studies, Athens, 1992.

Anagnostopoulou, Sia **19 os Aionas- 1919 İ Ellinorthodokses Kinotites Apo to Millet ton Romeion sto Elliniko Ethnos**, Pedio, Athina, 2013.

Anar, İhsan Oktay, **Puslu Kıtalar Atlası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yay., İstanbul, 1995.

Antony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Apostopoulou M.-Hatziantoniou K., **İstoria tou Ellinikou Ethnous 1821-1941**, Pelekanos, Athina, (T.Y.).

Arıpınar, Erdoğan, (Ed.) **Türk Futbol Tarihi**, Cilt I-II, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Mart Matbaacılık, 2003.

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.

Arslan, Ali, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Rum Basını**, Truva Yayınları, İstanbul, 2005.

Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, Cilt I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009.

Atabeyoğlu, Cem **Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi 1453-1991**, Fotospor, İstanbul, 1991.

Atatürk, Mustafa Kemal **Nutuk**, C. I- III., Milli Eğitim Basımevi, 1973.

Augustinos, Gerasimos **Küçük Asya Rumları, 19. Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.

Babinyiotis, G., **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas, me Sholia gia tin Sosti Hrisi ton Lekseon**, G. Ektosi.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Türk İstiklal Harbi I., Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962.

Bozis, Sula, **İstanbul Rumları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Bozis- Sula- Yorgo, **Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar**, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Bozkurt, Abdurrahman **İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Bozkurt, Gülnihal, **İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu 1839-1914**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

Cemal, Behçet, (Der.), **Cemal Paşa Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı, Hatıralar**, Çağdaş Yay., İstanbul, 1977.

Clogg, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Criss, Bilge, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Çakmak, Zafer **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

Çapa, Mesut, **Pontus Meselesi**, Serander Yayınları, Trabzon, 2001.

Dadyan, Saro, **Osmanlı'nın Gayrimüslim Tarihinden Notlar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Davison, Roderic H., **Osmanlı İmparatorluğunda Reform 1856-1876**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.

Demir, Fevzi, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

Demirözü, Damla, **Savaştan Barışa Giden Yol: Atatürk- Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yay., İstanbul, 2007.

Dimaras, K.T., **Ellinikos Romantismos**, Ermis, Athina, 2009.

Dündar, Fuat, **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası 1913-1918**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Eksertzoglou, Haris **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati: Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 1861-1912**, Çeviren: Foti Benlisoy, Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Eldem, Edhem – Goffmann, Daniel - Masters, Bruce, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep- İzmir-İstanbul**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Erdoğan, Mustafa **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

Erhan, Çağrı, **Yunan Toplumunda Yahudi Düşmanlığı**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2001.

Gökbilgin, M. Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Güler, Ali- Akgül,Suat, **Sorun Olan Ermeniler**, Berikan Yayınları, Ankara, 2003.

Güler, Ali, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Hasırcı, Metin (Haz.), **Türkiye İnkılabının İçyüzü Mevlanzade Rıfat**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1993.

Hatipoğlu, Murat. **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

Hocaoğlu, Baran **II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri 1908-1913**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

Hristodulu, Melisinos **Ta Tatavla kai i İstoria Tous (Tatavla Tarihi)**, İstos Yayınları, İstanbul, 2013.

İncil Luka.

Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

Jusdanis, Gregory , **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

Kahraman, Arif, **Osmanlı Devleti'nde Spor**, T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Müdürlüğü, Ankara, 1995.

Kalelioğlu, Oğuz **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2009.

Karakasidou, Anastasia, **Buğday Tarlaları Kan Tepeleri, Yunan Makedonya'sında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870-1990**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Kasım, Mehmet (Yayına hazırlayan), **Talat Paşa'nın Anıları**, Say Yayınları, İstanbul, 1986.

Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

_____, **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Karpat, Kemal, **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

_____, **Osmanlı Nüfusu, 1830-1914**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Kerimoğlu, Hasan Taner, **İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914**, Libra Yayınevi, İstanbul, 2009.

Kılıçbay, Mehmet Ali **Şehirler ve Kentler**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

- Kitsikis, Dimitris, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963.
- Knight, E. F., **Turkey: The Awakening of Turkey, The Turkish Revolution of 1908**, Volume XXI, J.B. Millet Company, Boston, 1910.
- Kurat, Yuluğ Tekin **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986.
- Lewis, Bernard **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yay., Ankara, 2011.
- Macar, Elçin **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Mamoni, Kiriaki, **Gynaikioi Syllogoi Stin Konstantinoupoli 1861-1922**, Estia, Athina, 2002.
- Mamoni, Kiriaki – İstikopoulou, Lidas, **Syllogoi Konstantinopoleos 1861-1922**, Hrisoun Metallion Akadimias Athinon, Athina, 2009.
- Macmillan, Margaret, **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Mazower, Mark **Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950**, Alfa Tarih, İstanbul, 2010.
- Meray, Seha – Olcay, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi.**
- Millas, Herkül **Yunan Ulusu'nun Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Morau, Paul, **Bibliothèque de la Société Turque D'Histoire Catalogue des Manuscrits Grecs (Fonds du Syllogos)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Mutlu, Cengiz **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- Orga, İrfan, **Bir Türk Ailesinin Öyküsü**, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Özbek, Nadir **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Pamuk, Şevket **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Peninta Hronia Apo Ta Septemvriana Konstantinupoli Prin-Tote- Meta, ELIA, Athina, 2006.

Shaw, Standford J., **From Empire to Republic; The Turkish War of National Liberation 1918-1923 A Documentary Study**, Volume I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Singer, Amy, **Osmanlı'da Hayırseverlik: Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

Skopetea, Elli **To "Protypo Basileio" kai ĩ Megali İdea: Opseis Tou Ethnikou Provlimatos stin Ellada 1830-1880**, Politipo, Athina, 1988.

Smith, Michael Llewellyn **Yunan Düşü**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.

Sofuoğlu, Adnan **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yay., İstanbul, 1996.

Sonyel, Salahi, R., **Minorities and the Destruction of the Ottoman Empire**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

_____, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

_____, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1923**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Spataris, Haris, **Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Stavrou, Tatiana **O En Konstantinupoli to İpurgio Paidias tou Alitrotu Ellimismu**, Athinai, 1967.

Svoronos, Nikos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, Belge Yayınları, İstanbul, 1988.

Şenyurt, Oya, **İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

Tekeli, İlhan – İlkin, Selim, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Toker, Hülya, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE ve Denetleme Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006.

Tsokona, İo, **To Pera ton Ellinon Stin Konstantinupoli tou Htes kai tou Simera**, Metehmio, Athina, 2013.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi**, Cilt I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

_____, **Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki: Bir Çağın Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi**, Cilt III., Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Turan, Mustafa, **Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2006.

Türkçe Sözlük, Cilt I, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1992.

Türkçe Sözlük, Cilt II, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1992.

Türker, Orhan, **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2000.

_____, **Halkidona'dan Kadıköy'e Körler Ülkesi'nin Hikâyesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008.

_____, **Osmanlı İstanbulu'nda Bir Köşe Tatavla**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009.

_____, **Pili Adrianupoleos'tan Edirnekapı'ya, Unutulmuş Bir Bizans Semtinin Hikâyesi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2013.

Ubcini, Abdolonyme, **Letters on Turkey: An Account of the Religious, Political, Social and Commercial Condition of the Ottoman Empire, Part II, The Greeks, Armenians, Latins, Israelites**, London, 1856.

- Ulubelen, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Aykaç Kitabevi, İstanbul, 1967.
- Üçok, Coşkun, **Siyasi Tarih Dersleri**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1951.
- Ülman, Haluk, **Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.
- Vakalopoulos, Konstantinos Ap., **İon Dragoumis Martirion kai İroon Aima Anatomia Elladikis Pragmatikotitas**, İrodotos, Thesaloniki, 2008.
- Vakalopoulos, Konstantinos, **To Neotourkiko Kinima kai O Ellinismos 1908-1912: İ İstorikes Katavoles Stin Makedonia**, Oikos, Thessaloniki, 2002.
- Vakalopoulos, Apostolos, **Nea Elliniki İstoria 1204-1985**, Vania, Thesaloniki, 2005.
- Veremis, Thanos- Bura, Katerina, (Der.), Athan. Souliotis-Nikolaïdi, **Organosis Konstantinopoleos**, Dodoni, Athina, 1984.
- Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1920, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- Yıldırım, Kadir, **Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Wilkinson, Kathryn, **Kökenleri ve Anlamlarıyla Semboller&İşaretler: Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.
- Zarevand, **United and Independent Turania: Aims and Designs of the Turks**, Boston, 1926.
- Zarifis, Yorgos, **Hatıralarım: Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.

MAKALELER

- Ahmad, Feroz “*Unionist Relations with the Greek, Armenian and Jewish Communities of the Ottoman Empire 1908-1914*”, Ed. Benjamin Braude- Bernard Lewis, **Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society**, Holmes-Meier Publishers, Volume I, London, 1982.

Anagnostopoulou, Sia, “*Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi: Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim*” Pınelopi Stathis(Ed.), **19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Arslan, Fatih, “*Encümen-i Daniş ve Osmanlı Aydınlanması*”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2009, Cilt 6, Sayı 14.

Atabeyoğlu, Cem, “*Alibrantis Yorgo*”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1993.

Benlisoy, Stefo- Foti, “*Millet-i Rumdan Helen Ulusuna (1856-1922)*”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt I, **Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Bilim, Cahit “*Tercüme Odaları*”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, (Ankara Haziran 1990).

Bulut, Sedef, “*İşgal İstanbul’un da Bolşevik Faaliyetler: İtilaf Devletleri’nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladıkları Politikalar*”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2013, Sayı: 9.

Bura, Katerina, “*İ Vouleftikes Ekloges stin Othomaniki Aftokratoria i Ellines Vouleftes 1908-1918*” **Deltio Kentrou Mikrasiatikon Spudon**, Tomos 4, Athina, 1983.

Ceylan, Oğuz, “*Büyükada Rum Yetimhanesi*” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt II, Kültür Bakanlığı ve Traih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 2004.

Cevdet, M. “*Rum Sillogu ve Vakf Mükâfatları Ale’l Umum Rum Sillogus ve Ahi Cemiyetleri*”, **Muallimler Mecmuası**, Nisan 1924, Sayı 20, Cilt 2.

Chatzopoulos, Konstantinos K. “*From the ‘Greek School’ of the Church To the Greek School of the Modern Greek Enlightenment*”, Ed. Nikos Terzis, **Education İn the Balkans From the Enlightenment to the Founding of the Nation State**, Kiriakidis Brothers, Thessaloniki, 2000.

Çetin, Nurten “*1914 Osmanlı Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 24/2010.

Davison, Roderic “*Osmanlı Türkiyesinde Batılı Eğitim*”, Halil İncalcık -Mehmet Seyitdanlioğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Eksetzoglou Haris “*The Cultural Uses of Consumption Negotiating Class, Gender and Nation in the Ottoman Urban Centers During the 19th Century*” **Middle East Studies** 35 (2003), USA.

_____, “*Medicine, Philanthropy and the Construction of Poverty*”, (Ed. By Lorans Tanatar Baruh and Vangelis Kechriotis) **Economy and Society on Both Shores of the Aegean**, Alpha Bank Historical Archives, Athens, 2010.

_____, “*İ Singrotisi tou Dimosiou Horou stin Konstantinoupoli ton 19on Aiona, Epistimoniko Simbosio*”, **O Ekso-Ellinismos Konstantinoupoli kai Smirni 1800-1922**, 30-31 Oktovriou 1998, Eteria Spoudon Neoellinikon Politismou kai Genikis Paidias.

Erdoğan, Mustafa “*Cemaat, Cemiyet ve Ulus Devlet*”, **Demokrasi Platformu Cemaat, Cemiyet ve Ulus Devlet**, Yıl.6, Sayı. 23, Yaz 2010.

Erkan, Pınar “*19. Yüzyıl Sonunda Galata-Pera Bölgesinde Rum Okulları*”, **Batılılaşan İstanbul’un Rum Mimarları**, (Yay. Haz. Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Derneği, İstanbul, 2011.

Ertan, Temuçin Faik, “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hukuk Reformuna Genel Bakış*”, **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, Ağustos 1995.

Genim, M. Sinan “*İstanbul ve Mimari*”, **Şehir ve Kültür: İstanbul**, (Ed. Ahmet Emre Bilgili), Profil Yayınları İstanbul, 2011.

Gezgin, Mehmet Fikret “*Cemaat- Cemiyet Ayrımı ve Ferdinand Tönnies*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları**.

Göktaş, Uğur, “*Dilenciler*”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını İstanbul, 1993.

Hatemi, Hüseyin, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

İhsanoğlu, Ekmeleddin “*Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devleti’nde Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bakış*”, **Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri, Birinci Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**, Ekmeleddin İhsanoğlu (Yayına Hazırlayan), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987.

İnalçık, Halil “*Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri*”, Halil İnalçık -Mehmet Seyitdanlıoğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Kaliakatsos, Michalis, “*Ion Dragoumis and Machiavelli: Armed Struggle, Propaganda and Hellenization in Macedonia and Thrace 1903-1908*” **Journal of Modern Greek Studies**, Vol:31, Num:1, May 2013.

Karataşer, Büşra “*Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminde İstanbul’un İaşesi*”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl. 2013, Sayı. 2, Cilt. 3.

Kaya, Erol “*1917 Yılında Osmanlı Devleti’nin Durumu Hakkında Bir Rapor*”, **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 11-2, Yıl: 2009.

Kechriotis, Vangelis “*19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul Rum Ortodoks Cemaatleri: Yeniden Yapılanmadan Kozmopolitliğe*” **Batılılaşan İstanbul’un Rum Mimarları**, (Yayına Hazırlayan: Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Deneği, İstanbul, 2011.

_____, “*The Modernization of the Empire and the Community ‘Privileges’ Greek Orthodox Responses to the Young Turk Policies*”, **The State and the Subaltern: Modernization, Society and the State in Turkey, Iran**, (Ed. Touraj Atabaki), The International Institute of Social History, Amsterdam, 2007.

Kirli Ntokme, Outkou “*Ulus Devlet Oluşumunda Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü Megali İdea*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, Sayı 46, Kasım 2010.

Koç, Yıldırım, “II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Kasım 2013, Sayı 233.

Kolonas, Vasilis “*Ellines Arhitektones kai Arhitektoniki Ekfrasi tou Ellinismu stin Konstantinupoli 19os-20os Aionas*”, **O Ekso Ellinismos Konstantinupoli kai Smirni 1800-1922**, Pnevmatikos kai Kinonikos Vios (30 kai 31 Oktovriu 1998), Eteria Spudon Neo Elliniku Politismu kai Genikis Pedias.

Küçük, Cevdet “*Osmanlı İmparatorluğu’nda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat*”, Halil İnalçık -Mehmet Seyitdanlıoğlu (Editörler), **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Liakos, Antonis, “*Helenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space*”, Katerina Zacharia (Editör), **Helenism: Culture, Identity and Ethnicity From Antiquity to Modernity**, Aldershot, Ashgate, 2008.

Macar, Elçin, *İstanbul’dan Ankara’ya İstanbul Helen Edebiyat Cemiyeti (Syllogos) Kütüphanesi’nin İzinde*, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl. 12, S. 23, Bahar 2013.

Macar, Oya Dağlar, “*Ottoman Greek Education System and Greek Girls’ School in Istanbul (19 th and 20th Centuries)*”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/ Educational Sciences: Theory& Practise**, 10 (2), Spring 2010.

Mamoni, Kiriaki, “*Ellinikos Filologikos Syllogos Kondtantinopoleos O Venizelos kai İ Mikrasiatiki Ekstratia*”, **Meletimata Apo Tin İstoria, Pedia kai Eklisia Konstantinopoleos 1437-1922**, Syndesmos ton en Athinai Megalosholiton, Athina, 2001.

_____, “*To Arhio tou Mikrasiatiku Syllogu Anatoli*” **Mnimosini**, Tomos Evdomos, 1978-1979.

Milioris, Nikos, “*O Syllogos ton Mikrasiaton İ Anatoli*”, **Mikrasiatika Hronika**, 12, 1965.

Özdemir, Mustafa “*Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/14, (2007 Bahar).

Özil, Ayşe “İki Okuma Odası, Bir Narteks: Rum Cemaat Yapılarında Tarihsel ve Toplumsal Bir Bakış 1856-1914”, **Batılılaşan İstanbul’un Rum Mimarları**, (Yay. Haz. Hasan Kuruyazıcı- Eva Şarlak), Zografyon Lisesi Mezunları Derneği, İstanbul, 2011.

Pezopulos, Giulis “*To Theatro Stin Konstantinupoli 1900-1922*”, **Kiriakatiki Elefterotipia**, 15/12/13.

Sezer, Tijen Dünder “*Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*”, **9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 1, 2008.

Tağmat, Çağla D. “*1921 Londra Barış Konferansı’nda Yunan Heyeti ve Tezleri*”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl.9, Sayı.18, Güz 2013.

Toprak, Zafer “*1909 Cemiyetler Kanunu*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Uzun, Hakan, “*1919-1950 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri*”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt.5, Sayı. 2, (2004).

Yavuz, Bige Sükan, “*Kurtuluş Savaşı Sırasında Kurulması Düşünülen Rum-Ermeni Konfederasyonu*”, **Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. XIX, Mart 2003, Sayı, 55.

TEZLER

Gianakopoulos, Yorgos A., **O Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinopoleos 1861-1922: H Elliniki Paidia Epistimi os Ethniki Politiki stin Othomaniki Autokratoria**, Ethniko kai Kapodisriako Panepistimio Athinon Sholi Nomikon kai Oikonomikon kai Politikon Epistimon Timima Politikis Epistimis Dimosias Dioikis, Athina, 1998.

Yusuf Ziya Karabiçak, **The Development of Ottoman Governments’ Policies Towards Greek Associations 1861-1912**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Boğaziçi University, İstanbul, 2012.

Kırpık, Cevdet **Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri 1871-1914**, Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Doktora tezi, Isparta, 2004.

SÜRELİ YAYINLAR

Ati

Donanma Mecmuası

Embros

Makedonia

Muallimler Mecmuası

Neologos

Proodos

Tercüman-ı Hakikat

İNTERNET KAYNAKLARI

constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=11374, Erişim Tarihi: 15/10/2014.

constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11052, Erişim Tarihi: 10/11/2014

constantinople.ehw.gr/Forms/flemmaBody.aspx?lemmaid=11509, Erişim Tarihi: 10/11/2014

<http://www.hurriyet.com.tr/kultur-sanat/25310113.asp> Erişim Tarihi: 04/12/2014

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54dc78a76a8264.74929572 Erişim Tarihi: 20/12/2014

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54ef82d3238841.87288326, Erişim Tarihi: 10/01/2015.

EKLER

EK-I

CEMİYETLER LİSTESİ

KURULUŞ YILI	CEMİYETİN ADI	Bkz.sayfa no. ¹²⁸⁴
1812	<i>Boyacıköy Rum Bakkalcular Esnaf Birliği</i>	94
1814	Altınşehir (Üsküdar) “Aziz İoannis Eleimon” Fukaraperver Cemiyeti	75
1854	Tabipler Birliği	42
1856	Osmanlı Tıp Cemiyeti	42
1861	Maarif Mektebi	38
	İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti(Syllogos)	39
	Galatalı Kadınlar Hayırsever Cemiyeti	92
	Peralı Fukaraperver Rum Kadınlar Cemiyeti	71
1862	Dikiş İşçileri Cemiyeti “Paspatis”	95
	Heybeliada Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti	74
	Yeniköy Boğaziçi Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti	83
	<i>Bakırcılar Loncası</i>	95
1862	Rum Kulübü	77
	Tatavla Fukaraperver Cemiyeti	76
	Eleimon Cemiyeti	76
	Fener Mnimosini Kulübü	75

¹²⁸⁴ Cemiyet isimlerinin ilk geçtiği sayfalar verilmiştir. Bu sayfalarda cemiyetin Türkçe isminde bulunan dipnotlardan, cemiyetin Yunanca ismine ve okunuşuna ulaşmak mümkündür.

	Rum Kulübü “Bizans”	54
	Edebiyat Cemiyeti “Pieria”	54
	Tatavla Maarifperver Cemiyeti	54
1863	İstanbul Merkezi Maarifperver Cemiyeti	106
	İstanbul Müzik Cemiyeti	101
	Boyacıköy Fukaraperver Cemiyeti	77
1864	Pera Panagia ton İviron Cemiyeti “İ Simbna”	106
	Samatya Thalia Fukaraperver Cemiyeti	77
	Erdekliler Maarifperver Cemiyeti	55
	Pera Panagia ton İviron Cemiyeti “İ Simbna”	106
1865	Azize Kiriaki Cemiyeti	106
	Hasköy Hayırsever Cemiyeti	78
	Kalyoncu-Kulluk Zerafet Cemiyeti	78
	Galata Fukaraperver Cemiyeti “Athena”	78
	Tatavla Proposi Balıklı Rum Cemiyeti “Omonia”	77
	İstanbul Küçük Asya Maarifperver Uhuveti	55
1866	Çalışma Dostları Cemiyeti	95
	Ayakkabı Atölyesi İşçileri Cemiyeti “Elpis”	94
	<i>İstanbul Uluslararası Endüstriyel İnşaat İşçileri Birliği</i>	94
	<i>Uluslararası Gemiciler Birliği</i>	94
1867	Samatya Fukaraperver ve Müzikseverler Cemiyeti “Elikon”	101
	Müzikseverler Cemiyeti “Apollon”	101
1868	“Eshilos” Tiyatro Kulübü	101

	Dideban Maarifperver Uhuvveti “Ennea Muse”	55
1870	İstanbul Öğretmenler Cemiyeti	96
	Kadıköy Rum Kulübü	57
	İstanbul Hayırsever Cemiyeti	56
1871	İstanbul Makedonya Maarifperver Cemiyeti	57
1872	İstanbul Kapadokya Maarif Cemiyeti	59
	Samatya Kilisesi “Aziz Nikola” Azize Varvara Kadınlar Yardım Cemiyeti	83
	Aziz Eleftherios Kadınlar Cemiyeti	83
	İstanbul Folegandrostlu Maarifperverler Cemiyeti	78
	Kadıköy Kulübü “Athine”	58
	Epir Maarifperver Cemiyeti	53
1873	Maarifperver Feriköy Cemiyeti	60
	Rum Tatavla Cemiyeti “Korais”	59
1874	Aziz Eleftherios Cemiyeti	79
	Rum Filarmoni Cemiyeti “Pallas”	60
1875	Galata Kız Okulu Maarif Cemiyeti	60
1876	Ermis Müzik Cemiyeti	101
1877	İstanbul Rum Cemiyeti “Ermis”	60
1878	Pera Jimnastik Kulübü Ermis	102
	Tatavla Rum Hayırsever Cemiyeti “Thiasos”	102
1879	İstanbul Rum Parthenon Cemiyeti	62

	Eğrikapı Cemiyeti “Omorfosini”	62
	Kadıköy Rum Maarif Cemiyeti	62
1880	İstanbul Rum Musiki Cemiyeti	102
	Filibe Müzikseverler Cemiyeti	102
	Matbaacılar Cemiyeti	96
	“Agapate Allilus” Cemiyeti	63
1883	Tekfur Sarayı Balıklı Kadın Cemiyeti	84
	Salmatomruk Kardeşlik Cemiyeti “Peristera”	78
1884	Altınşehir (Üsküdar) Kadınlar Cemiyeti “Pronia”	86
	Kadıköy Fukaraperver Kadınlar Uhuvveti	84
1888	Kilise Edebi Cemiyeti	106
1889	Pera Rum Drama Cemiyeti “Evelpidos”	102
	Tatavla Cemiyeti “Analipsis”	86
	Büyükada Yardımlaşma Cemiyeti “Dris”	79
1890	Kürek Kulübü	105
1891	Anatoli	141
1893	Terakki Kadınlar Cemiyeti	86
	Aziz Nikolaos Cemiyeti	52
	Sinasoslular Hayırsever Cemiyeti	79
	Aziz Markellis Cemiyeti	79

	Taksiarhis Hayırsever Cemiyeti	79
--	--------------------------------	-----------

1895	Heybeliada Azize Varvara Cemiyeti	86
1896	Tatavla Herkül (İraklis) Jimnastik Cemiyeti/ Kulübü	103
	Peralı Ayakkabı İşçileri Kardeşlik Örgütü “Metamorfosis”	97
	Edirnekapı Azize Varvara Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti	87
	Salmatomruk Kadınlar Cemiyeti “Azize Varvara”	87
	Öğrenci Cemiyeti	79
1897	Edirnekapı Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Timia Zoni”	87
	İstanbul Katolik Rumlar Maarif Cemiyeti “Simbonia”	63
1899	“Proodos” Cemiyet	189
	Samatya Dini Kardeşliği Geliştirme Amaçlı “Anagennisis” Cemiyeti	106
	Feriköy Azize Varvara Fukaraperver Uhuvveti	88
	Muhli Azize Varvara Feriköy Cemiyeti	88
	Fener Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Azize Varvara”	88
	Terakki Maarifperver Cemiyeti	79
	Maarifperver Cemiyeti “Proodos”	64

1900	Meryem Ana Yetimleri Genç Hanımlar Komitesi	88
	Sarmaşık Fukaraperver ve Maarifperver Uhuvveti “Pronia”	79
1901	Yeniköy “Azize Varvara” Uhuvveti	89
1902	Yenikapı Kadınlar Uhuvveti “Azize Varvara” Fener Fukaraperver Cemiyeti	89
1903	Balat Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Aziz Nikolaos”	89
	Dideban Azize Varvara Zerafet Kadınlar Cemiyeti	89
1904	Elpis Spor Kulübü	104
	Kadınlar Cemiyeti “Kimisis tis Theotoku”	90
	Samatya Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Aziz Eleftherios”	90
	Pera “Anne Sığınma Evi” Kadınlar Cemiyeti	89
	Anneler İmarethanesi	81
	Meryem Ana Yetimler Cemiyeti	79
1905	İstanbul Öğretmenler Birliği	97
	Topkapı Hayırsever Kadınlar Cemiyeti “Aziz Eleftherios”	91
	Maarifperver Cemiyeti “Proodos”	64
1906	Yardımsever Kunduracılar Cemiyeti “Omonia”	97
	Azize Mina Aşevi Cemiyeti	91
	Arnavutköy Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti “Filanthropia”	91

1907	Aşevi Emekçileri Cemiyeti “Satiri”	98
	Sarmaşık Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti	91
	Skalohori Maarifperver Cemiyeti “Agia Paraskevi”	64
1908	İstanbul Ürgüplü Müzikseverler Birliği	168
	Pera Bizans Futbol Kulübü	168
	“Otho” Jimnastik Cemiyeti	168
	Tatavla Cemiyeti “Astir”	168
	Tezgâhtarlar Birliği “Pronia”	161
	Tezgâhtarlar Cemiyeti “Allilengii”	161
	Uluslararası Aşçılar Cemiyeti	159
	“Aziz Nikitas” Fukaraperver Cemiyeti	153
	İstanbul Rum Adem-i Merkeziyet ve Vatan Birliği	153
	Epir Birliği	153
	Sarmaşık Kilisesi Cemiyeti	153
	Potamiton Aziz Georgios Cemiyeti	153
	Ortaköy Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti “Aziz Georgios”	152
	İstanbul Malakopililer (Selanik) Cemiyeti “Ortodoksia”	152
	İstanbul Gelveri Kasabası (Aksaray) Hayırsever Cemiyeti “Aziz Panteleimon”	152
	Rum Eczacı Kalfaları Cemiyeti	152
Sirkeci Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Aziz Therapon”	144	

İstanbul Kastanlılar Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Agia Trias” Cemiyeti	144
İstanbul Kültür Cemiyeti	142
Milli Balat Cemiyeti	142
İstanbul Maarifperver Hamamlılar (Niğde) Cemiyeti, “İ Metamorfosis”	141
İstanbul Küçük Asyalı Rumlar Birliği	141
Areti Uhuvveti	140
İstanbul Örgütü	116
Milli Rum Birliği	171
Küçük Asya Siyasi Cemiyeti	152
Sarmaşık Kilisesi Cemiyeti “Evprepia”	170
Fenerli Mandolinciler	169
Salmatomruk Atletizm Cemiyeti Zeus	168
İstanbul Bakkal Tezgâhtarları Cemiyeti “O Promithevs”	160
Pera ve Galata Berberler Cemiyeti	160
İstanbul’un Otel, Restoran, Birahane ve Kiraathanelerinde Çalışanlar Cemiyeti “Omonia”	159
Proodos Terziler Loncası	159
Hayırsever Gelveri Gençlik Cemiyeti	152
Kalamış Epirililer Aziz Haralambos Cemiyeti	152
İstanbul Samakovlular (Demirköy) Cemiyeti	151
Azize Tria Uhuvveti	151
Maarifperver Vissanililer “Areti” Cemiyeti	145

	İstanbul Rum ve Ermeni “Uhuuuet” Cemiyeti	142
	“Aziz Georgios” Potamililer Cemiyeti	140
1909	Terakkiperuer Marangoz İşçileri Cemiyeti	246
	Gergeme (Kapadokya) Manastır Uhuuueti	170
	Otel ve Lokanta İşçileri Cemiyeti “Anagenisis”	161
	Osmanlı Kadınları Terakki Birliği	156
	Feriköy-Şişli Kadınlar Cemiyeti “Evpiaa”	156
	Kuruçeşme Terakkiperuer Cemiyeti “Azize Varvara”	156
	Galata İnsani Yardım ve Maarif Cemiyeti “Enosis Synergiasias”	154
	İstanbul İncesu Hayırseuer Birlik Cemiyeti	153
	İstanbul Vogatsiolular Yardımlaşma Cemiyeti “Aziz Konstantinos”	153
	Samatya Hacı Aziz Savva Cemiyeti	153
	İstanbul Mandalon “Aziz Vasikios” Cemiyeti	153
	Rum Öğrenci Cemiyeti “Ermis”	146
	İstanbul Azize Triada Uluğağ Mektep Cemiyeti	146
	Galata Rum Birlik ve İşbirliği Cemiyeti	145
1910	İstanbul Rum Hekimler Birliği	163
	İstanbul Ortodoks Dîni Cemiyeti	170
	Korais Cemiyeti	169

	Fener Müzik Cemiyeti “Apollon”	169
	Maltepe Heveskar Cemiyeti “Proodos”	169
	İstanbul Rum Jimnastik Cemiyeti “İason”	169
	Simitçiler, Börekçiler Kurabiyeciler ve Kadayıfçılar Loncası	162
	İstanbul Rum Hekimler Birliği “Asklipios”	162
	İstanbul Terzi Ameleleri Birliği “Proodos”	162
	İstanbul Rum Alkol Sanayicileri Birliği	162
	Zapyonlular Birliği	157
	İstanbul Delmisu Fukaraperver Cemiyeti	154
	Aziz İoannis Hayırsever Uhuvveti	154
	Kakolakkos Maarifperver Cemiyeti “Aziz Dimitrios”	146
	İstanbul Aziz İoannis Merkezi Maarifperver Niğdeliler Cemiyeti “Prodromos”	146
1911	Bulgaristanlı Rumlara Yardım Cemiyeti	171
	Sirkeci Müzik Cemiyeti”Arion”	169
	Potira Arion Müzik Cemiyeti	169
	Kuzguncuk Müzik Cemiyeti Apollon	169
	Galata Rum Filarmoni Cemiyeti	169
	İstanbul Jimnastik Öğretmenleri Cemiyeti	169
	Amfion Müzik Cemiyeti	169
	Kadıköy İnşaat İşçileri ve Marangozlar Loncası	164
	Un Fabrikası Loncası	164

	İstanbul Makinistler Birliği	164
	Büyükkada İnşaat Ameleleri Birliği “Aziz Spiridon”	163
	Terakkiperver Marangozlar Birliği	163
	Rum Muhabirler Birliği	163
	İstanbul Mermerciler Loncası	163
	Salmatomruk Fukaraperver Cemiyeti “Aziz İoannis”	154
	İstanbul Rum Hayırsever Müzikseverler Birliği	154
	Galata Rum Ortodoks Cemaati Kimsesizler ve Yetimler Aşevi Cemiyeti	154
	İstanbul Kapadokya Maarifperver Cemiyeti	148
	İstanbul Maarifperver Fertekliler Cemiyeti “Mihail Arhangelos”	148
	Galata Rum Mekteplerindeki Yoksul Çocuklar Aşevi Cemiyeti	147
	Galata Kültür Cemiyeti “Astir”	147
	İstanbul Seventire Maarifperver Cemiyeti “Arhon Mihail”	147
	Selceliler (Alaşehir) Terakkiperver Osmanlı Birliği	147
1912	Fener Jimnastik Cemiyeti “Korivos”	169
	Sigaracılar Cemiyeti	164
	Kalaycılar Loncası	164
	Usta Marangozlar Birliği	164
	Fırıncılar Birliği Dimitra	164
	Demir Sanayii İşçi Birliği	164

	Epir Odrisanlılar Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Aziz Dimitrios”	149
	İstanbul Sivrihisar Maarifperver ve Hayırsever Cemiyeti “Agia Trias”	149
	Maarifperver Cemiyeti “Miliyas Metsovu”	149
1913	İtfaiyeciler Cemiyeti	164
	İstanbul Matbaacılar Birliği	164
	İstanbul Alkollü İçki Sanayicileri Birliği	164
	Ayvansaray Panagia Kilisesi Kadınlar Uhuvveti	157
	“Aziz Nikolaos” Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti “Simbna”	150
	İstanbul Dil ve Ticaret Milli Mektebi Mezunları Birliği	149
1914	Pera Spor Kulübü	200
	Osmanlı Ebniye Kalfaları ve Amele ve Esnafı “Omonia” Cemiyeti	196
	Kadıköy Maarifperver Cemiyeti	189
	İstanbul Matbaa Çalışanları Sendikası	164
1915	Kadıköy Aşevi “Azize Trias”	191
1916	Tatavla Aşevi Cemiyeti “Aziz Dimitrios”	196
1917	Yenikapı Fukaraperver ve Müzikseverler Cemiyeti “Aziz Fanurios”	191
1918	Fener Hayırsever Rum Hanımlar Cemiyeti	242
	Heybeliada Müzikseverler Cemiyeti	200

	Ekümenik Patrikhane Görevlileri Takaüt Sandığı	197
	İstanbul Rum Kereste Tüccarları Birliği	197
	Rum Lise Öğretmenleri Cemiyeti	197
	İstanbul Rum (orta öğretim) Öğretmenler Birliği	197
	Pera Fukaraperver Yoksullar ve Yetimler Cemiyeti	192
	Tatavla Rum Cemiyeti	189
	Boyacıköy Kültür Cemiyeti “Eleftheria”	189
1919	İstanbul Merkezi Pontus Komitesi	256
	İstanbul Pera Liberal Halk Fırkası	255
	İstanbul Milli Birliği	255
	İstanbul Bakkal Tezgâhtarları Birliği “Ermis”	249
	İstanbul Rum Ayakkabı Tamircileri Birliği “Aziz Spiridon”	249
	İstanbullu Rum Pastacılar Birliği	249
	İstanbul Rum Berberler Birliği “Enosis”	249
	İnşaat İşçileri ve Loncaları Birliği	249
	İstanbul Öğretmenler Birliği	215
	İstanbul Rum Ticari Cemiyeti	247
	İstanbul Rum Genç Hanımlar Dayanışma Cemiyeti “Arogi”	242
	İstanbul Nevşehirli Kadınlar Fukaraperver Uhuvveti	242

	Hasköy Fukaraperver Zerafet Cemiyeti “Aziz Nikolaos”	239
	İstanbul Porialılar Fukaraperver ve Maarifperver Uhuvveti “Metamorfosis”	239
	Bebek Rum Cemiyeti “Enosis”	239
	İstanbul Malakopililer (Selanik) Uhuvveti “İ Paliggenisia	239
	Yeşilköy Rum Halk Birliği “Evangelismos”	238
	Rum Kültür Cemiyeti “Elikon”	235
	İstanbul Rum Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti “Azize Makrina”	235
	Yunan Kızılhaçı	218
	Mavri Mira	213
	Rum Muhacirleri Umum Komisyonu	212
	İstanbul Merkezi Küçük Asya Birliği	259
	İstanbul Trakya Birliği	259
	Yeni Nesil Cemiyeti	257
	Rum Halk Birliği	238
	Rum Cemiyeti “Anagenisis”	256
	<i>Sanatseverler Cemiyeti</i>	
	<i>Rum Futbol Kulübü Parthenon</i>	253
	<i>Arnavutköy Rum Sporsever ve Müzikseverler Kulübü</i>	253
1920	İstanbul Erdekliler Birliği “Simbonia”	257

	Rum Birliği	257
	İstanbul Haldia Pontuslu Haldia Rumlari Birliği “Metallevs”	256
	Bakkallar Birliği	249
	İstanbul Bakkal Toptanciları Birliği	249
	İstanbul Rum Avukatlar Cemiyeti	249
	İstanbul İlisos Fukaraperver Uhuvveti “Aziz Nikolaos”	239
	Kalamış Rum Fukaraperver ve Maarifperver Cemiyeti “Aziz İoannis”	239
	Pera Rum Apostolidu Lisesi Öğrencileri Birliği	236
	Galata Karma Kültür Cemiyeti	235
	<i>Yeniköy (Boğaziçi) Müzikseverler Cemiyeti</i> “Anagenisis”	253
	<i>Salmatomruk Jimnastik ve Kültür Cemiyeti</i> “Thisevs”	253
1921	İstanbul Liberal Partisi	257
	İstanbul Pontuslu Sivas (Koyulhisar) Rumlari Birliği “Evangelismos”	257
	İstanbul Yeni Nesil Hamamlilar Birliği “Anagenisis”	257
	İstanbul Aravaniu Cemiyeti “Areti”	257
	İstanbul Sömürge Mektepleri Cemiyeti	257
	Beşiktaş Rum Cemiyeti “Omonia”	257

	İstanbul Serbest Politika Merkezi	257
	İstanbul Pera Mandolinciler Cemiyeti	253
	Rum Birliği “Antigoni”	253
	Yanııcı Madde Tüccarları Birliği “Promithevs”	250
	İstanbul Rum Borsacılar Birliği	250
	Uluslararası Gemiciler Birliği	250
	İstanbul Rum Diş Hekimleri Birliği	249
	Bebek Kadınlar Uhuvveti “İ Gennisis İoannu tou Prodromu”	244
	<i>İstanbul Rum Kadınlar Birliği</i>	243
	Kayseri Vilayeti Maarifperver ve Fukaraperver Uhuvveti “Aziz Konstantinos”	240
	İstanbul Galata Rum Kulübü	240
	Fener Küçük Eytam Sığınmaevi	240
	İstanbul Giresunlular Hayırsever Cemiyeti	240
	Arnavutköy Mavromolitissis Uhuvveti	236
1922	Pontus Edebiyat Cemiyeti	258
	Tatavla Aziz Athanasios Cemiyeti	258
	İstanbul Kefalonyalılar Birliği “Aziz Gerasimos”	258
	İstanbul Teselyalılar Birliği	258
	Milon Cemiyeti	253
	“Aziz Athanasios” Futbol Kulübü	253
	Rum Futbol Kulübü “Astrapi”	253

	Samatya Rum Genç Hanımlar Birliği “Angira”	245
	İokimyon Mezunları Birliği “Angira”	244
	Pera Akşam Okulu Mezunları Birliği	237
	Öğrenmeyi Sevenler Yurdu	237
	Epir Doksato Cemiyeti “Agia Trias”	237
	Rum Kùltür Cemiyeti	236
Kuruluş Tarihi Belirsiz olanlar	Sofoklis Tiyatro Cemiyeti	102
	Arnavutköy Jimnastik Kulübü	102
	Boyacıköy Jimnastik Kulübü “Thisevs”	102
	Tarabya Jimnastik Kulübü “Olimpia”	102
	Arnavutköy Akşam Okulu Kùltür Kadınlar Cemiyeti	156
	Kumkapı Fukaraperver Cemiyeti	151
	İstanbul Ruhban Maarif Cemiyeti	107
	İstanbul Yeniköylüleri Cemiyeti	95
	Omonia Cemiyeti	79
	Sakızlılar Dayanışma Cemiyeti	79
	Pera-Galata Kardeşlik Cemiyeti	79
	Hayırsever Aziz Fotitos Cemiyeti	79
	Maarifperver Aziz Fanurios Cemiyeti	64
	İstanbul Epir Maarifperver Cemiyeti	53
	İstanbul Orta Çağ Araştırmaları Cemiyeti	53
	Aziz Spiridon	107

Panagia	107
Evangelismou	107
Aziz Trifonas	107
Profiti İlias Cemiyeti	107
Aziz Georgios	107
Trion İerarhon	107
Aziz Sefari	107
Azize Kiriaki Cemiyetleri	107
Rodon ton Amaradon	107
İstanbul Milli Yardımsever Esnaflar Cemiyeti	94
Aziz Antonis	107
Mirtidiotis	107
Metamorfosis	107
Aziz Nikolaos	107
Aziz Nestor	107
Samatya Aziz Savas Hristiyan Havıları Cemiyeti	107
Mirtidiotisa	107
Kimisis Theotoku	107
Konstantinu kai Elenis	107
Aziz Georgios, Aziz Savas	107
Profitis İlias	107
Prodromu	107
Dodeka Anargiron	107

	Analipsis	107
	Aziz Spiridon	107
	Cibali Zarifopulos Yoksul Öğrenciler Aşevi Cemiyeti	189
	Kravgi	229
	Nea Zoi	229
	Tatavla Aspeter Rum Futbol Cemiyeti	252
	Arnavutköy Ermis Jimnastik Cemiyeti	252
	Rum Öğretmenleri Jimnastik Cemiyeti	252
	Musiki Jimnastik Cemiyeti	252
	Tarabya Olimpia Jimnastik Cemiyeti	252
	Beyoğlu Boks Kulübü	252

EK- II
YER İSİMLERİ

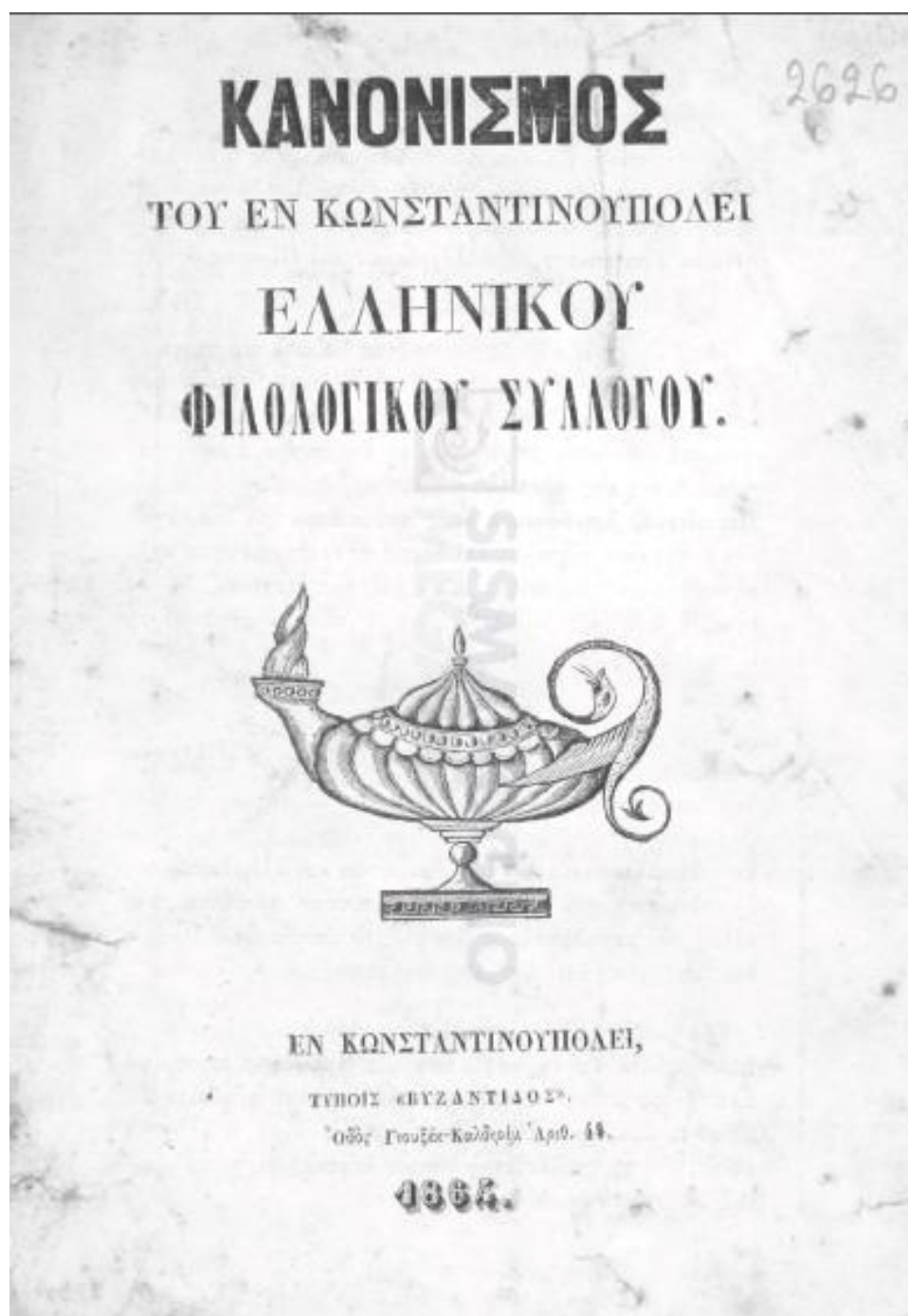
Antigoni	Αντιγόνη (νήσος)	Burgazada
Artaki	Αρτάκι/Ερδέκι/Ερντέκ	Erdek
Bafehorio	Βαφεοχωρίο/Βογιατζήκιοϊ	Boyacıköy
Cengelkoy	Τζεγκιέλκιοϊ	Çengelköy
Cibali	Τζιμπαλί	Cibali
Cihangir	Τζιχανγκίρ	Cihangir
Edirne-Kapu	Εδίρνε Καπού	Edirnekapı
Fanari	Φανάρι	Fener
Ferikoy	Φερίκιοϊ	Feriköy
Ferteki	Φερτέκι	Fertek (Niğde)
Galata	Γαλάτα	Galata
Gurdonos	Γουρδονος	Hamamlı (Niğde)
Haldai	Χαλδία	Gümüşhane ve civarı
Halki	Χάλκη	Heybeliada
Halkidona	Χαλκηδόνα	Kadıköy
Haskoy	Χάσκιοϊ	Hasköy
Hrisupoli	Χρυσούπολη/Σκουτάρι	Üsküdar/Altınşehir
İkono	Ικόνιο	Konya
İnzesu	Ιντζέσου	İncesu (Kayseri)
İpsomatheia	Υψωμαθεία	Samatya
Kaysaria	Καισάρεια	Kayseri
Kalionci-Kuluk (Beyoğlu)	Καλιοντζή-κουλούκ	Kalyoncu Kulluk
Kappadokia	Καππαδοκία	Kapadokya

Kelveri (Aksaray)	Κέλβερι	Gelveri/Güzelyurt
Kerasunda	Κερασούντα	Giresun
Kerkeme	Κέρκεμε	Gergeme (Kayseri)
Kolonia	Κολώνια	Koyulhisar (Sivas)
Ksiloporti	Ξυλοπορτη	Didek Kapısı
Ksirokrini	Ξυροκρήνη/Κουρού-Τσεσμέ	Kuruçeşme
Kuzguncuki	Κουζγουντζούκι	Kuzguncuk
Maltepe	Μάλτεπε	Maltepe
Mega Revma	Μέγα Ρεύμα	Arnavutköy
Mesa Horio	Μέσα Χωριό	Ortaköy
Muhlio	Μουχλιο	Muhlio
Neapoli	Νεάπολη	Nevşehir
Neohorio	Νεοχωριό	Yeniköy
Nigdi	Νίγδη	Niğde
Nisantasi	Νισαντάσι/Νισάντασι	Nişantaşı
Ulu Agac	Ούλου Αγάτς	Uluğaç (Trabzon)
Pasakoy	Πασάκιοϊ	Paşaköy
Pera	Πέρα	Pera/Beyoğlu
Permata	Πέρματα	Bermende (Akşehir)
Proti Nisos	Πρωτη (νήσος)	Kınılıada
Prinkiponisa	Πριγκηπόνησσα/Πριγκηπονήσια	Prens Adaları/Adalar
Pringipos	Πρίγκηπος	Büyükada
Prokopi	Προκόπι	Ürgüp
Salmatomvrukio	Σαλματομβρούκιο	Salmatomruk
Sarmasiki	Σαρμασίκι	Sarmaşık

Selitsi	Σελιτσι	Selce (Alaşehir-Manisa)
Sementra	Σεμέντρα/Σεβέντιρε	Ovacık (Niğde)
Sivri Hisar	Σιβρί Χισάρ	Sivrihisar
Sinasos	Σινασός	Mustafapaşa (Ürgüp)
Sirkeci	Σιρκετζή/Σίρκετζι	Sirkeci
Sisli	Σισλή/Σισλί	Şişli
Taksim	Ταξίμ	Taksim
Tatavla	Ταταύλα	Tatavla/Kurtuluş
Tekfur Sarai	Τεκφούρ Σαράι	Tekfur Sarayı
Therapia	Θεραπειά	Tarabya
Top Kapi	Τοπ Καπί	Topkapı
Tiana	Τύανα/Δάνα	Kemerhisar (Bor-Niğde)
Veveki	Βεβέκι	Bebek
Vlagha	Βλάχγα	Yenikapı
Vlahernes	Βλαχέρνες	Ayvansaray civarı
Zincidere	Ζιντζίντερε	Zincidere (Kayseri)

ΕΚ- ΙΙΙ

ΝΙΖΑΜΝΑΜΕ ΚΑΡΑΚΛΑΡΙ

1993

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΞΥΛΛΟΓΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΤΥΠΟΣ Ι. Α. ΒΡΕΤΟΥ.

1874.

De 9. 37

1385

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΙΔΡΥΘΕΝΤΟΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 'ΑΘΕΑ'

Θαρσέν γρή' τάχ' αἴφρον
ἔσσετ' ὄμεινον

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΤΥΠΟΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ ΚΑΙ ΣΑΤ

1920

Α. 23^α Σελ
Συλλογή 3^η (1863)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΤΥΠΟΙΣ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ καὶ Π. ΠΑΣΠΑΛΛΗ.
(Κατὰ τὴν ὁδὸν Περατοπαζαρίου, ἀριθ. 3).

1863.

5550
211
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Τύποις 'Αριστοφάνου, 'Αναστασίου και Σαζ.

—
1921

قانونی سند کا حکم

46

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Εκ τῶν Τυπογραφικῶν Καταστημάτων «Η ΑΝΑΤΟΛΗ».—Πέσαν.

1911

71

1489

207

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

ΤΩΝ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ

*Ἀδεία τῆς Αὐτοκρ. Κυβερνήσεως, ὑπ' ἀρ. 192
καὶ ἡμερ. 24 Φεβρουαρίου 1911 (1326).*

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ ΚΑΙ Σ^{ΑΣ}

1914

481

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1919

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

Δ. ΒΑΡΣΑΜΗ

ἀναγνωσθεῖσα εἰς τὴν

Γεν. Συνέλευσιν τῆς 29 Φεβρουαρίου 1920.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Κ. Μακρίδου καὶ Ἰ. Ἀλευροπούλου
Γαλατῆ, Περσεμπί-παζάρ, Ὀδὸς Γενῆ ἄζαμί, Ἄρ. 13

· 1920

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

"ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ"

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ Α. Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1919

(199 x 140)

39

1853

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

04879 13 ΑΥΓ. 1922

ΕΙΔΟΣ ΕΓΓΡΑΦΟΥ..... ΤΗΣ

ΥΠΟΥΧ. ΓΕΛ. ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΔΟΞΑΤΙΟΥ

ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

“ Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ”

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1922

2083

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Θ΄.

ΕΤΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΝ
1907-1908
ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ Η ΠΡΟΟΔΟΣ
ΕΝ ΤΑΤΑΟΥΛΟΙΣ

Α. ΛΟΓΟΔΩΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
Β. ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1908

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

ΦΑΝΑΡΙΟΥ

2981

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΟΚΕ
2981

1907

2^η βιβλιοθήκη, 2^η βιβλίο 2^η έκδοση

A. 23^η ΣΕΛ

Εταιρία (επιβλέπουσα)
μετακινουμένη

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

« Καί τους θεσπυρίεις τῶν πέλοι σφοδρῶν ἀνδρῶν,
αἷς ἄσπινος κατέλιπον ἐν βιβλίαις γράφοντες, ἀν-
λίττων, κοινῆ σὺν τοῖς φίλοις διήρχομαι, καὶ ἐν τῇ
ἐξῆμεν ἀγαθόν, ἐλεγχόμεθα ».

(Συμπ. ἐν Πανοφ. ἀπομνημονεύματι)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

ΑΠΟΘ.

220
0.650

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΝ.

1878

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ Ε. Ι. ΑΛΑΞΑΡΙΔΟΥ.

1862.

4p 8B

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

«ΕΡΜΗΣ»

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΣ Σ. ΙΓΝΑΤΙΔΟΥ.

1878.

Κατοικισμός
ἐν Ἰταλιᾷ καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ Ἰατρικῇ

Κεφάλαιον 1.

Κεφ. 1. Συνίσταται ἡ Ἰταλική Ἰατρικὴ ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τῆς Θεολογίας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰστορίας. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ.

Κεφάλαιον 2.

Κεφ. 2. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ.

Κεφ. 3. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ.

Κεφ. 4. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ.

Κεφ. 5. Ἡ Ἰατρικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων. Ἡ Ἰατρικὴ διαιρέσεται ἐν τρεῖς μέρη, ἴσως ἐν τῇ ἐπιχειρηματικῇ, ἐν τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐν τῇ ἐπιδημιολογικῇ.